BAŞAKLARIN SESİ

saz
şairlerinin
hayatı
ve
eserleri

poyraz reklâm yayınları

Poyraz Reklâm Yayınları : 1

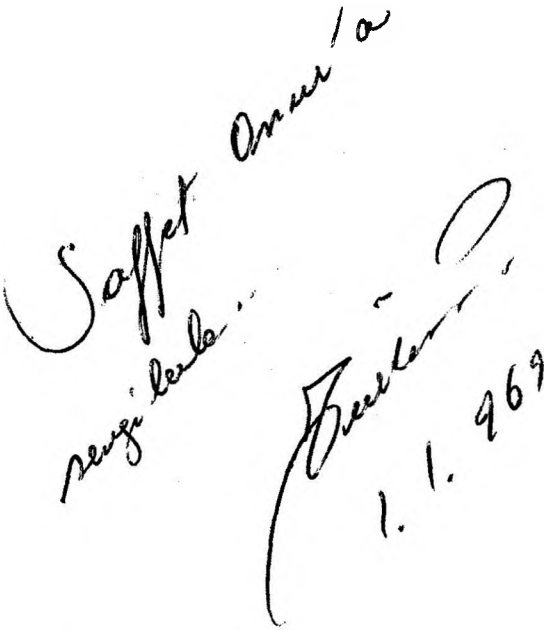
BAŞAKLARIN SESİ

Türk Halk Şairleri Eserleri ve Hayatları

Derleyen :
Müjgân CUNBUR

Şark Matbaası — Ankara 1968

Poyraz Reklâm
Sevgili dinleyicilerine
armağan eder

SEVGİLİ OKUYUCULAR;

Tam beş yıl her pazartesi günü saat 18.15 - 18.30 arasında radyonuzun düğmesini çevirdiğiniz zaman, «Poyraz Reklâm'ın sunduğu Başakların Sesi» programını dinlediniz.

Bu programlarda her hafta sizlere bir halk aşığını kişiliği ve şiirleri ile tanıtmaya çalıştık. Poyraz Reklam için bu programların metinlerini hazırlamak lütfunda bulunan Sayın Müjgân Cunbur, çoğu zaman halk aşıklarının şiirlerini ve kişilikleriyle ilgili bilgileri toplamakta türlü zorluklarla karşılaştı. Bu aşıklardan bir çoğunu cönk yapraklarının sararmış sayfalarından çıkartabilmek için, zaman zaman insanüstü çaba harcamak zorunda kaldı. Sonunda, Türk Halk Edebiyatı'nın unutulmaya yüz tutmuş birçok aşığını, kişilikleri ve şiirleriyle tanıtan, gün ışığına çıkaran bir program dizisi tam beş yıl sürdü ve dinleyicilerimizin yakın ilgisini gördü.

Radyoda dinlettiğimiz bu programları değerli okuyucularımız için bir arada toplayıp, yayın sırasına göre bir kitap haline getirmek istedik ve kitabımıza da radyoda anons edilen «BAŞAKLARIN SESİ» adını vermeyi uygun gördük. Bu arada, programların metinlerinde radyoda yayınlanan şekline sadık kalınmıştır. Böylece, titiz ve yorucu bir çalışmanın mahsulü olan pragram dizimizin, radyo anteninden çıkıp kaybolmıyarak, basılı bir eser olarak ilerdeki yıllara da intikalini sağlıyabilmiş olacağımız inancındayız.

Poyraz Reklâm, radyoda yayınlanan programlarıyla daima dinleyicilerine bir şeyler vererek çalışmayı kendine şiar edinmiştir. «Unutulmayan Hatıralar» programında çoğunlukla hepimiz için bir ibret örneği olan ve unutulmasına imkân bulunmayan hatıraları, bir başka programda şairlerimizi ve şiirlerini.. sunarak, Türk kültür hayatına azıcık da olsa hizmet etmek isteriz.

Yine Poyraz Reklâm, özel ve resmî müesseselere hazırladığı programlarda da aynı prensibe sadık kalarak, eğlendirici ve eğitici konuları işlemektedir. «Şehrin Dört Köşesinden», «İçimizdeki Dünya», «Kalelerden Türkiye», «Deyimlerin Hikâyesi», «Bizde ve Dünyada Kadın», «Nedir, Nerededir?» gibi programları, bunlara örnek olarak gösterebiliriz.

Bu programların hepsini sıra ile kitap haline getirerek, kıymetli dinleyicilerimize armağan etmeyi düşündük ve ilk olarak «BAŞAKLARIN SESİ» ile işe giriştik. Elinizde bulunan bu eser, her türlü iddiadan uzak olup, sadece Poyraz Reklam'ın radyo dinleyicilerine ufak bir armağanıdır. Hepinize en iyi günleri dileriz...

POYRAZ REKLÂM

GİRİŞ

"Metinlerin hazırlanışını ilgiyle takip eden sevgili anne ve babamın aziz hatıralarına"

Halk şairlerimizin kendilerine has bir dünyaları var.. Bir kere girmeye görün, bir daha o âlemden kendinizi kolayına ayıramazsınız. **«Başakların Sesi»** programında bu konuya birkaç ay için, beş-altı halk şairiyle başlanmıştı. Birkaç aylık devre beş yılı, beş - altı şair, yüzelliyi geçti. Konunun tesirinden midir, bilinmez? Program, gerek işleniş, gerekse kaleme alınış bakımından da şimdiye kadar, derleyenin alışmadığı bir tarzda başladı ve devam etti. Metinler radyo için hazırlandığından gündelik konuşma dilimize yakın bir yazış yolu denendi, arada söylenişi kulağa hoş gelen bazı seciler, konuşma diline yakın bir cümle düzeni kullanılmaktan da çekinilmedi. Gün gelip metinlerin bir kitap içinde toplanması istendiğinde de üslubun daha ilmî bir şekle çevrilmesi yoluna gidilmedi. Nitekim şairlerin yaşadıkları çağlara göre bir ayrım ve buna göre bir düzen yapılması düşünüldüyse de, sonunda **«Başakların Sesi»** programındaki sıralarının bozulmamasına karar verildi. Sona şairlerin adlarına göre düzenlenmiş bir alfabetik, yaşadıkları yüzyıllara göre de kronolojik bir dizin eklendi.

Kitabın basılışı sırasında Erzurum'lu Emrah, Meslekî, Şevkî ve başkalarına ait bazı metinlerin kaybolduğu, bu sebeple esere alınamadıkları üzülerek anlaşıldı. Yine baskı bittikten sonra, Kul Mehmed'in XVII. yerine XVIII. yüzyılın Vezir Mehmet Paşası olduğu, Hatayî'nin 1524 yerine 1924 de öldüğü, Mahfinin 1871 yerine 1971 de doğduğu gibi bazı dizgi yanlışlarının bulunduğu da üzüntüyle tesbit edilmiştir.

Halk edebiyatımızın kimi güçlü ve usta, kimi daha az kabiliyetli şairlerinin toplandığı bu kitabın herhangi ilmî bir iddiası yoktur. Kitapta bütün halk ve saz şairleri de toplanmış değildir. Metnin ilk hazırlanışındaki imkânlara göre, metinler gün olmuş zemin ve zamana uygun seçilmiş, gün gelmiş antoloji, edebiyat tarihi, dergi ve cönk yaprakları arasında veya kendiliklerinden karşımıza çıkıvermişlerdir. Faydalanılan kaynaklar arasında eski Halkevi dergileriyle «Türk Folklor Araştırmaları Dergisi» koleksiyonları başta gelmiştir. Kitabın hacmi, sonunda genişçe bir bibliyografya verilmesine de engel oldu.

«Başakların Sesi» nde köylü-şehirli halk şairleri yanında, mutasavvıf halk şairleri de yer almıştır. Karacaoğlan, Dertli gibi bir - iki şairimiz ise uzun - kısa zaman aralıklarıyla iki - üç programda anıldıklarından kitapta da buna göre birkaç yerde geçmişlerdir.

Metinlerde görülecek eksik ve yanlışların, daha ilerde yapılacak geniş ve ilmî araştırmayla giderileceği ümidi içinde, bu kitabın meydana getirilişinde başlıca âmil olan Sayın Türkân Poyraz'a teşekkürlerimi bildiririm.

M. CUNBUR

KARACAOĞLAN

Dilden dile, telden tele yüzyılların ötesinden günümüze kadar, Karacaoğlan dedikleri bir büyük şair adı geçip gelmiştir. Nerde doğmuş, kimlerdenmiş? Karma karışık söylentiler Karacaoğlan'ı bir masal kahramanı yapmışlar... Erzurumlu demiş: Bizim ilden!.. Doğulular, güneyliler hep bir dilden Karacaoğlan'a sahip çıkmışlar.

Gölgelice ağaçların kesilmesin, gezip tozanın eksilmesin Kozan dağı, yüce soyun kıyamete değin artsın, süre gitsin Türkmen oymağı, bu işte siz bahtlısınız:

«Kozan Dağı'ndan neslimiz
Arı Türkmen'dir aslımız»

diyen Karacaoğlan, soyuyla övünürmüş. Onun için derler ki, 1606 yılında Farsak Köyü'nde doğmuş, Sâiloğullarındanmış. Şair dili tatlı olduğu kadar sivri de olurmuş. Bir sözüyle Ko-

zanoğullarını kızdırmış, bakmış öldürecekler.. Yurdunu bırakmış, gurbetlere çıkmış. Anadolu'yu bir uçtan öte uca gezmiş, bir ara Yeniçeri Ocağı'na girmiş.. Gitmediği ne Urum illeri kalmış, ne de Arap beldeleri..

O gurbette doğduğu yerlerin özlemini çekmiş.. Bütün Anadolu ise, taşından toprağına, suyundan yaprağına, yelinden yağmuruna, şahininden kekliğine, meralından sunasına ses olmuş, ezgi olmuş, Karacaoğlan'ın şiirlerine dolmuş..

Karacaoğlan ,çağ ve çevresinin arı duru Türkçesiyle aşkını, Anadolu'nun vefalı sevgisini söylemiş, onun şiirlerinde Anadolu güzelleri, kızlar, gelinler,Zeynepler, Elifler boy göstermişler, bütün canlılık ve tatlılıklarıyla dile getirilmişlerdir:

«Değirmenden geldim beygirim yüklü
Şu kızı görenin del'olur aklı
Onbeş yaşında da kırkbeş belikli
Bir kız bana «Emmi!» dedi, n'eyleyim.

Birem birem toplayayım odunu
Bilem dedim, bilemedim adını
Albıstan yanaklı kirtler kadını
Bir kız bana «Emmi!» dedi, n'eyleyim.

Bizim elde urum olur, uç olur
Sızılaşır bozkurtları aç olur
Bir yiğide emmi demek güç olur
Bir kız bana «Emmi» dedi, n'eyleyim.

Karac'oğlan der ki n'olup n'olayım
Akar sularınan ben de geleyim
Sakal seni makkabınan yolayım
Bir kız bana «Emmi!» dedi, n'eyleyim.»

Bir söylentiye göre de şiirin sonu şöyledir:

«Öleyim mi, kalayım mı?
Sakal seni yolayım mı?
Bir kız bana «Emmi!» dedi
Ben o kızı alayım mı?»

Bütün bu kızların üstünde bir Karacakız, şairimizi yakıp yandırmış, kalan ömrü, onun uğrunda harcanmıştır. Karacaoğlan'ın ömür mumu özlem içinde Mur ilçesinin bir tepesinde ben diyeyim 1679, siz deyiniz 1689 da sönüvermiş. Karacakız'ı da bir süre sonra karşı tepeye gömmüşler. O zamandan bu güne aşkları destan, şiirleri Türkmen yiğidinin, Yörük gelininin dilinde yüzyıllar boyu ses ve ezgi olmuş, Karacaoğlan'ın adı onu seven çevrelerde ölümsüzlüğe kavuşmuştur.

GÂVURDAĞLI ÂŞIK HACI

Türk illerinin gölgelice yeşil ağaçları kesilmesin, bazen Türk'ün gönlü gibi dupduru, bazen harmanlarda savrulan toz gibi bozbulanık akan suları eksilmesin. O illerki her dağının eteğinde, her ağacının gölgesinde, her pınarının başında nice yürekler çarpmış, nice söz, nice gönül erleri yetişmiştir. İşte o söz, o gönül erlerinden biri de Gâvurdağlı Âşık Hacı'dır. Bu bazen şen, bazen yaslı halk şairimiz hakkında XIX. Yüzyılda yetiştiğinden, Gâvurdağlı olduğundan gayrı bir şey bilinmiyor. Kimdir? Kimlerdendir? Hayat yolu nezaman başlamış, nerelerden geçmiş, nerede ve ne vakit tükenmiştir? Geçmişin unutturan eli bütün bu soruların cevaplarını silip süpürmüştür.

Yalnız Gavurdağlı Aşık Hacı'mızın âşık gönlünden doğup sanatkâr sazının tellerinden ses alan birkaç şiiri dilden dile ezgilenip gelmiş, ezgilene gider. O bazı şiirlerinde bir yük samana muhtaç, boynu bükük, yoksul ve gamlıdır:

«Sizden şefaat ummağa
Evvel aman diye geldim
Her yerde umudum kestim
Burda güman diye geldim

Bugün böyle mi kalacak
Bir güne geçmez n'olacak
Korkarım ki kar yağacak
Dağlar duman diye geldim

Bu gün böyle mi olucu
Bir güne geçmez n'olucu
Evde acından ölücü
Halim yaman diye geldim

Hayretlerde kalırsınız
Çok alkışım alırsınız
Birer çuval bulursunuz
Halim yaman diye geldim

Âşık Hacı'm der ki sarı
Bana unutturdu yari
Boş göndermen beni geri
Bir yük saman diye geldim»

Ama onun gamı, uzunca süren, ağılı, ahırı yemsiz, ambarı ekinsiz bırakan çetin kış günleri gibi geçicidir. Yaz, bahar olunca boy veren ekinler gibi her türlü kaygıdan uzak, şen şakrak güzellerle karşılıklı söyleşmeğe başlar :

«İki güzel karşımda oynadı güldü
Olanca aklımı başımdan aldı
Yoksa kıral kızı Aslıhan mı oldu
Ateş saldı Kerem gibi özüme.

Oğlan âşık mısın derdim deşersin
Nerede büyüdün nerede yaşarsın
Çok söyle istintaktan düşersin
Yanan sonra ateşime közüme.

Güzellere şirin gelir sözlerim
Sizi gördüm tutmaz oldu dizlerim
Çoktan beri esir idi gözlerim
İki güzel ırast geldi gözüme.

Çok söyleme ıssız korsun yurdunu
Bana atma ateşini ordunu
Eğer âşık isen kaldır perdeni
Gel utanma söylesene yüzüme.

Sordum seni dediler ki perimiz
Yad ellere çıkar m'ola sırrımız
Biz âşıkız güzel övmek kârımız
Hakk'ı seven gücenmesin sözüme.

Bahar ermeyince güller biter mi
Dallarında garip bülbül öter mi
Para ile bana gücün yeter mi
Seyreyle bak döşümdeki gazime.

Saçın ipek zülüflerin sırma mı
Dilin şeker dudakların hurma mı
Seni gören Allah beni görme mi
Seyreyle gel alnımdaki yazıma.

Anam melek oğlan ben de hurîyim
El değmemiş mor sümbülün moruyum
Ben âşıkım âşıkların piriyim
Çok âşıklar ulaşamaz özüme.

Âşık Hacı'm söyler sözün sağını
Severler güzeller göğüs ağını
Ben âşıkım senin gibi çoğunu
Nen'eyleyip uyutmuşum dizime.»

Âşığımız, dallarında bülbüller öten gül ağaçlarının gölgesinde kimbilir kaç sırma saçlıya şiirler düzüp ninniler söyledi? Bilinmeyen şeyler üzerine söz söylemek güç oluyor güç... Ne diyelim, kayıp mezarından kalan toprağından Tanrı rahmetini kesmesin, o toprakta şiirlerini süsleyen mor sünbüller açsın...

PİR SULTAN ABDAL

Türk Halk Edebiyatı, ekin yerine şiir dolu uçsuz - bucaksız bir tarladır. Pîr Sultan Abdal'ın şiirleri bu tarladan derilmiş en olgun, en dolgun bir başak demeti gibidir. XVI. yüzyıldan günümüze kadar dilden dile, sazdan saza söylenmiştir. Aradan geçen yüzyıllar Pir Sultan'ın gerçek hayat panoramasını unutturmuş, onun ismi çevresinde menkıbeleşen bir destan düzülmüştür. Bir şiirinde:

«Bize de Banaz'da Pir Sultan derler»

dediği gibi, Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz Köyü'ndendir. Banaz Köyü Yıldız Dağı'nın gölgelice eteklerinde kurulmuş, Pir Sultan sanki o dağa vurulmuştur. Asıl adının Haydar olduğunu yine şiirlerinden öğreniyoruz.

«Ekinli yaylalar nasıl basayım
Üzerine bir kaç kurban keseyim
Bu iş Hak'tan geldi kime küseyim
Sal Allahım sal sılama varayım.»

Dediğine bakılırsa o da geleneğe uyarak gurbete çıkmış, Banaz'ın, Yıldız dağının hasreti içinde yanıp yakılmıştır.

Şah Tahmasp adına ve Osmanoğulları aleyhine bir isyana katıldığı bilinmektedir.

«Yetmiş üç er idik girdik bu yola
Yalbırdak kılıçlar hep aldık ele,

Bu isyanı bastıran Osmanlı veziri Hızır Paşa'dan Pîr Sultan acıyla söz açar:

«Pîr Sultanım der şâhım var
Hızır paşada âhım var
Benim bir tek Allahım var
Şâha padişaha değil.»

Pir Sultan yaptığı hareketi başıyla ödemiştir. Kızı bu olayı şöyle dile getirir:

«Uzundu uzundu dedemin boyu
Yıldız'dır yaylası, Banaz'dır köyü
Yaz bahar ayında bulanır suyu
Sular ağlar ağlar Pir Sultan deyu.»

Pir Sultan'ın ardından sular ağlamış mıdır bilinmez, ama Pir Sultan'ın şiirlerinde suyu toprağı, ağacı yaprağı, koyunu kuzusu, çifti çubuğu, tarlası ormanı, öküzü sabanı ile bütün bir Anadolu dile gelmiştir. Şairimiz gün olur, rençperlere akıl verir:

Öküzün damını alçacık yapın
Yaş koman altına kuruluk sepin
Koşumdan koşuma gözlerin öpün
İreçperler hoşca görün öküzü.»

Gün olur seher yellerinden, gönlünden uçurduğu Sunasını sorar. Gün olur Sunasıyle karşılıklı konuşur. Gün gelir sıla hasretiyle söyleşir:

«Bir bülbülcük konmuş dağlar başına
Sal Allahım sal sılama varayım,
Şahin yuva yapar kendi başına
Sal Allahım sal sılama varayım.

Bizim evlerimiz dağdan ötedir
Hısım kavim bize ana atadır
Yadellerde kalmak kula hatadır
Sal Allahım sal sılama varayım

Ekinli yaylalar nasıl basayım
Üzerine bir kaç kurban keseyim
Bu iş Haktan geldi kime küseyim
Sal Allahım sal sılama varayım

Atlarımız yemin yedi silindi
İki kardeş karşı karşı salındı
Ciğerciğim delik delik delindi
Sal Allahım sal, sılama varayım.»

Yattığı yer nur, durağı cennet olsun, Pir Sultan Abdal, dörtyüz yılın ardından bize her asırda, her çevrede okunmuş şiirler bırakmıştır.

RUHSATI

Türk topraklarında, yedi veren bağlar yetişir. Ovalarında, dağlarında, gülünden sünbülüne, menekşesinden lâlesine elvan elvan çiçekler yetişir, yeşiller giyinip salınan taze gelinler misâli ekinler yetişir tarlalarında, bu yurda ses veren türlü türlü kuşlar yetişir ormanlarında, kırlarında. Ezgisiyle, türküsiyle kuşlarla koşa çıkan âşıklar yetişir köylerinde, şarlarında.... Deliktaşlı Ruhsatî de o âşıklardan biridir. Sivas'ın yaylası yüksektir yüksek.. Şairleri sözünde pektir, sazında tek.

Yıllardan 1836 yılı, Kangal Kazasına bağlı Deliktaş'ta dünyaya geldi bir küçük Mustafa.. Anasına Safiye, babasına Ahmet ağa derlerdi. Okuyup yazma öğrendi, 16 yıl ayrılmadı köyünden bir yana... 16 yaşında çıktı gurbete... Yaradılıştan şairdi, âşıktı Mustafa. Önce İcâdî, sonra Cehdî adını takındı. En sonunda Ruhsatî'de karar kıldı. Adında karar kıldı ama, bir yerde karar bulamadı. Memleketi bir uçtan öte uca dolaştı. Düz geçti, dağlar aştı. Konağı hanlar, durağı harmanlar oldu. Eyleyemedi gönlünü bir türlü. Köyünü, köyündeki kara gözlüsünü özlemişti.

Hasretlik onu yakıp yandırmıştı. Yaylasına, sevdiğine döndü:

«Vardım nazlı yarin ziyaretine
Dedim: kalk gidelim, dedi, varamam
Dedim: Bu kadar mı vaz geçdin benden?
Dedi: Vaz gelmedim ama varamam!

Dedim: Kuzulara nasıl dayandın?
Dedi: Evvel Allah sana güvendim.
Dedim: Aşkın ile odlara yandım,
Dedi: Yanıyorsun ama varamam!

Dedim: Senin ile ahdım var idi
Dedi ki: Dünyada bahtım yâr idi
Dedim: Gönlün benden ne tez farıdı?
Dedi: Farımadım ama varamam!

Dedim: Ruhsat mıdır elde iradın?
Dedi ki: Mahşere kaldı muradın.
Dedim: Beni kabirde mi aradın?
Dedi: Arıyorum ama varamam!»

Tanrı yazısını kim bozar, kara gözlüsü dönülmeyecek bir yolculuğa çıkmıştır. Ruhsatî artık dertlidir, perişandır. Derdini gün olur puslu yaylalara döker, gün olur şeyda bülbüllere anlatır:

«Perişan halimi göre mi geldin
Gel bizim bahçede şakı bülbülüm
Görelim dünyada dertli kim imiş
Aşkın kitabını oku bülbülüm

Muhabbeti muhabbete verelim
Vefasız dünyada bir dem sürelim
Safa geldin bizim ile diyelim
Ben olayım sana sâki bülbülüm.

Arı vardır uçup gezer
Teni tenden seçip gezer
Canan bizden kaçıp gezer
Arı biziz bal bizdedir

Kuldur Hasan dedem kuldur
Manayı söyleyen dildir
Elif Hakka doğru yoldur
Cim ararsan dal bizdedir.»

Macaristan'ın güneyinde bugün Romanya sınırları içinde kalan, Tuna'nın kollarından Tisse ırmağı kenarındaki Tamaşvar'da doğmuştur. Doğum tarihi bilinmiyor. XVII. Yüzyılda yaşayan, birçok tarihî olaylara karışan şair, şiirlerinde, 1683 yılında Tamaşvar'ın terkini, İkinci Viyana kuşatmasından sonraki bozgunu, Uyvar, Eğri ve Estergon kalelerinin elden çıkmasını, 1686 da Budin'in 1688 de Belgrad'ın birer birer düşman eline düşmesini acı acı dile getirir.

«Hasan der göklere çıkmıştır âhım
Hüdam bağışlasın çoktur günahım
Tamaşvar kalesin bil padişahım
Vermeyiz kâfire kırılmayınca»

Devrin hükümdarı II. Mustafa bu şiirleri şairin kendi ağzından ve sazından dinlemiş, ona bol bol ihsanlarda bulunmuştur. Âşık Hasan 1696 dan sonra emekli olup ordudan ayrılmış, Tamaşvar yakınlarında bir köye çekilmiştir. Türk köylüsü ya serhad boylarında silâhının başında, yahut köyünde bağında - bahçesinde, çiftinde - çubuğunda, tarlasında sabanının peşindedir. Gazi Âşık Hasan da ömrünün son yıllarını bahçesinde karpuz yetiştirmekle geçirmiş, eskiden yazdığı yiğitlemeler yerine dağlar için güzellemeler söylemeğe başlamıştır:

«Senin yazın kışa benzer,
Bir sevdalı başa benzer.
Çok içmiş sarhoşa benzer.
Duman eksilmeyen dağlar,
A DAĞLAR, AH ULU DAĞLAR,
EŞİNDEN AYRILAN AĞLAR!...

Selviye benzer meşesi,
Del' olup aşka düşesi...
Top top olmuş menekşesi
Burcu burcu kokan dağlar,
A DAĞLAR, AH ULU DAĞLAR,
EŞİNDEN AYRILAN AĞLAR!...

Mor menekşe boynun eğmiş,
Yapracığı suya değmiş,
Yazın yeşil kemha giymiş,
Kışın sâde giyen dağlar,
A DAĞLAR, AH ULU DAĞLAR,
EŞİNDEN AYRILAN AĞLAR!...

Ben bu dağdan geldim geçtim,
Boz bulanık suyun içtim.
Ben yarimden ayrı düştüm,
Gördünüz mü bakan dağlar?
A DAĞLAR, AH ULU DAĞLAR,
EŞİNDEN AYRILAN AĞLAR!...

Yükseklerde yurdun mu var?
Şahinlerin, kurdun mu var?
Bencileyin derdin mi var,
Gözyaşları akan dağlar!
A DAĞLAR, AH ULU DAĞLAR,
EŞİNDEN AYRILAN AĞLAR!...»

Son şiirlerinde Hasan Dede mahlasını kullanan şairimizin ne zaman öldüğü de bilinmemektedir. Nurlar içinde uyusun bugün onun yattığı yerler yadellerdedir. Şiirleriyse sazlarımızın tellerinde yaşamaktadır.

GEVHERÎ

Köy odasından pınar başına, kahve peykesinden han köşesine, tarla yolundan harman yerine bir ses yankılanır, oylum oylum... Halk şairinin sazından yükselen bu seste dert vardır, insanın içerisine alabildiğine işleyen acı vardır. Bu seste dostlara selâm, vefasız sevgiliye sitem vardır... Bu seste ana kucağına, baba ocağına, aile yuvasına çekilen hasret vardır. Usta eller, ince tellerde kimi kendi deyişini, kimi eskilerin söyleyişini dile getirir.

«Bir gün Mecnun olup çıkar giderim
Bize dağlar olsun il, deyü deyü!
Kayalar başını mesken ederim
Mecnun olup gezem bel, deyü deyü!

Yâre yâr olalı bize ol nâşı
Bağrıma uruptur melâmet taşı
Hasret ile akıp çeşmimin yaşı
Umman oldu gitti sel, deyü deyü!

Her kaçan dildâre arz etsem hâlim
Ah u figanımdan kalmaz mecâlim
Ferdalara saldı beni ol zâlim
Âşık isen dağlar del, deyü deyü!

Çünkü rahm etmedin benim sözüme
Aşkınla âteşler yaktım özüme
Niçin evvel güldün benim yüzüme
Gel benim Gevherim gel, deyü deyü!»

diyen Âşık Gevherî o eskilerden yeri yurdu unutulmuşlardan biridir. Söylentiye göre Kırımlı olup asıl adı Mustafa'dır. Bir zamanlar Rumeli serhatlerinde bulunmuş, Eğri kalesinde Alaybeyi olan Ahmed Ağa'ya ağıt yakmış, bir zamanlar yolu Şam'a, Arabistan'a düşmüş, sıcaklardan yanıp yakılmış, bir ara İstanbul'da Kırım Hanı Selim Giray'ı şiirlerle karşılamış, 1701 de ölen Mehmed Bahri Paşaya divan kâtibi olmuştur.

Yalnız saz şairleri arasında değil, divan şairleri arasında da eserleri şöhret bulan Gevherî, gün gelmiş devrinden ve çevresinden yakınmış:

«Hey Ağalar zaman azdı
Düşmüşe il üşer oldu.
Küllükte sürünen eşek
Cins atla yarışır oldu.

Palas üstünde yatmıyan
Bıyığ'na pala batmıyan
Porsuk ardından yetmiyen
Ceylâna ulaşır oldu.

Evlerinin önü tazı
Yazılır turnası kazı
Yaşına yetmedik kuzu
Koç ile vuruşur oldu.

Gevherî der işler hata
Katırlar baskındır ata
Olur olmaz maslahata
Çocuklar karışır oldu.»

gün olmuş, sevdiğini kendinden bile kıskanmıştır:

«Ala gözlü nazlı dilber
Seni kandan sakınırım.
Kandan değil hey efendim!
Seni candan sakınırım.

O yana bu yana bakma
Beni ateşlere yakma
Elini koynuna sokma
Seni senden sakınırım.

Gevherî der ben bir merdim
Yüreğimden çıkmaz derdim
Sen bir kuzu ben bir kurdum
Seni benden sakınırım.»

Bu içli, içten deyişli saz şairi XVII. Yüzyılın ikinci yarısında ad yapmış, şöhret kazanmış XVIII. Yüzyılın başlarında 1717 yılında ölmüştür. Yeri, yurdu, soyu sopu gibi ölüm yeri de bilinmiyor. Şiirlerinden okumuş, bilgili bir kişi olduğu anlaşılan Gevherî'nin durağı cennet olsun, mezarı unutulsa da ne çıkar, adı dillerde, eserleri Türk sazının tellerinde yaşamaktadır.

KARACAOĞLAN

Bu akşam sizlere yine XVII. Yüzyılın ünlü saz şairi Karacaoğlan'dan, onun Elif'e olan aşkından söz edeceğiz. Karacaoğlan'ın gönül tarlasında nice ala gözlü, kara gözlü güzeller sarı ekinler misali boy atıp başak vermişlerdir. Ne var ki, o başaklardan derilen buğday değil mısralardır.

Bu bakımdan Karacaoğlan'ın gönül tarlasına sankim aşk ekilmiş, oradan şiir biçilmiştir. İşte o tarlada salınıp gezen güzellerden biri de Elif'tir.

Elifcik gamzeli, yayla çiçeği kokan, yavru balaban gibi bakan, ak elli, tazecik, incecik bir gelindir. Karacaoğlan onu ne zaman, nerede görmüştür, bilinemez. Belki ılgıt ılgıt seher yellerinin estiği bir tarla yolunda, belki de yeşil gölgeli bir pınar başında.. Çok sonraları Erciyes deyince Elif'i hatırladığına göre, Karacaoğlan bu küçücük gelinle başı dumanlı büyük dağın eteklerinde karşılaşmış olmalıdır! Ama ne karşılaşma, artık ozanımızın her gördüğünde Elif vardır, her işittiğinde Elif:

«İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif! diye.
Deli gönül abdal olmuş
Gezer Elif Elif! diye.

Elifin uğru nakışlı
Yavru balaban bakışlı
Yayla çiçeği kokuşlu
Kokar Elif Elif! diye.

Elif kaşlarını çatar
Gamzesi sîneme batar
Ak elleri kalem tutar
Yazar Elif Elif! diye.

Evlerinin önü çardak
Elifin elinde bardak
Sanki yeşil başlı ördek
Yazar Elif Elif! diye.

Karacaoğlan eymelerin
Gönül sevmez değmelerin
İliklemiş düğmelerin
Çözer Elif Elif! diye.»

Artık Karacoğlan'ın ne gündüzü gündüz, ne gecesi gecedir. Çare ne? Hasretiyle yanıp yakıldığı, değil dokunmağa, sevmeğe kıyamadığı, haberini alamadığı için deli divane olduğu, Elif başkasının eşidir. Söz verir Karacaoğlan'a geleceğim, diye, gelemez. Sorar Karacaoğlan:

«Nedendir de kömür gözlüm nedendir?
Şu geceki benim uyumadığım
Çetin derler ayrılığın derdini
Ayrılık derdine doyamadığım?

Dostun bahçesinde yad iller dolmuş
Gülünü toplarken fidanın kırmış
Şurda bir kötünün koynuna girmiş
Şu benim sevmeğe kıyamadığım.

Kömür gözlüm seni sevdim, sakındım
İndim has bahçene güller sokundum
Bilmiyorum nereler'ne dokundum
Bir belli haberin alamadığım.

Karacaoğlan der ki yandım da öldüm
Her bir deliliği kendimde buldum
Dolanıp da kavil yerine geldim
Kavil yerlerinde bulamadığım.»

Elif sanki bir sarp kayadır, ona erişemiyeceğini anlıyan garip Karacaoğlan:

«Gönül ne gezersin sarp kayalarda
İniver aşağı yola gidelim
Bir güzel sevmeyle gönül eğlenmez
Güzeli çok olan ile gidelim.»

Gidelim, der, ama gönüle de söz geçmez ki! Aradan yıllar da geçse, bir bakarsın, Erciyeş denince, yüreciği Elif diye sızlayıverir:

«Erciyeş'te yağan karlar
Seher ile göçen iller
Zamanında Elif derler
Bir küçücük gelin gördüm.»

Herhalde Elif de Karacaoğlan'ı sevmiştir.

Karacaoğlan ayrılık acısıyla şiir düzüp türkü yakarken, Elifciğin gönül derdi kimselere söylenemeden, oylum oylum içine akmış olmalıdır.

«Çağır Karacaoğlan çağır
Taş düştüğü yerde ağır
Güzel sevmek günah değil
Ben kitapta yerin gördüm.»

DERTLİ

İlkyaz gelip de ılgıt ılgıt bahar yelleri esmeğe başladığında karları erir Bolu dağlarının, daha bir güzel olur, daha bir burcu burcu kokar Bolu dağları. Bolu ile Gerede arasında bir köy vardır. Eski bir köy. Şahnalar köyü derler adına. 1722 yılında Şahnalar'da küçük bir İbrahim gelir, dünyaya. İbrahimcik biraz büyür, akı karayı seçer.. Sonrası mı? Köy çocuğu o devirlerde ne yapacak? Ya tarlada karga kovar, ya dağda koyun güder. İbrahim de çocukluğunu çobanlıkla geçirir. Tanrı yazgısı elden ne gelir? Daha yaşı yetip bıyığı bitmeden babası ölür. Dünyada iyi vardır ,iyiliğine doyum olmaz.. Kötü vardır. kötülüğüne anlatacak söz bulunmaz. Halil Ağa da o kötülerdendir. İbrahim'in elinde ne tarla kor, ne taban, ne mal bırakır, ne davar... Kalır ortada çoban İbrahim.. Garip olur, barınamaz yerinde, yurdunda... Bir başka köydeki akrabalarının yanına gider, orada da dirlik bulamaz. Kavalını telli saza değiştirir, düşer yollara yollara... Dertli İbrahim olur adı, ne İstanbul'u kalır, ne Konya'sı...

«Gâhi sâil gibi düştüm yollarda
Gâhi sahralarda gâhi çöllerde
Bir kısmet arayıp gurbet illerde
Çok meşakkat çektim çok yuvarlandım.»

Mısır'a kadar yolu uzayıp gider, adı unutulur. Dertli diye anılır olur..

«Himmeti bu imiş bize pîrlerin
Hizmetini ettim nice mîrlerin
Haylı mütesellimin çok vezirlerin
Sayesinde bir Dertli'lik kazandım.»

Dile kolay onüç yıl geçmiştir aradan... Dayanamaz yurt hasretine, döner köyüne bir gün. Döner ama, artık eskisinin Çoban İbrahim'i değildir. Elinde sazı, dilinde sözü Âşık Dertli'dir köye dönen.. Kendini bilmezler, dar kafalılar kınarlar, Dertli'nin sazını... İçinde şeytan vardır, derler... Derler ama, alırlar cevabı da Dertli'den:

«Telli sazdır bunun adı
Ne âyet dinler ne kadı
Bunu çalan anlar kendi
Şeytan bunun neresinde?

Venedik'ten gelir teli
Ardıç ağacından kolu
Be Allahın sersem kulu
Şeytan bunun neresinde?

Abdest alsan aldın demez
Namaz kılsan kıldın demez
Kadı gibi haram yemez
Şeytan bunun neresinde?

İçinde mi dışında mı
Burgusunun başında mı
Göğsünün nakışında mı
Şeytan bunun neresinde?

Dut ağacından teknesi
Kirişten bağlı perdesi
Behey insanın teresi
Şeytan bunun neresinde?

Dertli gibi sarıksızdır
Ayağı da çarıksızdır
Boynuzu yok kuyruksuzdur
Şeytan bunun neresinde?...»

Yine dirlik bulamaz köyünde.. Çıkar gurbete yeniden, sürüklenir o ilden bu köye. Gönlünü kaptırır güzellere, şiir söyler; kara bahtına kızar, türkü yakar:

«Girdab-ı mihnette kapandım kaldım
Vermedin bir yandan ses kara bahtım
Anladın gafilim uykuya daldım
Deli poyraz gibi es kara bahtım

Âlemde bir candan korkulmaz iken
Pençemden kimseler kurtulmaz iken
Arslana kaplana yırtılmaz iken
Dedirdin tilkiye pes kara bahtım

Dertliyâ çıkar mı bu işin ucu
Şimdi farkeden yok altunu tuncu
Evvel beğenmezdim mesti pabucu
Verdirdin çarığa mesh kara bahtım.»

Yol tükenmez.. Durulup dinlenmeden geçen ömür günün birinde tükeniverir. Dertli'miz 1845 de ölür. Anlarlar kıymetini Dertli'nin, Geredeliler.. Anlarlar ama neyleyeyim, bahtı uyanmış, kendisi uyanmaz uykulara dalmıştır. Gerede yakınlarındaki Esentepe Dertli'ye son durak olmuş, söylentilere göre bu tanınmış halk şairimiz bu tepeye gömülmüştür. Esenin, yağanın kesilmesin, gezenin tozanın eksilmesin Esentepe,Dertli'ye son durak olmuşsun, bundan böyle dertsizlere uğrak olasın.

ÂŞIK ÖMER

Bugünedeğin Anadolu'nun güneyinden kuzeyine, doğusundan ortasına türlü illerin şiir tarlalarında boy veren başaklardan sesler dinledik. Bu kez yolumuz, bet-bereket yatağı, efeler durağı, âşıklar konağı Batı Anadolu illerinedir. Bu illerde yalnız efelerin hası değil, âşıkların da ustası yetişmiştir. Saz şairlerimizin ustalarından Âşık Ömer de Aydınlı diye bilinir. Ünü büyük olanın sahibi de çok olurmuş. Bir söylentiye göre Âşık Ömer Konya'lıdır. Ne var ki âşığımız bir mısraında «Vatan-ı aslîmiz Aydın ilidir» dediğine göre Aydınlı olduğunu kabul etmek gerekir. Nasıl bir öğrenim görmüştür, iyi bilinmiyor. XVII. Yüzyılın ilk yarısında doğup yeniçeri ortalarında yetişmiş olmalıdır. IV. Mehmet, II. Ahmet, II. Mustafa devirlerinde Rus, Avusturya, Venedik harplerini dile getiren şiirler yazmış, seferlerde askeri coşturmak için bu şiirlerini tamburasıyla çalıp söylemiştir. Mısralarından Bursa'dan Sakız'a, Varna'dan Sinob'a, Bağdad'dan İstanbul'a kadar vatanın dört bucağını dolaştığı anlaşılır. Değerli bir ordu şairimiz olan Âşık Ömer'in deyişleri yalnız yeniçeri ortalarında, leventler katında değil, halk ara-

sında, köy odalarında, kahve köşelerinde, harman yerlerinde de zevkle okunmuştur. Saz şairlerini, halk âşıklarını küçümseyen, onların şiirlerini okumayan divan şairleri bile Âşık Ömer'in şiirlerine değer verip ondan etkilenmişlerdir. Klâsik şairlerimizin manzumelerinin bulunduğu şiir mecmualarında hiçbir saz şairine yer verilmezken, Âşık Ömer'in deyişlerine sıkça rast gelinir. Denilebilir ki saz şairlerinin üstad tanıdığı Âşık Ömer'in eserleri karşısında divan şairleri de dize gelmişlerdir. Bu şiirlerin başlıca özelliği, doğuştan bir kabiliyetin ve pürüzsüz bir samimiyetin eseri olmalarıdır. Âşık Ömer, sevdiğini büyük bir kıskançlıkla doğan aydan, esen yelden, ellerden değil, kendinden bile sakınan bir aşk şairidir:

«Gel dilberim kan eyleme
Seni kandan sakınırım,
Doğan aydan, esen yelden
Seni günden sakınırım.

Tabibim hışm ile bakma
Ben kulun odlara yakma
Yanağına güller takma
Seni gülden sakınırım.

Halden bilir haldaşım var
Yola giden yoldaşım var
Üç yaşında kardaşım var
Seni ondan sakınırım.

Ömer'im der ben de geldim
Tazelendi eski derdim
Sen bir kuzu ben bir kurdum
Seni benden sakınırım.»

Âşık Ömer heceyle söylediği gibi, aruzla da şiir yazmıştır. Ona gerçek ününü sağlayan şiirler, büyük bir akıcılıkla heceyle söylediği deyişlerdir. Bu şiirlerde yalnız kendisi değil, yamacına alıp söyleştiği güzel de ayni kolaylıkla dile gelir:

«Dedim: Dilber yanakların kızarmış
Dedi: Çiçek taktım gül yarasıdır
Dedim: Tane tane olmuş benlerin
Dedi: Zülfüm değdi tel yarasıdır

Dedim: Dilber sana yazıldı kanım
Dedi: Niçin dersin benim sultanım
Dedim: Kimler sarmış ince miyanın
Dedi: Kendim sardım kol yarasıdır

Dedim: Bu Ömer'in aklını aldın
Dedi: Sevdiğine pişman mı oldun
Dedim: Dilber niçin sararıp soldun
Dedi: Hep çektiğim dil yarasıdır.»

Âşık Ömer sevdiğine kavuşup onunla bir yuva kurmuş mudur bilinmez.. Seferde mi, rahat döşeğinde mi ölmüştür bilinmez. Bilinen tek şey, yattığı yer nur olsun 1707 yılında bu dünyadan göçtüğüdür. Âşık Ömer kara bahtlı bir şair değildir, geç de olsa, güç de olsa arada bir muradına ermiş, mutluluğa kavuşmuştur; bu geç gelen mutluluğun başlıca tanığı olan şiirde şairimiz der ki:

«Şu karşıdan gelen dilber
Gelir amma neden sonra.
Bir selâma nail oldum
Verir amma neden sonra.

Bahçede açılan güller
Dalında öten bülbüller
Bizi zemmeyliyen diller
Çürür amma neden sonra.

Gördüm yarimin yüzünü
Öptüm dostumun gözünü
Aradım buldum izini
Buldum amma neden sonra.

Kolumdan uçurdum bazı
Yeter ettin bana nazı
Âşık Ömer'in niyazı
Geçer amma neden sonra.»

DADALOĞLU

Yaz - bahar ayları gelende, başı dumanlı Toroslardan kaynayıp çıkan, kayalardan köpürüp akan çaylar, ırmaklar gök ekinli ovalarda bet-bereket getirende Güney Anadoluda bir başka yaşantı başlardı. Çok değil, yüz yıl öncesine değin Toros eteklerinde görülen bir başka yaşantıydı bu. Obalar sökülür, denkler dürülür, yükler mayalara vurulur, davullar dövülür, mayalar katarlanıp yollara düzülür. Çocuklar, ak sakallılar, koca nineler, taze gelinler, koç yiğitler, kadınıyla erkeğiyle bütün bir oba katar başının ardınca kimi atlı, kimi yayan kışlıktan yazlığa göçerlerdi. Eviyle - obasıyla, davarıyla abasıyla dağlara, yücelere doğru göç edenler Türkmenlerdi, Yörüklerdi.

«Kalktı göç eyledi Avşar illeri
Ağır ağır giden iller bizimdir.
Arap atlar yakın eyler ırağı
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.»

diyen şair Dadaloğlu da Türkmenleri Avşar kolundandı. Erzin'de mi, Payas'ta mı, Kozan'da mı, işte o taraflarda bir yerde doğmuştu. Doğum yılının 1785 olduğunu söylerler, asıl adına da Veli derler. Veli adı bir yanda kalmış, şairimiz Dadaloğlu diye ün almıştır. Babası Âşık Musa da bir söz eri, bir gönül eriydi.. Dadaloğlu âşıklıkta babasından el tutmuş, ne var ki gönülcüğü başı dumanlı Gâvurdağlarına, servili - söğütlü Binboğalara takılıp gitmiştir. Ona mor sünbüllü Aladağı, Koç dağı, Bakırdağı, göğsü gök ördekli Ahırdağı yurt olmuştur, mesken olmuştur. Sanki Âşık Musa'nın değil, dağların oğludur. Güney Anadolu dağları bütün güzellikleriyle Dadaloğlu'nun şiirlerinde dile getirilmiş, övülmüşlerdir. Dadaloğlu baştan başa Torosları ve Orta Anadolu'yu dolaşmış, düzlere indikçe dağların özlemi içinde şiirler söylemiştir:

«Çıktım yücesine seyran eyledim
Cebel önü çayır çimen görünür.
Bir firkat geldi de coştum ağladım
Al yeşil bahçeli Kaman görünür.

Şaştım hey Allahım ben de pek şaştım
Devrettim Akdağ'ı Bozok'a düştüm
Yozgad'ın üstünde bir ateş seçtim
Yanar oylum oylum duman görünür.

Biter Kırşehir'in gülleri biter
Çığrışır dalında bülbüller öter
Ufacık güzeller hep yeni yeter
Güzelin kaşında keman görünür.

Gönül arzuladı Niğde'yi, Bor'u
Gün günden artmakta yiğidin zârı
Çifte bedestanlı koca Kayseri
Erciyes karşısında yaman görünür.

Dadaloğlu'm da der zatından zatı
Çekin eğerleyin gökçe kır atı
Geçmek değil bizim ilin muradı
Ak yere gitmemiz güman görünür.»

Kabalaklı kara ardıçlı, selvili, söğütlü, geyikli, göksü gök ördekli çimen, çayırlı, ırmaklı, pınarlı dağlar kadar Dadaloğlu'nun gönlünde yer tutan bir şey daha vardır. Saçı altın bağlı, sırmalı fesli, lâhuri şal giymiş gümüş düğmeli, gözleri kudretten sürmeli, mor bilekli ,turna sesli Türkmen güzelleri, Avşar kızları Dadaloğlu'nun gönlü kadar şiirlerinde de yer alıp boy gösterirler. Dadaloğlu'nda bir ruh yaşar, kadını, kılıcı ve atı seven ve kutsal tanıyan, Türk ruhu. Altında gök kıratı, belinde kılıcı, elinde mızrağı, gönlünde sevdiği ile Dadaloğlu Türk halk şiirinde er sesinin, yiğit sesinin temsilcisidir. Varsağılarındaki, koşmalarındaki, türkülerindeki güçlü deyiş, içten söyleyiş, bir su gibi akıp gidiş Dadaloğlu'nu Türk halk şairlerinin en büyük ustaları arasında saymağa yeter. Durağı cennet olsun, yayladan dağlara, dağlardan ovalara daimi bir göçüş içinde geçen hayatı bundan aşağı yukarı 100 yıl önce sona eren Dadaloğlu, iki büyük sevgilisini bir arada şu şiirinde dile getirmiştir:

Şu yalan dünyaya geldim geleli
Severim kır atı bir de güzeli
Değip onbeşime kendim bileli
Severim kır atı bir de güzeli.

Atın beli kısa boynu uzunu
Kuru suratlısı, elma gözünü
Kızın iplik iplik süt beyazını
Severim kır atı bir de güzeli.

Atın büyük sağrı kalkan döşlüsü
Kalem kulaklısı çekiç başlısı
Güzelin dal boylu samur saçlısı
Severim kır atı bir de güzeli.

Atı kuş tutmasın çıktığı zaman
Yalı kaval gibi yıktığı zaman
At dört, kız onbeşe yettiği zaman
Severim kır atı bir de güzeli.

Dadaloğlu'm hile yoktur işimde
Yiğit olan yiğit görür düşünde
At dördünde, güzel onbeş yaşında
Severim kır atı, bir de güzeli.»

YUNUS

Her yıl Mayıs-Haziran ayları geldiğinde, gök ekinler sarı başaklara dönmeğe başladığında bir hazırlıktır gider, Eskişehir'den Karaman'a, Karaman'dan Eskişehir'e.. Bir anışın hazırlığıdır, bu!... Kuzeyden güneye, güneyden kuzeye bir esintidir başlar... Gönülleri birbirine bağlayan bir esinti, bahar kokuları yerine sevgi taşıyan bir esinti..

İller ilçelere, ilçeler bucaklara, bucaklar köylere seslenirler. Bendedir derler, bendedir... Bet - bereket yatağı Anadolu'mun dokuz köşesinden dokuz türlü ses gelir. Bu seste sevgi vardır, hasret vardır, gurbet vardır, taşıyla toprağıyla seliyle çorağıyla, yeşiliyle yaprağıyla bu seste bütün bir memleket vardır. Uzun etmeyelim dostlar! Bu seste Yunus vardır. Dokuz köşenin paylaşamadığı, paylaşmağa kıyamadığı Yunus. Hangi Yunus mu? Türk halk edebiyatının ünlü atası, halk şairlerinin ilk ve en büyük ustası Yunus.. Kısacası «Bizim Yunus.» Türk dilinin güvenci, Türk soyunun övüncü Yunus Emre.

Nerede, ne zaman doğdu, nerelerde, nasıl yaşadı?.. Yunus'un hayatı... Bu hayat menkibelerden örülmüş kalın bir tülün ardından hayal gibi ancak seçebilen bir yaşantıdır. Anayurttan kopup gelen bir ruh yaşar, onda.. XIII. Yüzyılın son yarısıyla, XIV. Yüzyılın başlarında türlü iç ve dış tesirlerle paramparça olmuş, sükûn ve huzura muhtaç bir yurda sankim o Tanrı tarafından sevmeyi ve sevilmeyi aşılamak için gönderilmiştir.

«Sevelim sevilelim»

İşte Yunus'un bıraktığı, yüzyılların ötesinden dipdiri yaşayıp gelen şiirlerindeki öz. Yunus'un doğduğu, öldüğü yer... bunlar bilinmese de, söylenmese de olur. Hayat çizgileri silinmiş olsa da ne çıkar? Bilinmesi gerekli şey, Yunusun bir çağın ve bir çevrenin insanı olmadığıdır. O asırları birbirine bağlamış denilebilir ki O, her asırda Yunus adı altında olsun, olmasın, yüzlerce halk şairinin, saz âşığının ruhunda yaşamakta devam edegelmiştir. O eserinde Türk illerini bir bütün halinde dile getirmiş, gün olmuş sularıyla bozbulanık çağlamış, gün gelmiş bulut gibi göğe ağmış, oradan yağmur olup yurt topraklarına, bu toprakların asil sahiplerinin gönüllerine yağmış, gün olmuş yel olup dağların başlarında esmiş, sel olup ovalara inmiş, bet-bereket olup, bir uçtan öte uca bütün yurdun bağrına sinmiştir. Sonra da şiir olup, ses olup göklere yükselmiş, Tanrıya el açmıştır:

«Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Şeherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Su dibinde mahi ile
Sahralarda ahu ile
Abdal olup yahu ile
Çağırayım Mevlâm seni

Yunus okur diller ile
Ol kumru, bülbüller ile
Hakkı seven kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni.»

Yalnız insanların dertleriyle dertlenmekle kalmamış, bu yurdun canlı cansız herşeyinin acısıyla acılanmış, tasasıyla tasalanmıştır:

«Sen bunda garip mi geldin,
Niçin ağlarsın, bülbül, hey?
Yorulup iz mi yanıldın
Niçin ağlarsın, bülbül, hey?

Karlı dağlar mı aştın,
Derin ırmaklar mı geçtin,
Yârinden ayrı mı düştün
Niçin ağlarsın, bülbül, hey?

Hey! Ne yavuz inilersin
Benim derdim yenilersin
Dostu görmek mi dilersin,
Niçin ağlarsın, bülbül hey?

Kadrin bilinmez mi oldu,
Hatırın sorulmaz mı oldu,
Op gül görülmez mi oldu
Niçin ağlarsın bülbül, hey?

Kalen, şehrin mi yıkıldı,
Nam ü arın mı yok oldu?
Gurbette yarin mi kaladı?
Niçin ağlarsın bülbül, hey?

Uykudan gözüm uyandı,
Uyandı kana boyandı,
Yandı şol yüreğim yandı
Niçin ağlarsın, bülbül hey?

N'oldu şu Yunus'a n'oldu
Aşkın deryasına daldı
Yine baharistan oldu
Niçin ağlarsın bülbül hey?...»

Tanrıyı, Tanrı'nın yarattığı herşeyi seven, her yaratığın dostu olan Yunus, iyinin, iyiliğin, güzelin, güzelliğin ta kendisi olan Yunus, Tanrı aşkının, gerçek sevginin şiirlerde sözcüsüdür. O bu yurdun topraklarında yattığı gibi, bu milletin

gönüllerinde yaşamaktadır. Akşamın alaca karanlığında tarlasından, bağından yorgun dönerken yüreklere de bir gariplik çöker. Bu sırada Yunus ve şiiri insanın tek dostudur:

«Acep şu yerde var m'ola
Şöyle garip bencileyin?
Bağrı başlı, gözü yaşlı
Şöyle garip bencileyin?

Gezdim Urum ile Şam'ı
Yukarı illeri kamu
Çok istedim bulamadım
Şöyle garip bencileyin.

Kimseler garip olmasın
Hasret oduna yanmasın
Hocam kimseler kalmasın
Şöyle garip bencileyin.

Söyler dilim ağlar gözüm
Gariplere göynür özüm
Meğer ki gökte yıldızım
Şöyle garip bencileyin.

Nice bu dert ile yanam
Ecel ire bir gün ölem
Meğer ki sinimde bulam
Şöyle garip bincileyin.

Bir garip ölmüş diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip bencileyin.

Hey Emre'm Yunus biçare
Bulunmaz derdine çare
Var imdi gez şardan şara
Şöyle garip bencileyim.»

SEYRANÎ

Yıllardan 1807 yılı, illerden Kayseri dolaylarında Develi ilçesi... Bir bebek gelir dünyaya, koşup giderler babası Cafer Hoca'ya, müjdelerler; «Bir oğlun oldu; bahtını Tanrı versin, adına ne diyelim, dersin» diye sual ederler. Cafer Hoca bebeğin adını Mehmed kor. Yıllar yılı kovalar,, küçük Mehmed yetişip gelişir. Evlât âlim olmaz okutmayınca, iplik gömlek olmaz dokutmayınca kavli üzerine Mehmed'i de bir medreseye verirler. Mehmed daha gençtir, küçüktür. Amma ne çare Tanrı vermiştir ona, kalıbına sığmayan bir iç... Medresenin taş duvarları Mehmed'e dar gelir... Gelir amma atanın isteği, tanrı dileği deyip birkaç yılı orada geçirmeğe savaşır. Kendi medresede, gönül bağda, bahçede, dağda, tepede seyrandadır. Gün gelir, medreseyi bir yana, Mehmed'i öte tarafa bırakır eline bir saz alır, Seyranî adını takınır. Develi ovası da ona dar gelir. «Seyranî'ye seyran gerek» deyip düşer yollara.. Ardında kalır gözleri yaşlı aksaçlı bir ana, çifte bacı, yanı körpe kuzulu gencecik bir gelin...

«Ne hikmettir, şu dünyaya,
Gelen ağlar, giden ağlar
Soralım yoksula, baya,
Aslı nedir neden ağlar?

Ömrümün defterin dürdüm,
Hâk-i paye yüzüm sürdüm
Bir acaip kal'e gördüm,
Burc u baru beden ağlar

Bir deveci yeder deve.
Yularından seve seve
Birbirinden ive ive,
Deve ağlar yeden ağlar

Seyranîye acep n'olmuş,
Derunu dert ile dolmuş
Kimi yitmiş, kimi bulmuş,
Bulan ağlar yiten ağlar.»

İstanbul'a gelip yerleşir. Bir yandan güzellemeler yazıp söylerken, öbür yandan taşlamalar düzüp koşar. Gönlünü güzellere, dilini de devrinin tenkid edilecek yönlerine dolar. Ne kendi züğürtlüğünü bırakır taşlamadık, ne de rüşvet alan kadıları. Siz deyin doğru söyleyeni dokuz köyden kovmuşlar, ben diyeyim, dili durmayanın dirliği olmamış. Seyranî'nin taşlamaları da herkese batar olur.

«Dök Seyranî gözden yaşı
Sağlıktır her işin başı
Merdin eşiğinin taşı
Kuş tüyünden döşek olur.»

deyip düşmüş Develi yollarına, dönmüş baba ocağına, ana kucağına. Yanı körpe kuzulu gelinciğinin yanına. Kimsesiz gurbet ellerde gülünün diken olduğu, uğrun uğrun tenhalarda ağladığı, feleğin belini büküp yardan ayırdığı günler arkada kalmıştır. Âşıkın çile çekmezi olmadığı gibi, çileye de boyun bükülmeden durulmaz. Arı çiçeğinden, çiçek peteğinden geçmediği gibi Tanrı da kulundan elini çekmez. Seyranî

son günlerini yurdunda, yuvasında, Develi'nin bereketli ovasında geçirir.

Denildiğine göre 1866 yılında Develi'de bu gelimli gidimli dünyaya gözlerini kapar. Daha yaşı altmışını bulmadan, didinmeler yakınmalarla dopdolu geçen Seyranî'nin çileli hayatı son bulur. Tanrının rahmeti üzerinden ekilmesin, bıraktığı eserler onun güçlü bir şair olduğunun belgeleridir. En içten deyişli lirik söylenişli, şiirlerinde bile bir ince hiciv, güzel bir taşlama havası sezilir. Aradığını bulamamışcasına bütün şiirlerinde çevresinden, çevresindekilerden, kendinden yakınır da yakınır.

«Eski libas gibi âşıkın gönlü
Söküldükten sonra dikilmez imiş
Güzel sever isem gerdanı benli
Her güzelin kahrı çekilmez imiş.

Bülbül daldan dala yapıyor sekiş
O sebepten gülle ediyor çekiş
Aşkın iğnesiyle dikilen dikiş
Kıyamete kadar sökülmez imiş.

Sevdiğim değildin böylece ezel
Aşkımın bağına düşürdün gazel
İbrişimden nazik sandığım güzel
Meğer pulat gibi bükülmez imiş.

Seyranî'nin gözü gamla yaş imiş
Aşk u sevda cümle derde baş imiş
Ben bağrımı toprak sandım taş imiş
Meğer taşa tohum ekilmez imiş»

Seyranî'nin şiirleri yalnız halk şairlerinin sazlarının tellerinde değil, «Hüsne mağrur olma ey yüzü mahım — Niceler yokuştan inişten geçti» diye başlayan türküsünde olduğu gibi, klâsik besteler arasında da yaşamaktadır.

«Seni bîmürüvvet seni bîvefa
Kim kime etmiştir ettiğin bana
Şimdi yâr olmak istersin amma
Nideyim sevdiğim, iş işten geçti...»

SÜMMANÎ

Anıtları Selçuk nakışlı, yiğitleri şahin bakışlı, gelinleri keklik sekişli, yazın rüzgârları ekin kokuşludur Erzurum'un... Erzurum ovasında ekinler başaklanır, başaklar yeşilden dönüp altınlaşır. Erzurum'da tahıl yetişir, dadaş yetişir. Emrah gibi, Sümmanî gibi de âşık yetişir.

Âşık Sümmanî, Erzurum'un Narman köyünden Hasan Ağanın oğludur. Asıl adı Hüseyin, doğumu 1862 dir. İlkin babasının yolundan gitmiş, dağ tepe çoban olup sürüsünü yedmiş, koyunlar - kuzular, sığırlar - danalar çocuk çobana yıllarca arkadaşlık etmişlerdir. Sümmanî yoksuldur.

«Ko desinler ateşin yok, közün yok
Dahi yâre yalvaracak sözüm yok»

Başını sokacak bir dam bulmuştur, amma gönlünü sığdıracak bir mekân bulamamıştır. Dikensiz gül, dertsiz kul olmaz. Sümmanî de dertlerin çetinine düşmüş ,gönlünü Penekli bir güzele kaptırıvermiştir.

«Penek kazasında, bağlar yerinde,
Bir gelin seyrettim eller kınalı.
Al ihram örtünmüş selvi boyuna,
Yakışmış obaya beller kınalı.

Nazlısın nazenin hangi can için,
Münasipsin vezir için, han için.
Bülbül terkeylemiş gülü sen için.
Her kadem bastıkça yerler kınalı.

Sümmanî methetti şirin söz ile,
Yaktın beni, yavrum, elâ göz ile
Dağlardan azmetmiş yüzbin naz ile
Söyleşip danışır diller kınalı.»

Sevdiğinden ah almıştır, bahtsızdır Sümmanî... Selvi boylu, ince belli, kınalı elli gelininden ayrılmış olmalıdır. İnsanlara safa ve saadet bölüştürülürken nasibini alamamış, bahtı uyuya kalmıştır. Gurbete çıkmış,, gönlü arkada bıraktıklarında, şiirler söylemiş, türküler yakmıştır:

«Şu karşıki yüce dağlar
Acep bizim dağlar m'ola?
Kara yaslı benim anam
Oğul der de ağlar m'ola?

Kâbeden gelir hacılar
Yürekte çoktur acılar
Evdeki çifte bacılar
Kardaş der de ağlar m'ola?

Yol üstünde biten otlar
Her gelen bizi öğütler
Kavım kardaş, koç yiğitler
Yolda der de ağlar m'ola?

Nedir cürmüm, nedir hatam
Nice gurbet ilde yatam
Ak sakallı benim atam
Oğul der de ağlar m'ola?

Sümmanî'yem oldum talan
Nice gurbet ilde kalam
Bir küçücek Şevki balam
Dadaş der de ağlar m'ola?

1914 yılı Sümmanî'nin bu dünyaya gözlerini kapadığı yıldır. Ardında bir oğlu kalmıştır. Sümmanî dünyada bulamadığı şeyi oğluna ad olarak takmış, küçücük Şevki balasıyla şevklenmeğe çalışmıştır. Hoş deyişli içten söyleyişli bir halk şairimizdir.. Âşık Sümmanî'nin yattığı yerde nur şavkısın. Adı dillerde, şiirleri tellerde yaşasın...

Erzurumlu Emrahlar, Âşık Sümmanîler, Posoflu Müdamiler, Bayburtlu Zihniler, Kağızmanlı Hıfziler... halk şiirimizin doğudaki kal'esidir. Onların ve daha nicelerin şiirleriyle yalnız Türk dili değil, Türk sazının telleri de öğünmektedir.

DELİ BORAN

Adı fırtınalı, karlı, soğuk ve çetin kış günlerini hatırlatan Deli Boran geçen asrın tanınmış halk şairlerindendir. Onun da Dadaloğlu gibi göçebe Türkmen şairlerinden olduğunu söylerler. Gerçekten de şiirlerinde Dadaloğlu'nun havası eser. Ne var ki, hayatı hakkında Dadaloğlu kadar da bir şey bilinmez. Bir söylentiye göre Çorum'un Sarıbey köyünde doğmuştur, diğer bir söylentiye göre de bundan yetmiş yıl önce ölmüştür. Asıl adı nedir? Babası, atası kimdir? Acı mı çekmiş, gün mü görmüş, hayatı nasıl geçmiş; ne bir bilen var, ne de birşey söyleyip yazan...

Şiirlerinden anladığımıza göre o Tuna'dan Fırat'a değin, bir fırtına gibi yürüyüp esmiştir. Her halde Tuna boylarında askerliğini yapmış olmalıdır, Tuna'yı anlatan şiirini buna bir delil sayabiliriz:

«Evvel bahar, yaz ayları gelende
Akar boz bulanık seli Tunanın.
Bülbüller ötüşür bahçelerinde
Gülü burca burca kokar Tunanın.

İlkbaharda dalgalanıp coşmuşum
Analar ağlatıp kanlar saçmışım
Ataman dağından yollar açmışım
Yolu serhatlare uğrar Tuna'nın.

Deli Boran bunu böyle dedi mi
Bu su böyle akar mıydı kadimî
Taşına koymuşum garip başımı
Yolu serhatlere uğrar Tuna'nın.»

Bu şiirinde, serhatlerde bıraktığımız Deli Boran'ı başka bir şiirinde Suriye'de Halep dolaylarında, Fırat boylarında buluruz:

«Çıktım yücesine baktım
Baktım Mumbuç illerine.
Eğbez eğbez evler konar
Yücesine bellerine

Yağız atların sekişi
Benli dilberler bakışı
Fırat'ın çoşkun akışı
Benzer Besay sellerine.»

Deli Boran bir yönden Gerede'nin Dertlisine benzer. Deli Boran da Dertli kadar en azından dertlidir. Ancak bu derdinin aslı - kökü gurbetten mi gelir, muhabbetten mi doğar, bunu da bilemeyiz:

«Kadır Allahım kadir
Kullara verme bu derdi,
Ben çekerim ben bilirim
Düşmana verme bu derdi.

Çeken bilir derdi çeken
Ne bilir geriden bakan
Cuş edip de bendi yıkan
Sellere verme bu derdi.

Deli gönül menekşeden
Dertler gelir dört köşeden
Yeller eser her meşeden
Dallara verme bu derdi.

Deli Boran yakar yakılır
Kül olup yere dökülür
Urum'dan Şama çekilir
Bellere verme bu derdi.»

Felek onun kanadını, belini kırmış; o da evini, barkını, ilini, yurdunu bırakmış gurbete çıkmıştır. Gurbette gönül verdiklerinden birinin Leylâ adlı bir güzel olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ne var ki gönlünden yakındığı diğer bir şiirinde Deli Boran'ın ilerlemiş yaşına rağmen her güzele gönül verdiği okunmaktadır:

«Haydi bire deli gönül
Alevden mi dışın senin?
Haydi bire deli gönül
Alafıcık işin senin.

Kalan her bucakta gezme
Rüzgârlardan hile sezme
Vara yoğa gönül çezme
Bine varmış yaşın senin.»

Deli Boran ebedî uykusunu nerede uyumaktadır? Onun yattığı yer, iğde yeşilinin söğüt yeşiline, elma ağacının asma yaprağına karışıp sonra da, ekinlerin altın sarısıyla kucaklaştığı bir Orta Anadolu köyü müdür? Yoksa başı dumanlı, kabalaklı kara ağaçlı bir dağ yamacı mıdır? bilinmiyor. Belki de daha güneyde Fırat kıyılarında yahut Suriye çöllerinde yatmaktadır. Acı olan mezarı gibi şiirlerinin de unutulmaya başlamasıdır. XIX. Yüzyılın adı karla karışık fırtınalı kış günlerini hatırlatan Deli Boran'ını yaz ortasında, ekin sıcağında başakların sesinden dinlemek, dinletmek istedik. Çünkü Türk sazının telleri ona hizmet edenleri unutmayacak, unutturmayacak kadar vefalıdır...

ZÜLÂLÎ

Selçuklu fethinin 900. Yıldönümünün kutlandığı şu günlerde başakların sesini Kars dolaylarından dinletmek istedik.

Doğunun kapısı, Türk imanının ve gücünün kalesi Kars'ın eti, sütü, yağı, özü bereketli olduğu gibi sazı, sözü de boldur.

Derler ki, yüzlerce yıl önce Dedem Korkut, suları serin, vadileri derin Kars topraklarında kılıç çalıp nal çatlatan Oğuz beyleri için boy boylatıp soy soylatmış, destanlar düzüp koşmuştur. O günden bugüne dek yüzyıllar boyunca, Dede Korkut'un manevî soyundan gelip izin izleyen sayısız ozan, oncalayın destan yazıp, koşma koşup, türkü yakmışlardır.

Kars ve dolayları üzerine en güzel koşmaları söyleyen saz şairlerimizden biri de Zülâlî'dir.

«Livana'dan aştım Şavşat dağına
Allahın lûtfundan ihsan göründü.
Sanasın ki düştüm cennet bağına
İnsanları huri, gılman göründü.

Ben vatanı ağlar idim Iraktan
Gördüm de kurtuldum gamdan, firaktan,
Gözümüz açıldı kudret-i Hak'tan
Güzel Çıldır, Kars, Ardahan göründü.

Hicran köprüsünden geçti ordumuz
Kalmadı kasavet asla derdimiz
Poshof mekânımız, Suskab yurdumuz
Her taşı cevherden vatan göründü.»

Zülâlî Posof'un Suskap köyündendir. Babası Şekeroğullarından Abdullah ağadır. 1870 de doğan Zülâlî'nin asıl adı Yusuftur.

Zülâlî geçen yüzyılın güçlü ozanlarındandı, onun şiirlerinde 1319 da şiddetli bir depremin yıkıp ören haline koyduğu Arpaçay kıyısındaki eski Ani şehrine ağıt vardır :

«Neden böyle harap viran kalmışsın?
Sebebinden var mı sorağın Ani?
Nice yıl şahlara tahtgâh olmuşsun?
Neler görmüş taşın toprağın Ani?

Ezelden şenlikte mislin yoğ imiş
Minaren, medresen, camiin çoğ imiş
Taşın işlemeli, binan ağ imiş
Beşer katlı çağın, otağın Ani.

Hind, Yemen, Tabriz'den kervan işlermiş,
Ağır bezirganlar sende kışlarmış
Oniki meydan bazar işlermiş
Halk dolar taşarmış kırağın Ant.»

Onun şiirlerinde kuraklığın yakıp kavurduğu yurt topraklarının derdiyle dertleniş vardır :

«Nereye gitmiş yeşil başlı ördekler
Bu nasıl vadidir göller kurumuş,
Nerde kaldı yaptığımız emekler
Irmaklar, dereler, seller kurumuş.»

Onun şiirlerinde gönülden yakınış, garipliğine yanış kendini gurbete düşüren felekle çekişiş vardır. Ve nihayet onun şiirlerinde dertlerini özden ve içten bir dile getiriş vardır:

«Hey ağlar efkarım var, gamım var
Âşık derdi, ma'şuk derdi, yâr derdi
Gurbet Süleymanı tahttan indirir
Mekan derdi, vatan derdi, yar derdi.

Yüzbin tabib gelse derdime bakmaz
Pervaneye varsam narına yakmaz
Hicran oku değdi, yürekten çıkmaz
Ata derdi, ana derdi, yâr derdi.

İlin güllerinde kumru ötüşür
Benim bağrım odlar yanar tutuşur
Zülâli feryadın arşa yetişir
Kardaş derdi, yoldaş derdi, yâr derdi.»

Hayatı boyunca Kars'ı Batum'u Erzurum'u Bakû'yu, Afyonkarahisar'ı, Bursa'yı, Manisa'yı gezip dolanmış, arada bir yurduna uğramıştır. Şiirlerini Kırşehir'de Erdoğan Kökten toplayıp bastırmıştır.

MİNHACÎ

Harman yerlerinde akşam olur.. Uzun günün yorgunluğu, sarı sıcağın enginliği üzerine ağır ağır gecenin alaca karanlığı iner.... Bir sessizlik, bir durgunluk, dahası bir gariplik çöker harman yerlerine.. Hafiften ılık ılık bir akşam yeli eser.. Yorgun başların terli alınlarını serinletir. Bir harmandan ötekine çeker götürür mis gibi taze buğday, altın gibi sarı saman kokularını.. Akşam yellerinin yüklendiği bu serinliğe, bu kokulara bazı bazı hafiften, derinden bir türkü sesi de karışır. Bu türküler hasret üzerinedir, gurbet üzerinedir dert üzerinedir. Bazı bazı türküye bir saz sesi eşlik eder ve türkü yerini bir koşmaya bırakır :

«Neme şad olayım, neme güleyim
Gönül gamlı iken gülünmez imiş.
Arşa direk direk oldu tütünüm
Bu duman haşredek silinmez imiş.

Geldi geçti güzellerin kervanı
Sürüldü, savruldu yârin harmanı
Gençlik elde iken sürün devrânı
Kocalıkta devran sürülmez imiş.

Toy iken ölüme aklım ermezdi
Ayrılık ne kulağıma girmezdi
Şu dert hatırıma bir dem gelmezdi
Başa ne gelecek bilinmez imiş.

Minhacî'yim demem binde birini
Ferhat olan niçin sevmez Şirin'i
Aradım kitapta buldum yerini
Sabır gibi devlet bulunmaz imiş.

Yurdun bir köşesinde harman yerlerini belki de akşamları seslendiren böyle bir koşmanın sahibi Minhacî, meşhur Ruhsatî'nin oğludur. Ondokuzuncu yüzyılın tanınmış şairi, Deliktaş'lı Ruhsatî'nin oğlu··· Sivas dolaylarında yetişip gelişen Minhacî'nin, babasından önce genç yaşında öldüğünden gayrı hakkında bir şey bilmiyoruz. Ellerde, saz tellerinde, cönk yapraklarında rastlanan şiirleri hep sevgi üzerine, ayrılık üzerine, sevgiliden yakınma üzerine yazılmıştır :

«Elaman elinden ey suna boylum
Büktün elif kaddim, dal ettin gitti
Sildirmedin bir dem didem yaşını
Akar damlaları sel ettin gitti.

Benim bu taliim kara ne'yleyim
Yaktın yüreğimi nara ne'yleyim
Söyletmedin âşikâre ne'yleyim
Bülbül dillerimi lâl ettin gitti.

Vah böyle ne'yledin sevdiğim
Engellerle ülfet ettin sevdiğim
Tuttun iğri yola gittin sevdiğim
Cihan değerini, bir pul ettin sevdiğim.

Zülüfleri ak gerdana düzersin
Uğrun uğrun bakar beni üzersin
Bana nispet şurda burda gezersin
Minhac'ın kalbini yol ettin sevdiğim.»

Kim bilir belki de yurdun bir başka köşesinde harman yerlerinde şafak sökerken, bir başka ses Minhacî'nin mısralarıyla seher yelinden kendi sevdiğini sormaktadır :

«Aman seher yeli çar sende kaldı
Yavru keklik sekişliden bir haber!
Gene bahar geldi bulandı gönlüm
Göğsü elvan nakışlıdan bir haber!

Başı selâmet mi yoksa hasta mı?
Zülfü perişan mı yoksa deste mi?
Acep benim gibi kara yasta mı?
Kaşı çatma çatışlıdan bir haber?

Yaşım vardı yiğirmiye dayandı
Yârı gördü gafletlerden uyandı
Seher vakti misk ü amber boyandı
Güller gibi kokuşludan bir haber!

Gönül verdim hayran oldum yüzüne
Muhabbet tuzağı kurdum izine
Kulak vermez Minhaci'nin sözüne
Humar humar bakışlıdan bir haber!»

Ve kimbilir, belki de bu koşmaya karışan bir saz sesi harman yerlerinde uyuyanları sabah serininde uyarmakta, yeni bir güçle işe çağırmaktadır.

CELÂLÎ

Hasat zamanı gelende, doğudan batıya, kuzeyden güneye bütün Türk illerinde bir çalışmadır, başlar. Hasat ayları bet - bereket zamanıdır. Bu aylarda yağız yerden bire beş alınır, bire onbeş alınır. Çalışınca alınır, alınmasına ama, ya çalışmayınca gök bakır, yer de tamı takır kesilir. Gök Tanrı çalışanlardan bereketini eksiltmesin :

«Üç kot arpa, beş kot çavdar ekerdik
Kesmik ekmeğine hasreţ çekerdik»

diyen Bayburdlu Celâlî'nin gördüğü yokluğu kimselere göstermesin.

Geçen yüzyılın ortalarında Bayburt yakınlarındaki Tahsinî köyünde doğan Âşık Celâlî'nin asıl adı Ahmet'tir. Bayburt dolaylarının sayılı saz şairlerinden olan Celâlî, ömrünü yokyoksul çobanlık ve rençberlikle tüketmiş, bir yetim kızla evlenmiştir. Kadir mevlâ, gençlik çağı gamla kavrulmuş bu

yetimi de ona çok görmüş olmalıdır ki, günün birinde onu da elinden alıvermiştir. Bir ara gurbete çıkan Aşık Celâli şiirde Bayburt'un Erzincan'ın, Erzurum'un, Tercan'ın dolaşmadık köyünü, otlatmadık sürüsünü, sürülmedik tarlasını bırakmamıştır :

«Göçümü kaldırdım yurttan
Gelen ağlar, geçen ağlar
Elbet bir devasız dertten
Dolan göz bir zaman ağlar.

Telli turnam kalktı çölden
Yeşil başlı sunam gölden
Kuzusun alsalar elden
Hayvan iken ceylân ağlar.

Neylerim gülşende gülü
Menekşe susam sümbülü
Uçurdum Hamdi bülbülü
Onunçün gözler kan ağlar.

Hani benim nevcivanım
Canandan ayrıldı canım
İlik damar çeker kanım
Aman Allah aman ağlar.

Celâli bülbülün zarı
Bizi ağlatma bari
Hafızın hıfzı tekrarı
Durmuş Hakka divan ağlar.

Bu şiirden anlıyoruz ki, Celâli evlât acısı da çekmiş, Hamdi adlı bir oğlunu yitirmiştir. Dünyaya küsmüş, acı söylemiş, yurdunu özlemiş, yanıp yakılmış, feleğe kızmış, sebep olanlara ilenmiş, sözün kısası sevgi üzerine, dert üzerine, ayrılık üzerine, yokluk üzerine şiirler yazmıştır :

«Karşı varan ulu dağlar
Kar kusar bellerin senin
Yazın kışın belli olmaz
Sert eser yellerin senin,

Suyun bir kumsaldan kaynar
İner düz ovayı boylar
Şarıl şarıl akar çağlar
Serindir sellerin senin,

Çiğdemin menekşen kokar
Güzeller göğsüne takar
İçinde sunalar oynar
Derindir göllerin senin

Dağın çiçekle dolmasın
Umarım yaylan olmasın
Yad ilden avcı gelmesin
Bağlansın yolların senin,

Celâli der tuzak kurdun
Pusularda sindin durdun
Yahşı yerden yaman vurdun
Kırılsın ellerin senin.»

Yarattığı yer Cennet olsun Âşık Celâlî 1915 yılında ölmüştür. Ne denir, acı görmüş, acı söylemiş, sözlerinin mert olmayanlara ağu, mertlere de şeker gibi geldiğini gururla tekrarlamıştır.

Hasat zamanı çalışma aylarıdır, çalışanların ağızlarının tadları bozulmasın, güçleri, kuvvetleri eksilmesin.

KEMALÎ VE MEYDANÎ

Harman yerlerinde ince belli, gözleri kudretten sürmeli genç kızlar düvene binerler. Başları al yeşil bürgülü, saçları kırk ince örgülü genç kızların sırtlarında ala fistan, ağızlarında sevgi üzerine, ayrılık üzerine türlü destan vardır. Tunç renkli, demir bilekli yiğit delikanlılar ekinleri savururlar, serin serin esen güz yellerine karşı ve bir ara durup bir güzele, bir yavukluya karşı Aşık Kemalî diliyle seslenirler.... Güzelden de cevabını bir bir alırlar tezele...

«Dedim : Dilber niçin eylersin cefâ
Dedi : Güzellerde eski âdettir.
Dedim : Gayrilere edersin vefâ
Dedi : Mutlak âşıklara nisbettir

Dedim : Benim ile eylesen ülfet
Dedi : Sim'ü zersiz olmaz muhabbet
Dedim : Malım canım senin ey âfet
Dedi : İnanmazam kuru sohbettir

Dedim : Kemâlî'yi ağlatma yarim
Dedi : Âşıkları ağlatmak kârım
Dedim : Kalmadı hiç sabra kararım
Dedi : Sabrın sonu selâmettir.»

Âşık Kemâlî bugüne dek başkalarının sesini dinlemediğimiz bir memleketten, Kastamonu'dan yetişmiştir. 1821 de doğmuş, tam 71 yıl gün görmüş, sefa sürmüş, cefa çekmiş acı, tatlı yaşayıp gitmiştir. Ardında bir oğul bırakmış, ama nasıl yaşadığını hatırlıyan kalmamıştır..

«Ne çare çekmeli derd-i serencam
Dosttan gelen sitem ikramdır ikram
Coşkun sadâ ile çalıp çağrışsam
Meyl-i dünya değil aşk dalgasıdır.»

Kemâlî'nin bu gelimli gidimli dünyaya gözlerini kapadığı 1892 yılında Kastamonu bir diğer şairini daha yitirmiştir. Bu saz şairi de Kastamonulu Meydanî'dir. Bir mısra'ında aşk içkisine kanıklığını söylerken bir diğerinde bağrının yanıklığından söz eden şairimizdir Meydanî...

«Muhabbet bezmine gel hicab etme
Sükûtî lisan ol bir cevap etme
Fakir Meydânî'den içtinab etme
Âlemde zararsız aşıklarız biz.»

Kastamonu'dan yükselen başakların sesleri biraz yüklüce_ dir. Bu da âşıklarının kullandığı dilin, yurdun diğer köşelerinde yetişenlere bakarak bir az daha ağır olmasından ileri gelse gerektir.

Tunç renkli, demir bilekli yiğitlerin, al-yeşil bürgülü, saçları kırk ince örgülü genç kızlarla söyleşmeleri tatlı, doğülen ekinleri, savrulan harmanları bereketli olsun...

KÖROĞLU

Hasat mevsimi geçince, derilip devşirilen mahsulden kışlıklar ayrılıp kalanı satılanda, köy çevrelerimizde bir hazırlıktır, bır şenliktir başlar. Evden eve, köyden köye ya gidecek yahut getirilecek bir gelin vardır. Başlıklar tamamlanıp, çeyizler, takılar hazırlanıp gelin güvey süslenirken köy meydanları da davul sesleriyle gümbür gümbürlenir.

Şeref gününde de, sevinç gününde de, askere giderken de, gerdeğe girerken de denilebilir ki, köy meydanlarından tek ses yükselir!

«Mert dayanır namert kaçar
Meydan gümbür ,gümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbür, gümbürlenir.

Yiğit kendini öğende
Oklar menzili döğende
Şeşper kalkana değende
Kalkan gümbür gümbürlenir.

Ok atılır kal'asından
Hak saklasın belâsından
Köroğlu'nun na'rasından
Her yan gümbür gümbürlenir.»

Evet, Köroğlu'nun sesi··· Bu ses yüzyıllardanberi bütün Türk illerine mal olmuş, yurdun dört bucağından işitilir. Köroğlu destanı vatanın 24 yerinde 24 koldan, dillerde, saz tellerinde gezinir. Köroğlu'nun sesi, yalnız köy meydanlarından yükselen yiğitlemelerde, koçaklamalarda değil, pınar başlarındaki köy güzellerine karşı söylenen türkülerde de duyurulur :

«Kimisi pınar başında
Kimisi yolun dışında
Al giyen onbeş yaşında
İlle mavili, mavili!

Kimisi dağlarda gezer
Kimisi incisin dizer
Al giyen bağrımı ezer
İlle mavili, mavili!

Kimisi odun devşirir
Kimi kahvesin pişirir
Al giyen aklım şaşırır
İlle mavili, mavili!

Köroğlu'm der ki : n'olacak
Takdir yerini bulacak
Mavilim kaldı alacak
İlle mavili, mavili!»

Köroğlu destanını baştan başa kaplayan yiğitlik ve mertlik olayları arasında yer yer sevgi üzerine, güzeller üzerine yazılmış parçalara da rast gelinir. Evet Köroğlu'nun hayatında kahramanlık kadar, kılıç kadar kır-at kadar, kadının da yeri olmuştur.

İhtiyarlığında söylediği tahmin edilen şu türkü, buna bir delil olarak gösterilebilir :

«Bizim illerin Beyleri
Yakar kandili kandili
İçip arslana dönerler
Kadeh döndürü döndürü.

Hem içerler hem kanarlar
Düşmana meydan ararlar
Arap atlara binerler
Boynun sündürü sündürü.

Çürüdü gönlüm çürüdü
İçerde yürek eridi
Beylerin kolu yoruldu
Kılınç döndürü döndürü.

Beyler n'eyleyip n'idelim
Güzellerle göç edelim
Meydanda at oynatalım
Boynun döndürü döndürü.

Köroğlu der ki karıdım
İhtiyar oldum çürüdüm
At yoruldu ben yoruldum
Güzel bindiri bindiri.»

Evet şeref gününde de, sevinç gününde de, askere gi-lerken de, gerdeğe girerkende Köroğlu'nun sesi köylerimizde, kentlerimizde duyulagelmiş, duyulagidecektir. Şenliğiniz tatlı, mahsulünüz bereketli olsun.

SEMAİ KAHVELERİ

Başakların sesinde bu hafta sizlerle gene eski İstanbul gecelerine dönüyoruz.

İstanbul'un eski ramazan eğlenceleri, herkese, her isteğe göre çeşit çeşitti. Her eğlence yerinin kendine göre bir havası vardı. Gündüzleri Kalpakçılarbaşı'ndaki gezinti yeri, Bayazıt Camii avlusundaki ramazan çarşısı, geceleri sazıyla - sözüyle başlı başına bir âlem olan Direklerarası, İstanbul'un dört bir bucağına yayılan karagözler, ortaoyuncular, meddahlar, nihayet bir yandan Anadolu ve Rumeli halk şiirinin demet demet ses verdiği, bir yandan İstanbul folklorunun dile geldiği semai kahveleri ve bu kahvelerin meydan şairleri büyük şehrin ramazan ayındaki kutsal havasına bir başka unutulması güç bir çeşni katarlardı.

Ramazan gecelerinde İstanbul'un alaca karanlık sokaklarını davul seslerinin, bekçi destanlarının doldurduğu saatlerde, semai kahvelerinde yanık, içten bir saz sesinin eşliğinde koşmalar, semailer, kalenderiler, varsağılar, destanlar, yıldızlar ,divanlar dile gelir, mani yarışmaları yapılırdı. Se-

mai kahvelerinin kendilerine mahsus bir erkânı vardı. Önce klarnet, zilli maşa, çığıtma, çifte nara, darbukadan müteşekkil kahvehane muzikası bir marş çalar, onu polkamsı bir şey, şarkı, kanto oyun havaları izler, kahve iyiden iyiye dolduktan sonra sazların çaldığı bir mani havasıyle mani faslına geçilirdi. Duruma göre ya yarım ya da bir saat kahkahalar, alaylar arasında geçen mani faslında bütün hünerler ortaya dökülür, yarışmacılar atışmaya, birbirlerini bastırmaya, daha ileri gidip hicvetmeye başlarlardı. Mani söylemekte en büyük hüner, irticalen ayaklı mani, yani ayrı anlamlı eş kelimeleri kafiye yaparak mani düzülmesiydi. Mani yarışına çıkanlardan birine bir kelime söylenir, meselâ «karınca» denir, o hemen yapıştırırdı :

«Adam aman .. ka .. rın .. ca
Yazdan toplar erzakını kışa saklar karınca
Canan bizi affetti yalvarıp yakarınca.»

Veya «Kadıköye» denilir, cevabı hemen alınırdı :

«Adam aman .. dı .. köye
Arzuladık ihvanı geldik şu Kadıköye.,
Müftü haraç keserken ne yapar kadı .. köye?

Bu arada sataşmalar olur, meselâ Eyüplülere şöyle taş atılırdı :

«Adam aman .. İ .. yi .. bin
İşte meydan, işte at, biner isen iyi bin
Dört köşede meşhurdur dilencisi İyib'in..»

Sonra sırayla koşma, semai, divan, yıldız, destan, kalenderiler okunurdu.

Dertli, Gevheri, Seyrani, Zihnî, Aşık Ömer, Emrah semai kahvelerinin sanki taçsız kralları idiler. Kendileri bu dünyadan göçüp gitmişlerdi, ama semai kahvelerinde anıları etrafında büyük bir saygı halesi örülmüştü. Dertli'nin :

«Sakıyâ câmında nedir bu esrar
Etti bir katresi mestane beni
Şarab-ı lâlinde ne keyfiyet var
Söyletir efsane efsane beni.»

kıt'asıyla başlıyan, kesik kerem bestesiyle okunan koşması, başları eğik, gözleri yarı kapalı dinleyicileri bir masal âlemine çekip götürürdü.

Tophane'den Defterdar'a, Çeşmemeydanı'ndan Halıcıoğlu'na, Beşiktaş'tan Tavukpazarı'na kadar İstanbul'un bir çok semtlerine dağılmış bulunan semai kahvelerinde, eski halk şairlerinden parçalar çalıp söyleyen, bir kısmı kendi düzdüklerini okuyan meydan şairleri arasında kimler yoktu ki: Bakırköylü Zil İzzet, Acem İsmail, Zeytinburunlu Arap Mustafa, Karagümrüklü Rampi İbrahim, Yenimahalleli Çiroz Ali, Hattaneli Çarkçı Ethem, Otakçılarlı Cevat, Çukurçeşmeli Efe Mehmet, Üsküdarlı Vasıf, Çeşmemeydanlı Kıvırcık Hüsnü, Arnavudun Mehmed, Tersaneli Ahmet Reis ve daha birçokları... Bunlar daha önceki asırlarda yaşamış, eser vermiş ustaların yolunda yürümüşler, onları taklit etmişler, belki onları geçememişler, fakat onları en iyi şekilde dile getirmişlerdir. İşte saz sesleriyle inim inim inleyen semai kahvelerinde okunan Erzurumlu Emrah'ın semailerinden bir örnek :

«Bu göçü ordan göçürdüm
O dağ olmaz, bu dağ olsun.
Şeydâ, garib bülbül gibi
O bağ olmaz, bu bağ olsun.

Yâri götürdüm yaylama
Sevda derler, gel kınama
Bir yara vurdum sineme
Hançer olmaz, bıçağ olsun.

Emrah der kapında kulam
Didende ummâna dalam
Al yanaktan buse alam
Yanak olmaz, dudağ olsun.»

MUHİBBÎ

On altıncı Yüzyıldan günümüze bir beyit dilden dile dönе dolana söylenip gelir :

«Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi»

Bir nefeslik sağlığı, koca bir devlete değişmeyen bu şair, XVI. Yüzyılın büyük hükümdarı, batılıların dediği gibi Muhteşem Süleyman'dır. Ordusuyla, donanmasıyla, denizde - karada ,doğuda - batıda bir dünyayı dize getiren bu tanınmış kılıç sahibi, kanun yapıcısı padişah, sevginin dostluğun önünde kendi dize gelen bir kalem sahibi, bir şair oluverir. Büyük bir divanı dolduran şiirlerinde ,dostluğa verdiği önemi belirtircesine Muhibbî mahlasını kullanır. XVI. Yüzyılın Muhteşem Kanunî Süleyman'ının, şiirdeki adıyla Muhibbî'sinin XIX. Yüzyılda yetişmiş mütevazi bir adaşı vardır. Çoruh'un Erkinis köyünden saz şairi Muhibbî.. Fakir bir köylünün oğludur. Adı Salih'tir, 1823 yılında doğan ,1869 da bu dünyaya gözlerini kapayan Muhibbî, güçlü, kuvvetli bir şahıstır. Bunun için «Kaya» sıfatıyla anılır.

«Avcısıyım o cânânın göllerde
Gele diye gözetirim yollarda
Biçare Muhibbî gurbet illerde
Nice ay dolandı, seneler geçti.

dediğine göre yıllarca gurbette dolaşmış, Anadolu'nun doğusundan Boğaziçi kıyılarına kadar gelmiştir. Şiirlerindeki ifadeden onun o devrin geleneklerine uygun bir öğrenim gördüğü de anlaşılmaktadır. Elimizde bulunan deyişleri hep sevgi üzerinedir. Bazılarında sevgiden yakınır :

«Felek hisar çekmiş yolum açılmaz
Bir bülbülüm gonca gülüm açılmaz
Felek kırdı kanat, kolum açılmaz
Yazı gelmez yaman kıştır bu sevdâ.»

der. Gün olur, yazdıklarını seher yeliyle sevgilisine iletir :

«Gidersen yanına diz-be-diz olur
Engeller duymasın sen nihân yetür
Tez yazıp mefhûmun sen geri getür
Ben gelsem dizde yok fer bâd-ı sabâ.»

Gün olur bir pencerede gördüğü inci dişli, kalem kaşlı bir güzele seslenir :

«Pencereden melûl melûl
Bakan dilber kimsin sen?
Yârin koyup, yâd illere
Yakan dilber kiminsin sen?

İnci dizilmiş dişine
Kalem çekilmiş kaşına
Âşıkı, aşk ataşına
Atan dilber, kiminsin sen?

Muhibbî'yi ettin Mecnun
Leylâ cemâline meftun
Ziynet için, kızıl altun
Takan dilber kiminsin sen?»

Fırsat bulunca da sevdiği ile karşılıklı söyleşmiştir :

«Dedim: Dilber hub açılmış
Dedi: Güldür yanağımda
Dedim: Anber mi saçılmış
Dedi: Terdir dudağımda

Dedim: Yüze çekme perde
Dedi: Uğramışam derde
Dedim: Ab-ı kevser nerde
Dedi: Damlar dudağımda

Dedim: Muhibbî'yem bilür
Dedi: Halvet kılsak n'olur
Dedim: Korkam uykum gelür
Dedi: Baş koy kucağıma»

Safalı gün yaşamış, cefalı gün yaşamış, acıyı tatlıya katmış, daha pek genç sayılacak bir çağında 45 yaşında bu dünyadan göçüp gitmiştir. Muhibbî'nin üzerine yığılan yıllar onu da, bir bakıma eserlerini de unutturuvermiştir. Başakların sesini bir süre de bu unutulmuşlar arasından derlemek istiyoruz. Bu akşam da, XIX. Yüzyılın saz şairi Muhibbî'sini daldığı unutulmuşluk uykusundan bir kez uyandıralım, Onun sevgi üzerine, dostluk üzerine söylenmiş deyişlerini bir yol dinleyelim ve kendisine Tanrıdan bol bol rahmetler dileyelim, dedik. Eseri olan bir gün gelir, hatırlanır. Onun için bu dünyada çalışıp çabalayıp, eser koyup gidene gam ne ola, tasa ne ola?...

TOKATLI NURİ

Soğuk kış akşamlarında köy odalarının ocak başlarından, köy kahvelerinin dumanlı sıcak köşelerinden yükselen bir saz sesi, gecenin sessiz karanlığı içinde karların örttüğü tarlalara doğru yanık bir koşmayla birlikte yankılanıp gider :

«Ara yeri karlı dağlar alıp da
Gayri dost iline varıp gelinmez.
Yahşi hüner ister râh-ı talepte
Beyhûde lâf menzil alınmaz.

Geçti bu âlemin devri bozuldu.
Bezm-i gülistanın gülleri soldu.
Çay taşları yakût bahasın buldu.
Gevherler ummâna düştü bulunmaz.

Nurî bu sözlerin gel eyle tekmil
Eyle suretini siyrete tebdil
Bu meşhur kelâmdır âlemde ey dil!
Sağ iken kimsenin kadri bilinmez.»

Dolayısiyle kendinin de kadrinin bilinmediğinden yakınan bu şair, Erzurumlu Emrah'ın yetiştirmesi Tokat'lı Nuri'dir. Derler ki, Aşık Nuri, 1820 - 1825 yılları arasında Tokat'ın Kızılca mahallesinde doğmuştur. Kimin oğludur, kimlerden okuyup yazmıştır, bilinmez. Bir şiirinde :

«Bir kere şâd olup devr-i felekte
Şu benim ikbâlim gülmedi gitti.»

der, ama felek ona ömründe bir kere de olsa, güler yüz göstermiştir. Şairin karşısına feleğin güler yüzü saz şairlerinin ustası Erzurumlu Emrah şeklinde çıkar. Emrah aşağı yukarı 1844 yılında Tokat'a uğramıştır. Nurî, Emrah'a bir bağlanış bağlanır. Ne yurd düşünür, ne yuva. Hepsini bırakıp bir yana, çıkar onunla gurbet ellere.. Elinde sazı, dilinde sözü, o şehirden bu köye, o kasabadan bu obaya bir çok yerleri gezip dolaşır. Âşık fasıllarına girer. Çırakken usta olur. Ceyhunîleri. Gayretîleri yetiştirir. Ağlayı ağlayı gurbet illerde, hasretlik içinde, sevgi yolunda dönüp dolanır, yanıp yakılır. El sözü, yar cevri, feleğin kahrı genç yaşında Nuri'yi kocatır. Kimi der 1882 de, kimi der 1899 da Samsun'da bu dünyadan göçüp gider. Tek dileği vardır Nuri'nin :

«Afveyle Nûri'nin şu isyanını
Ağlatıp dîdeden dökme kanını
Kimsenin gurbette alma canını
Varıp hasretine kavuşmayınca,»

der. Demesine der, amma kader yazgısı elden ne gelir :

«İstedim vermedi Hak muradımı
Kâm almadı deyi Nuri adımı
Böyle yazın mezarımın taşına»

Söylendiğine göre, Tokatlı Nurî'nin mezarı, Samsun'da Şeyh Kutbeddin türbesi yakınlarındadır.

Genç yaşında sazı eline almış, meslekten yetişmiş bir şairdir. Âşık Nurî cebi boş, başı boş Anadolu'da gezip dolaşmadık yer bırakmamış, gün gelmiş Rumeli'ye bile yolu düşmüştür. Çoğunca işret sofraları, saz meclisleri, arada bir de vali, bey konakları ona durak - dinlenek olmuştur. Aruzla

yazmış, heceyle söylemiş, erbabınca aruzda kusurlu, hecede ise içten ve duygulu bulunmuştur.

Emrah'ın etkisinde kalmış, akıcı ve ahenkli deyişleriyle de Gevherî'yi andırmıştır. İşte misali :

«Ey felek bir derde düşürdün beni.
İşim, gücüm aldın kâr senin olsun,
Aklım baştan alıp şaşırdın beni
Terkettim nâmusu, âr senin olsun.

Bülbüller feryâdı gelsinler meşka
Bir şeye benzemez bu derd de başka
Pervâneler gibi âteş-i aşka
Ben yandım, kül oldum, nâr senin olsun.

Açılmış bahçede sünbüller gibi
Açılmadan soldum ben güller gibi
Yavrusun yitirmiş bülbüller gibi
Feryâd bana düştü, zâr senin olsun.

Ruz u şeb çeşminden kan döker âşık
Nuri'nin hâline dimezsin yazık
Bir dilberi bana görmedi lâyık
Şimdengeru cihan, var, senin olsun..»

KUL MEHMED

Yer yer eriyen karlar arasında açılan çiğdem çiçekleriyle kuzuların ince ve tiz meleyişleri baharın kırlardaki ilk müjdecileridir. Ana koyunların ağır ve derinden gelen melemelerine kuzuların gevrek seslerinin karışması dinleyenlere ne tatlı, ne hoş gelir. Kuzusunu kaybeden koyunların dertli meleyişleri ise acı olur, hüzün verir, gariplik gibi çöker insanın içine.. Ve yüzyıllar boyu şiirleşip, ağıt olup şairin sazının tellerinden akar :

«Yavrum kuzum seni aldırdım elden
Kuzum kuzum der de meler bir koyun
Usandım da bezdim bu tatlı candan
Kuzum kuzum der de meler bir koyun.

Yeni çiçeklendi dağların başı
Koyun ben n'ideyim Mevlâ'nın işi
Daim durmaz akar gözümün yaşı
Kuzum kuzum der de meler bir koyun

Koyun senin derdin çoktur n'ideyim
Yanına da başka kuzu katayım
Varıp seni koyaklarda güdeyim
Kuzum kuzum der de meler bir koyun.

Kuzum senin budur alnında yazı
Hiç ilin kuzusu olur mu kuzu
Yüreğimde vardır bir ince sızı
Kuzum kuzum der de meler bir koyun

Seni güden çoban gayri gütmesin
Yaydığı yerlerde otlar bitmesin
Kuzunu yiyenler onup yetmesin
Kuzum kuzum der de meler bir koyun.

Bugün koyun tuz taşına gelmedi
İlin kuzusu da kuzu olmadı
Arayıp da kuzusunu bulmadı
Kuzum kuzum der de meler bir koyun.

N'olaydı sen koyun olmaya idin
İlin kuzuların görmeye idin
Ölüp de şu yere gelmeye idin
Kuzum kuzum der de meler bir koyun.

Kul Mehmed'im bunu böyle söyledi
Söyledi de yaşın yaşın ağladı
Koyun yolum sana nerden uğradı
Kuzum kuzum der de meler bir koyun.»

Yol bu safa yerine de uğrar, cefa evine de... Ve şairlik bu, kimini kul eder, kimini de bey... Şairken vezir olur, vezirken şair... XVIII. Yüzyılın vezir Mehmed Paşa'sı da halk şiirimizin Kul Mehmed'idir. Derler ki aslında Kul Mehmed, Üveys Paşa'nın oğludur. Aydın çevresinin vergilerini toplayan bir muhassıldır. Bir yandan şiir söylemiş, öbür yandan Celâlî isyanlarını bastırmakla görevlendirilmiş. Bu yolda bir vezirlik kazanmıştır. Tahminlere göre bu dünyadan göçüşü 1605 yılındadır.

Yine derler ki, XVII. Yüzyılda yaşamış Mehmed Paşa'dan daha başka Kul Mehmetler de yetişmiştir ve bütün Kul

Mehmet mahlaslı şiirler Mehmet Paşa'nın değildir. Kesin olarak Mehmet Paşa'nın söylediği şiirlerden biri, bahar üzerine baharın güzellikleri üzerine yazılmış şu koşmadır :

«Be yarenler yine evvel bahardır
Bülbül intizarlık kılar durmayıp
Kuşlar ahenk edip çığrışıp öter
Kalbin kasavetin siler durmayıp.

Kadir Mevlâm kudretini bildirir
Dâim ağlar kullarını güldürür
Menekşeler külâhını kaldırır
Yeşil çemenlerde yeler durmayıp.

Her ağaçlar sücü dolmuş içilmiş
Yeryüzüne âb-ı hayat saçılmış
Gök sümbül kırmızı lâle açılmış
Güller ağzın açmış güler durmayıp.

Misal-i Ravzadır Cennet-i Rıdvan
Firdevs bahçesine benzemiş cihan
Kırmızı hulleler giymiş erguvan
Selvi dalı başın sallar durmayıp.

Bizim illerimiz Aydın illeri
Çifte çifte bülbüllüdür dalları
Kul Mehmed eydür seher yelleri
Yârin siyah zülfün böler durmayıp.»

Kul Mehmed'in şiirlerinde kuşlar, çiçekler, kuzuların melemeleri, seher yelleri hepsi bir olmuş, yalnız baharı değil, yeniden doğuşu, canlanışı, hayatın tazelenişini böylesine müjdelerler.

YOZGATLI NAZÎ

Geçenlerde fırsat buldukça unutulmuşlardan söz edeceğiz demiştik. Sözü bir unutulmuş halk şairine getirirken yolumuzu da bugüne değin uğramadığımız bir ilden geçirelim, dedik. Yolumuzun düştüğü bu yer, dağlarını doğuda ormanların kapladığı, topraklarını Delice, Yeşilırmakların, Sorgunözü, Çekerek Çaylarının, Kiliközü, Barçeçik derelerinin suladığı bir Orta Anadolu ilidir. Tarlalarında buğdayından mısırına, yulafından çavdarına, arpasından pancarına türlü nimetler yetişir. Sözün kısası, Yozgat ilidir, burası.

Bilmeyiz hatırlayan olur mu, geçen yüzyılın ikinci yarısında bu ilde bir saz şairi yetişmiştir. Bu şair, elinde sazı, kahvelerde, panayırlarda âşık fasıllarına katılmış, meslekten yetişme bir âşıktır. Yozgatlı Nazî, sevgi üzerine, gurbet üzerine koşma koşup, türkü yakmıştır :

«Bir selâm gönderdim cânan iline
Aceb bu selâmlar yetişir m'ola?
Bülbül de hasrettir gonca gülüne,
Kavuşur da bir kez ötüşür m'ola?

Ölürsem gurbette suyum kim döke?
Nazlı yârim yok ki kefenim dike...
Yârim hasretinle derd çeke çeke
Açılan yâreler bitişir m'ola?

Eser bâd-ı sabâ değer sem gibi
Hey biçâre Nâzî yâr da sen gibi...
Var mıdır âlemde olmuş ben gibi,
Ciğerinde yanup tutuşur m'ola?»

Yozgatlı Nâzî ince insandır, duygulu insandır. Ellerde dolaşan şiirleri az, fakat özlüdür. Kim bilir, 39 yıl süren kısacık hayatı boyunca söyledikleri kimlerin ellerinde, hangi cönklerin yaprakları arasında kalmıştır. Nâzî'nin hayatı hakkında bildiklerimiz de azdır. 1863 te Yozgat'ta doğduğundan, 1902 de de bu dünyaya veda ettiğinden gayri bildiğiniz yoktur. Şiirlerinden anlaşıldığına göre o da, diğerleri gibi yurdunu yuvasını koyup gurbet illere çıkmış, dolaşmıştır. Sevdiği gül yüzlü kadar, dağları meşe, gürgen, söğüt ağaçlı yüksek Yozgat yaylasını da özlemiş olmalıdır. Çoğunca arı yazmış, duru yazmış, bazen bir yabancı terkibin ağına takılıp kalıvermiştir. Şiirlerinden, oldukça okumuş, gün görmüş bir insan olduğu anlaşılmaktadır :

«Dokunma ey sabâ zülf-i dildâre
Dolaştırma aman tel incinmesin!
Düşme ey dil sen de feryâd ü zâre
Yanağında sakın gül incinmesin!

Gülşenden mi teşrif böyle gülerek,
Ruhların mı verdi yoksa güle renk,
Cânâ şöyle gel yat ağuşumda tek,
Sakın kıyâm etme kol incinmesin.

Morlu fes başında dursun bir yana,
İster isen takın altun gerdana,
Lâhûrî şal kuşan ince miyâna,
Altun kemer takma bel incinmesin!

Âşıklar seninçün düşmüşler derde
Bir de Nâzî var mı yokla defterde?
Gönül yıkma, kemlik etme bir ferde
Bu dünyada senden kul incinmesin!»

İnce insan olduğunun, duygulu insan olduğunun delilidir, bu Nâzî'nin.. Yozgat'ın toprağı bereketli topraktır. Orada orman yetişir, tahıl yetişir, sebze yetişir, meyva yetişir. O topraklar Nâzî gibi duygulu insanlar da yetiştirmiştir. Bir kulu incitmeye kıyamıyan insanlar da yetişmiştir bu eski kültür şehrinden. Köklü bir geçmişin kalıntıları değerlendirir Yozgat ilini. Ve Nâzî gibi yetişen kişiler değerlendirir, bu yurdun kültür çevrelerini.

KAYIKÇI KUL MUSTAFA

Tarla yollarını bugün serhad boylarından geçirelim, başaklarımızı da XVII. Yüzyılından derleyelim dedik.

«Ölümüz dirimiz dönmez savaştan
Yüreğimiz pektir demirden taştan
Ne pervamız vardır şol karabaştan
Âlemin Rüstem-i Zâli bizd'olur.»

Sancağı elinde, kılıcı belinde serhad bekçisi, özü gibi sözü de pek bir şairdir, bu mısraları söyleyen... XVII. Yüzyılın Kayıkçı Kul Mustafa'sı... Nereli mi, dediniz.. Belli değildir yurdu - yuvası, köyü - obası.. Kayıkçı sıfatını donanmada kazanmış, orduda IV, Murada kul olmakla övünmüş, gençliğinde donanmada, yiğitliğinde orduda, Cezayir'den Bağdad'a değin gitmediği sefer, görmediği diyar kalmamıştır.

«Mustafa belinde keskin kılıcı
Şahin gibi şikârını alıcı
Aç kurt gibi alayları bölücü
Adı belli koç yiğitler bizd'olur.»

Savaş meydanı kadar, söz meydanında da at oynatmış, Cezayir üzerine, Gazi Murat Reis'in ölümü üzerine, III. Osman'ın öldürülüşü üzerine, Bağdad'ın Şah Abbas tarafından zaptı üzerine ağıtlar yakmış, acısını sazının tellerinden akıtmıştır. IV. Murat tahta çıkıp da Bağdat seferi başlayanda Kayıkçı Kul Mustafa'nın, san kim uyuyan bahtı uyanmış, ilerdeki zaferlerin hayali içinde çoşmuş, çoşmuştur.

«Hezaran kalkanlar yahşı kolçaklar
Pür silâh olmuştur önde köçekler
Ba şeğin selâma durun çiçekler
Sultan Murat geldi açılın dağlar!

Hakikat bülbülü öter gül ister
Yavru şahin turna kovar tel ister
Kağanmış arslanlar şimdi çöl ister
Sultan Murat geldi açılın dağlar!»

Bağdat kapılarına gelinmiş, bir destan kahramanı, Türk ordusunun şehitlere serdar olan Genç Osman'ı, Kayıkçı Kul Mustafa'ya ününü asırlarca devam ettirecek şiirini ilham etmiştir. Ve bu şiir türkü olmuş, yiğitleme olmuş, menkıbeleşmiş, bir baştan öte uca bütün yurdu doldurmuştur.

Kayıkçı Kul Mustafa'nın gönlünü sefer yolları gibi, güzellerin ince belleri, tatlı dilleri de kendine çeker :

«Gele dilber gel Allahı seversen
Gel ağlatma beni eller içinde
Ne acayip olur şu halk-ı âlem
Söyleşirler bizi diller içinde.

Bunca zaman hasretinden gülmedim,
Böyle zalim olacağın bilmedim,
Çok yerleri gezdim amma görmedim,
Bencileyin geda kullar içinde.

Bedir olur doğar artık dolunmaz,
Akar çeşmim yaşı bir dem silinmez,
Umarım ki şunda asla bulunmaz,
Sencileyin gonca güller içinde.

Mustafa söyler sözünü sazeyle,
Süregör devranı şevkçe saz ile,
Kırmızılar gey de salın naz ile,
Ko ben görüneyim çullar içinde.»

Kul Mustafa'nın şiirlerinde sefer hazırlıkları kadar. kuşlarıyla, çiçekleriyle baharın da yeri vardır :

«Şu karşıki karlı dağlar
Başı dumanlı dumanlı!
İkilikte yar sevenin
Gönlü gümanlı gümanlı!

İşte geldi bahar yazlar.
Ötüşür turnalar kazlar,
Hatıra değmen şahbazlar.
Sizler amanlı amanlı!»

Kul Mustafa bu, er meydanında adı belli koç yiğit oldum der, övünür, sevgi yolunda gönlümü aldırdım divane deliyim, der, dövünür. Ana kucağı, baba ocağı gibi, öldüğü yıl, yattığı yer de bilinmez. Genç Osman destanının er sesli şairi kim bilir, yurt topraklarında mı uyumaktadır, yoksa yaban ellerde kalmış eski serhat boylarında mı yatmaktadır?... Ne diyelim kaybolup giden mezarını bahar çiçekleri şenlendirsin, süyüm süyüm düşen nisan yağmurları sulasın..

KÂTİBÎ

Nisan yağmurlarıyla tarlaların ince ince sulandığı, yamaçların, yarların kır çiçekleriyle renk renk donandığı, ilk-yaz yellerinin çiçek kokularını yüklendiği şu günlerde, halk şiirimizin bahar üzerine söylenmiş deyişlerini hatırlamamak elde midir. Bir şiirinde :

«Kış eyyamı gidip bahar gelince,
Açılır gafletten gözü dağların.
Donanır, zeyn olur gonca gülleri.
Bülbüllere geçmez nazı dağların.

Kudretten eğnine hulle biçilir,
Hak rahmeti üstlerine saçılır.
Türlü türlü çiçekler açılır.
Cennet-i Alâ'dır yazı dağların.

İlk bahar gark olur yeşil donlara.
Hidayetler Hak'tan olur anlara.
Esen yeli safa verir canlara.
Misk ü amber kokar tozu dağların.»

diyen bu şairin mahlasını ikinci bir şiirinden öğrenelim :

«Evvel baharda açılır.
Gonca gonca gülün dağlar!
Can ile serden geçilir.
İçildikçe mülün dağlar!

Goncadır güllerin solmaz.
Yarından ayrılan gülmez.
Kâtibî der tâbir olmaz.
Açılmış sümbülün dağlar!»

Evet, Kâtibî... XVII. Yüzyılın Kâtibî'si ayni zamanda IV. Murad'ın Bağdad'ı zapteden ordusunun da ünlü şairidir. Geçenlerde sefer yollarında, Bağdat kapılarında söylediği şiirlerini dinlediğimiz Kayıkçı Kul Mustafa'nın saz arkadaşıdır, Kâtibî.. Birinin giderken söylediğini öbürü dönüşte tamamlamıştır :

«İşte gider olduk senden
Kal imdi Bağdat çölleri,
Melâmet namesin benden
Al imdi Bağdat çölleri.

Sultan Murad Han'ı gördün
Pâyine yüzünü sürdün
Henüz maksuduna erdin
Bil imdi Bağdat çölleri.

Adûdan aldık başını
Hudâ onardı işini
Gözünden kanlı yaşını
Sil imdi Bağdat çölleri.»

Mahlâsına bakarsanız kalem sahibi bir yazıcı, belki de bir ordu kâtibidir; şiirlerine bakarsanız, orduya mensup bir saz şairidir; Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ne göz atarsanız, koyun ticaretiyle geçinen bir tüccardır. Asıl adı, soyu sopu, doğduğu yer, öldüğü diyar bilinmiyor. Bilinen tek şey bol bol sevgi üzerine, tabiat üzerine, gurbet üzerine söylen-

miş şiirleridir. Bir şiirinden gezip dolaştığı yurt topraklarının güzelliği karşısında coşup taşarken :

«Ah meded Allahım sendendir meded!
Akhm alındığı yerlere geldim.
Muhabbet kanıyle karışıp taşıp
Sinem delindiği yerlere geldim.

Dağların başında dumanlar döner.
Bağrımın başında fitiller yanar,
Firdevs-i âlâdan bir servi çınar
Çıkıp salındığı yerlere geldim.

Sümbülün davası servi daliyle,
Bülbülün kavgası bahar güliyle,
Bir ah ettikçe yar kendi eliyle,
Çeşmim silindiği yerlere geldim.»

başka bir şiirinde elâ gözlü dilberlerin güzelliği önünde ne diyeceğini bilemez, şaşırır kalır :

«Elâ gözlü dilberlerin lezzeti
Şeker midir, şerbet midir, bal mıdır?
Ne dökülmüş ak gerdanın üstüne
Kâkül müdür, zülüf müdr, tel midir?

Kudretten eğnine hulle biçilmiş.
Al yanak üstüne benler saçılmış.
Hüsnünün bağında güller açılmış.
Lâle midir, sümbül müdür, gül müdür?

Alçakları koyup yükseğe uçmak,
Böyle gerdan kırıp göğüsler açmak,
Yadlara meyledip yârinden kaçmak,
Âdet midir, kanun mudur, yol mudur?...»

Hayat yoludur bu, gün gelir serhadden geçer, gün gelir muhabbetten. Kâtibî de karşısında bedir aylar gibi doğup dolunan, taze fidanlar gibi gezip salınan güzellere söz atmış, sonra dönüp her güzelin dalına bir yol konan gönlünden şikâyet etmiştir :

«Gevherini her sarrafa satamaz.
Gece gündüz gamda yanıp yatamaz.
Belli bir mekânda karar tutamaz.
Her dem daldan dala konarsın gönül.»

Söz gevherini her devirde satmış, güzellere bakına bakına, gurbetten, ayrılıktan yakına yakına geçirdiği ömür yolunu, nihayet bir gün gelmiş, yürüyüp bitirivermiştir.

EMİRÎ

Sinob'un havası sisli, yağışlıdır, Emiri kalesi içli, dışlı... Asırlara boy ölçüşen Sinop kalesinin eteklerini Karadeniz'in çoşkun dalgaları, burçlarını dalgalar üzerinden kopup gelen deniz rüzgârları okşar. Sinop'un yosun ve küf kokan rüzgârlarına bahar gelince mis gibi kekik kokuları karışır. Sinop rüzgârları sadece yosun ve kekik kokmazlar, onlarda uzun bir geçmişin burcu burcu şan ve şerefle dolu tarihi de esip yayılır. Sinop'ta Selçuklulardan, Candarlılardan, Osmanlılardan melikler, beyler, emirler yaşamıştır. Denizle tarihin kucaklaştığı bu şehirde, geçen yüzyılın sonlarında bir söz eri yetişmiştir. Sankim o beylerin, o emirlerin soyundan geldiğini ilân edercesine Emirî mahlasını kullanan bu söz eri, bir halk âşığıdır. 1889 da gözlerini dünyaya açan Emirî, aynı zamanda ilkyazın müjdecisi bir bahar şairidir :

«Bak efendim hoş ilkbahar erişti.
Buz eriyip sulandığı zamandır,
Lâle sümbül, gül, menekşe yetişti
Bülbüllerin dillendiği zamandır.

Çayır, çimen misk kekikler yüzünde
Safa bulur gönül bahar yazında
Acip hallar olur komşu kızında
Kirazların allandığı zamandır.

Altın başak nazlı nazlı sallanır
Gün vurdukça çilekler hep allanır
Ondördünde dilber dudak ballanır
Süt, kaymağın bollandığı zamandır.

Güzeller hep başa çelenk takınca
Görünmez od iç gönlümüz yakınca
Çaylar taşıp hızlı hızlı akınca
Geçitlerin kollandığı zamandır.

Çifte turunç ak göğüste durur ya
Hoş yetişip birbirine vurur ya
Seven sevdiğine bir gün erer ya
Dudakların ballandığı zamandır.

Koşma, türkü, mani okur dilimiz
Güzellerden yana gider yolumuz
Udumuzda coşkun olur telimiz
Aşk ağacın dallandığı zamandır.

Emirî der Karadeniz gezilir
Limanlarda bağlı gemi çözülür
Yelken açıp enginlere süzülür
İlden ile yollandığı zamandır.

Şiirlerinden oldukça kuvvetli bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Âşık tarzında söylediği şiirleri arasında gerçekten güçlü ve güzel parçalar vardır. Sinop güzelleri, saçlarını bir yana dökmüş, inciler takınmış, salına salına Emirî'nin şiirlerinde boy gösterirler :

«Aklımı çelen şu kıvrak dilberler
Merhamet kılsalar akşam ya sabah.
Kâmuran, Süheylâ, Fıtnat, Kevserler
Bir haber salsalar akşam ya sabah.

Çağ olur şen şakrak çıkarlar yola
Gönlümüz bülbülü meftundur güle.
Düşmüşüz yüzeriz sevgiden göle.
Onlar da dalsalar akşam ya sabah.

Açılmış güller hep, şeftali olmuş,
Yanakta benleri sıraya gelmiş.
Âşıklar bunda çok manâlar bulmuş,
İşaretler alsalar akşam ya sabah.

Saçların tarayıp zülfün kıvırır.
Kem bakan gözlere hançer çevirir.
Gerdan bağında süt, kaymak devirir.
Suçların bilseler akşam ya sabah.

Sevgimiz arttıkça onlar salınır,
Gönlümüz kuşçuğu uçar yolunur.
Aşk derdin ilâcı kimde bulunur,
Arayıp bulsalar akşam ya sabah.

Bahardan sonra hoş erilir yaza.
Ateşli başımı yaslasam dize,
Mürüvvet sahibi lûtfedip bize,
Kapımız çalsalar akşam ya sabah.

Emirî Sinop'ta divan düzerim.
Dilberler gelirse şerbet ezerim.
Nice hoş hallerin bir bir yazarım.
Bizimle kalsalar akşam ya sabah.»

Sinob'un Emirî'si bu arı-duru söyleyişleriyle, günümüze uygun deyişleriyle son çağın usta aşıklarındandır. Kendinden önce yetişenlerin aksine şiirlerinde hafif, neşeli bir hava eser. Karadeniz'in sert ikliminde yetişen bu aşık ruhlu Sinop çocuğu, sanki yumuşak ve ılık bir bahar havasının habercisidir...

GEDA MUSLU

Bu akşam Başakların Sesini, sürülüp ekilmiş bir tarla kenarından, yeşil bir dağ yamacından değil de, rüzgârın uğultusu, denizin gümbürtüsü arasında ilerleyen eski bir Türk kalyonundan yükselen bir sesten dinleyelim :

«İspanya Cezayir'e haber göndermiş :
Komazam oğlumu alırım, demiş.
Eğer vermezlerse kıyamete dek
Ben de bu derd ile ölürüm, demiş.

Kailim beş yıla etseler vâde,
Cümle emlâkimi veririm bâda,
Peşkeş verirlerse Sultan Ahmed'e
Müslüman ederler bilirim demiş.»

Akdeniz'e bir Türk gölü denildiği asırlara dönelim. Yelkenleri rüzgârlarla şişmiş, koca dalgalar üstünden sekip gi-

den bir zarif kadirga hayalleyelim. Direğinde al bir bayrak dalgalansın, Cezayir'deki Türk denizcilerinin, elinde yalın kılıç göklere doğru zaferle yükselen kol senbollü bayrakları... Yıl 1609... Bir süre önce küçük bir deniz çarpışması olmuş. Cezayir'deki Türk leventleri, İspanya'ya giden bir kalyonu zaptedip, İspanya kralının akrabasından Sicilya Hakiminin oğlunu tutsak almış, İstanbul'a I. Sultan Ahmed'e yollamışlar... İşte biraz önce dinlediğiniz şiir bu olayı dile getirmekte. kadirgadan boylu boslu, güçlü kuvvetli bir levendin gür sesi, bir saz sesine karışıp devam etmektedir :

«Gör imdi ne demiş Cezayirli de
Vermeziz oğlunu, bilmiş ol sen de.
Biz onu gönderdik Sultan Ahmed'e
Kara haberlerin almış ol sen de!

Yürütmeziz Akdeniz'de gemini,
Hakkı koyup puta tuttun yönünü,
Çevir İslâma şol kâfir dinini.
Gel, yezid müslüman olmuş, ol sen de!

Yine büktük İspanya'nın belini,
Ondört beyzadeyle aldık malını,
Hoş eğlenir idin Mısır yolunu,
Hele ettiklerin bulmuş ol sen de!

Geda Muslu eydür: Gördüm cûşunu,
Gece gündüz ağla salma yaşını,
Kilisenin taşına sür başını,
Yürü var bir zaman çalmış ol sen de!»

Bu pos bıyıklı, boylu boslu yağız levend, Geda Muslu'dur. XVI. Yüzyılın ikinci yarısında Magrib ocaklarında yetişen saz şairi Geda Muslu. Bu ocaklar onun gibi daha nicelerini yetiştirmemiştir ki. İsim mi istersiniz.. İşte Benli Ali, işte Çırpanlı, işte Kara Hamza, işte Nakdî... Günü gelir onları da dinleriz Başakların Sesinden.. Biz gelelim Geda Muslu'muza.. Geda Muslu'nun sankim kalıbı Cezayir'dedir. Yüce gönlü yurdunun, Anadolu'nun dağlarına takılıp kalmıştır :

«Bahar mevsimi erdi de
Şâd oluban güldü dağlar.
Şîrîne gönül verdi de
Ferhad seni deldi dağlar.

Üstümüzde yüce gani
Daima zikreyle anı
Ziyaret etmeğe seni
Koç yiğitler geldi dağlar.

Hiç yoktur aklım başımda
Dilber hayali düşümde
Sevgili yârin peşinde
Bana mekân oldu dağlar.

Farketmem çok ile azı
Bozulmaz yazılan yazı
Arayıp sende Ayvazı
Şol Köroğlu buldu dağlar,

Kul Muslu der yârim küstü
Bâd-ı sabâ gibi esti
Güz eyyamı kadem bastı
Gör nic' ıssız kaldı dağlar.»

Bu şiirini üzgün bitiren Geda Muslu, diğer bir şiirinde kendine iyimserlik öğütler :

«Deli gönül melûl olma
Giden maral gelir bir gün
Kendine gel helâk bulma
Ko yıl tamam olur bir gün..»

Şiirle sarmaş dolaş olmuş bir ruhtur, Türk ruhu.. Çifte gideni de, davar güdeni de türkü yazar, koşma koşar, serhatlerde çarpışanı da, denizlerde savaşanı da şiir söyler, destan düzer. Halk şairlerimiz arasında nice sipahi, cebeci, nice yeniçeri vardır. Ve nice levent vardır Geda Muslu gibi... Her biri düşman karşısında demirden pek, şiir söylerken sanki yumuşacık bir çile ipektir...

KULOĞLU

XVII Yüzyılda saz şairlerini koruyup seven, onlar tarafından da sevdiği nisbette sevilen bir padişah yaşamıştır. Kendi de halk şairleri gibi şiir söylemeye özenen bu Osmanlı Sultanı, IV üncü Murad'dır. Ekinlerin boy verip ılgıt ılgıt esen bahar yelleri altında nazlı nazlı salındığı şu günlerde, sonu zaferle biten 1638 Bağdat seferinin başladığı mayıs ayında IV. Murad'ı hatırlamamak elde midir? O Sultan Murad ki 1640 da öldüğü zaman ardından koşma koşulup, ağıt yakılmıştır :

«Sultan Murad eydür: Şimdi zamâne
Bana da kalmadı beyler elvedâ!
Büküldü kametim, döndü kemâna.
Gezip seyrettiğim iller elvedâ!

Ardımca gelen zülüflü melekler
Tersine devretti çarh-ı felekler,
Yeniçeri, sipâhiler, çolaklar
Önümce yürüyen kullar elvedâ!

Gazâya gitmeye Beyler dizülsün,
Kulların hep esâmisi yazulsun,
Tabutum düzülsün, kabrim kazulsun,
Varıp seyrettiğim çöller elvedâ!

Ecelim yetişti, yıldızım indi,
Dostlarım ağladı, düşmanım güldü,
Yapılan kadirgam deryada kaldı,
Şu Malta'ya giden yollar elvedâ!

Bu koşma belki de ordunun önünce giden kullardan birinin, Safranbolulu Kuloğlu'nundur. Kuloğlu'nun asıl adı Süleyman'dır... Nerelerde, nasıl yaşamıştır, bilinmiyor. IV. Mehmed zamanında 1686 yılında kırk yaşını henüz geçtiği bir çağda ölmüştür. Oğlu ise, devrinin Muhasip Mehmed Paşa diye tanınmış sayılı devlet adamlarındandır. Kuloğlu'nun şiirlerini dolduran kahramanlık duyguları, onun Osmanlı ordusu veya donanmasında hizmet görmüş, harplere girmiş çıkmış hattâ Cezayir deniz savaşlarında bulunmuş bir asker saz şairi olduğunun tanığıdırlar. Kayıkçı Kul Mustafa, Kâtibî ikilisine katılacak kadar tanınmış, onlar kadar usta, güçlü bir şairdir. Şiirlerini kahramanlık duyguları kadar, aşk hisleri de doldurur :

«Evvelki yârımdan vaz geldim ise,
Şimdiki sevdiğim ondan ziyade.
Bilmem huri midir gökten mi inmiş?
Bir melek görmedim bundan ziyade.

Deldin ciğerimi, ne salınırsın?
Gevher pas mı tutar, ne silinirsin?
Baktıkça gözüme al görünürsün.
Güzelliğin bugün dünden ziyade.

Daim hizmetinde ben kulun geda,
Cevr'eyleyip yakma gel beni oda,
Serimi koymuşum yoluna feda,
Sana kurban benim candan ziyade.

Kuloğlu eydür ki muhabbet haktır,
Halis muhabbetin ziyanı yoktur,
Sineme vurduğun ne yaman oktur,
Daha n'ideceksin bundan ziyade?»

Halk zevkinin incelikleri, halkın güzellik anlayışı onun şiirlerini olgunlaştırmış, söyleyişine güç vermiştir. Halk şiirinin ünlü ustası Gevherî'nin şiirleri üstünde Kuloğlu'nun küçümsenemeyecek etkisi olmuştur. Etkili şairdir, güçlü şairdir Kuloğlu, öyle mısraları vardır ki yüzyıllar boyunca ağızlarda atasözü gibi, halk deyişi gibi söylenegelmiştir. İşte örneği :

«Eğer insan, eğer melek
Yalvarırım geçer dilek
Bîvefadır çarh-ı felek
Dedikleri gerçek imiş.

Bulut asûmana ağar
Yerlere rahmetler yağar
Gün doğmadan neler doğar
Dedikleri gerçek imiş.»

ÖKSÜZ DEDE

Bugün Başakların sesini daha eskilerden XVI. Yüzyıllardan, Tuna boylarından, serhad illerinden toplayalım, dedik. Önce şiiri dinleyelim, ardından kimin olduğunu söyleyelim :

«Misâl-i cennettir evvel bahârı
Açılır kırmızı gülü Tuna'nın.
Öter bülbülleri leylü neharı
Eser bâd-ı saba yeli Tuna'nın.

Alaman dağından beri geçmiştir,
Engerus ilinden yollar açmıştır.
Analar ağlatmış, kanlar içmiştir.
Söylemeye yoktur dili Tuna'nın.

Turâba gark olmuş yerdedir yüzü,
Arzulayıp akar Karadenizi,
Cemreler düşünce sökülür buzu,
Ovalara çıkar seli Tuna'nın.

Öksüz Âşık bunu böyle dedi mi ?
İndi ovalara, bastı kademi.
Selâmlamış Estergon'la Budini,
Belgrad'a uğrar yolu Tuna'nın»

Bu gün söz konusu edeceğimiz saz şairinin adı, bazı şiirlerinde «Öksüz Aşık», bazı deyişlerinde «Öksüz Dede» diye geçer. Bu birbirine çok yakın iki mahlası kullanan şair, tek şahıs mı, yoksa iki kişi midir, henüz bilinmiyor. Yalnız Öksüz mahlâsını kullandığı şiirler de vardır. Bir şiirinden adının Ali olduğu anlaşılmaktadır. Bazı şiirlerinden merd, arı, akıcı, biraz kırıcı fakat canlı bir söyleyiş duyulur. Bu bakımdan onu bir ordu veya donanma şairi sayarlar. Şiirlerinde yer yer ve Rumeli ağızlarını andıran deyişlere de rastlanır. Anlaşıldığına göre III. Murad devrinde yaşamış, Osmanlı-İran harplerine katılmış, Serdar Ferhad Paşa'nın başarılarına, İran Şehzadesi Haydar Mirza'nın rehine olarak İstanbul'a getirilişine şahit olmuş, bu son olaya uzun bir türkü yakmıştır. Öksüz Dede'yi XVI. asrın ikinci yarısının en güçlü en orijinal saz şairi saydıran eserleri hiç şüphesiz, güzellerin ay gibi doğup dolandığı, nazlı nazlı gezip salındığı şiirleridir :

«Elâ gözlerine kurban olduğum
Ecelim gelmeden öldürme beni
Gizlice uğrunca severim seni
Sırrımı kimseye bildirme beni.

Seni bana veren ol yüce Gani
Alırlar elimden korkarım seni
Kaddimi büküp de öldürsen beni
Üstüme düşmanım güldürme beni

Ölüm dedikleri gelmez aynıma
Sığa ak kolların dola boynuma,
Soyunup eğnimi girsem koynuna
Sabah oldu deyu kaldırma beni.

Öksüz Âşık bunu böyle söyledi
İndi aşkın deryasını boyladı.
Senin aşkın beni mecnun eyledi
Dağlara düşürüp gezdirme beni.»

Öksüz Âşık nerelidir, hangi kucaktan kopmuş, hangi ocakta yetişmiştir, bilinmiyor. Elinde sazı, dilinde sözü, o serhatten bu sınıra, o harpten bu savaşa gezip durmuş, zaman olmuş, Mısır çöllerine kadar yolu düşmüştür. Yarinden ayrılmış, gariplik çökmüş, dert çökmüş üstüne dağlarda yurt edinmiş, bozbulanık sular içmiş, kaşı gözü turnalayın sürmeli, göğsü gümüşten ak düğmeli, siyah saçlı, elâ gözlü, tavus kuşu gibi türlü düzenli, tatlı sözlü sevdiğini gönlünden çıkarmamış, dilinden düşürmemiştir. Koşmaları okunmuş, şiirlerinden bazıları yeniçeri ortalarında bestelenip söylenmiştir.

«Gül budanmış dal dal olmuş,
Menekşesi yol yol olmuş.
Siyah zülfün tel tel olmuş
Biz şu yerlerden gideli,
Gurbet illere düşeli.

Gül menekşeye karışmış,
Küskün olanlar barışmış,
Taze fidanlar yetişmiş,
Biz şu yerlerden gideli.
Gurbet illere düşeli.

Öksüz Âşık der bu sözü,
Hakk'a çevirmiştir yüzü
Öldü zan ittiler bizi
Biz şu yerlerden gideli
Gurbet illere düşeli.»

Şehit olup serhadlerde mi kalmıştır, gazi olup yurduna mı dönmüştür, garip olup gurbet illerde mi ölmüştür, bilinmiyor. Dört yüzyıldan bu yana bilinen tek şey Öksüz Âşık'ın XVI. Asır halk edebiyatının gerçekten usta şairlerinden biri oluşudur.

KUL HİMMET

Bir masal tekerlemesiyle başlıyalım bu akşam da söze... Bir varmış, bir yokmuş, Tanrının kulu pek çokmuş, çok demesi de pek günahmış... Ne diyelim Tanrı günahımızı sevaba yazsın. Meğer halk edebiyatımızda da Kul sıfatiyle şairlerimiz ne kadar çokmuş. Kul Mehmed'i Kayıkçı Kul Mustafa'yı, Kuloğlu'nu geçen haftalarda dinlemiştik. Daha kimler var diye, bir yol bakalım halk edebiyetımıza, dedik. İşte Kul Nesimî, işte Kul Hüseyin, işte Kul Himmet. Bu son üçünün en eskisidir, Kul Himmet... Nerelidir, hangi yılda doğmuştur, soyu sopu kimlerdir, bu gelimli gidimli dünyadan ne zaman göçüp gitmiştir, bilinmiyor. Şiirlerinden anlaşılıyor ki, garip, kimsesiz bir gezgincidir :

«Seyyah oldum şu âlemi gezerim,
Bir dost bulamadım gün akşam oldu.
Kendi efkârımca okur yazarım,
Bir dost bulamadım gün akşam oldu.

İki elim gitmez oldu yüzümden,
Ah ettikçe yaşlar gelir gözümden,
Kusurumu gördüm kendi özümden,
Bir dost bulamadım, gün akşam oldu.

Bozuk şu dünyanın temeli bozuk
Tükendi taneler kalmadı azık
Yazıktır şu geçen ömre yazık
Bir dost bulamadım, gün akşam oldu.

Kul Himmet üstadım ummana dalam
Gidenler gelmedi bir haber alam
Abdal oldum şal giyindim bir zaman
Bir dost bulamadım, gün akşam oldu.»

Karamsardır, Kul Himmet alabildiğine karamsar, şikayetçidir dünyadan, alabildiğine şikâyetçi... Bir dost arama yolunda ömrünü tüketmiş, dinlediğimiz şiirine bakılırsa da bulamamıştır. Başka bir şiirine bakılırsa onun tek dostu, onun yetiştiricisi halk edebiyatımızın ünlü şairlerinden Pir Sultan Abdal'dır. Pir Sultan'ın sanat ve irfan potasında olup oluşmuş, onculayın gelişip yetişmiş bir şairdir. Pir Sultan'a yakınlığına bakarak Kul Himmet'in XVII. Yüzyılda doğu illerimizde yaşadığı tahmin olunabilir. Ondan günümüze kalan birkaç parça şiirdir. Unutulmuş bir halk şairimizdir, Kul Himmet... Eldeki şiirlerine göre kişiliği hakkında kesin bir hükme varmaya da imkân yoktur. Mısralarında yer yer Pir Sultan Abdal'ın etkileri göze çarpar ve daha çok bir mistik olarak karşımızda buluruz Kul Himmet'i...

«Bu âlemi seyran edip gezerken
Uğradım buldum bir bölük canları.
Cümlesinin erkânı bir, yolu bir
Mevlâm bir nurdan yaratmış onları.

Durakları irfan bağiyle bostan
Silinmiş aynası gümandan pastan
Cümlenin muradı bir fidan dosttan
Arı gibi sedalaşır ünleri.

Sırat u Mizanı, bunda geçmişler
Benlik varlık kalesini yıkmışlar.
Ak giymişler, yas donundan çıkmışlar
Geceleri Kadir, Bayram günleri.

Cennet istemezler azm-i didâra
Ne korku çekerler tamu vü nâra
Secde kılmaktan geçmişler duvara
Tutmuşlar didara karşı yönleri.

Bir nefeste bir imama uymuşlar
Birinin niyazın bine saymışlar
Kaynatıp da kaptan kaba koymuşlar
Şah Hüseyin aşkına akmış kanları.

Kul Himmet'im gerçekleri bu meydan
Özün kurtarmışlar zarar assıdan
Esrimişler Kırklar içtiği sudan
Haber duymuş dost ilinden canları.»

Kul Himmet dost yolunda gününü akşam etmiş, bir garip kişidir... Karamsardır, onun şiirlerinde yurdun kara toprağı, yeşil yaprağı, sarp dağı, mavi göğü aksetmez. Mısralarında için için kaynayıp coşan, coşup taşan bir aşk da yer almamıştır. Bunlar belki de unutulup gidişinin nedenlerinden ikisidir. Onu yetiştiren Pir Sultan kadar ünlü ve unutulmaz olmaya gücü yetememiştir.

AŞIK

XVII Yüzyıl bol mahsul veren tarlalar misali, saz şairi yetiştirmekte bereketli bir asırdır. XVII. Yüzyılda eser veren âşıkların sayısı yüzleri bulur. XVII. Yüzyılın ilk yarısında âşıklar içinde bir Âşık yetişmiştir. O zamandan bugüne dek' bir türkü söylenir gelir :

«Elâ gözlerine kurban olduğum
Yüzüne bakmağa doyamadım ben»

mısralarıyla başlayan bu türkünün söylenmiyen son dörtlüğünde şu mahlasa rasgelinir :

«Kaldı deli gönül, kaldı hep hasta
Mevlâm, erdir beni murada, kasda
Âşık sefer eder, sevgili dosta
Allahaısmarladık diyemedim ben...»

Adını sanını bilmediğimiz bu Âşık, XVII. Yüzyılın başlarında haklı bir şöhret kazanmış bir halk şairimizdir. Hayatı hakkında bilgi verecek elimizde hiçbir kaynak yok... Günü-

müze kalan türkü, koşma, sema'î ve divanları onun halk zevkine çok yakın saz şairlerinden biri olduğunun başlıca tanığıdırlar.

«Kuğumu yâre gönderdim,
Kuğum eğlendi gelmedi.
Selâmetle gelir dedim,
Musa'm eğlendi gelmedi.»

diye başlıyan ve IV. Murad'ın musahiplerinden Musa Çelebi'nin öldürülmesi üzerine yazılan türküsü, Âşık'ın yaşadığı devrin tesbitinde başlıca ip ucudur. XVII. Yüzyılın halk şairlerinin çoğunda iki özellik görülür. Onlar yüce bir gönlün sahibi his ve aşk şairidirler, sevgi üzerine söyledikleri şiirler, Âşık'ın bir çok şiirlerinde olduğu gibi dinleyenlerin içine işler. Bir örneğini dinleyelim :

«Yüce dağlar duman olmaz,
Çeşmim yaşı revan olmaz,
Değme kişiye kul olmaz,
Ben gönlümü bilmez miyim?

Engine saldım özümü,
Hakka döndürdüm yüzümü,
Çekmezem nadan sözünü,
Ben gönlümü bilmez miyim?

Arslan gibi çalar, çarpar,
Kaplan gibi yola bakar,
Gökte buluttan nem kapar,
Ben gönlümü bilmez miyim?

Der ki Âşık yâri özler,
Yaktı derunumu közler,
Beş padişahlık yer özler,
Ben gönlümü bilmez miyim?»

Onlar hayatlarını millet ve devlete adamış, gazâ yolunda serhad boyunda kahramanlık şiirleri yazarlar, Âşık'ın Girit muharebesinde söyledikleri gibi...

«Ağalar beyler zulüm değil mi bize
Demirden yayımız çekilmez oldu.
Kanlar da saçarlar yaralı dağlar
Gözlerimiz kandan açılmaz oldu.

Küffar ile cenk edelim can ile,
Kılıçlar çekilsin intikam ile,
Dereler de dolsun kızıl kan ile,
Sular da bulandı içilmez oldu.

Şol bir neler eder dün de, bugün de
Mevlâm fırsat versin bize sonunda
Yıkılası Kandiye'nin önünde
Şehit mezarından geçilmez oldu.»

Kandiye'nin fetih tarihi 1669 dur. Girit harbi 1645 de başlamış. Âşık'ımız bütün su sürece Girit harplerine katılmış olmalıdır, çünkü 1645 de Girid'in Hanya kalesinin fethini şu şiiriyle kutlamaktadır :

«Gaziler kılıcın alır destine
Cümlenin muradı kâfir kasdına
Tam elli beş günde Girit üstüne
Ser verip ser aldı kul padişahım.

Yaşa saadetli sultanım yaşa,
Hak dinimiz dönmez batıla hâşa.
Havada kuzgunlar süzüldü leşe,
Ölen malûm olsun bil, padişahım.

Garip Âşık bunu böyle der idi.
Kalmayıp düşmanın bağrı eridi,
Bin elli beşinde aldık Girid'i.
Gayet mübarektir hal, padişahım.»

Âşık çağındakilerine göre daha arı-duru dilli, halk zevkine yakışır özellikli, böylesine bir saz şairimizdir. XVII. Yüzyıl şairleri üzerinde önemli etkileri olmuştur. Beş padişahlık yer isteyen bu yüce gönüllü şairin XVII. Yüzyılın ikinci yarısında öldüğü sanılmaktadır, şiirlerine gelince, günümüzde söylenmişcesine canlıdır :

«İbret için gelmiş derler cihana
Noktadır benlerin sayamadım ben.

Aşkın ateşidir sinemi yakan
Lûtfuna erer mi çevrini çeken
Kolların boynuma dolanmış iken
Seni öpmelere kıyamadım ben.»

KAĞIZMANLI HIFZÎ

Kışın karını, baharın yeşil dalını arkada bıraktık. yazı bile ortalladık, aylar geçti, gidemedik Doğu illerimize; söz edemedik Erzurum'undan, Kars'ından, Çıldır'ından Van'ından... Bugüne değin ne Bayburdlu Zihnîyi andık, ne de Kağızmanlı Hıfzı'yı Zihnîye gel sefere diyilem, bugün Kağızmanlı Hıfzî'dan söz edelim. Asıl adı Recep'tir, Hıfzî'nin... Derler ki 1893 de Kağızman'da doğmuş, küçük yaştan okuma yazma öğrenmiş, daha dokuz yaşındayken Kuran'ı baştan sona ezber etmiş, hafız olmuştur. Şairimiz bu yüzden 15 yaşında söylemeğe başladığı şiirlerinde Hıfzî mahlasını kullanır. Kışın camilerde Kuran okur, yazın bahçelerde, bağlarda sebze yetiştirip meyva dererken şiirler söyler, türküler düzer.

«Ağladım eyledim seyri,
İstedim ilâcı, hayrı
Demez ağlamaktan gayrı
Çareler ishak kuşları

Her yandan gelir ah ü zâr
Çağrışır hezâr sad hezâr
Her ötüşte bin dert yazar
Karalar ishak kuşları.

Öter her bağda niceler
Sanki ders almış heceler
Uzun mübarek geceler
Ereler ishak kuşları.

Ötme ishak kuşu ötme
Garip gönlüm viran etme
Gitme yaz baharım gitme.
Duralar ishak kuşları.

Umarım derdime derman,
Yüreğimi kıldı harman,
Çok mudur katlime ferman
Vereler ishak kuşları?

Her biri hançer belinde,
Kavlederler öz dilinde,
Hıfzî'yi aşkın ilinde
Vuralar ishak kuşları.»

1908 yılında bir komşu kızına aşık olmuş, üç yıl sonunda onunla evlenmiştir. Aşık gönlü bu, her zaman bir dalda öter, bir yerde durur mu? Kağızmanlı Hıfzı da olmayacak bir aşka düşer, için için yanıp yakılır, uğrun uğrun yazdığı şiirlerde bu gizli aşkını dile getirir. Bu şiirler Hıfzı'nın en yanık ve en güzel eserleri olarak dilden dile gezip yayılır. Hıfzî en güzel, en tanınmış şiirlerinden ikisini genç yaşında kaybettiği amca kızı Ziyade için söylemiştir :

«Sefil baykuş ne gezersin bu yerde ?
Yok mudur vatanın, illerin hani ?
Küsmüş müsün selâmımı almadın ?
Şeyda bülbül şirin dillerin hani ?

Bir kuzu koyundan ayrı ki durdu,
Yemez mi dağların kuşiyle kurdu ?
Katardan ayrıldın, şahin mi vurdu?
Turnam teleklerin tellerin hani?

Körpe maral idin dağlarımızda,
Dolanırdın sol u sağlarımızda,
Taze fidan idin bağlarımızda,
Felek mi budadı dalların hani?»

Bundan sonrasını Hıfzı'yla Ziyade'den karşılıklı dinleyelim :

«Hıfzı — Kara yerde mor menevşe biter mi?
Yaz, baharda ishak kuşu öter mi?
Bahçede alışan çölde yatar mı?
Uyan garip bülbül güllerin hani?

Ziyade — Haber edin ishak kuşlar göçende,
Selâm söylen her turnalar geçende,
Ak kırmızı sarı güller açanda
Yollayı nbana da güllerim yoktur.

Hıfzı — Civan da canına böyle kıyar mı?
Hasta başın taş yastığa koyar mı?
Ergen kıza beyaz bezler uyar mı?
Al giy allı balam şalların hani?

Ziyade — Anam beni bir kuş etti uçurdu,
Durma dedi, bağlarından göçürdü
Kahpe felek beni çarhtan geçirdi,
Yaslıyım yeşilim allarım yoktur.

Hıfzı — Sen de Hıfzı gibi tezden uyandın,
Uyandın da taş yastığa dayandın,
Aslı Hanım gibi kavruldun yandın.
Yeller mi savurdu küllerin hani?

ZiRyade — Ben de Hıfzı gibi tezden uyandım.
Uyandım da taş yastığa dayandım.
Aslı Hanım gibi kavruldum yandım.
Sam yeli savurdu küllerim yoktur.»

Bir yanda bu halkın yanık ozanı, öte yandan Şaban köyünün genç imamı olmuştur. Adı dillerde, şiirleri tellerde yeni yeni dolanırken bir gün Erzurum'dan, Sarıkamış'tan sürülüp gelen Ermeni kuvvetleri köyün üzerine kara bir afat gibi inmişler, bu arada köyün genç imamını da şehit etmişlerdir. Hıfzî şehit olduğu yıl henüz yirmibeş yaşında idi.

BAYBURTLU ZİHNÎ

Onbeş gün önce Başakların Sesinde vaad etmiş, Bayburdlu Zihni'yi gel sefere anacağız, diye söz vermiştik. Bayburdlu Zihni, bir buçuk asırdır, unutulamayan, dillerden ve tellerden eksilmeyen ezgisiyle âşık kahvelerinden, en seçkin saz meclislerine kadar söylenip gelen bir şiiriyle gönüllerde yaşayıp gider :

«Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş,
Yavru gitmiş, ıssız kalmış otağı,
Câmlar şikest olmuş meyler dökülmüş,
Sâkiler meclisten çekmiş ayağı.

Sümbülü, şebboyu, gülü hâr almış,
Süleyman tahtını şimdi mâr almış,
Zevk ü safa ehlin âh ü zâr almış,
Gama tebdil olmuş, ülfetin çağı.

Kangı dağda bulsam ben o merâli,
Kangı ile sorsam çeşm-i gazâli,
Leylâ'sın yitirmiş Mecnun misâli,
Gezmiş dağdan dağa yoktur durağı.

Zihnî dehr elinden her zaman ağlar.
Vardım ki bağ ağlar, bağban ağlar.
Sümbüller perişan, güller kan ağlar.
Şeyda bülbül terkedeli bu bağı.»

Bayburt kalesi, burçlarında şahinler uçuşan, beş cepheli iki kapılı yalçın bir kaya üzerinde kurulmuş bir sarp kaledir. Bayburd'un Çoruh nehri kenarında çıkışı çetin, insanları metindir. XVII. Yüzyılın sonlarına doğru bu tarih yurdunda dünyaya gelen Zihnî'nin babası, Bayburtlu Hacı Osman Efendidir. Zihnî, küçük yaştan kendini okumaya vermiş, okuma yolunda gurbete çıkmış, bir süre Erzurum ve Trabzon medreselerinde o devrin ilimlerini öğrendikten sonra, ver elini İstanbul demiş, 1826 da memleketine dönmüştür. 1828 Rus harbinde memleketindedir, bu amansız savaşın bütün felâketlerini görmüş olan şairimizin biraz önce dinlediğimiz şiirini bu asırlarda yazmış olması pek muhtemeldir. 1832 de Hacca giden Zihnî, dönüşte Mısır'dan İstanbul'a gelmiş, o sırada Abdülmecit tahta geçmiştir. Zihnî padişaha bir culûsiye sunar. Bir ara Akkâ'ya giden donanmada görev alır, bir süre Reşit Paşanın divan kâtipliğini yapar. Hopa, Of, Karaağaç ve Erzincan'da çeşitli memuriyetlerde bulunur. Gurbet Zihnî'nin gönlünü yakmış, olanca dayanağını yıkmıştır. Şiirler söyler, acı acı :

«Saba gider isen bizim diyare,
Benimki erişti hezare söyle.
Lâlenin bağrında bir ise yare,
Benimki eristi hezare söyle.

Bülbül bir gül için çekerse zârı
Hâlini arzeden yüz yüze bari
Ya ben görmemişim o şuh didârı
Bıraktı bu garip diyara söyle.

Pervane perrini yaktıysa nâre,
Ya ben yaktım vücudumu yekpâre,
Zihniyâ Mansur'u çektiyse dâre,
Ben esirim zülf-i nigâre söyle.»

Nihayet dayanamaz gurbete, yeter olur hasretlik. Dönmek ister Bayburd'a.. Trabzon'dan yola çıkar. Bu yolculuk, Zihnî için dönüşü olmayan son yolculuk olur. Yurduna yuvasına erişemeden yolda ölür. Tarih 1854 tür.

Zihnî'nin şiirleri hep sevgi ve gurbet üzerine söylenmiştir. O hemen her şiirinde dönüşte bulamadıklarının acısını dile getirir :

«Yıkmış çadırların göç etmiş Leylâ,
Vardım ki boş kalmış otakları.
Dağı mesken etmiş biçare Mecnun,
Akıtmış gözünden kan ırmakları.

Zihnî'yim akıttım didem yaşların,
Yedi yıl bekledim bırak başların,
Bozuldu kabail ittifakları.»
Dağıt bu derneği, sav savaşların

Zihnî has şairdir, özden söyleyen şairdir, yalnız dili diğer halk şairlerimize bakarak daha ağır, yabancı unsurlarla daha bir karışıktır. Bu özelliği, onu, devrinde bir halk şairi olduğu kadar, bir divan şairi de saydırmıştır. Köklü bir medrese kültürü almış, bu kültür de şiirine aksetmiştir. İster üç telli bir sazdan dinlensin, isterse bir klâsik korodan yükselsin, Bayburtlu Zihnî insanı ayni derecede duygulandırır :

«Vardım ki yurdundan ayak göçürmüş,
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı.»

Tanrı edebiyatımızı sessiz, yurdumuzu ıssız bırakmasın...

CİHANÎ

Ağustos ayında seher yelleri ılık eser. Günün ilk ışıkları altında kıpırdanır, başaklar tarla tarla.. Tarlalar altınlaşmış bir deryadır, sanki dalga dalga... Altınlar mı başaklaşmıştır? Başaklar mı altınlaşmıştır... Bir kez kestiremez insanoğlu. Sanki ekinin değil, altının harmanı yapılır Anadolu'da... Doğu Anadolu'nun harmanı geç; inişli, çıkışlı yollarında yürünmesi güç olur. Sıradağları vardır, sayıya gelmez... Sıradağlar misali asırlar boyu ad yapmış, ün kazanmış, şiir düzüp saz çalmış âşıkları vardır, eşi benzeri bulunmaz. Tatlı günleri vardır Anadolu'nun... Destanları göğüs kabartır... Acı günleri vardır, yürekleri yakar yandırır... Kınamayın beni dostlar şu akşam garipliğinde, böyle bir acıyı dile getiren bir şiiri sundum önünüze diye...

«Elveda günüdür çimenli dağlar
Göllerde yeşilbaş sunalar kaldı.
Sadrı mermer, ak suvaklı odalar
Cenneti okşayan haneler kaldı.

Kaleler, kuleler, top tophaneler,
Ona mâlik oldu müşrikaneler,
Medrese, mescitler, hoş minareler,
Taşları gevherden binalar kaldı.

Takdir-i ezel bu, beyhude yanma.
Sefil Cihanî der, divane sanma.
Vatanı terketmek gam değil amma,
Emektar atalar, analar kaldı..»

Vatanı terkediş gam olmaz olur mu, aslında gamın en büyüğüdür, amma her gidişin bir dönüşü olacağı ümidi, insanı iyimser yapar. Dönüp de bulamamanın acılığı, işte insanın elini-kolunu bağlayan, yüreğini yakıp yandıran aslında budur... Karslı Cihanî'nindir bu şiir... Size anlatamayacağım, Cihanî'nin ne zaman doğduğunu, Kars'ın hangi köşesinde yetişip geliştiğini, nerelerde yaşayıp ömür sürdüğünü... Hatta ömrü uzun olsun hayatta mıdır, yoksa Tanrısına kavuşmuş mudur, bunu dahi söyleyemeyeceğim.

Bir gurbet şairidir Cihanî. Gurbetin olanca acısını tatmış, kahrını çekmiş, çektiklerini dile getirmiş bir gurbet şairi...

Bilürem çetin derler gurbetin kahrın.
Sen can dersin, onlar baba deyirler.
Çok söylersen seni satarlar da
Söylemezsen ne çok kaba deyirler.

Bülbül gibi hasret kaldık vatana,
Şah olsan yaramaz gurbet el sana.
Dideniz bulandı hicr ile kana.
Sultan olsan yine geda deyirler.

Sefil Cihanî der gurbete varsam,
Varup bir meclisten içeri girsem,
Derdim tazelenir bir Karslı görsem,
Ne gel otur, ne merhaba deyirler.»

Gurbet çetindir, acıdır, gücün gücü olan, gurbette bildiklerince, sevdiklerince tanınmamaktır. Âşık Cihanî'miz bununla da karşılaşmış, bu acıyı da çekmiş, çekmek ne keli-

me, şiirleştirmiştir. Cihanî'nin şiirlerindeki başlıca özelliklerden birisi özdenliktir, içtenliktir. İkinci özelliği şiirlerin dilinde görülür. Kars dolaylarının şive özellikleri, yazı diline çevrilemiyecek kadar Cihanî'nin şiirine yerleşmiştir. Bu da Cihanî'nin mısralarına ayrı bir lezzet, başka bir tat katmaktadır.

KARSLI CEYHUNÎ

Artık ne yazanın elinde, ne okuyanın dilinde bir şey var... Her ilin başakları kendi hallerince hallenir, kendi dillerince söylenir oldular...

Onbeş gün önceydi, Karslı Cihanî'den söz açmış, neliğini, kimliğini koyamamıştık ortaya... Anadolu'nun acı günü dedik, tatlı günü dedik... Bir şiir okuduk acıdan acı... Hangi kara günün ardından yazıldığını söyleyemedik. Meğer her şeyin bir vakti, bir saati varmış. Halk arasında 93 Savaşı derler, Anadolu tarihinin acı bir yaprağı vardır. Geçenki şiir de şu şiir gibi o savaş üzerine yazılmıştır :

«Lâle, menevşenin rengi solmadan,
Has bağ, bahçelerin bârı olmadan,
Hiç kimse küffara ateş salmadan,
Viran'a çevirdi şen Kağızman'ı.

Nazlı Ardahan da kanlı yaş ağlar.
Mescit, medresesi karalar bağlar.
Ehl-i İslâm olan yüreğin dağlar.
Âh ü zâre kaldı gül, gülistanı.

Mevlâm ıyan durur sana derdimiz
Küfre nasip kılma civan yurdumuz
İfritle cenk eyler arslan ordumuz
Bari bize verme dağ-ı hicranı.

Sefil Ceyhun döker kanlı yaşını,
Taştan taşa vurur dertli başını.
Mahşerde yitirmiş yan, yoldaşını,
İslâm darda yetir rahim, rahmanı.»

Onbeş gün önceki Cihanî'miz bu Ceyhunî'den başkası değilmiş, meğer... Bırakıp gidenin yattığı yer nur dolsun, veren dosttan (Sayın Hikmet Dizdaroğlu) Tanrı razı olsun, bu şiiri halk arasında Cihanî diye anılagelen Ceyhunî yazmıştır. Ceyhunî XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Cılavuz'un Akkum köyünde doğmuştur. Önce köyünün camiinde, sonra da Kars medresesinde okumuş, Kars'ın Ruslar tarafından işgali üzerine yerinden yurdundan olmuş, tutsak yaşamaktansa, garip olmak, yoksul yaşamak daha iyidir demiş evini ocağını bırakmış, Orta Anadolu'ya göçmüş, bir süre Sivas'ta kalmış, bir süre Tokat'ta oturmuştur.

«Böyle imiş kader, yazı,
Gurbet ile attı bizi
Felek sinem üzre közü
Deşti ne çare, ne çare

Canan ili düştü yade
Deli gönül ah feryade
Garip Ceyhun içüp bâde
Çoştu ne çare, ne çare

Ceyhunî 1878-1879 harbi hakkında yazdığı şiirler kadar, sevgi ve güzeller üzerine yaktığı türkülerle de tanınır:

«Salınarak geçen güzel
Dur demeğe utanırım.
İki sözüm vardır sana
Bir demeğe utanırım.

Bağman ağlar yanağından
Sakın geçme gül bağından
Bir öpüş ak yanağından
Ver, demeğe utanırım.

Saçın bulut, yüzün mahı;
Kaşın âşık kıblegâhı
Gözün tahttan salar şahı
Gör! demeğe utanırım.

Gel bugün sen bırak nazı
Kör olsun düşmanın gözü
Kıl sözümden keşf-i razı
Sır demeğe utanırım.

Ceyhun buldu halvet, otak;
Gel koynuma, bile yatak
Şirin canı cana katak
Sar demeğe utanırım.»

Ceyhunî 1909 da Tanrı'nın rahmetine kavuşmuştur. Adı Kars ve dolayları üzerine yazılmış, bu güzel yurt parçasının ayrılığını dile getiren şiirleriyle ebediyen bizim olarak yaşayacaktır. Nitekim ayrılığına yandığı, özlemini çektiği yerler de bizimdir.

HUZURÎ

Güz geldi. Harman oldu, ekinler ambarını buldu. Düğünler yapıldı, gelinler erini buldu. Başakların Sesini derlemek için gurbet gurbet dolaşan bizler de yerimizi bulalım, dedik. Kars'tan doğru yola çıktık. Allahüekber dağını bir yana koyduk, yol boyu Göle, Oltu, Tortum derken bir ses geldi Artvin'in Yusufeli'nden : «Bir kez de burada nefeslenin» diye... Davete uyduk, vardık Yusufeli'ne... Bir dost sesi, bir âşık sesi karşıladı bizleri :

«Sarı saç üstüne sarışın yazma
Yakışır başına, kurban olduğum!
Çıldırtma aklımı, karşımda gezme,
Gözüne, kaşına kurban olduğum!

Kirpiklerin susamıştır kanıma,
Dök kanımı, keşke otur yanıma.
Sana gelen her dert gelsin canıma,
Nevreste yaşına kurban olduğum!

Garibim, insaf et, gönlüm şad eyle,
İyliğin söylensin, yahşi ad eyle,
Huzuri'yi öldür ya azad eyle,
Eşiği taşına kurban olduğum!»

Sevdiğinin eşiği taşına kurban olan Huzurî, Yusufeli'nin değerli saz ustalarından biridir. Asıl adı Ali'dir. Yusufeli'nin Zor köyünde 1887 yılında doğmuş, genç yaşında medreseye girmiş, uzun yıllar geçirmiş, bitirememiş medreseyi... Babası Âşık Keşfî'den aşılanan saz çalma aşkı, şiir söyleme zevki, herşeyin üstünde sanatkâr yüreği, onu medresenin dört duvarı arasında sonuna kadar yaşatmamıştır. Medreseden ayrılan şair, kendini gurbette bulmuş, kuzeydoğu Anadolu'yu, Kırım'ı dolaşmış, Birinci Cihan Savaşında asker olmuştur. Askerden döndüğünde nüfus ve tapu memurluklarında bulunmuş, olmamış, yapamamış, memuriyeti bir yana bırakmış, sazıyla dolaşmak, toprağıyla uğraşmak ona daha iyi gelmiş. Şiir söylemiş, destan düzmüş, güzellemeleri yanında taşlamalarıyla da ad yapmış, koşma koşup, türkü yakmıştır:

«Namusumla ölmek şereftir bana,
Her ağacın gölgesinde yatamam.
Uyarım yerine göre zamana,
Vicdanımı para ile satamam.

Severim canımla kadrim bileni,
Küçük bir ârıza lal eder beni.
Bazan bin söz söyler yeniden yeni,
Bazan da bin söze bir söz katamam.

Huzuri'yim, güneş gibi zâhirim,
Renkten renge boyanmakta mahirim.
Yaradılışımda az çok şairim,
Büsbütün mesleği gözden atamam.»

Şairlik bu, ne medresede çömezlik dinler, ne tapuda memurluk... Bir kere insanın gönlünde yer etmeye görsün, geliştikçe gelişir... Eşiğine, otağına, otuna - yaprağına, köyüne - toprağına kurban olduğum memleketim, herbir köşesinden nice sözünde - sazında mahir şairler yetiştirmiş. Yusufeli'nden yetişen Huzurî yakın yıllarda, 1951 de bu dünyadan göçüp gitmiştir. Birçok eseri kalmıştır, bizlere... Okunmasına doyum olmaz. Ona asıl şöhret kazandıran, şöhretini devam ettiren bir destan bırakmıştır ardında. «Ters öğüt destanı» adıyla tanınmış uzun bir şiirdir bu destan. Huzurî'yi anıp da bu destandan bir kaç kıta okumadan geçemedik :

«Bir nasihatim var zamana uygun:
Tut sözümü, yattıkça yat, uyanma!
Meşhur bir kelâmdır: Sen kazan, sen ye!
El için yok yere ateşe yanma!

Üç parmak noksan ölç ölçersen kile,
Tatlı söz konuşma bir kimse ile,
Dört kuruşa sekiz kuruş et hile,
Hilekârlık hoş sanattır, usanma!»

Bunun gibi, daha neler söylemez ki Huzurî ,bir okunsa şaşar kalırsınız. Biz de bir ters öğüt verelim sizlere... İnanmayın sözlerine, çünkü son kıtada gerçek kişiliğini koyar ortaya :

«Huzurî! N'eylersin dünya rif'atin,
Kesme doğruluktan meyl ü rağbetin,
Cenab-ı Mevlânın iste izzetin
Her şaşkın sözünü duyup bulanma »

İşte Yusufeli'li Huzurî, böyle bir âşık, böyle bir insandır. Ona Tanrı huzurunda rahmet dilerken, Başakların Sesini dinleyenlere de gönül huzuru içinde geçecek hoşça akşamlar dileyelim.

ERCİŞLİ EMRAH

Bir ses geldi Van'dan, Van gölünün kıyısından, kimi der onaltıncı, kimi der onyedinci asırdan... Türklük dolu, Türklüğün gururu dolu bir ses, bir er sesi, bir erkek sesidir, bu :

«Bize Emrah derler Karakoyunlu
Namertler içinde yiğit oyunlu
Kaz gibi pısmazık erkek boyunlu
Biz Türkük, Türklükten dermanımız var.»

Türklüğü ile övünen, yiğitliğine güvenen bu Emrah, Erzurumun Dadaş Emrah'ı değil, Van'ın Ercişli Emrah'ıdır. Derler ki, Emrah, Van gölünün kıyısında Erciş kalesinin beş kilometre batısında bugün Çelebibağı diye anılan tarihî Miroğlu'nun sazcısı Âşık Ahmet'tir. Şair oğlu ne olacak, babasının yolunu tutar, âşık olur, şair olur. Şair gönlü bu alçağa da konar, yükseğe de uçar... Emrah'ımız da kendi yoksulluğuna bakmaz, Miroğlu'nun kızı Selvi Hana âşık olur. Hem de ne aşk.. İlden ile yayıla yayıla, yüzyıldan yüzyıla evrile çevrile günümüze kadar masallaşır, söylenip gelir. İs-

ter garip deyin, ister bahtsız sayın Ercişli Emrah'ın gerçek yaşantısı, bu masalın sisli görüntüsü arasında kaybolup giderken arı - duru bir Türkçeyle düzüp koştuğu şiirleri de Erzurumlu Emrah'a mal olup gider.

«Çıktım yücelere seyran eyledim,
Yar ile gezdiğim yerler perişan.
Gurbet ilde bir ah çektim ağlarım.
Bir ben değil cümle âlem perişan.

Bizim ilde beyler biner kır ata.
Yiğit olan darı döker somat'a.
Yârından ayrılan düşer firkata.
Bir ben değil cümle âlem perişan.

Bizim ilde bahar olur, yaz olur.
Göller dolu ördek olur, kaz olur,
Sevgi arasında yüzbin naz olur.
Suçumu bağışla ben sana kurban.

Sen benim ördeğim, ben senin kazın
Koç yiğit başına dert açar nazın.
İmdadımıza gelsin Hızır İlyas'ın
Bir kul Emrah değil âlem perişan.»

Ercişli Emrah arı söylemiş, duru söylemiş, sevdiğinin ardında gurbetten gurbete gezip dolanırken başları dumanlı, yeşil yamaçlı dağları, bahçeleri, bağları, ovaları, yaylaları renklendiren çiçekleri dile getirmiştir. İşte Menekşe üzerine söylediği bir şiiri :

«Ellerin kırılsın hey naşi hoyrat
Sana kimler dedi boz menevşeyi,
Nazik eliyle dermiş devşirmiş
Al yanak üstüne düz menevşeyi.

Menevşe gül kokar dostun bağından
Bir öpüşün aldım al yanağından
Taramış zülfünü dökmüş sağından
Zülüfleri değer yüz menevşeyi.

Bir bölük sunalar indiler bağa
Onlar sayesinde bağa nur yağa
Dürse deste olur sarkar yanağa
Aşk ile devşirir kız menevşeyi.

Menevşe açılır bahar yaz olur
Neden boynu eğri ömrü az olur
Seni devşirenin gamı şaz olur
Sıdk ile devşirip düz menevşeyi.

Menevşe derede sümbül burçtadır
Kasapların gözü daim koçtadır
Güzel sever diye yiğit suçtadır
Bahar geçer koklar güz menevşeyi.

Nice Süleymanlar tahta erişti
Tahta erişmedi bahta erişti
Emrah da bir kötü vahta erişti
Dahi koklar mıyız biz menevşeyi,»

Ercişli Emrah devrinde bir çok saz şairi ile karşılaşıp meydanlaşmış, onları şiir söylemekte, saz çalmakta yenip, sazlarını ellerinden almış güçlü ve usta bir şairdir. Erzurumlu Emrah, Anadolu'yu batıya doğru gezerken o doğu illerini dönüp dolaşmıştır. Nerde ve ne zaman bu dünyadan elini çektiğini bilmiyoruz. Yattığı yer nur, şiirlerini bulup çıkaranlardan tanrı razı olsun. Ercişli Emrah'ın yüzyılların ötesinden coşup gelen er sesi kulaklarımızdan gitmesin :

«Bize Emrah derler Karakoyunlu
Namertler içinde yiğit oyunlu
Kaz gibi pısmazık erkek boyunlu
Biz Türkük Türklükten dermanımız var.»

ÂŞIK KÂŞİF

Harman sonu dedik, bağ bozumu dedik, şuracık - buracık güzü de ortalayıverdik. Havalar daha bir serinler, günler daha bir kısalır oldu. Ambarlar dolup taşarken, tarla yolları ıssızlaşıp boşala kaldı. Halk şairlerimiz mekânlarını dere boylarından köy odalarına, pınar başlarından ocak başlarına değiştirdiler. Biz de Kars, Van derken Anadolu'nun ortalarında buluverdik kendimizi... Yol Kayseri'den geçerken, şiirlerinde burcu burcu gurbet kokan, hasret kokan bir asker şairin arkada bıraktıkları karşıladı bizi..

«Ey gönül nedir bu çektiğin cefa,
Taksimde hep gurbet bana mı düştü?
Yeter artık, biraz görelim safa,
Bu çile, bu mihnet bana mı düştü?

Kalmadık gezmedik bir yer dünyada,
Ne Arnavutluk'ta, ne de Yanya'da
Ne Girit., Manastır, ne de Hanya'da,
Meşakkatle zahmet bana mı düştü?»

Tam kırk altı yıl Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde diyar diyar gezen bu şair yine de büsbütün umutsuz değildir :

«Ağlama ey Kâşif, sen olma mahzun,
Bir gün Allah elbet edecek memnun,
Gelir kokusu burnuma bugün,
Kayseri'nin taze açmış gülleri.

Bu asker şair, Kayseri'nin Muncusun bucağına bağlı Barsama köyünden Âşık Kâşif'tir. Asıl adı Mehmet; baba adı Mustafa'dır. Kasım efendi oğulları diye anılagelen bir ailedendir. Dinî bir eğitim gördüğü, bir şiirinde hafız olduğunu söylemesinden anlaşılmaktadır. Otuz yaşına kadar evinde yurdunda, anne ve babasıyla tatlı bir hayat geçiren aşığımız, bu yaştan sonra asker ocağına intisap etmiş, tabur imamı olarak gezip dolaşmadık yer bırakmamıştır. İçi yanık, gönlü kırık bir gurbet şairidir. İki kere evlenmiş, ilk eşi Lutfiye hanımı iki kızıyla, ikinci eşi Fatma hanımı dokuz kızıyla arka arkaya kaybetmiştir. Birinci Cihan Savaşında bulunmuş, Cumhuriyet devrinin ilk yıllarına yetişmiştir. 1930 yılında öldüğü tahmin edilmektedir.

Bazı şiirlerinde yer yer hayatında gördüğü ebedî ayrılık acılarından söz açar, bazı şiirlerinde kendini anlatmak ister :

«Biz tamah bilmeyiz toktur karnımız,
Halka karşı daim açık alnımız
Kerimdir, rahimdir büyük Tanrımız
Günahı sevaba karıp kattık biz

Aşkın libasını giydik vücuda
Beş vakit namazda vardık sücuda,
Gözümüz değil elmasla incide
Başımız sevda tacın taktık biz.»

Bazı şiirlerinde devrinden, devrindeki insanlardan, ahlâkın bozukluğundan söz açar :

«Nazar kıldın şu âleme sıdk ile,
Aklı, başında bir insan kalmamış;
Ben kendimi deli sanırdım amma,
Dolmadık bir hâli zindan kalmamış.

Hiçbir helâl kâr yok kimsede asla,
Kalktı ortalıktan selâm, merhaba,
Birbirini aldatır hısım, akraba,
Sanki emniyete meydan kalmamış.

Amca, dayı, baba, ikram-ü izzet
Yabancılık yoktur bilmem ne hikmet,
Sıyrılmış yüzlerden perde-i iffet,
Hiçbir şikâyete meydan kalmamış.

Aldığın vermek yok, verdiğin almak,
İşimiz gücümüz hep çarpıp çalmak,
Doğru iş görene diyorlar ahmak,
İnsaf ü merhamet, vicdan kalmamış.

Gelen gider Kâşif, gidenler gelmez,
Kimisi kabrinde sağ durur ölmez,
Kimi güler daim kimi hiç gülmez,
Yaşamada şeref ve şan kalmamış.»

Bu şiirler temiz ve pürüzsüz bir dille yazılmış, ne var ki, acı söylenmiş, hayatın tatlılıklarını değil, acılıklarını dile getirmiştir. Âşık Kâşif'in hayatı gurbetlerde acılar içinde geçmiştir. Ne diyelim, o yaşantısını böyle doldurmuştur. Tanrım, sizlerin yuvanızı her türlü acıdan uzak etsin.

ÂŞIK VAHDETÎ

Anadolu dağlarının başları karlı olur, boranlı olur... Âşıkların yürekleri dertli olur, dumanlı olur... Birini Soğuk kavurur öbürünü dert... Bir değil bir çok dert: Gurbet derdi, yuva derdi, sevgi derdi, geçim derdi, yar derdi. Âşıklıktır bu, dağın yücesinde de gezinir, saz tellerinin incesinde de... Dağlar vardır, Anadolu'da... Dağ değil, sanki âşıkların dert ortağıdır. İşte onlardan biri, Çiçekdağı :

«Yürü bire Çiçekdağı,
Nerden aşar yolun senin?
Yazın, kışın belli değil,
Ne boranlı başın senin!

Gören âşık seni öğer,
Lâlelerin boynun eğer,
Bahar yazın yağmur yağar,
Güzin düşer dolun senin.

Sende mücevher taş olur,
Yanar gece ateş olur,
Suyun içen sarhoş olur,
Ayık gezmez delin senin.

Kar yağar çalını bürür,
Vakti gelince de erir,
Her koyaktan bir su yürür
Coşkun akar selin senin.

Cümle kuşlar sende öter
Derdi olan alır satar,
Elvan elvan çiçek biter,
Ne hoş kokar gülün senin.

Vahdetî söyler firkatli,
Söyler ama dili tatlı,
Nice beyden mürüvvetli
Adam saklar çalın senin.»

Âşık Vahdetî Kırşehir ilinin Çiçekdağı ilçesine bağlı Korkurlu köyünde 1868 de doğmuştur. Asıl adı Mehmet'tir. Babasını küçükten kaybetmiş, öksüz ve yoksul bir köy çocuğudur. Amcası Âşık Osman'ın elinde yetişmiş, onun sazını, türkülerini dinleye dinleye büyümüştür. Küçük Mehmet daha çocukluğunda amcası gibi saz çalıp türkü söylemeğe özenir, ama her şeyin bir vakti, bir saati vardır. Zamanı gelip de eline saz verilince, ne hikmettir bilinmez, parmakları kilitlenir, dili düğümlenir. O bir şair oğlu, bir âşık yeğeni olsun da, bunca zaman, körpe sesiyle amcasının erkek sesine eşlik etsin de tam günü gelince, ne dilinden, ne sazının telinden bir ses çıkmasın. Utanır Vahdetî, şaşırır kalır. Gözlerden kaybolur, Çiçekdağının ıssız yamaçlarına çekilir, saklanır. Köylüleri arkasına düşerler. Genç âşığı bir taşın kovuğunda uyurken bulurlar. Döndürürler evine, köyüne. Alır Vahdetî sazını eline. Alış o alış bir daha bırakmaz. Hayatını saz çalarak, bir çift arık öküzün ardında tarla sürerek, tohum serperek, yok yoksul geçirmeğe başlar. Her halde bir yuvası ve o yuvanın bir dişisi olmuştur, ama oğlu - uşağı, kızı - kızanı olup olmadığı bilinmiyor. Çoğunca kara bahtın-

dan yakınan, yardım elini uzatmayan Tanrısına sitem eden şiirler yazmıştır :

«Beni yaradana şikâyet olsun,
Baksa ne anlıyor bende kılıktan?
Hiç dumandan ayırmıyor başımı,
İster hesap soluduğum soluktan.

Ulu camilere gelmedin dersin,
Vaktin olduğunu bilmedin dersin.
Niçin beş vaktini kılmadın dersin,
Değdi mi ellerim avarelikten?

Şükür mal vermedin zekât verecek,
At, silâh vermedin yola duracak,
Ganilik vermedin hacca varacak,
İle verdin libas altın oluktan.

Benim bir binam var dört yanı hisar,
Görmiyen misafir bir defa basar
Acı poyraz ile burç açan eser
Taksim olur üçyüz altmış altı delikten.

Hundur Vahdeti'nin dünyada bağrı,
Neyledim ben sana Cenab-ı Barî,
İnayetin olsun Cennette bari,
Bir köşk in'am eyle bir safalıktan.»

Şairimiz bu dünyadan ne zaman göçmüştür bilinmiyor, Tanrım rahmetini onun unutulup giden mezarından, bereket yağmurunu da tarlalarınızdan kesmesin.

AGAHÎ

Doğu Anadolu'dan ayrılamıyoruz. Birkaç hafta Orta Anadolu'ya doğru gezdik, dolandık, bir de baktık, yine geriye dönmüşüz... Saz şairlerimizin sıcak gönülleri, ne güzün serinini, ne de kışın karını, boranını duyurmadı. Bu akşam sizlere Sivaslı Agâhî'den söz açacağız. Sözü şiirle açalım :

«Seher vakti çaldım yarin kapısın
Baktım yârin kapıları sürmeli.
Boş bulmadım otağını, yapısın
Çıka geldi bir gözleri sürmeli.

Açtırıp kapıyı girdim içeri,
Aklımı başımdan aldı ol peri,
Dedim sende buldum halis gevheri,
Dedi : Seni bir mehenge sürmeli.

Dedim bir kapı yok senin kapında,
Oynanılmaz urganında, ipinde
Ölenece bekleyim mi kapında
Dedi : Yok yok seni burdan sürmeli.

Dedim ki ne kadar yüzümden bezdin.
Etim kebap edip, derimi yüzdün,
Âşık katletmeye silâh mı düzdün?
Martinli, mavzer yerde sürmeli.

Şu kevni, bekâmı tuttu ışığın
Nevbetin bekliyen bulur keşiğin,
Beklemeli ol sultanın eşiğin,
Günde yüz bin kere yüzler sürmeli.

Agâhî karıştır kanı yaş ile
Hak bulunmaz hayal ile düş ile,
Eremen menzile bu gidiş ile,
Hemen aşk atına binip sürmeli.»

Agâhî, 1873 yılında Şarkışla'nın Kılıççı köyünde doğmuştur. Asıl adı Veli, babası Hamza Kâhya'dır. Gençliğini çiftçilikle geçirmiş, sonra Sivas'a gitmiş, Ağaçkışla nahiyesine tahsildar olmuş, 12 yıl bu görevde kalmış, 1909 da Aziziye piyade tahsildarlığına atanmıştır. 3 yıl sonra istifa etmiş, köyüne dönmüştür. Birinci Dünya savaşı başlamış, asker olan Agâhî, Şarkışla şubesinde yazıcılık yapmış, 1914 de hastalanıp, askerî hastanede ölmüştür.

Muamma söylemekte ustadır. Bir çok şiirlerinde gam tüccarı olduğunu, dertlilerden dert aldığını, kendi derdi gibi kimsede dert görmediğini söylerse de şen şatır dile getirilmiş eserleri de vardır :

«Dilber hanemize buyur bu sabah,
İşte senin ile sözüm keserim.
Bir binlik rakı al, bir güzel kadeh,
Ben de mezesine kuzu keserim.

Bâri beş yüzlük al, binlik almazsan,
Ağzına koy getir, şişe bulmazsan,
Sen de benim davetime gelmezsen
Selâmı, sabahı, nazı keserim.

Meyli meclisini gördüm beğendim,
Böyle tedbir ettim kendime kendim,
Davetime buyurmazsan efendim,
Ben de yollarından gözü keserim.

Gelirsen boş gelme göreyim sizi,
Olursa çok olsun istemem azı,
Beşyüzlüğün mezesine bir kuzu,
Binlik olur ise öküz keserim.

Kaba kaba partal atma Agâhî,
Öküz bulsam ben koşarım vallahi,
Sade boş çıkarmam gül yüzlü şahı
Tavuktan, culluktan, kazı keserim.»

Görüldüğü gibi Agâhî oldukça değişik ifadeli bir şairdir. Tahsildarlık, askerlikte yazıcılık ettiğine göre oldukça eğitim görmüş bir saz şairidir. Bu şiirlerinden de anlaşılır. O da bütün saz şairleri gibi aşk üzerine ve bilhassa hasret üzerine şiirler söylemiştir. Belki de sevdiğine, hasretine kavuşmadan bu dünyadan elini, eteğini çekmiştir kim bilir?.

KUL NESİMÎ

Kısmetinde olanın kaşığında çıkarmış. Bu haftanın Başakların Sesinde kısmet kim ola, dedik. Daldırdık kaşığımızı halk edebiyatımızın derinliklerine... Kul Nesimî çıktı kısmetimize. Nasıl Erzurumlu Emrah ile Erçişli Emrah'ı birbirlerine karıştırmışlarsa, XVII. Yüzyılın Kul Nesimî'siyle XIV. Asrın Seyyid Nesimî'sini de adlarıyla, eserleriyle öyle karıştırmışlardır.

«Ben yitirdim, ben ararım, yâr benimdir kime ne?
Kâh girerim öz bağıma gül dererim kime ne?
Kâh giderim medreseye, ders okurum Hak için
Kâh giderim meyhaneye, dem çekerim kime ne?

Sofular haram demişler, bu aşkın şarabına,
Ben doldurur, ben içerim şarap benim, kime ne?
Ben melâmet hırkasını kendim giydim eğnime,
Âr u namus şişesini taşa çaldım, kime ne

Sofular secde ederler mescidin mihrabına,
Yar eşiği secdegâhım, yüz sürerim kime ne?
Kâh çıkarım gök yüzüne, hükmederim Kaf-be-Kaf,
Kâh inerim yer yüzüne, yâr severim kime ne?

Kelp rakip böyle diyormuş, güzel sevmek çok günah,
Ben severim sevdiğimi, günah benim, kime ne?
Nesimi'ye sordular ki: yârin ile hoş musun?
Hoş olayım, olmıyayım, o yâr benim, kime ne?»

Yüzyıllardan beri türlü meclislerde okunagelen bu meşhur nefes de Kul Nesimî'nin olduğu halde, bazı eserlerde Seyyid Nesimî'ye mal edilivermiştir. Kul Nesimî halk edebiyatımızın bir dalı olan eski tekke edebiyatının meşhur simalarındandır. Hayatı hakkında pek bilgimiz yoktur. 200 kadar şiiri günümüze kalmıştır. Bu şiirlerde rastlanan bazı vak'alardan, şiirlerin bulunduğu cönklerden, şairimizin XVII. Yüzyılda, muhtemel olarak IV. Murad devrinde yaşadığı sanılmaktadır. Ali oğlu, Dedemoğlu gibi şairlerle çağdaş ve arkadaştır. Hattâ birlikte bir mahkemede sorguya çekildikleri ve sonunda cezalandırıldıkları bir takım belgelerden çıkarılmaktadır. Kul Nesimî şiirlerinde aruz ve hece vezinlerini ayni ustalıkla kullanmıştır. Şiirlerinden iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Bir takım şiirleri dinî ve tasavvufî, kalanı din dışı eserlerdir. «Mahlâsım Nesimî, ismim Ali'dir» dediğine göre asıl adının Ali olduğu anlaşılıyor. Ancak hangi memleketten olduğu ve nerelerde yaşadığı bilinmemektedir. Bir şiirinde :

«Sun güzel, câmına kanmak isterim
Ölsem de namını anmak isterim
Aşkın ateşine yanmak isterim
Hüsnünün şem'inde pervâne gibi»

diyen Kul Nesimî sevgi üzerine yazdığı şiirlerinde çok samimî ve gerçekten ustadır. İşte güzel bir koşması :

«Uykudan uyanmış şahin bakışlım!
Dedim: Sarhoş musun? Söyledi: Yok yok!
Ak ellerin elvan elvan kınalım
Dedim : Bayram mıdır? Söyledi: Yok yok!

Dedim: Ne gülersin? Dedi: Nazımdır,
Dedim: Kaşın mıdır? Dedi: Gözümdür,
Dedim: Ay mı doğdu? Dedi: Yüzümdür.
Dedim: Ver öpeyim. Söyledi: Yok yok.

Dedim: Aydınlık var, dedi: Aynımda
Dedim: Günahım çok, dedi: Boynumda
Dedim: Mehtap nedir? Dedi: Koynumda
Dedim ki göreyim, Söyledi : Yok yok.

Dedim: Vatanın mı? Dedi: İlimdir.
Dedim: Bülbül müdür? Dedi: Dilimdir.
Dedim : Nesimî Şah, dedi: Kulumdur.
Dedim: Satar mısın, dedi ki: Yok yok!»

Kul Nesimî, Hasan Dede'ye Âşık Ömer'e tesir etmiştir. Bu da ustalığının, üstadlığının delilidir. Bu akşam Başakların Sesi'nde Kul Nesimî, lâtif bir bahar rüzgârı gibi esip geçti. Ne diyelim, bu soğuk Aralık akşamında da kısmet onu dinlemekmiş...

LEVNÎ

Güz de geçip gitti. Mevsimin şu son karanlık, gamlı akşam saatlerinde şimdiye kadar başakların sesinde dinlemediğimiz değişik havalı bir şairden söz edelim, onun değişik söylenişli şiirlerinden birkaç örnek okuyalım dedik.

«Türklerde XIX. Yüzyılın ikinci yarısına kadar resim sanatı yoktur.» diyen yabancıları, daha Fatih çağında yetişmiş bir çok sanatkârın varlığı ve eseleri yalanlar. İşte o sanatkârlardan biri XVII. yüzyılın son yarısında yetişmiş olan Levnî'dir. Levnînin asıl adı Abdülcelil Çelebi'dir İstanbul'a Edirne'den geldiği bilinmekte, arada Bursa'ya gittiği ve oraya bir aile bağı ile bağlı olduğu sanılmaktadır. İstanbul'da önceleri bir ressamın yanında çırak olarak çalışmış, sanatını öğrenirken arkadaşlarını süratle geçmiş, devrinin en usta ressamı olmuştur. Saz kolu denilen tezhible saz işlemek tarzında eser vermiştir. Tezhip fırçası tuttuğu kadar, bir başka sanat dalında da eser vermek istemiş, aşık tarzında bazıları yalnız kendine has şiirler söylemiştir. İşte tekerleme tarzında söylediği bir şiiri :

«Çiçeğe arı, arıya asel,
Aptala boru, boruya gazel
Şaire türkü, türküye güzel,
Güzele gerdan, ne güzel uymuş!

Kavuğa sarık, sarığa sümbül,
Köçeğe yanak, yanağa kâkül,
Bahçeye güllük, güllüğe bülbül,
Bülbüle efgan, ne güzel uymuş!

Kediye fare, fareye kovuk,
Meclise kelâm, kelâma doruk,
Hastaya çorba, çorbaya koruk,
Koruğa havan ne güzel uymuş!

Yemeğe sahan, sahana kalay,
Fâkire kibar, kibara saray,
Hünkâra vezir, vezire alay,
Alaya kaftan, ne güzel uymuş!

Kapıya kilid, kilide miftah,
Dervişe hırka, hırkaya külâh
Kahveye yâran, yârana meddah,
Meddaha yalan ne güzel uymuş!

Yayana atlı, atlıya koşu,
Dallıya kuşak, kuşağa poşu,
Sohbete helva, helvaya turşu,
Turşuya soğan ne güzel uymuş!

Yağlıya nakış, nakışa ipek,
Üstada hüner, hünere emek,
Levni'ye güzel, güzele döşek,
Döşeğe yorgan ne güzel uymuş!»

Kabul etmek gerekir ki, Levnî üstad bir ressim olduğu kadar, usta bir saz şairi değildir. Eserlerinde içten söylenmiş ve dinleyenin içine işleyen lirik, gönülden bir ifade yoktur. Bu şiirlerin şimdiye kadar Başakların Sesinde dinlediklerimizden çok başka türlü bir ifadesi ve söylenişi mevcuttur. O, şiirlerine, meselâ aşık yerine atasözlerini konu olarak

almış, uzun bir nasihat destanı düzmüştür ; işte iki kıt'ası :

«Tut atalar sözünü kalb-i selim ol
Gönülden gönüle yol var demişler,
Gider yavuzluğu tab'ı halim ol
Sert sirke kabına zarar demişler.

Levnî nasihati pirlerin böyle
Durub-ı emsalden nazm ile söyle
Meydan-ı hünerde ağırlık eyle
Ağır bassa begni ağar demişler.»

Levnî'yi âşık tarzında şiir söylemeğe teşvik edenin halk şiirimizin ünlü ustası Aşık Ömer olduğunu söylerler. Levnî'nin «Cönk okuyan genç» veya «Anadolulu bir genç» adlı resimlerinden birinin Aşık Ömer'e ait olması ihtimali üzerinde dururlar. Şu hale göre Türk resminin ünlü ustası Levnî, bir bakıma Aşık Ömer'in hevesli bir çırağıdır. Levnî, Tanrı rahmet eylesin, bu dünyaya 1732 yılında veda etmiştir.

BİÇARE VE DERDİÇOK

Kış başladı dostlarım, nereden gelip nereye gittiğimizi bilemez olduk. Akşamın ala karanlığında kendimizi bir bir köy yolunda bulduk. Anadolu'nun binlerce köyünden bir köy, ağır ağır kar dökülürken akşamın ala karanlığı yerini geceye bıraktı. İlerden bir köpek havladı, bir diğeri onu cevapladı. Sonra her şey sustu. Bir nokta ışık göründü, uzaktan soluk soluk ve gecenin soğuğunda derinden derine bir saz sesi içimize aktı ılık ılık,.. Işık mı çekti, ses mi çekti, bilmem. Baktık bir kapı önündeyiz. Köy odasının sıcak, dumanlı havası karşıladı bizleri.. Güler yüz gösterdiler, buyur ettiler, selâmlaşıp oturduk bir köşeye. Saz sesi canlandı. Öteden bir ses yükseldi, hasretle dolu. Gönülden bir ses başladı bir koşmaya :

«Bir selâm gönderdim cânan eline
Acep bu selâmlar yetişir m'ola
Bülbül de hasrettir gonca gülüne
Kavuşur da bir kez ötüşür m'ola

Ölürsem gurbette suyum kim döke
Nazlı yârim yok ki kefenim dike
Yârim hasretinle dert çeke çeke
Ciğerinden yanıp tutuşur m'ola.»

Eser bad-ı saba değer sem gibi
Hey Biçare nazlı yar da sen gibi
Var mıdır âlemde olmuş ben gibi
Ciğerinden yanıp tutuşur m'ola»

Sormayın sakın bana, Aşık Biçare kimdi, neydi, ne zaman yaşadı diye?. Bu akşam kişiliği, kimliği unutulmuşların akşamı. Neyimize gerek nereden gelip, nereye gittikleri, nerede doğup nerede öldükleri. Bize şiirleri, sözleri gerek sazlarıyla, diyerek dinleyelim ikinci koşmayı...

«Ne diye bağlattın alnına kara
Bilmiyorum yaslı mısın sevdiğim,
Çekme beni yeter bu kadar dara
Deli misin, uslu musun sevdiğim.

Poyraz gibi yükseklerden esersin
Bir söz desem belki bana küsersin
Beni görsen birer birer basarsın
Sadr-ı âzam nesli misin sevdiğim.

Gel dediğim yere gelin erinmen
Beni görüp elvan elvan bürünmen
Neden ikide bir bana görünmen
Kafeslerde besli misin sevdiğim.

Halkalı gözlerin kalemdir kaşın
Berk değdi sineme insaf et taşın
Gezdim şu dünyayı bulmadım eşin
Hûrilerin misli misin sevdiğim.

Geldi Derdi Çok'um dosta bakmaya
Savaşırken kıyamına kalkmaya
Va'din mi var Kerem gibi yakmaya
Keşiş kızı Aslı mısın sevdiğim.»

Bir Biçare ile bir Derdiçok'tan bu akşam sizlere söz açtım diye beni kınamayın dostlarım. Bu akşam da kısmetimize onlar çıktı. Derdiçok'un adı içinizi karartmasın. Belki adı gibi gerçekten derdi çoktur ama söyleyişi tatlı, şiirleri gönül aydınlatıcıdır.

Elbistan'lı Derdiçok'un asıl adı Lutfî'dir. 1871 de doğmuştur. Babası Hacıtıflı oğullarından Hafız Mehmet'tir. Babası oğlunu da imam yapmak istemiş, muvaffak olamamıştır. Lutfî 1936 da ölmüştür. Söylentilere göre 9 veya 12 kere evlenmiştir. Mezarı Elbistan'ın Tanız köyündedir.

MEFTUNÎ

Şiir ambarımızı doldurmak için illerden ilçelere, ilçelerden kasabalara, kasabalardan köylere gidip geliyoruz. Yeri - yuvası, köyü - obası, kimliği - kişiliği unutulanlar.. Ya onlar... Onları hiç anmayacak mıyız?. dedik. Bu defa da yüzyılların ötesinde, cönk yapraklarının sararmış kâğıtları arasında bir geziye çıktık. İlk elde güzelleri seyrana çıkmış bir âşıkla karşılaştık :

«Bugün güzelleri seyran eyledim
Yükletmiş arabasını, göçmüş geliyor
Nicelerin aklın başından almış,
Nicelerin kanın içmiş geliyor.

Girdim gülistana güller dermeğe
Durdum yollarına selâm vermeğe
Bahçe köşesinde yâri görmeğe
Pembe beyaz göğsün açmış geliyor.

Var mı güzellerde böyle selvi dal,
Gözleri sürmeli, kaşları hilâl
Gül ü gülistandan çıktı bir maral
Sanasın cennetten çıkmış geliyor,

Der Meftunî: Dilberlerin ardından
Alan akılcığım oldu yurdundan
Âşıkları Mecnun olmuş derdinden
Bir yâr için serden geçmiş geliyor.»

Meftunî'nin şiirlerine onsekizinci yüzyıldan kalma cönklerde tesadüf edilmektedir. Bu sebeple şairimizin onsekizinci asırda yaşadığı tahmin ediliyor. Yurdun hangi köşesinde yetişmiş, nerelerde yelip yortmuş ,gezip dolaşmış, adı-sanı neymiş, soyu-sopu kimlermiş bilmiyoruz. Elde bulunan şiirlerine bakılacak olursa Meftunî, yurt güzellerine âşık ve daima aşk konusu üzerine şiir düzen bir halk şairimizdir. Dilinde yer yer yabancı kelimelere ve terkiplere rastlanır. Buna rağmen akıcı, takıntısız bir deyişi ve söyleyişi vardır. Duygularını samimiyetle açıklayışı ve kolaylıkla söyleyişi onun güçlü ve usta bir şair olduğunu ortaya koymaktadır :

«Gel benim yanıma, nazenin dilber,
Bulunmaz cihanda bir tane misin?
Siyah kâküllerin kokulu anber
Gerdane dökülen tel dane misin?

Bir gün olur bu sevdadan bezersin,
Hançer alıp dertli sinem ezersin.
Niçin böyle melûl mahzun gezersin,
Sen de bencileyin revane misin?

Leblerinden şeker şerbet ezilir
Ak gerdana, siyah benler dizilir,
Mahmurlaşmış elâ gözler süzülür:
Aslından sen böyle mestane misin?

Meftuni'yim, beni zemmeder âlem,
Hercayi elinden kan ağlar didem.
El söziyle yârin terk etmez âdem,
Efendim, sen deli divane misin?»

Meftunî, arada kan da çıksa, kâinat düşman da olsa ölmeden sevdiğini terk etmeyecek kadar aşık, cihanın varlığına arkasını dönmüş, gülşende dikeni hiçe sayan bir serdengeçtidir. Sevdiğinin güzelliğinden başka hiçbir güzelliğe bak-

mayacak, su gibi her yana meyledip akmayacak ve ölünceye kadar sevdiğinden ayrılmayacak kadar vefalıdır. Ne güzel söylemiş eskiler «Vefalı adem isteyen vefalı adem olmalı». Vefalı insana karşı vefa göstermek de bir insanlık borcu olsa gerektir. Biz de onsekizinci yüzyılın vefalı âşığı Meftunî'ye vefa borcumuzu, yüzlerce yıl sonra rahmetler dileyerek ödeyelim.

Başakların Sesinin vefalı dinleyicilerine de vefalı dostlar, hayırlı akşamlar dileyelim.

MECNUNÎ

Yine yollardayız bu akşam... Tarihin kuş uçmaz, kervan göçmez yollarında, cönk yapraklarında görülecek tanıdık bir yüz, duyulacak aşina bir ses arıyoruz. XIX. Yüzyılı arkada bıraktık. XVIII. Yüzyılı sonundan başına doğru aşmağa koyulduk. XVII. Yüzyılın sonlarına doğru yetişip, XVIII. Yüzyılın ilk senelerinde gelişen bir halk şairi karşıladı bizi. Bir âşık, adı-sanı,anası-atası, yeri-yurdu, neliğineciliği unutulmuş garibin biri tuttu elimizden, «gel!» dedi :

«Gel, güzel, gezelim dâr-ı fenada;
Bana Ferhad,, sana Şirin desinler.
Arab'da, Acem'de, beyü gedada
Pesend edip sad aferin desinler.

Dolaşalım şu âlemin her yanın,
Yedi iklim dört köşesin dünyanın
Hakiki dost için dâr-ı fenanın
Geşt eylemiş bahr ü berrin desinler.

Yâr damenin koman elden ölünce,
Sahn-i mahşer, ruz-i ceza olunca.
Arayıp bir yâr-ı sadık bulunca
Sarfeylemiş külli varın desinler.

Güzelim derdinden eylemem şekva
Bana yâr gerektir, gerekmez dünya.
Dost için ölürsem gam değil bana,
Yâr uğruna vermiş serin desinler.

Yanıma alaydım zülf-i Leylâ'yı,
Gezip seyredeyim bağ u sahrayı.
Yanımda görenler melek-simayı
Mecnunî sevmiştir birin desinler.»

Leylâ ve Mecnun hikâyesi, Arap edebiyatının en tanınmış eseri olarak Fars edebiyatında, Türk edebiyatında yankılar uyandırmış, halk edebiyatımıza kadar etkisini uzatmıştır. Nitekim, hakkında bilinen her şeyin, geçmişin unuttturan, uyutturan sisleri arkasında kaybolup gittiği XVIII. Yüzyılın bu âşıkı da şiirlerindeki mahlasını Mecnunî diye kullanmıştır.

Eldeki şiirlerinin bulundukları cönklere bakarak Mecnunî'nin XVIII. Yüzyılda yaşadığını, şiirlerinin diline bakarak Divan şairlerinin etkisi altında kaldığını, durumuna, davranışına, şiirlerindeki söyleyişine bakarak İstanbul'da veya büyük kültür merkezlerimizde dönüp dolandığını, belki de bir medrese öğretimi gördüğünü sanıyoruz. Yabancı unsurlarla az-çok karışmış bir dille türküler düzmüş, koşmalar koşmuştur. Düzmüş, koşmuştur ama pek de ustaca söyleyememiştir. Bazı şiirlerinde akıcılık değil, aksine tutukluk duyulur. Bununla birlikte yine de güzel şiirleri vardır :

«Ahır bu dert beni sine götürür,
Onulmaz yaralar, em em üstüne
Feryadım işiten aklın yitirir,
Gitti safa, geldi gam gam üstüne.

Bir dilbere meyil verdim özümden,
O da bizar oldu benim sözümden.
İki elim gitmez oldu gözümden
Âcizim silmeğe, nem nem üstüne.

Yandı ciğer kebab oldu, köz kaldı,
Dilberimden vefa gitti, naz kaldı.
Zamanede asılzade az kaldı
Gün günden doğmada kem kem üstüne.

Mecnunî der: Şimdi zamane kemdir.
Dilberin her günü âşıka demdir.
Bir günüm şad ise bir günüm gamdır
Sürülmez âlemde dem dem üstüne.»

Durağı - dinleneği nerededir, hangi serhad boyunda, hangi selvi gölgesi altındadır, bilmiyoruz. Adını andık, eserlerinden okuduk, her halde hatırcığı hoş, ruhu hoşnud olmuştur. Unutulmuşları hatırlamak, hatırlatmak güzel şey.

HATAYÎ

Ne oldu, nasıl oldu demeyin. Bu akşam Tebriz saraylarındayız. Başakların Sesini XV. Yüzyıl sonlarıyla XVI. Yüzyıl başlarından ve Anadolu hudutları dışından toplayacağız. Bu akşamki halk şairimiz eski bir tahtın ve muhteşem bir tacın sahibidir. Uzun etmeyelim sözü, kısacası, bu akşam sizlere Halk ve Divan Edebiyatımızın tanınmış şairlerinden Hatayî'den, asıl adıyla Şah İsmail'den bahsedeceğiz. O Şah İsmail'i Anadolu'nun herhangi bir köşesinden yetişmiş bir saz şairinden ayırmağa pek de imkân yoktur. İşte misali :

«İçmişim bir dolu olmuşum ayık
Düşmüşüm dağlara olmuşum geyik
Sana derim sana sürmeli geyik
Kaçma benden kaçma avcı değilim.

Avcı değilim ki düşem izine
Kaça kaça kanlar indi dizine
Sürmeler mi çektin kömür gözüne
Kaçma benden kaçma avcı değilim.

Sana derim sana geyik erenler
Bize sevda sana dalga verenler
Dilerim Mevlâdan onmaz vuranlar
Kaçma geyik kaçma avcı değilim.

Eydür Şah Hatâyi'm uçan kaçandan
Zerrece korkmazız bu tatlı candan
Gidip davac' olma atana benden
Kaçma geyik kaçma avcı değilim.»

Şeyh Haydar'ın oğlu Şah İsmail 1486 - 87 yıllarında doğmuş, anasının babası Uzun Hasan, babasının atası Erdebilli meşhur Şeyh Safiyüddin"dir. Uzun Hasan'ın ölümünden sonra İran ve Azerbaycan'da çıkan karışıklıklardan faydalanan İsmail, 1502 de Şirvan'ı, Azerbaycan'ı, Irak'ı almış ve şahlığını ilân etmiştir. Doğuda Özbek Hanı Şeybanî, batıda Osmanlı Hükümdarı Yavuz Selim'le savaşmış, 1510'da Özbek Hanını yenerek Horasan'ı ele geçirmiş, ne var ki doğudaki başarısı batıda da devam edememiş, 1514'de Çaldıran'da Yavuz Sultan Selim'e yenilmiştir. Yalnız Tebriz'i değil, Musul'a kadar bütün Irak'ı kaybetmiş, bu kayıp onu durdurmamış, aksine savaşlarını sürdürüp gitmiştir. Önce Gürcistan'ı almış, Yavuz Selim'e karşı Avrupalı hükümdarlarla ittifaklar kurmak istemiş, gerçekleştirememiştir.

1924 te Erdebil'de ölmüştür. Saz şairleri tarzında hece vezniyle yazdığı şiirleri ve bilhassa etkisi, Anadolu'da yüzlerce yıldan beri sürüp gelmiştir. Ona asıl şöhretini kazandıran da aruz vezniyle söyleyişleri değil, halk şairleri geleneğine uygun deyişleridir :

«Karşıki karlıca dağı gördün mü
Doldurmuş eyyamın eriyip gider
Akar sulardan sen ibret aldın mı
Yüzünü yerlere sürüyüp gider.

Kadirsin ey ulu Şahım kadirsin
Her nereye baksam anda hazırsın
Üstümüzde dört köşeli çadırsın
Cümlemizi birden bürüyüp gider.

Sıra sıra gelen ol ulu kuşlar
Sırlı olur yakmaz anı güneşler
Evvel ezel meyva veren ağaçlar
Anlar da kalmayıp çürüyüp gider.

Bizim deryamız derindir boylanmaz
Binbir kelâm desem biri anlanmaz
Kişi de ikrarsız yola bağlanmaz
Yuları boynunda sürüyüp gider.

Şah Hatâyî söyler sözü özünden
Dervişlerini sakınır gözünden
Olur olmaz münkirlerin sözünden
Esrüktür gönlümüz fırıyıp gider.»

Yunus gibi, Hatayî de gönle büyük bir değer verir. O bir gönül almayı, yüzbin Kâbe yapmakla bir tutmuştur. Tutmuştur ama, devran onun gönlünce dönmemiş, şah olmasına rağmen bu dünyada istediğine kavuşamamıştır. Ne diyelim, geçen geçmiş, giden gitmiş, biz yaşayanlara bakalım, devranın gece gündüz onların gönlünce dönmesini dileyelim.

SEFİL ALİ

Kış başladı, yer yer kar kapladı Anadolu'yu. Eskisi gibi yurdun inişini yokuşunu, yaylasını düzünü gezip dolanamaz olduk. Ocak başlarında, soba yanlarında başakların dalgalandığı tarlaların, çiçeklerin, yoncaların süslediği tepelerin, ovaların hayaline dalıp kaldık. Baharda, yazda gezip gördüğümüz, başaklarından sesler derlediğimiz illerin, ilçelerin, köylerin hayaliyle yaşarken uzun bir şiiriyle Sefil Ali adlı bir saz şairi çıktı karşımıza... Her zaman tahttan, şahtan söz edilmeyeceğine göre bu akşam da Sefil Ali'yi analım, dedik. Bu soğuk kış akşamında, gönlünü turnaların peşine takmış, Yozgat'tan yola çıkan, bir süre doğu Anadolu'da dönüp dolandıktan sonra Mısır'a doğru güneye aşağı inip giden Sefil Ali'nin bu ılık deyişli şiirini dinleyelim :

«Üç turna uçurdum Yozgat dağından
İzin aldım ağasından beğinden
Başı boz dumanlı Çavuş köyünden
Erzurum iline konun turnalar.

Çok olur Erzurum'un ağası, beği
Önünüze gelen Bayburd'un dağı
Çayırlı çimenli yolların sağı
Aşkale ovasına konun turnalar.

Aşkale ovasında telleri ırgan
Dertli âşıkların sinesin doğran
İhmal etmen turnam Tokad'a uğran
Kazova çölüne konun turnalar.

Tez gelir Kazovanın baharı yazı
Önünüze gelen Yenihan düzü
Çiftlikli çimenli koca Sivas'ı
Ulaşın köyüne konun turnalar.

Ulaşın köyü de kökten görmeli
Çıkıp delik taşa methin vermeli
Kâfir mancılığı gözden ırmalı
Saççağız suyuna konun turnalar.

Saççağızdan kalkın Gürün'e uğran
Âşığın derdini gerekmez n'eylen
Albıstan beyine çok selâm söylen
Kızlar kalesine konun turnalar.

Kızlar kalesi yüksek havalı uçun
Çavdarın gediği selâmet geçin
Şol Koca Zeytin'den bir bade için
Maraş'ın altına konun turnalar.

Maraş'tan aşağı Kâfir dağları
Çıkarın karayı, giyin akları
Elleri mızraklı Türkmen beğleri
Amuk ovasına konun turnalar.

Amuk ovasında içerler şarap
Küçüğü büyüğü dil bilmez Arap
Koç yiğit vatanı şol koca Halep
İreyhan'dan yükün tutun turnalar.

İreyhan'dan kalkın uğran Cisir'e
Çiftliği geçince varın Mısır'a
Seyir eylen gelip geçen esire
Orda vatan tutun kalın turnalar.

Sefil Alim dediceğin ararsan
Turnaların mevcudunu sorarsan
Yüz elli turnaya kail olursan
Verin ceremesin alın turnalar.»

Sefil Ali elinde sazı şehirden şehire, dağdan ovaya, ilçeden köye gezinip duran bir halk şairi miydi, göçmen kuşlar misali, yoksa ordudan yetişmiş, bütün bu saydığı yerleri dolaşmış bir asker şair miydi bilemiyoruz. XIX. Yüzyılda yaşadığı tahmin ediliyor. Bu akşam da kimi, kimliği unutulmuş bir şairin akşamı oldu.

BEŞİKTAŞLI GEDAYÎ

Geçen yıl bu günlerde İstanbul ramazanlarından, bu ramazanların gecelerinden, eğlencelerinden, bekçi destanlarından Beşiktaşlı Gedayî'yi dinleyelim, dedik. Hayal edelim : Belki Beşiktaş'taki, belki de Tahtakale veya Tavukpazarı'ndaki devrin tanınmış semai kahvelerinden birinin buğulu camlarından dışarıya bir saz sesi yayılır, yanık yanık gurbetten yakınan bir koşma duyulur, Beşiktaşlı Gedayî'nin bir koşması :

«Çekilmez âteş-i dûzahtan şedid
Fırakı, hasreti, nârı gurbetin
Lûtf u mürüvveti olmuş nabedid
Kalmamış vefâdar yârı gurbetin

Kimseler gurbeti etmesün arzu
Ne tükenmez hasret, ne gurbettir bu
Ben nâr-ı firkatle yandıktan gerü
Yere batsın kisb ü kârı gurbetin

Evvelbahar gelsün çıkup gideyim
Varup vatanımda ârâm edeyim
Gedâyî'yim dostlar bilmem n'ideyim
Görmeyim yüzünü bâri gurbetin.»

Şiirden bir kış gecesi söylendiği anlaşılıyor. Şimdiki gibi belki de karlı, soğuk bir kış akşamı, gurbetin, ayrılığın bütün acılığı olanca hüznüyle dile getirilmektedir. Gedayî XIX. Yüzyılda yetişmiştir, denildiğine göre ya 1887 ya da 1889 yılında bu dünyadan ayrılmıştır. Eserlerinden oldukça kuvvetli bir tahsil yaptığı anlaşılmaktadır. Heceye uyan aruz vezni kalıplarını da aynı ustalıkla kullandığı şu meşhur divanından anlaşılmaktadır :

«Bülbül iken nâle vü efganım aldın ey felek
Bir lebi gonce, yüzü gülşanım aldın ey felek
İşbu gamla ben nice hâk ile yeksân olmayım
Varımı, hem yârımı, yârânım aldın ey felek

Ey felek iyilikle nâmın bir dahi yâd etmeyim
Haşredek derd ü gamınla gönlümü şâd etmeyim
Derd ü cevrinden nice ben zâr ü feryâd etmeyim
Bir adalet sahibi sultanım aldın ey felek

Sabrederdim her kazaya hazret-i Eyyub gibi
Yüz sürüp dergâhına cananımın cârub gibi
Durmadan kan ağlasun bu gözlerim Yakub gibi
Misli yok bir Yûsuf-i Ken'an'ım aldın ey felek

Bir Gedâ'yım şevket-i Dârâ'yı versen istemem
Gerçi Mecnun'um bugün Leylâ'yı versen istemem
Hâsılı vâ'deyleyüp dünyayı versen istemem
Sen benim dünya değer cânânım aldın ey felek.»

Kim bilir, Âşık Gedayî'nin bu divanının okunduğu semai kahveleri o zamanlar nasıl inim inim inlemiş, dinleyenler nasıl coşup duygulanmışlardır, bilinmez. Gedayî'nin felekten bunca şikâyetinin neden ileri geldiğinin de bilinmediği gibi... Beşiktaşlı Gedayî'nin XVII. Yüzyılda yaşamış bir adaşı daha vardır. Akşamımızı neşeyle bitirmek için, sözlerimizi eski Gedayî'nin ümit dolu iki kıtasıyla tamamlayalım :

«Deli gönül melûl olma
Giden maral gelir bir gün
Kendine gel helâk bulma
Ko yıl tamam olur bir gün

Sinem oldu hezar pare
Bulunmaz derdime çare
Name yaz gönder ol yare
Merhamete gelir bir gün»

NİHANÎ

Bu akşam Başakların Sesi'nde yine Doğu Anadolu'dan bir misafirimiz var. Vatanının özlemiyle yanıp yakılan usta bir şair, âşık edebiyatı geleneğine bağlı güçlü bir sanatkârdır, bu akşamki misafirimiz. 1889 da Sarıkamış'ın Güreşgin köyünde doğmuştur. Asıl adını bilmiyoruz, ama şiirlerde kullandığı mahlası Nihanî'dir. İşte soğuk kış akşamlarında, gurbette kalmış bir insanın içinde bulunduğu ruh haletini anlatan bir koşması :

«Hazin hazin esen gece yelleri
Bu ağır kış yaz olsun da geleyim
Sevdiğimin pek müşküldür halleri
Küskün gönlüm haz olsun da geleyim.

Bâd-ı sabâ yâre söyle cevabı
Âşık ma'şukunu arzular tabi'
Dar günde yetişir o Hızır Nebi
İniş ,yokuş, düz olsun da geleyim.

İzhar olmamışam hele Nihan'ım
Canım size kurban, eşim, yaranım
Gelmeye bırakmaz sabî sıbyanım
Bunlar bütün vaz olsun da geleyim.»

Son mısralardan anlaşıldığına göre Nihanî, yurdundan uzak bir yerde çoluk-çocuk sahibi olmuştur. O bütün şiirlerinde hep kara bahtından, yok yoksul, garip garip gezindiği gurbet illerden söz açar, yakınır durur :

«Diyar-ı gurbette sefil, sergerdan
Ağlarım vatandan aralanınca
Bir yandan gam gelir, bir yandan hicran
Güldürmez takdirim karalanınca

Sen beni unutma yâr kerem eyle
Perişan halimi gör kerem eyle
Elinle yaramı sar kerem eyle
Hasretten ciğerim yaralanınca

Gam bahrinde daldım, durmaz yüzerim
Mecnun oldum Leylâ ile gezerim
Ey Nihanî dahi candan bezerim
Hasretle derd ü gam sıralanınca»

Şiirlerinde Sümmânî'nin büyük tesiri görülür. Deyişlerinde görmüş, geçirmiş, gönül ehli, oldukça tahsil etmiş bilgi sahibi bir şairin eseri olduğunu gösteren açık deliller vardır. Yabancı dillerden gelme kelimelere bolca rastlanır. Bununla beraber kolay deyişli ve hele içten söyleyişli bir âşığımızdır ,şair Nihanî; onun garip garip söylediği bir koşmasını daha dinleyelim :

«Gönül bu aşk ile fani dünyada
Ölenedek böyle gez, garib garib
Fikrin dümen olsun, aklın deryada
Hicran deryasında yüz garip garip

Sevda, hasret etti beni dostuma
Hicran askerleri düştü kasdma
Ben ölende gel kabrimin üstüne
Ol çeşm-i mestanın süz garip garip

Nihan ağladığın hünerden midir
Bu hayal-i sevda sürurdan mıdır
Bilmem tecelliden, kaderden midir
Gezeriz gurbeti biz garip garip.»

Başakların Sesinin aziz dinleyicilerini, bu gurbet kokan, gariplik üzerine yazılmış şiirleri dinleterek üzdükse, af etsinler, dileriz Tanrıdan gurbette gariplik ve yoksulluk çekmesinler.

ZEHRÎ İLE NİGARÎ

Orta Anadolu'da saz çalmakta, türkü düzüp, koşma koşup şiir söylemekte usta bir gurup şair yetişmiştir. Silleli saz şairleri adıyla anılagelmekte olan bu şairlerden bir usta ile onun yetiştirdiği bir âşığı bugün dinleyeceğiz. Usta'nın adı Zehrî'dir. XIX. Yüzyılda Konya çevresinde Sillede yetişmiştir. 1883 yılında Hakkın rahmetine kavuşan bu şairden şu koşmayı dinleyelim :

«Dedim Dilber uğra bizim haneye
Dedi : Bugün olmaz kaç neme lâzım
Dedim cevreyleme ben divaneye
Dedi : Benden gelmez kaç neme lâzım

Dedim kemha libas giymişsin yine
Dedi : Beyaz gerdan bu gümüş sine
Dedim bir buse ver, dedi: Bu sene
Dedi : Kıymet bilmez kaç neme lâzım

Dedim ki Zehrî'ye etme oyunu
Dedi : Sen bilmezsin dilber huyunu
Dedim atma bana mihnet yayını
Dedi : Korkma delmez kaç neme lâzım»

Zehrî'nin çırağı Âşık Nigârî'dir. 1858 de Sille'de doğmuş, 1917 de bu dünyaya veda etmiştir. Üstadının Zehrî olduğunu belirten koşmasını dinleyelim :

«Bir yâr için dolanırsın her yanı
Mecnun'um eyledi zâr beni beni
Düşürdü sevdiğim beni sevdaya
Perişan eyledi yâr beni beni

Bağr-ı aşk içinde civanım gezer
Korkarım sevdiğim adûlar sezer
Zülfünün bendini yâd iller çözer
Ol vakıt öldürür âr beni beni

Rûz u şeb sevdiğim figan eyledim
Çektiğim dertleri beyan eyledim
Başımı sevdaya nişan eyledim
Goncezar eyledi hâr beni beni

Mahlâsım Nigârî üstadım Zehrî
Akıyor çeşmimin hûr-feşanları
Aceb nedir bilmem yârin gamları
Ferâmuş eylemiş yâr beni beni

XIX. Yüzyıl halk edebiyatımızda Sille'nin önemli bir yeri vardır. Ayni asır içinde Zehrî ve Nigârî'den başka daha beş saz şairinin Sille'de yetiştiği görülmektedir. Konya ve çevresi yüzyıllar boyu Türk ilim ve kültürünün geliştiği yerlerdir. XIX. Yüzyılda da Konya'nın bu köşesi âşık tarzının bol ürün verdiği bir edebiyat tarlası olmuştur. Bu tarlada yetişen diğer başakların sesini ilerdeki konuşmalarımızda dinleyeceğiz. Tarla ürünlerinin sahiplerinin belini büken eski bir vergi vardır. Âşar vergisi diye adlandırılan bu vergi yüzyıllar boyu köylünün üzerine kara bir kâbus gibi çökmüştür. Bu haftaki Başakların Sesini Nigârî'nin Meşhur «A'şar destanı»ndan aldığımız birkaç kıt'a ile bitirelim :

«Bütün malım aldın ey kanlı zalim
Şikâyet ederim Huda'ya seni
Garip Mecnun gibi perişan halim
Şu fani dünyada ağlattın beni

Helâl, haram demez aldığın yudar
Bu kadar eşyayı bilmem ki nider
Hemen marifeti vurgunluk eder
Aldı ben fakirin eldeki varı

Nigârî üstüne yağsın gam taşı
Akıtsın gözünden kan ile yaşı
Diksinler başına bir mezar taşı
Ol vakıtte görsün seyf-i Yezdan'ı»

KARACAOĞLAN

Bir yıl oldu, belki de yılı geçti, ne adını andık, ne sözünü dinledik, ne de sazını... Halk edebiyatımızın temel direği olan ünlü âşığın adını anasımız, şiirlerini göresimiz geldi... Kim olduğunu anladınız, sanırım... Karacaoğlan'dır göresimiz gelen. İki yılda iki kere dinledik, yetmedi mi demeyin... O, başlı başına ucu bucağı olmayan bir şiir tarlasıdır. Oraya bir iki girmeyile ekini derilip harmanı savrulmaz. Kınamayın bizi, gönül kuşunu yine Karacaoğlan'a uçurduk, diye...

«Gönül kuşu kalktı uçtu havaya
İn gönül dedim de indiremedim
Aşıp aşıp gider karlı dağlara
Dön gönül dedim de döndüremedim

Hüma kuşu gibi yüksek uçarsın
Pervaz urup Tercüman'ı geçersin
Bin bir türlü dala konup göçersin
Gönül sana mekân bulduramadım

Âleme sultansın, vezirsin kendin
Aç dedim açmadın ak göğsün bendin.
Yad illere gönül verdin de döndün
Gönül sana akıl erdiremedim

Karac'oğlan der ki nedir çareye
Cerrah neyler yürekteki yareye
Gönül düştü şimdi kaşı karaye
Akar çeşmim yaşın dindiremedim.»

Şu şiir akla gelir de söylemeden dururul mu? Halk edebiyatının ele avuca sığmaz âşığı, gönül kuşunu nerelere ve kimlere uçurmaz ki, onun gezginci yaşantısını, bu yaşantıya adları karışan Elifleri, Ayşeleri, Zeynepleri, güvercin duruşlu, keklik sekişli, kıl ördek boyunlu ceylân bakışlı, tavus kuşu gibi göğüsleri nakışlı, saçları kırkbeş bölüklü, elmadan kırmızı albıstan yanaklı güzelleri bundan önceki konuşmalarımızda hep anmıştık. Onun için bu akşam, anlaşıldığına göre belki de bu aylarda demiş olduğu bir şiirinden daha dinleyelim :

«Eğer benim ilen gitmek dilersen
Eğlen güzel yaz olsun da gidelim
Bizim iller kıraçlıdır aşılmaz
Yollar çamur kurusun da gidelim

Aşamazsın Karaman'ın ilini
Köprüsü yok geçemezsin selini
Gerdan yaylasının Perçem belini
Lâle sümbül bürüsün de gidelim

Sökülsün dağların buzu sökülsün
Öne insin çöl ovaya dökülsün
Erzurum dağının karı çekilsin
Ak koyunlar yürüsün de gidelim

Karac'oğlan der ki buna ne fayda
Hiç rağbet kalmadı yoksula bayda
Bu ayda olmazsa gelecek ayda
Onbir ayın birisinde gidelim.»

Son kuşağın güçlü şairlerinden Bekir Sıtkı Erdoğan'ın «Hancı» adlı şiirini hep bilirsiniz. Bu akşamki Başakların Sesini Karacaoğlan'ın XVII. Yüzyıda söylediği «Hancı»yı andıran bir deyişiyle bitirelim :

«Dilber kalk gidelim fakirhaneye
İtiraz eyleme gel yavaş yavaş
Didemden akıttım kan ile yaşı
Zülüfün eylesin tel yavaş yavaş

Kaşların benziyor âb-ı zülâle
Gözlerin hükmeder yedi kırala
Seher vakti olup boyun ırgala
Dokansın tellere yel yavaş yavaş

Bir gün değil, beş gün değil, yüz gündür
Deste zülüf al yanağın düzgündür
Melhem almaz yaralarım azgındır
Derdimin Lokman'ı gel yavaş yavaş

Karac'oğlan der ki gidelim yâra
Yüreğime saldın unulmaz yara
Baktım ak gerdana ben sıra sıra
Açılmış yanakta gül yavaş yavaş»

Sizlerin de yavaş yavaş bastıran geceniz hayırlı olsun.

AYAŞLI FAHRÎ

Başakların Sesini Ankara Radyosu'ndan dinletmeye başlayalı iki yılı geçti. Ankaralı ve Ankara çevresindeki dostlarımız ,bir yol düşürüp de Ankara'da veya çevresinde yetişmiş bir saz şairini dinletmedik diye bize gücenmesinler. Bu akşam da Ankara çevresinde yetişmiş Ayaşlı Fahrî'yi dinleteceğiz sizlere... Önce bir koşmasını okuyalım, arkasından da yaşantısına bir göz atalım :

«Dil neden takılmış keman kaşlara
Sormasam duramam, sorsam duramam
Devletsiz başımı taştan taşlara
Vurmasam duramam, vursam duramam.

Çekmedi gönlümden kaşı yayını
İrenk irenk gösterir veçhi ayını
Bir saat, bir lâhza hâk-i pâyini'
Görmesem duramam ,görsem duramam.

Bilmez mi hâlimi ol kaşı kemân
Âteş-i aşkıyla olduğum püryan
Huzurunda dâim el pençe divan
Durmasam duramam, dursam duramam.

Sabr ile açılır böyle muamma
Sabreyle Fahrî yevmen-feyevma
Kurmamak isterim tefekkür amma
Kurmasam duramam, kursam duramam.»

İşte böylesine duraksız bir şairdir, Ayaşlı Fahrî. 1845 de doğmuş, emsâline göre oldukça yüksek edebî kültüre sahip olacak kadar öğrenim görmüş, bir süre ayaş nüfus memurluğunda bulunmuş, nedendir bilinmez azledilmiş, durmuş, duramamış, Ankara valisi Giridli Sırrı Paşa ve Ankara nüfus nâzırı aleyhine hicviyeler kaleme almıştır. Hece ve aruz vezniyle yazdığı manzumelerinin toplandığı bir divanı vardır. Hece ile yazılmış şiirlerinde Gevherî ve Dertli'nin, aruzla yazdıklarında büyük divan şairimiz, Fuzûlî'nin etkileri görülür. Meslekten yetişme bir saz şairi olmamakla beraber âşık tarzının bütün özelliklerini ve geleneklerini onun şiirlerinde bulmak mümkündür. İşte bir başka koşması :

«Sen beni sevmezsen sevme var güzel
Beni de bir seven bulunur elbet
Âşık-ı sadıklar yerde mi kalır
Altın cevher gibi alınır elbet

Bu nush u pendimi kabul etmezsen
Meyhane-i aşka gelip gitmezsen
Eğer bir kemale sen de yetmezsen
Ah okuyla bağrın delinir elbet.

Bu güzellik sende haşredek kalmaz
Bir vaktin gelir ki kimseler almaz
Fahrî'yi alanlar elinden salmaz
Senin bu cemalin silinir elbet»

Fahrî'nin gönlünü, Ayaş'ın Uruş köyünden bir güzele kaptırdığını bir başka koşmasından anlıyoruz. O koşmadaki şu kıt'a sevdiğiyle arasına uzun gurbet yılları girdiğini de göstermektedir :

«Yazdım dil ucuna hayâl-i yârı
Gel unutma şahım bu Fahrî zârı
Aşkınla dolandım her bir diyarı
Beş yılda bir kere görüşlü güzel.»

Ayaşlı Fahrî, yattığı yer nur olsun, bu dünyadan 1918 yılında ayrılmıştır. Ankaralı dinleyenlerimiz de bizden hoşnud olmuşlardır ümit ediyoruz. İnsanlık hali bu... Uzakları dolanırken, yakınlara bakamadık, elimizin altındakileri değerylendiremedik. Ne diyelim, kısmet bu akşammış. Sizin de akşamlarınız hoş olsun.

ERBABÎ

Ne güzel söylemişler, «Her işi erbabı bilir» demişler. Her işin olduğu gibi, sazın da bir erbabı vardır, sözün de... Ama biz sözü uzun etmeyelim. Anladınız her halde aziz dinleyicilerimiz, bu akşam Başakların Sesini Erzurumlu Erbabî'den derleyeceğiz. Kimliğini, kişiliğini sonra anarız, önce bir koşmasını okuyalım :

«Niçün böyle garip ötersin
Bulalım derdine çare bülbülüm
Sen de bencileyin yardan mı ayrı
Düşersin âh ile zâra bülbülüm

Şu karşıki karlı karlı dağlarım
Viran oldu bahçelerim bağlarım
Ötme garip bülbül şimdi ağlarım
Götür efganım var yâre bülbülüm

Bağlarım önünden geçilmez yardan
Yanamaz olmuşun âh ile zardan
Yüzseler derimi vaz geçmem yardan
İsterse çeksinler dâra bülbülüm.»

Erbabî XIX. Yüzyılın ortalarında yetişmiştir. Doğum tarihi 1805 olup Erzurum'un Kararas köyünde doğmuştur. Asıl adı Hüseyin Firakî, baba adı Bekir, dede adı Veli'dir. Soyu Erzurum'a Konya'dan gelmişlerdir. Gençliğinde bir yola girmiş, üstadı ona Erbab demiş, o da bu sıfatı şiirlerinde mahlâs olarak kullanmıştır. Askerliğinde İstanbul'a kadar bir çok yerleri gezip dolanmıştır. Evinin Erzurum'da Caferiye mahallesinde olduğunu, şiirlerini kahvelerde cura çalarak okuduğunu söylerler. 1882 de Erzurum'da ölmüş, Üçkünbedler civarına gömülmüştür. Mezarına taş dikilmemesini vasiyet ettiği için mezarı unutulup, kaybolmuş olmalıdır.

Çağdaşı Erzurumlu Emrah gibi o da divan şairlerinin etkisi altında kalmış hece vezninden başka aruzla da şiirler düzmüştür. En çok sevdiği şairin Fuzûlî olduğu söylenmektedir. Fakat şairimizin divan şiiri vadisinde söyledikleri başarılı eserler değildir. Onu asıl şair yapan eserleri destanları, koşma ve semaileridir. İşte bir semaisi :

«Gönül havanlanma n'olur
Kanad çalma yele doğru
Yeter dolaştın gurbette
Gel gidek öz ile doğru

Yeşerdi dağlar sümbülü
Şenletti ulusu ili
Sıla bağının bülbülü
Feryad ider güle doğru

Bugün çok firkate düştüm
Kaynayup derd ile coştum
Eski yaralarım deştim
Belki Lokman gele doğru

Gece gündüz o yar adın
Bırakmazsın dilden dâdın
Erbâbî nedir muradın
Ne dilersin dile doğru»

Sultan Abdülmecid zamanında İstanbul'da bulunduğu sırada bu semailer, koşma ve divanlar, İstanbul'un meşhur

semaî kahvelerinde dinlenmiş, dinleyenleri zevkle coşturmuş mudur, bunlar geçmişin uyutup unutturan eli ile unutulup gitmiştir. Bilinen bir şey varsa Erbabî'nin gerçekten bir şiir erbabı olduğudur. Nitekim bir beytinde şiire ceyahir kondurduğunu, eserlerinin kendine yapılan bühtanlara cevap olduğunu söyler ve bir koşmasını da şu kıt'a ile bitirir :

«Sazla sözle feryad eder bağırır
Hasret yâreleri sızlar ağırır
Aşk-ı ilâhiden çalar çağırır
Kim der ki Erbâbî Mevlâ'yı bilmez.»

AHISKALI EMRAH

Bu akşam sizlere bir Emrah'tan daha söz edeceğiz, şiirlerinden örnekler dinleteceğiz. Bu Emrah, Başakların Sesi'nde daha önceleri dinlediğiniz Erzurumlu Emrah veya Ercişli Emrah değildir. Bu Emrah Sadeddin Nüzhet Ergun'un «Türk Şairleri» adlı eserinde zikrettiği üçüncü bir Emrah, uzun sözün kısası Ahıskalı Emrah'tır. İşte hareketli bir koşması :

«Bugün aziz gündür derneğimiz var
Yolnuz düşsün ziyarete güzeller
Hasretliğmiz çoktan beri çekeriz
Verin başı geçin öte güzeller

Kimi göç eylemiş gücü var bize
Kimi siyah zülüf dökmüştür yüze
Eğer bir haberniz olmasa bize
Düşersiz siz de firkade güzeller

Emrahî der gerçek oldu sözümüz
Aşra direk oldu âh-ı sûzumuz
Size geçer ise bu niyazımız
Dolun sualsiz cennete güzeller»

Ahıskalı Emrah'ın XIX. Yüzyılın başlarında yaşadığı söylenmektedir. Yine söylentiye göre Ahıska'nın Varnet köyündendir. Erzurumlu Emrah'tan önce o civarlarda ad yapmış, ün kazanmıştır. Saz çalmadığı, şiirlerini irticalen söylediği bir rivayet olarak günümüze kadar gelmiştir. Yaşantısı hakkında başkaca bir bilgimiz bulunmayan Ahıskalı Emrah'ın bir semaisi :

«Bir yiğidin yaman derdi
Olmasa kan yaş döker mi
Menevşe sünbül solmadan
Dağlara duman çöker mi

Ezelden bu dünya böyle
Garibin derdidir sıla
Har olmasa bülbül güle
Ah eder boyun büker mi

Sefil Emrah odda n'etsin
Gönül diler kâma yetsin
Bir elçimiz daha gitsin
Görek onu da eker mi»

Ahıskalı Emrah Işığı mahlası ile de şiirler söylemiştir. Bu şiirler Emrah'ın dudak değmeden telâffuz edilen harflerden mürekkep kelimelerle yazılmış deyişleridir : İşte bir örneği :

«Ateşe yakar cihânı aşk ile nârın senin
Âh ettin arşa dayandı âh ile zârın senin
Nâs içinde destan oldun düştün dilden dillere
Yâr elinden serserisin ya hani ârın senin

Der Işığı sıdk ile sen gel çalış Hak râhına
Uzak git şeytan şerrinden sığın şahlar şahına
Seni halk eden Hallâk'ın secde kıl dergâhına
Her ne dilek dilesen ihsan ede Tanrın senin»

Böyle tuhaf deyişleri de vardır, Ahıskalı Emrah'ın... Gerçeği aranırsa sanat yönünden ne Erzurumlu Emrah, ne de Ercişli Emrah'la mukayese edilemez. Onların adlarını kullanmış, onlar gibi üstad olmaya özenmiş, kişiliklerine imrenmiş, ancak ne var ki onların eriştiği sanat derecesine erişememiştir.

DAVUDOĞLU

Bilmem sizler hiç duydunuz muydu? Bu akşama değin adıyla da, şiirleriyle de ilk defa karşılaştım. Başakların Sesini derlemek için Halk edebiyatımızın tarlalarında dönüp dolaşırken XVII. Yüzyıl şairlerinden Davudoğlu olduğunu söyleyen bir kimse çıktı karşıma... İlk yazın misk gibi çiçek kokulu dağ havasını taşıyıp getiren bir şiirini koydu önümüze, zemine zamana uygundur diye :

«Evvel bahar yaz ayları gelende
Akar boz bulanık seli Bingöl'ün
Katar katar olmuş ağca mayalar
Çıkar yaylara ili Bingöl'ün

Bir zamanda bu dağları gezmeli
Her güzelin bir ismini yazmalı
Topuğu halhallı, burnu hızmalı
Seyran ider nevcivanı Bingöl'ün

Yiğid olan dolu bâde içmeli
İçüp güzellerin seyrin itmeli
Herkes sevidiğini alıp gitmeli
Yiğitlere kala yeri Bingöl'ün

Etem Bey otağın kurmuş geriden
İster tutyalara hüküm yürüdem
Davudoğlu haber almış periden
Dersem menevşesin Bingöl'ün.»

Yine bu akşama kadar Bingöl'den hiç söz etmemiştik, sanıyorum Başakların Sesinde, Belki de Davudoğlu Bingöl'den Bingöl'ün boz bulanık selli dağlarından yetişmiştir, kim bilir? Bu konuda dinlediğimiz şiirden başka bir belge mevcut degil, Bizim muradımız yurdun dört bir bucağından yaz - kış demeden, baharına, güzüne bakmadan başakların sesini derleyip halk şiirimizin bir harmanını yapmak. Davutoğlu'nun da Tanrı'dan bir muradı varmış, bir koşmasında sazın telinde dile getiriyor, dinleyelim:

«İstiyakım mah yüzünü görmeğe
Benim de muradım ver sen Yâ Kerim
Geldim hâk-i pâye yüzler sürmeğe
Benim de muradım ver sen Yâ Kerim

Açıldı lâleler gevher içinden
Sürüldü kalmadı kalbimde derman
Her kula muradın verdiğin zaman
Benim de muradım ver sen Yâ Kerim

Yâ Rabbi gönder nasibimini gelsün
Varsun deli gönül muradın bulsun
Varlığın, birliğin hakkiçün olsun
Benim de muradım ver sen Yâ Kerim

Davudoğlu seyyah ider dağlarda
Seyr ider bülbüldür öter güllerde
Mubarek günlerde kutlu saate
Benim de muradını ver sen Yâ Kerim.»

Ne diyelim kimse muradsız olmaz, herkesin muradını Tanrı gönüllerince versin. Davudoğlunun şiirleri muhtelif cönk ve mecmualarda kayıtlıdır. Bunlardan birini 1779 da yazdığı anlaşılıyor. Yayatı hakkında başkaca hiç bir şey bilmiyoruz. Hak edebiyatımızın bu unutulmuş şairi de kim bilir, yurdun hangi güzel köşesinde son uykusunu uyumaktadır.?

KUL BUDALA

Bu akşam yine bir adı anılardan çıkmışın, şiirleri unutulmuşun akşamı. Bu akşam Kul Budala'nın akşamı... Evet! Kul Budala'nın... Ne siz yalnış duydunuz ne de ben yalnış söyledim. Adı günümüze göre beğenilmeye bilir, güzel de sayılmayabilir, ama şiirleri gerçekten güzeldir. Asıl olan çirkini, kötüyü güzellikte ve iyilikte kullanabilmektedir. Böyle düşünelim ve öncelikle dinleyelim, Kul Budala'yı :

«Seherde uğradım ben bir güzele
Güzel dedim zülüflerin ne kara
Korkarım ki elâ gözler göz ala
Gözleri sürmeli kaşlar ne kara

İsmi çıkıp âlemlerde öğüle
Dudu, kumru haber vermiştir güle
Seher vakti davlunbazı döğüle
Zülfü çevgân yanakların ne kara

Melek bizden çok seğirdin baş ile
İki gözüm doldu kanlı yaş ile
Dostum kumaşın uygurmuş baş ile
Ne aldır ol ne kırmızı ne kara

Ne zibâ yaratmış yaradan Ganî
Sel oldu aktı gözlerimin kanı
Gel bana rahm eyle mürüvvet kânı
Ben söylerim ne ak söyler ne kara

Budala'm der neylerim ben bu mali
Sohbet ile bulmuşum ben kemâli
Mahbub derler gösterme gül cemâli
Ne yağmura, ne güneşe, ne kara.»

Kul Budala'nın şiirlerine XVII. Yüzyılda yazılmış mecmua ve cönklerde rastlandığına göre şairimizin XVII. Yüzyılda yaşadığı tahmin ediliyor. Şiirlerinde ona bazen Kul Budala, bazen de sadece Budala adı altında rast geliriz. Şiirlerinden bir kısmı mistik bir hava taşır, bir kısmı lirik bir tarzda terennüm edilmişlerdir. İşte ikinci bir şiiri daha... şairimiz bazı beyitlerinde alabildiğine lirik, bazı beyitlerinde alabildiğine mistiktir :

«Bülbül oldum gül dalında şakırım
Gül dalında biten gül neme yetmez
Süleyman'ım kuş dilinden okurum
Bana ta'lim olan dil neme yetmez.

Aşk kitabın açtım okur yazarım
Hakk'a doğru açılmıştır nazarım
Neme gerek dağı, taşı gezerim
Şol pirime giden yol neme yetmez

Derviş oldum bir eteğin tutarım
Hakk'a doğru çekilmiştir katarım
Baykuş gibi garip garip öterim
Issız viranede çöl neme yetmez

Şu dünyanın olcağı malûmdur
Bu ilmin aslına eren âlimdir
Az yaşa, çok yaşa sonu ölümdür.
Eski hırka ile çal neme yetmez

Budala'm sırrına kimeseler ermez
Tevekkül mal, altın eteğin komaz
Kişi kısmetinden ziyade yemez
Bana kısmet olan mal neme yetmez.»

Kul Budala adı gibi şiirlerinde de, halk edebiyatımızın böylesine kendine has, tuhaf ve garip şairlerinden biridir. Kul Budala onun şiirdeki mahlâsı olmalıdır. Alevî olan bu şairin asıl adı Hüseyin'dir. Şair Hasan Dede'nin dervişidir. Bu geceki Başakların Sesini onun kendisine has bir kıt'asıyla bitirelim :

«Budala'm serimi bürüdü duman
Yarın ahırette lâzımdır iman
Müminlere iman, münkire güman
Şeytana cehennem ne güzel uymuş.»

ESRARÎ'LER

Bu akşama değin Başakların Sesi'nin aziz dinleyenlerine çoğunlukla birer şairden, arada bir de ayni şehirde veya ilçede yetişmiş iki âşıktan söz ettik, şiirlerinden örnekler okuduk. Bu akşam değişik bir yol tutalım dedik ve ayni adı yaşıyan saz şairlerini bir arada anmak istedik. Aradık, taradık üç Esrarî'yi bir araya getiriverdik. İşte ilki bir koşmasıyle karşınızda :

«Dinleyin ağalar ta'rif edeyim
Nice cebellerden aştım da geldim
Elden ele kaptan kaba süzüldüm
Un olup haddeden geçtimde geldim.

Ben de boz bulanık şu dağlar gibi
Yemişi mahv olan şen bağlar gibi
Yârini yitiren bir ağlar gibi
Abdal tek yollara düştüm de geldim

Kul Esrar'a demen beğler serseri
Var mı yâr elinden içen kevseri
Dolandım cihanı Rum u Kayseri
Derdime bin defter açtım da geldim.»

Cihanı dolanıp bu akşam önümüze çıkan Kul Esrar, Artvin merkezine bağlı Ardanuç'un Amaçlı Köyündendir. Asıl adı Osman'dır. Ne zaman doğduğu bilinmiyor, yalnız 1293 (1896 M.) Osmanlı - Rus harbi dolayısıyla memleketinden İstanbul'a göçüp geldiği bir şiirinden anlaşılmaktadır.

İkinci Esrarî, Batı Anadolu'dandır. Yalvaç'ın Hisarardı diye anılan köyünde 1856 da doğmuştur. Babası Hafız oğlu Halil Efendi'dir. Yalvaçlı Esrarî'nin asıl adı da Ardanuçlu Esrarî gibi, Osman'dır. Medrese öğrenimi gördüğü, bir süre tüccarlık ettiği, 1881 de Karaman'da baş tahsildar vekilliğinde bulunduğu bilinmektedir. Ancak ölüm tarihi bilinmediği gibi, elimizde hiç bir şiiri de bulunmamaktadır.

Sıra geldi üçüncü Esrarî'ye... Bunun ise kimliği, yeri, yurdu sırrolup gitmiştir. Ancak XIX. Yüzyılın başlarında yaşadığı ve belki de Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği sırasında orada bulunduğu «Vehhabî destanı» diye anılan ve ün kazanan şiirinden anlaşılmaktadır. Bu destanının 25 bendlik uzun bir deyiş olduğu, Maya makamından bestelendiği kaynaklarda yazılıdır. Birkaç bendini dinleyelim :

«Vaktine hâzır ol mel'un Vehhabî
«Hicaz'ı görmeğe arzumânım var
Şol Hakk'ın beytine yüzüm sürmeğe
Gani'ye böyle ahd ü amânım var.

Vehhabî der ki geldiğin bakarım
Urup Arap köylerin Mısır'a çıkarım
Boş bulurum beldelerin yakarım
Mısır'da sürecek bir devranım var

Mehmed Ali der ki eyle sen hazer
Mısır hâli değil kırk bin er gezer
Gaziler serçemi, tuttuğun ezer
Kethüda beğ gibi kahramanım var

Esrârî medh eyle merd'i yârî
Mehmed Ali Paşa sözünün eri
Tevârihe yazın şu cengi bâri
Hicaz'ın fethine bir destanım var.»

Vehhabî destanının bu esrarlı yazarı kim bilir kimdi, belki Rumeli'den Mehmed Ali Paşa'nın maiyetinde Mısır'a gelmiş bir halk âşığı, belki de o zaman Mısır'daki Türk-Osmanlı ordusundan yetişmiş bir saz şairi. Üç tane Esrarî-yi andıktan sonra :

«Ben sabr edeyim derd ü gam'ı hecrine amma
Sen de güzelim ettiğin ikrarı unutma

Ağlatmayacaktın, yola baktırmayacaktın
Ol va'de-i tekrar-be-tekrârı unutma

Yok takatı hicranına lûtf eyle efendim
Dil-haste-i aşkın olan Esrar'ı unutma.»

diyen XVIII. Yüzyıl sonlarının Divan şairi Esrar Dede unutulup anılmadan geçilebilir mi? Bu kışı, bahara bağlıyan akşam garipliğinde her dördünü de rahmetle anarken Başakların Sesini dinleyenlere de esenlikler dileriz.

AYŞE

Bu akşam da Başakların Sesini Çukurova'nın bet-bereket yatağı tarlalarından toplayıp derleyeceğiz. Derler ki Çukurova'nın baharına doyum olmaz, burada yetişen mahsul gibi bir başka tarafta bulunmaz. Orada mahsulün hası yetiştiği gibi, kadın şairlerin de ustası yetişiyormuş meğer. Torosları aşıp Çukurova'ya doğru inip giderken bizi bir kadın şair karşıladı, oğullarını askere salmış bir anaydı bu şair kadın, bazı kıtalarında gururlu, bazılarında yaslı, söylüyordu :

«Dört oğlum var dört taburda
Silâhı dolu kuburda
Karayağız bostan oğlum
Çok keramet var sabırda

Şuvara gönlüm şuvara
Belimi verdim duvara
Dört oğlan karşı saldım
Devletten öte küffara

Binmiş atın iyisine
Sürmüş yolun kıyısına
Varmış düşmüş oğlancığın
Kör ocaklı dayısına

Binmiş atın aylağına
Sürmüş yolun saylağına
Demirciye çan döğdürmüş
Tüylüsünün taylağına

Aferin oğlum aferin
Bir kara donlu neferim
Bostanına yetti m'ola
Kara kâküllü neferim

Atının uğruna sınar
Önüne malama yığar
Oğlum gelmiş bedel öder
Babam bedel versin deye

Çağırın emmisi gelsin
Gönlümün gamını alsın
On edici on deveyi
Altısını bedel versin

Tabur tabur karşılar
Talim eder binbaşılar
Yağmur yağıp gün vurunca
Batan şehitler ışılar

Erzurumun hocaları
Ezan sünnet etti m'ola
Yaşı küçük bostan oğlum
Camilere gitti m'ola

Arabayı yola çekin
Hastaları hana dökün
Erzurumun karıları
Yaralıya iyi bakın

Başından aldım fesini
Verdim oğlanın hasını
Yine kulağım duyuyor
Topun tüfeğin sesini.»

Bu parçalar Çukurovalı halk şairi Ayşe'nin şiirleridir. Onun için Gülekli diyenler de vardır. Yaşantısı hakkında hiç bir bilgimiz yok. Çukurovalı Ayşe bacı oğullarını askere yollayan, arkalarından göz yaşı döken yaralı ve şehit haberleri karşısında böylesine şiirler söyleyen milyonlarca Türk anasından biridir, denilebilir ki asker analarının senbolüdür. Giden oğul yoluna, kendi de, kocası da kurban olmağa çoktan razıdırlar. İşte şahidi :

«Tarlası kara evlekli
Keçisi ufak oğlaklı
Girgin löklü tor taylaklı
Baban kurban bostan oğlum

Kurban olducağım aba
Dokunmayın olsun tövbe
Yaşı küçük gözü sübe
Anan kurban bostan oğlum

Kaya dibi karıncalı
Benim gönlüm zerinceli
Beli çifte tabancalı
Baban kurban bostan oğlum.»

Çukurovalı Ayşe bacı hayatta ise ömrü uzun olsun, bu dünyadan göçüp gittiyse yattığı yer nur dolsun. Halk şiirimize Türk anasının sesini bütün samimiyetiyle sokmuştur. Deyişleri belki pek sanatkârane değildir, ama olsun, herşeyden önce ana sesidir, ana deyişidir.

BALASAN

Bu akşam Başakların Sesinde gerçekten değişik bir sesle karşılaşacaksınız, aziz dinleyenlerim. Halk edebiyatımızın kadın şairlerinden birinin şiirlerini dinleteceğiz. Ankara'da ağaçların çiçek açtığını, havanın yumuşadığını görünce bahar geldi dedik, doğu Anadolu'nun karına, soğuğuna bakmadık. Uzun söze ne hacet, yine Kars dolaylarındayız. Bu yerlerde yetişmiş halk âşığı, saz şairi ne kadar çoksa yüzyıllar boyu söylenegelmiş destan ve menkabeler de o kadar boldur. İşte o menkabelerden biridir, Balasan ile Ağa Han'ın aşk hikâyeleri. Evet Balasan, demincek söylediğim kadın şairin adıdır.. Şiirleri, deyişleri de ismi gibi tatlıdır :

«Ilgın ılgın esen bahar yelleri
Gözlerim yolunu, gelecek mi yar
Dedemden boşanan kanlı selleri
Tezden yağlığiyle silecek mi yar

Felek beni taştan taşa sürüdü
Yüreğimde tüten aşkın korudu
Hasret yeli vurup cismim bürüdü
Kavuşup yanmadan alacak mı yar

Dertli Balasan'ım ircam bu sizden
Bir şule götürün candaki közden
Salın civarına görün ki tezden
Salığım alıp ta bulacak mı yar.»

Bir özlemin, bir ayrılığın şiiridir bu deyiş. Balasan'ın Ağa Han'dan ayrılığının şiiri. Kısaca anlatayım ne olduğunu.. Derler ki, Balasan XVIII. Yüzyılda yaşamıştır, Genceli'dir. Yaş yerini kız erini bulma çağı gelince Ağa Han adlı bir Türk beyiyle sevişmiştir. Babası: olmaz, ben ona kız vermem demiş, dayatmış, Ağabeyi ondan da baskın çıkmış, bütün aile bir olmuş kızı alıp göçetmişler Ahıska'ya.. Yalnız göçle kalsalar ne iyi.. Balasan'ı, evlendirmişler başka biriyle. Aşk bu, insanı ağlatır da söyletir de.. Deli de eder, şair de.. Balasan da şair olup çıkmış. Sevdiğini unutamamış, ona uğrun uğrun mektup yerine şiir yazıp göndermiş :

«Ağ kâğat beleyim kan yaşa seni
Gence'ye var söyle Yar Han'a gelsin
İbtida arz eyle sıdk-u selâmım
Hulûsu tam tutsun merdane gelsin

Ondan ayrılalı canım hastadı
Gönül kuşu uçup dönmek istedi
Kanadım bağlıydı kol şikestedi
Kurtulabilmenem efgana gelsin

Gözedirem altı aydır youlnu
Mevlâm bilir benim müşkül halimi
Bağlamışam aşk oduna selimi
Göz yaşım kâr etmez, pervane gelsin

Ben aslı değilem olmasın Kerem
Gönlüne koymasın derd ile verem
Hicran taptağıyım bulunmaz çarem
Bir umudum odur ,dermana gelsin

Ömrüm oldukça ben geçmenem ondan
Ölsem de hasretim gitmez cihanda
Engeller zulm eder bana her yandan
Hoyrat bozdu binam, virana gelsin

Al yeşili döktüm kara bağlarım
Bürçeği teline bakar ağlarım
Ceran tek tordayım, ciğer dağlarım
Koymasın ahımı, Aslan'a gelsin

Balasan'ım sıdkım bütün o yâra
Ben için bakmasın özge diyara
De ki bin aşk atın Ahısha'yı ara
Geçsin Âl-Osman'a, bu yana gelsin.»

Efsaneye göre şiirde adı geçen Aslan, Balasan'ın ağabeyisidir, ve Balasan'ın yine manzum olarak söylediği bir ilenme üzerine hastalanmış, kırk gün sonra ölmüştür. Anadolu bu bir uçtan, öte uca şiirleriyle, efsane ve menkabeleriyle bir folklor ummanı, adeta bir kültür denizidir. Balasan gerçekten bu dünyada yaşamış, onun olduğu söylenen bu şiirleri gerçekten kendisi mi yazmıştı, bilmiyoruz. Bunlar bir başka halk şairinin eserleri de olabilir ve zamanla Balasan adına mal edilmiş bulunabilir. Ama doğrusu nedir? Derinliğine bir araştırma yapıp, inandırıcı belgeler elde edinceye kadar, işin gerçeğini ancak Tanrı bilebilir.

BESİM ATALAY

Başakların Sesi'ni bu akşama kadar dinlemediğimiz bir ilimizin tarlalarından derleyeceğiz. Bu akşamki şairimiz, şimdiye kadar dinlediklerimizden çok değişik bir kişilikle çıkacak karşınıza. Adını sonra anarız. Kısaca söz edelim, soyundan, doğumundan...

Yıl 1882'dir. Uşakta demirci İnce Mehmet Çavuş ile Kaçar Yörüklerinden Hacı Veli Beyin kızı İlmiye Hanımın bir oğulları gelir dünyaya.. İlk ve orta öğrenimini Uşak'ta yapan bu oğul, medreseye ayni ilde girer. Kız halaya, oğlan dayıya çekermiş.. Ailede Âşık Hüseyin diye isim yapmış bir şair dayı vardır. Çocuk onun etkisi altında başlar şiir yazmağa. İlk şiirleri İzmir'de çıkan Ahenk gazetesinde yayımlanır. Babası ölmüş, eve bir üvey baba gelmiştir. Genç yaşında şairimizi bir akraba kızı ile evlendirmek isterler. Şairimizse okumak hevesindedir. İstanbul'a kaçar. Bir süre medresede okur. Sonra öğretmen okulu imtihanını kazanır. İlk öğretmenliği Konya Öğretmen Okulundadır, sonra Trabzon Öğretmen Okulu Müdürlüğüne atanır. Bir süre Darüşşafak'da hocalık eder, Konya Öğretmen Okulu Müdürü olur, sonra da sırasıyla Maraş, İçel, Niğde Eğitim Müdürlüklerin-

de bulunur. İstiklâl Savaşı başlamıştır. Genç öğretmen millî harekâta katılır. Bir ara Uşak Yunanlılar tarafından işgal edilir. Şairimiz bir ağıt yazar. İşte bir kaç kıt'a :

«Kesmeyin yolumu ey ulu dağlar
Kimsesiz vatanda öksüzler ağlar
Talihim gurbette ayağım bağlar
Sevgili yurduma yollanamadım.

Hey Besim deryâ-yı mihnete daldım
Bin türlü tasayla doldum, boşaldım
Hicran gayyasında kaldım, bunaldım
Tırmanmak istedim tırmanamadım.»

Uşak'ın genç öğretmen şairi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de ilk milletvekillerinden biri olur. Milletvekilliği devrelerce devam eder, artık sadece şair değil, bir bilgin yazardır. Türk Dil Kurumu'nun üyesi olarak Türk diline yıllarca hizmet eder. Başakların Sesi'nde şairimizin bilgin tarafından ettiğimiz söz yetişir sanırız. Şimdi bir koşmasını dinleyelim :

«İndim dereleri aştım dağları
N'ola ki umduğum var diye diye
Sisli bir yaz gibi gençlik çağları
Geçti yâd illerde yâr diye diye

Yıllardır düşmüştüm onun izine
Gönül vurulmuştu güneş yüzüne
Dün gece kapandım yârin dizine
Göğsüne basıp ta sar diye diye

Uyuttum kollarım üstüne alıp
Kara gözlerine bakına kalıp
Dermedim bir gonca koynuna dalıp
Yüzünü gördüğüm kâr diye diye
Uyusun o nazlı yâr diye diye.»

Şairimiz belki bu akşama kadar dinlediklerimiz şairler gibi bir saz şairi, bir halk âşığı değildir. Bilim ve sanat çevrelerinde de Âşık Besim adıyla değil, Besim Atalay olarak

tanınmıştır. Evet, baştan beri kısaca yaşantısını anlattığımız, kişiliğinden söz ettiğimiz şairimiz, Türk dilinin sayılı bilginlerinden Besim Atalay'dır. Dil alanında olduğu kadar, halk edebiyatımızda da aşık tarzında, saz şairleri yolunda hece vezniyle yazdığı şiirlerle yer etmiş bir kişidir, Besim Atalay BEY,... Sözlerimizi Emrah gibi söylediği bir koşmasıyla bitirelim :

«Dedim : dur sorayım al yanağından
Sorulmaz o gonca gül dedi geçti
Dedim : avunayım yâr kucağından
Sarılmaz o ince bel dedi geçti

Dedim : yay mı kurdu kara kaşların
Dedi : yüz süreli gönüldaşların
Dedim : neden tel tel oldu saçların
Dağıdır öpüyor yel dedi geçti
Gönüller bağlayan tel dedi geçti

Dedim : fidan nedir dedi boyumdur
Dedim : suna nedir dedi soyumdur
Dedim : gel aldatma dedi huyumdur
Güzeller böyledir bil dedi geçti
Aldanma kendine gel dedi geçti.»

Besim Atalay Bey, 1965 yılı Kasımının başlarında Ankara'da bu dünyadan göçüp gitti. Yattığı yer nur, durağı cennet olsun.

ANDELİB VE AŞKÎ

Nisan-Mayıs ayları tabiatın doğma, açma ve açılma aylarıdır. Bu mevsim gelince halk şairlerimizin dillerinden ne deyişler doğmaz, sazlarının tellerinden ne sesler yükselmez ki.. Nisan-Mayıs ayları suların, coştuğu, çiçeklerin açtığı, bülbüllerin şakıdığı aylardır.. Halk şiirimizde de hangi yıllarda ve nerelerde şakıdığı bilinmeyen bir bülbül vardır. Adına Âşık Andelib derler. Genç kuşaklarımız belki bilmezler. Araplar bülbüle andelib demişlerdir, eski edebiyatımızda sıkça karşılaşılan bir kelimedir. Şimdi bir koşmasında sevdiğini imdadına çağıran Andelib'i dinleyelim:

«Merhamet kıl bre mürüvvet kânı
Derdimin dermânı sultanım meded
Bu güzellik sende hiç olmaz bâki
Gönlümün destanı sultanım meded

Sevmekteyim seni ey kaşı keman
Sorar idim seni ben de bir zaman
Bulmadım sen gibi bir küçük fidan
Âşıklar ceylânı sultanım meded

Andelib gidermez dilden elemi
Hasretlere koydun garib serimi
Emanet eyledim Rahmân'a seni
Bülbülün figânı sultanım meded.»

Bu şiire, XIX. Yüzyılda yaşadığı bilinen saz şairlerinin şiirlerini toplayan, bir cönkte rastlandığı için, Andelib'in de XIX. Yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Geçen zaman onun kimliğini, kişiliğini, hattâ eserlerini bile unutturmuştur. Anılabilme nasibi bu akşammış.

Bu akşam yine unutulmuş bir saz şairini daha anmak istiyoruz. Divan Edebiyatımızda Aşkî mahlasını taşıyan tam dokuz şair vardır. Halk Edebiyatımızda da XIX. Yüzyılda Aşkî adını taşıyan bir şair yetişmiştir. Aşkî'den XIX. Yüzyıl halk şairlerinden Gedavî, çağdaşı olan saz şairlerini saydığı manzumesinde bahsetmiştir. Şairimizin kimliği, yaşantısı hakkında başkaca bilgi verecek bir kaynakla karşılaşılmamıştır. Elimizde sadece bir koşması bulunmaktadır. Hatta bu koşmanın bile onun olduğundan şüphe edenler vardır, şüpciler geçmiş yüzyıllarda başka saz şairî Aşkî'lerin de yaşamış olabileceğini söylerler. Gerçek ortaya çıkıncaya kadar elimizdeki şiir, bizim XIX. Yüzyılda yaşayan Aşkî'mizindir, diyelim ve dinleyelim :

«Niçün cevreylersin ey kaşı keman
Var ise isyanım bildir efendim
Senin divanına durduğum zaman
Azad eylemezsen öldür efendim

Gel otur sevdiğim yanıma yakın
Siyah zülüflerin gerdana takın
Benim sohbetime gücenme sakın
Güzelleri sevmek yoldur efendim

Hasretten silinmez kalbimiz pastan
Dilim bülbül olmuş hüsnün gülistan
Niçün cevreylersin didesi mestan
Bu Aşkî kapunda kuldur efendim.»

Bu parçadan Aşkî'nin deyişleri su gibi akışlı bir şair oiduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir saz şairinin eserlerinin kaybolmuş ve unutulmuş olması, insana gerçekten acı geliyor.

Divan Edebiyatımızda yetişmiş olan, hayat hikâyelerine kısa da olsa kaynaklarda rastgelinen Ergeneli, Filibeli, İstanbullu, Saruhanlı, Tireli, Yenihisarlı, Vardarlı, Zağralı Aşkî'ler bu bakımdan bahtlı kişilerdir. Kimbilir ,yukarda koşmasını dinlediğimiz Aşkî belki de bunlardan biridir. O güzelleri sevmenin yol olduğunu söylüyor, bir bahar akşamı onu rahmetle anmak da bizim için yol oldu.

BAHRÎ'LER

Başakların Sesini derlemek için hep tarlalarda gezecek değiliz, bu kez de denizlerde yüzelim, dedik. Onun için bu akşam Halk Edebiyatımızdaki Bahrî'lerin akşamı.. Birkaç ay önce sizlere Kars'ın meşhur Bahrî'sini, onun Bağdagül ile olan aşkının hikâyesini dinletmiştik. Belki ilerde ondan başka şiirler ve onun meşhur Kars destanını da dinlemek nasip olur. Bu akşam tanınmamış üç Bahrî'den söz edeceğz. Arka arkaya üç asrı şiirleriyle süsleyen bu Bahrî'lerden hiç birinin nerede yaşadığını ve kimler olduklarını bilmiyoruz. XVII. Yüzyılda yaşadığı sanılan ve

«Sevdim gene bir dilberi yâ taht ol yâ baht
Koydum ana ben bu seri yâ taht ola yâ baht.»

beyitiyle başlayan Kalenderînin sahibi olan Bahrî'nin şu koşmasını okumanın gerçekten zamanı geldi :

Gel efendim bana incinip gücenme
Recâlar etmenin zamanı geldi
Birr ü ihsanını bizlerden kesme
Atâlar etmenin zamanı geldi

Uyur idi her şükûfe uyandı
Kokusuna can-ü diller boyandı
Güzellerle dağlar bağlar donandı
Safalar etmenin zamanı geldi

Âşıklar yol bulur şehr-i vuslate
Canlar muntazırdır bu muhabbete
Çıkıp taraf taraf ehl-i işrete
Nidâlar etmenin zamanı geldi

Ne bulursun cevr-ü cefalar kılup
Olur olmazların mahremi olup
Biçâre âşıkın hâtırın alup
Vefalar etmenin zamanı geldi

Açıldı ey Bahri lâle ve sümbül
Bağları zeyn etti gonca ile gül
Ne yatarsın acep bîçâre bülbül
Nevâlar etmenin zamanı geldi.»

XVIII. Yüzyılda yaşayan ikinci Bahrî'miz değme güzele gönül verecek bir âşık değildir. Onun da bir deyişini dinleyelim :

«Değme bir güzele gönül düşürmem
Mah yüzünde benler on olmayınca
Akılcığım zay' eyleyüp şaşırdım
Aslı melek yeşil don olmayınca

Gönül murgı figân eder kafeste
Anlar seda verür dürlü nefeste
Servi kamet gerek gözleri meste
Neylerler güzeli şan olmayınca

Ak aylak alınlı ebrûlar siyah
Şan verdi âleme doğdu şems-ü mah
Vilâyet sahibi melik pâdişah
Hublukta Yusuf şân olmayınca

Eserim şahinim toy kuşa salmam
Şikârım hümadır sayrusun almam
Bahrî'yim ben değme göllere dalmam
Lâ'l ü cevâhirden kân olmayınca.»

Üçüncü Bahrî'miz, XIX. Yüzyıl aşıklarından meşhur Gedâyî'nin çağdaşıdır. Adı geçen aşığın, devrindeki saz şairlerinden bahseden manzumesinde Bahrî'den de söz edilmiştir. Başakların Sesinin zamanı doldu. Onun için bu Bahrî'den de bir kıt'a dinlemekle yetinelim :

«Bahrî'yim söylenir ismim dillerde
Bülbülün arzusu gonca güllerde
Çok cilveler vardır o güzellerde
Sende bu vadeyi görmezden evvel.»

Hele bir girilmeye görülsün, Halk Edebiyatımız bir deniz değil, uçsuz bucaksız bir ummandır. Dal dalabildiğin kadar derinliklerine, yüz yüzebildiğin kadar enginlerine...

BEHÇET VE CANİBÎ

Geçen haftalarda bahar mevsimi saz şairlerimizin coşup taştıkları, bol bol koşma koşup şiir yazdıkları aylardır, demiştik. Bu aylarda halk şairlerimiz yalnız sevdikleri için sözlemezler, yalnız sevdikleriyle söyleşmezler, baharın en güzel sembolü çiçekle de sözleşip konuşurlar. Bu husus, Türk şiirinin atası Yunus'tan beri süre gelen bir gelenektir. Son devirlerde yetişmiş bir şairimiz de Yunus tarzında sarı çiçekle konuşuyor :

«Dedim : Sarı çiçeğe neden benzin sararmış
Dedi : Bana ey aşık kaderimde bu varmış
Dedim : Sarı çiçeğe aşkın keyfiyeti ne
Dedi : Anı tatmayan insan değil davarmış

Dedim : Dosta gönlünü veren neden bellidir
Dedi : İnsan her kimi severse çok anarmış
Dedim : Kimdir dilberin en vefalı âşıkı
Dedi ki : Ol kişidir başa cana kıyarmış

Dedim : Kimdir en alçak, dedi : Kıymet bilmeyen
Tûtî şeker severmiş karga leşe konarmış
Dedim : Söyle ey çiçek aşka yanmak kolay mı
Dedi : Evvel yanmayan sonunda çok yanarmış

Dedim : Söyle ey çiçek Behçet'i tanır mısın
Dedi : O cevher imiş misli nâdir çıkarmış.»

Çiçekle böylesine bir dostluk kurup konuşan Ahmet Behçet Efendi İstanbulludur. 1891 de doğmuştur. Kuru meyve gümrüğü anbar kâtibi Hüseyin Hüsnü Efendinin oğludur. Orta öğrenimini rüştiyede yapmıştır. Büyük harpte askerlik görevini Askerî Müzede kâtip ve kütüphane memuru olarak yerine getirmiş, mütarekeden sonra iki yıl daha bu görevde kalmış, sonra maaşının azlığından istifa ederek Ilgın ilçesi mustantiki olmuştur. Ahmet Behçet efendinin hayat zinciri hakkında bildiklerimiz burada kopmaktadır. Bundan sonra ne oldu, şimdi nerededir bilmiyoruz. Hayatta ise huzur dolu ömürler, bu dünyadan geçip gittiyse Tanrıdan rahmetler dileriz. Şair olarak kişiliğine gelince daha çok eski divan şairlerimiz tarzında yazan ve bir divanı dolduracak kadar şiiri bulunan bir sanatkârdır.

«Elbette su vermez ipsize kuyu.»

ve

«Çoğu yüz vermeden ister astarı.»

gibi mesel olacak nitelikte mısralar vardır.

Bu akşam sizlere XVIII. Yüzyıldan bir şairi daha tanıtmak, daha doğrusu dinletmek istiyoruz :

«Ey gönül mürşide fedâ kıl canı
Seçesin karadan ak yavaş yavaş
Aç gözünü devşir kendi kendini
Başına bir çare bak yavaş yavaş

Bu bir nasihattir ister tut tutma
Kendi hâlinde gez bir can incitme
Gördüğün Hızır bil hor nazar etme
Seni yarlıgasın Hak yavaş yavaş

Sakın bir kimseye eyleme iylik
Sonunda bulursun âkıbet kemlik
Sen kendin yarene eyle hekimlik
Katre katre bahre ak yavaş yavaş

Cânibî zevrakı salma engine
Gark olursun sonra fikr et kendine
İrem dersen âşıklığın sırrına
Aşkın şarabını çek yavaş yavaş.»

Cânibî'nin bu şiri XVIII. Yüzyıldan kalma bir şiir mecmuasında bulunmuştur. Bu sebeple onun XVIII. Yüzyılda yaşadığı tahmin ediliyor. Hayatı hakkında başka da bir bilgimiz yoktur. Bu durumda Cânibî de halk edebiyatımızın unutulmuşları arasına girmektedir. Bunca yıldan sonra Başakların Sesinde anılmak nasibiymiş. Adını rahmetle anmak da bizim için bir borç oldu.

KAYGUSUZ ABDAL

Başakların Sesinin aziz dostlarına bu akşam bir hikâye anlatarak söze başlayacağız. Biz hikâye dedik, sizler ister bir masal sayarsınız, isterse bir şairimizin yaşantasının bağlandığı bir menkibe yerine tutarsınız, XV inci yüzyıl ortalarının Anadolusundayız. Karamanoğullarının orta ve güney Anadolu'da hüküm sürdüğü çağlarda Alâiyye (bugünkü Alanya) beyinin Gaybî bey adlı bir oğlu vardır. Bir genç ki cıva gibi, söz gelimi, ne ele sığar ne de avuca. İşte Gaybî bey, bu yerinde durup oturamaz olduğu günlerden bir gün, elinde altın oklu yayı olduğu halde, çıkar Alâiyye'nin ormanlarla kaplı dağlarına, yücelerine doğru.. Az gider, uz gider.. Ötelerde boynuzları altın gibi parlayan, nazlı nazlı salınıp gezinen bir geyik görür. Çeker yayını, atar altın oklarından birini.. Ok yerini bulur, geyik sağrısından vurulur. Gaybî bey geyiğin yere yıkılacağını beklerken, hayret edilecek bir şey olur, geyik kanları damlaya damlaya, sağrısında altın ok. Başlar yıldırım gibi koşmağa.. Gaybî Bey de ardından, tepeleri aşarlar, düzleri geçerler ve sonunda geyik bir kapının ardında kaybolup gider. Gaybî Bey de gelir kapının önüne.. Kendini bir kaç kişi karşılar, ne aradığını sorar-

lar. Gaybî bey olanı anlatır, geyiği vermeseler bile, altın oku vermelerini ister. Adamlar geyiği görmediklerini söylerler, Gaybî Bey ısrar eder, çekişme büyür.. Adamlar inandıramayacaklarını anlayınca çaresiz Beyoğlu'nu evin sahibinin katına çıkarırlar. Gaybî Bey ona da olanı anlatır ve okun verilmesi için ısrar eder. Ev sahibi «Peki oğul» der ve kaftanının önünü aralar. Gaybî Bey bu ak sakallı nur yüzlü kimsenin sağ kolunun altının kanlar içinde olduğunu görür ve ihtiyar o yara içinden ucu kanlı altın oku çekip çıkarır. Gaybî Beye uzatır. Uzatır, amma Gaybî Bey karşısındakinin bir yol eri, içinde bulunduğu yerin de o çağın irfan ocaklarından biri olduğunu anlar. Beyliğini bir yana bırakır, o da bir yol, bir gönül ve bir irfan eri olmak için o kapıya bağlanır kalır. Adını Kaygusuz Abdal'a çevirir, Tanrı aşkını dile getiren şiirler düzüp koşar amma biz bu akşam size onun taşlamalarından dinleteceğiz :

«Bir kaz aldım karıdan,
Boynu da uzun borudan,
Kırk abdal kanın kurudan,
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Sekizimiz odun çeker,
Dokuzumuz ateş yakar,
Kaz kaldırmış başın bakar.
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kaza verdik birçok akçe,
Eti kemiğinden pekçe,
Ne kazan kaldı, ne kepçe
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kaz değilmiş be bu azmış,
Kırk yıl Kaf dağını gezmiş,
Kanadın kuyruğun düzmüş,
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kazı koyduk biz ocağa,
Uçtu gitti bir bucağa,
Bu ne haldir, hacı ağa
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kazımın kanadı selki.
Dişi koyun emmiş tilki,
Nuh Nebi'den kalmış belki,
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kazımın kanadı sarı,
Kemiği etinden arı,
Sağlık ile satma karı
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kazımın kanadı ala,
Var yürü git güle güle
Başımıza kalma belâ
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Suyuna saldık bulgur,
Bulgur Allah deyü kalgır,
Be yarenler bu ne haldir,
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.

Kaygusuz Abdal n'idelim,
Ahd ile vefa güdelim,
Kaldır postu biz gidelim.
Kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.»

Kaygusuz Abdal bu şiiri emek verilip adam edilmeğe çalışılan ve bütün çabalar boşa gidenler için söylemiştir. Kaygusuz'un son yılları uzak diyarlara yapılmış gezilerle geçmiştir. Sonunda Mısır'a yerleşmiş, öğüdü dinlenir bir söz ve bir yol eri olmuş ve 1495 te Mısır'da bu dünyadan göç etmiştir. Mezarı bu gün bile sık sık gezilen mağara içinde bir ziyaretgâhtır.

İRFANÎ

Atalarımızın güzel sözleri, öz deyişleri vardır. «İnsan âlim olur, amma ârif olamaz» o özlü sözlerden biridir. İnsan okumakla, araştırıp incelemekle bilgisini en üst dereceye kadar çıkartabilir, çevresindekileri bilginliğine inandırabilir. Âriflik ise bir bakıma doğuştan ve Tanrı vergisidir. Onun için eskiler ilmin mektebi var, irfanın mektebi yoktur» demişlerdir; işte halk şairlerimizin çoğu, bu mektebi olmayan Tanrı vergisi haslete tabiaten sahip olarak yetişmişlerdir. Bu akşam Başakların Sesinde onlardan birini, adı da İrfanî olan bir saz şairimizi dinleteceğiz. Dinleteceğiz dedik, tanıtacağız diyemedik. Çünkü nerede doğup nasıl yaşadığı hakkında bir bilgi bulamadık. İşte bir şiiri :

«Gizli aşka düşüp sevda çekenler
Elbet onlar bir gün ayana çıkar
Çek gönül bir zaman derdi mihneti
Bilmem bunun sonu ne yana çıkar

Karadır gözlerin kaşların yayı
Yahşi tayaların çekiyor sayı
Arasınlar çar köşeyi dünyayı
Ancak böyle güzel bir tane çıkar

Ferhat Şirin için kesti kayayı
Onun için yaptı köşkü sarayı
Mecnun Leylâ için bekler sahrayı
Belki ol sevdiğim seyrana çıkar

Bize böyle imiş takdirin işi
Akıttım gözümden kan ile yaşı
Aldı İrfanî'yi aşkın ateşi
Bu sevdanın sonu hicrana çıkar.»

Şiirlerinden İrfanî'nin XIX. Yüzyılın sonunda doğu Anadolu'da yetişmiş olduğu tahmin edilmektedir. Söyleyişi onun oldukça usta bir saz şairi olduğunun delilidir. Hangi şehirlerin kahveleri, hangi ilçelerin pazar yerleri ve hangi köylerin odaları onun sazının sesi ile dolmuştur, bilmiyoruz. Bir çok halk şairlerimiz gibi o da talihinden memnun değildir :

«Gezer iken derde düştüm gaziler
Şu benim derdimden bilen olmadı
Meğer Haktan imiş kara yazılar
Ağlarım göz yaşım silen olmadı

Kıymetimi bilmez oldu şu eller
Kanlı yaş gözünde çoktur deseler
Kesildi haberler bağlandı yollar
Dost elinden gelip giden olmadı

İrfanî okuyor ismi müsemma
Gene bulunmuyor bu derde deva
Aşka düşüp sevda çeken çok ama
Benim gibi mecnun olan olmadı.»

Sevdiğine hitaben yazdığı bir diğer şiirinde de yine ayni şekilde bahtsız başından yakındığını duyarız :

«Gitme yarim bir Mevlâyı seversen
Eğlen gülüm sana bir deyişim var
Mevc-i aşkım birbirine karıştı
Yine bugün efkârlıyım cûşum var

Halimi arz edem gonca fidana
Mevlâyı severse girmesin kana
Aşk bir yana çeker sevda bir yana
Ben de bilmem ne belâlı başım var

İrfanî der pek perişan şu halim
Çevrini çekmeye yoktur mecalim
Dar vakitte eyvah kırdılar dalım
Ben de bilmem nasıl bağrı taşım var.»

Bu kırılan dal, incecik söğüt misali bir oğul veya fidan gibi bir genç bir kız mıdır, bilemeyiz. Ne diyelim, İrfanî böylesine bir insanmış, Tanrıdan dilleyelim : Başakların Sesinin vefalı dinleyenlerinin başı belâlı, dostları taş bağırlı olmasın.

ÂŞIK ALİ'LERDEN İKİSİ

Halk Edebiyatımızda sayıları onu bulacak kadar Ali adlı âşıklarımız vardır. Bu akşam Başakların Sesi'nde sizlere bunlardan ikisini tanıtmak istiyoruz. İki ayrı asırda yaşamış olmalarına rağmen bu iki Ali'nin birbirlerine benzer yönleri var. Bir kere ikisinin hayatı hakkında da bilgimiz yok. Sonra her ikisi de iki paşa hakkında yazdıkları iki destanla günümüze kadar adlarını devam ettirebilmişler. Önce XVIII. Yüzyıl saz şairlerinden olduğunu tahmin ettiğimiz, 1714 de Yafa çöllerinde öldürülen Osmanoğlu Nasuh Paşa adına yazdığı destanla tanıdığımız Ali'nin şiirini dinleyelim :

«Dört tarafa ferman gitti kasdına
Başının çaresin gör Osman oğlu
Dört vezir tayin olunmuş üstüne
Kırk bin asker ile bil Osmanoğlu

Aşkar atın yorgun cenge varılmaz
Hatt-ı hümayuna karşı durulmaz
Hasımların galip dâva görülmez
Mahşerde mürafaa ol Osman oğlu

Çok şükür huccaca vermiş hidayet
Bunca yıllar vardı geldi selâmet
Sancağ-ı resule yüz sürdü gayet
Akranın bulmasın al Osmanoğlu

Musahhar eylemiş Şam'ın çöllerin
Hoş selâmet ettin Mekke yolların
Seni ister şimdi Aydın illerin
Sılayı rahm eyle gel Osmanoğlu

N'eylesin yalnız bir Nasuh Paşa
Âlem şanı inkâr olunmaz başa
Nâmi i şanı inkâr olunmaz haşâ
Döğüşe döğüşe öl Osmanoğlu

Der ki Ali'm sana hezar aferin
Cennet-i âlâda uçmaktır yerin
Bin yüz yirmi altıda kesildi serin
Yafa çöllerinde kald'Osmanoğlu.»

İkinci Ali'nin XIX. Yüzyılın ilk yarısında yaşadığını ve Bursalı olduğunu biliyoruz. O da destanını 1804 de ölen Osmanlı Veziri Cezzar Ahmed Paşa adına yazmıştır. Bu destan gerçekten güzel bir yiğitlemedir :

Evvel salı günü meşveret oldu
Çarşamba günü döğüş kuruldu
Arslan gibi taburlara sarıldı
Vurun keleşlerim der Ahmed Paşa

Şevketli Hünkârım edersin nazar
Dünya düşman olsa eylemem hazer
Yedi haccım vardır, mahlâsım Cezzar
Vezirler içinde zor Ahmed Paşa

Yetmiş bin dal kılıç eylemiş hazır
Açılmış cennetler bize muntazır
İmdada yetişir hazret-i Hızır
Vurun koçlarım der Ahmed Paşa

Altmış beş gün gece gündüz savaştı
Geldi kâfir din islâma karıştı
Melekler çağırıp imdat irişti
Döğün, hem döğüşün der Ahmed Paşa

Topun sedasından doldu felekler
Havfa düşüp bahre kaçtı semekler
Elvan elvan yaptırdığı çelenkler
Size müstehaktır der Ahmed Paşa

Cennetler kapısı bu gün açıldı
Şehitlere türlü hulle biçildi
Önünce Yeniçeriler seçildi
Bu gayret günüdür der Ahmed Paşa

Kılıcın darbından kan ağlar Frenk
Ömründe görmemiş böyle bir ahenk
Cezzar der söylensin ettiğimiz cenk
Bilmeyenler duysun der Ahmed Paşa

Cümle din adûsu olunca deli
Şüphemiz kalmadı velisin veli
Cezzar'ı medh eder Bursalı Ali
Vezirler içinde koç Ahmed Paşa

Bir zamanlar saz şairlerimiz içinde böyle yiğitler, yürekleri iman dolu er sesliler de yetişmişlerdir. Yazın bu ılık akşam saatinde vezirlerin yiğidi Cezzar Ahmed Paşa'ya da onu öven âşık Bursalı Ali'ye de Tanrı rahmet eylesin.

ALÂEDDİN

Bu akşam Başakların Sesi'nde bir saz şairini değil, mistik bir halk şairini dinleyeceğiz. Önce şiirini okuyalım, sonra hayatından bildiklerimizi söyleyelim .:

«Dedim : Dosta göster yüzün
Sebep nedir iyan olmaz
Dedi : Perdelidir gözün
Hak iyandır nihan olmaz

Dedim : Sana muntazırım
Dedi : Ben dahi nâzırım
Her kande baksan hâzırım
Bana belli mekân olmaz

Dedim : Âlemlerin şahı
Dedi : Benim pâdişâhı
Cümle mahlûkun ilâhı
Senden ulu sultan olmaz

Dedim : Birliğine her an
Getürdüm sıdk ile iman
Dedi : Ben de kıldım ihsan
Sana böyle dermân olmaz

Dedim : Rahına gitmeyen
Dedim : Emrini tutmayan
Dedi : Rızamı gütmeyen
Yarın ehl-i cinân olmaz

Dedim : Alâeddin
Baştan ayağı pür ziya
Dedi : Sen olma bi-hayâ
Hayâsızda imân olmaz

Alâeddin Efendi, Hasan Necmeddin Efendinin oğludur, 1607 de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlk feyzini babasından almış medresede fıkıh ve hadis öğrenmiş, devrinde bu konularda söz sahibi bilgin olmuştur. 1651 de hacca gitmiş, 1680 de bu dünyadan göç etmiştir.

Alâaddin Efendi, bilgin olduğu kadar, biraz önce dinlediğimiz şiirinden de anlaşıldığı üzere usta bir halk şairidir. Ne var ki o koşma koşup türkü yakmamış, onun yerine nefesler, ilâhiler söylemiştir. Bir şiirini daha dinleyelim :

«Ben mest-i canan olmuşum
Can ü cihandan geçmişim
Hayran u giryan olmuşum
Nâm ü nişandan geçmişim

Duyalı aşkın sırrını
Küllî cihandan el yudum
Bulalı aşkın gencini
Deryâ-yi kândan geçmişim

İlm-i Yakinin şulesi
Doğalı gönlüm tûruna
Hakk'el-yakini bulmuşum
Sûd u ziyandan geçmişim

Ben Seyyid Alâeddin'im
Aşk ile âlî himmetim
Dünya nedir ol dost içün
İki cihandan geçmişim»

Gönüldür bu, hep ala gözlü, gül yüzlü, ince belli, saçları ipek telli güzellere aşık olunmaz ya.. Bazen de Seyyid Alâeddin Efendi de olduğu gibi bütün güzelliklerin yaratıcısına akı verir. Yaratılanları bir yana bırakıp, şairimizin dediği gibi onlardan el yuğup geçer. Yaradanın aşk hazinesine erişir, gider. Seyyid Alâeddin'in ilâhileri bestelenmiş, nice sohbet meclislerini neş'elendirmiştir.

ÂŞIK YARAGİDEN İLE ÂŞIK DEDE

İki buçuk yıl oldu, halk edebiyatımızda bir geziye çıktık, âşık tarzı dedik, bir yol tutturduk. Bunca zaman geçti ne yolun ucu göründü, ne de aşıkların sonu geldi. Bazen her köşede, bazen her adımda bir saz şairimizle karşılaştık. Bu akşam da karşımıza Aşık Yaragiden çıktı, bir koşma okudu :

«Göğsün açıp bana karşı
Gelme beni öldürürsün
Gözlerini süze süze
Bakma beni öldürürsün

Öldürüp kanıma girme
Gayri yare meyil virme
Elâ göze siyah sürme
Çekme beni öldürürsün

Ağzında dişin dürdane
Gelmemiş mislin cihane
siyah zülfün ak gerdane
Dökme beni öldürürsün

Der ki Âşık Yaregiden
Bendesin oldur terk iden
Göründü ol gümüş beden
Açma beni öldürürsün»

Ne zaman yaşadığını, nereli olduğunu soramadık, bıraktık yarine gitsin dedik, bir gönül erinden ayrılmanın bıraktığı boşluk içinde bu sefer de, karşımıza bir yol eri çıkageldi. Gönül halinden de anlayacak yol sorulup danışılacak şairdi bu seferki.. O da bir nefes okudu :

«Acablarım gönül seni
Hal bilmeze hal sorarsın
Yanında bülbül dururken
Kırda toya gül sorarsın

Çaldın çarptın gerisini
Bekle aşkın korkusunu
Yedi bahrin birisini
Karışıcak göl sorarsın

Duhterimiz oldu mürde
Kimler kondu göçtü yurda
Nalband olmayan şehirde
Aşk atına nal sorarsın

Hak nazar etmiştir göze
Odur yol gösteren bize
Kulağı sağır dilsize
Iklım ıklım yol sorarsın

Âşık Dedem sen varsana
Musa güllerin sorsana
Kendi aybını görsene
İlde eksikli kul sorarsın»

Yolu da ehlinden sormak gerek. Aşık Dede'nin de ne zaman, nerelerde yaşadığını bilmiyoruz. Şiiri XIX. Yüzyılda yazılmış bir mecmu'a-i eş'arda bulunmuştur. Böyle olduğuna göre o asırda, daha önceleri de yaşamış olabilir. Şiirinde bahsettiği Musa belki de bir kaç hafta önce okuduğu-

muz Kagusuz Abdal'ın kapıldığı Musa Abdal'dır, kim bilir? Geçen zaman her şeyi unutturmakta... Âşık Dede de yoldan bilen, halden anlayan bir şair, ama kendinden bir şey söylemiyor, ahvalinden bir tek kelime bildirmiyor. Ne diyelim, şiirleriyle bu gecemizi süsleyen bu iki şairimizin de yattıkları yer nur, durakları cennet olsun.

İşte adını «Başakların Sesi» koyduğumuz bu yolculuğumuza böyle kimi rahmet, kimi şenlik esenlik dileyerek iki buçuk yıldan beri devam edip geliyoruz. Kim bilir daha ne kadar edeceğiz ve karşımıza daha kimler çıkacak ve Halk edebiyatımızın uçsuz bucaksız tarlarından daha kim bilir ne kadar başak derleyeceğiz?

ÂŞIK PERVANE

Başakların boy attığı, renklerinin yeşilden sarıya döndüğü yaz ayları geldi. Haziran ayının mis kokulu akşam yelinin esmeğe başladığı şu saatlerde Başakların Sesi'nin aziz dostlarına, hangi ilde doğup büyüdüğünü, hangi güzelin aşkında yanıp yakıldığını bilemediğimiz, daha doğrusu arayıp da bulamadığımız bir âşıkı dinletelim dedik. Kişiliği üzerinde sonra dururuz, hele bir yol şiirini dinleyelim :

«Zalim felek bilmem kusurum nedir
Bir sözün bilmeze kul ettin beni
Gizli sırrım yad ellere söylemem
Aldın aklımı da del'ettin beni

Hani senin ile konup göçtüğüm
Gizlice yerlerde göğsün açtığım
Gam değil yoluna serden geçtiğim
Korktun engellerden el ettin beni

Bülbül gül dalında figan eylemez
Aşık maşukuna kötü söylemez
Geçitsiz göle de kimseler varmaz
Yaktın ateşine kül ettin beni

Sadık yar olduğum sen de bilirsin
Dolanır çevrilir geri gelirsin
Bir gün olur sen de pişman olursun
Şimdi kundurana nal ettin beni

Pervanem der sevdim nazlı hatunu
Yanar ateş görünmüyor tütünü
Ben sanurdum bakam yaldız altunu
Bilmedin kadrimi pul ettin beni»

Şairimizin adı Pervane'dir. Gerçekten usta ve güçlü bir saz şairidir. Deyişleri akıcı ne kelime, bir kelebek misali süzülüp geçmektedir. Doğu Anadolu'da yetişmiş olduğunu tahmin ettiğimiz Aşık Pervane'nin gelin üzerine yazdığı bir koşması bu zannımızı desteklemektedir :

«Dinleyin ağalar güzel öğmeyi
Taşlar alup kara bağrın döğmeyi
Bir bakışı Gürcistan'ı değmeyi
Her gün selâmına durmalı gelin

Boynunu benzettim serv ü semene
Hüsnünü verememd Hind ü Yemene
Seni gören yiğit gelir imana
Can verip yoluna ölmeli gelin

Gülüşün değişmem Erzurum, Van'a
Bin yaşasın seni doğuran ana
Taramış perçemin beyaz gerdana
Gözleri kudretten sürmeli gelin

Açılmış goncası al yanağında
Arasan bulunmaz cennet bağında
Arzumanım kaldı göğsün ağında
Seni bir fend ile sarmalı gelin

Pervane kılıcın almış destine
Siyah mendil bağlar kaşın üstüne
Yiğit olan kıymaz sadık dostuna
Seni sevdiğine vermeli gelin»

Evet yiğit dediğin böyle olur, şiir dediğin böyle söylenir. Güzele övülmenin böylesi yaraşır.

Şu halk edebiyatımız gerçekten ucu bucağı bulunmayan bir derya, Her elini uzattığın yerden bir ses geliyor. Her adımda bir âşık çıkıyor karşımıza, bir şiir söylüyor, akşamımızı ince bir kederle bulutlandırıyor, ya bir koşma okuyor, gönlümüzü alabildiğine ferahlandırıyor.

Bu akşam da o ferahlı akşamlardan biri oldu. Âşık Pervane, söylendiğinden kim bilir kaç yıl sonra iki nefis koşması ile bu güzel haziran akşamını seslendirdi. Tanrı da onun üzerinden rahmetini, yurdumuzdan bereketini eksik etmesin.

ABDÎ

Bu akşamki başağımızın sesini XVIII. Yüzyıldan ve bir İstanbul âşığından derledik. Abdî adını taşıyan bu saz şairimizin gerçekten İstanbul'lu veya İstanbul'a âşık bir kişi olup olmadığını bilmiyoruz. İşte İstanbul'u öven bir şiirinden iki kıt'a:

«Bulunmaz menendi bu cihan içre
Nâzenin hubların kânı İstanbul
Söylenir daima şairan içre
Virmiştir dünyaya şanı İstanbul

Söylenir dillerde daima namı
Yedi kıral içer aşkına câmı
Müjdesine vermem billâhi Şam'ı
Kani Mısr u Bağdat kani İstanbul.»

Bir destanından 1752 yıllarından Mekke'ye sürüldüğü, o devirdeki deyimle mücavir olarak gönderildiği anlaşılıyor. Şairimiz kim bilir hangi cezaya uğrayarak üç yıl Mekke'de oturmuş, bu yıllar boyunca İstanbul'un özlemini çekmiştir.

Peygamberin huzuru bile onun bu özlemini dindirmemiştir.

Abdî'nin hayatı hakkında başkaca bir bilgimiz yok. Onu sayıları yirmibeşi bulan divan edebiyatımızdaki Abdî'lerden biriyle karıştırmak mümkündür, çünkü dil yanlışlarına, vezin düşüklerine rağmen Âşık Abdî de aruz vezniyle divan edebiyatı tarzında şiir söylemiş, hattâ Nabî'yi üstad tanımıştır. Ancak, o daha ziyade Âşık Ömer'le Gevherî'den etkilenmiştir. Elimizde uzun bir destanı var, ondan bazı kıt'aları dinleyelim :

«Vefâsız fâni dünyayı
Açık kapu imiş bildim
Sonunda dâr-ı bekayı
Bütün memlû imiş bildim

Şöyle emretmiş Tanrımız
İrişmez akl u fikrimiz
Bunca yıl geçer ömrümüz
Misli uyku imiş bildim

Öter bülbül-i şeyda
Hazan olur gül-i dünya
Başında şahların gavga
Kuru hay hû imiş bildim

Kimi gam içre bî-huzur
Kimi daim olur sürur
Değil kalb-i fakir mamur
Yıkık yapu imiş bildim

Cihanda aşıkan gülmez
Nutk-ı tahirleri ölmez
Güzellik kimseye kalmaz
Akar bir su imiş bildim

Hâli müşkil sâhirlerin
İşi asan tâhirlerin
Ol imansız kâfirlerin
Yeri tamu imiş bildim

Yol değildir gittikleri
Erkân mıdır tuttukları
Birbirine ettikleri
Halkın tapu imiş bildim

Kimi meflûç kimi a'ma
Kimi a'la kimi edna
Herkesin çektiği cana
Başta yazu imiş bildim

İnsanın her istediği
Ele girseydi dediği
Giyip kuşanıp yediği
Heman arzu imiş bildim

Gel berü ömrümün varı
Anladayım sana bari
Aşk kal'asının civarı
Burc u baru imiş bildim

Aşk elinden nida kılan
Yare canın feda kılan
Yusuf'umdan cüda kılan
Bir dağ kurdu imiş bildim

Bu aşkın bahrine daldım
Serim gavgalara saldım
Abdî der lâmekân kaldım
Mukadder bu imiş bildim»

Abdî ne Gevherî ne de Aşık Ömer derecesine çıkamamış orta ustalıkta bir halk sairidir. Günümüze kalmış pek çok şiirleri vardır, bunlar arasında taşlamalara da rast gelinir.

«Bilmezdim sevdiğim ben böyle seni
Yazıklar uğruna bezl ettim teni
Niçün öldürürsün garib Abdi'ni
Kırk yılda bir yiğit dünyaya gelir»

Başaklarımızın sesini bu akşam da böyle bir yiğit seslendirdi. Akşamlarınız hayırlı olsun.

AGAHÎ

Bundan iki üç ay önce sizlere Sivaslı **Agâhî'den** söz açmıştık. Bu akşam da karşımıza bir başka Agâhî çıktı. Sivaslı Agâhi'den bir asır önce yaşamış bir saz şairi. XVIII. Yüzyılının bir halk âşıkıdır bu... Kimi-kimsesi, ili-yöresi hakkında bir şey bulamadık. Sivaslı Agâhî'nin neş'e saçan şiirleri yanında bununkiler sanki kara yasa batmışlardır. İşte zamanından şikayetle dolu bir şiiri :

«Fitne-i zamanın devri döneli
Harâb-ı cihanda lezzet mi kaldı
Mürayi dünyaya geldim geleli
Çekmediğim derd ü mihnet mi kaldı

Düşeli âleme gör şu ihtişam
Hak cevab kâr etmez hâsılı kelâm
Zamanda zengine mahbûba ikram
Erbab-ı kemâle rağbet mi kaldı

Bu cihan ziyneti çok verdi noksan
Rûz-i kıyametten gösterdi nişan
Zalimin zulmünden yıkıldı cihan
Mehd-i zamane hâcet mi kaldı

Gün-be-gün bu cihan zulme mukarrer
Nakşedüp dünyayı gezdim serteser
Tutalım ki bir kıl bir dağı çeker
Anı da çekmeğe tâkat mi kaldı

Her biri bir demde iş ü işrette
Fisk u zinâ ile âlem ülfette
Duâ senâ edüp bezm-i vahdette
Agâhî pirlerde himmet mi kaldı.»

Agâhî'nin oldukça eğitim görmüş bir halk şairi olduğunu sanıyoruz. Şiirlerinde kullandığı dili buna bir delil olarak gösterebiliriz. O şiirlerinde bazı sanatlar yapmağa da çalışır. Kelime oyunları ile dolu bir koşmasını daha dinleyelim :

«Sen hublar şâhısın sultan ya handan
Rikâbından gerek yüz lâle güzel
Bırakmam destimi asla yahandan
Taksalar boynuma yüz lâle güzel

Yâr kabrim kazagör yektâsını bul
Hecele rı zeyi yek ta sini bul
Fürûş-i elmâsın yektâsını bul
Sakın meyil verme yüz lâle güzel

Agâhi şekvâmız yâre ne senden
Çektiğim hecr-i gam-ı yâre ne senden
Dilediğim bir gül yârene senden
Gerekmez bizlere yüz lâle güzel.»

Bu türlü kelime oyunları, halk şiirimizden çok, divan şiirimize hastır. Şairimizin bir dereceye eğitim görmüş olmasının bir delili de budur. Ne gariptir ki, bu kelime oyunları şairimiz için bir değer ifade etmemekte, ona bir ustalık vereceği yerde zaaf sayılmaktadır. Bu bakımdan Sivaslı Agâhî'ye nisbetle onsekizinci asrın Agâhî'si daha yapmacıklı görünür. Ne ise sözü daha fazla uzatmayalım. Bir asrın halk şiirini mısralarıyla süsleyen bu gün görmüş, acı çekmiş insan uzun yılların ötesinden bize sesleniyor.

«Erbab'ı kemale rağbet mi kaldı?»

Agâhî'nin sanat kaydına düşmediği şiirleri gerçekten güzeldir. Ruhu şad olsun, şiirlerine rağbetimiz, yatttığı yer için rahmet dileğimiz vardır.

AHÎ

Saz şairlerimiz çoğunca garip kişilerdir. Kimi yârinden, kimi kaderinden, kimi de devirlerinden yakınıp ah ederler. Denilebilir ki ah onlara eş, arkadaş olmuştur. Ondan mıdır, nedir? XVIII. Yüzyılın halk şairlerinden biri de şiirlerinde kullandığı mahlâsını Âhî diye almıştır. Elimizdeki şiirlerinden birinde şairimizin kara yasa batmış, gam içinde, tasa içinde olduğunu görürüz, dinleyelim :

Yüreğimde yârelerim unulmaz
İşler fitilleri derman ağladı
Ey efendim buna çâre bulunmaz
Zahmimi seyreden Lokman ağladı

Felek bize yâr olmadı gittikçe
Vücudum şehrini cevrin yıktıkça
Dûd—i âhim âsumâna çıktıkça
Gökte melek, yerde insan ağladı

Çarhın ahvalini bilmek diledim
Gözlerim yaşını silmek diledim
Derdimi hisâba almak diledim
Yazıyla defter ü divan ağladı

Devran bize mahabetti sundukça
Âsiyablar zâri kılur döndükçe
Çeşmin yaşı kan bulanık aktıkça
Gûş edüp deryâ—yi umman ağladı

Âhî der ki zâr ettiğim çağlarda
Mecnun gibi mekân tuttum dağlarda
Feryâdıma kulak tuttum bağlarda
Bülbül feryâd edüp gulşân ağladı

Gönül yarasına bakan doktor, gökte melek, yerde insan, derdini yazdığı defter ve divan, değil bülbül, bütün gülşenin ağladığı bir bahtsızlık, bir dert üzerine biz ne diyebiliriz ki?..

Âhî, Aşık Ömerden daha önce yaşamıştır. Aşık Ömer ondan «Şairname» sinde şu beyitte bahseder :

«Âhî ile Gedâyî de bir zaman
Bursa'da sürdüler dem ü devranı.»

Şairimiz, Gedâyî gibi bir süre Bursa'da oturmuş ve şöhret kazanmıştır. Şiirlerine XVII. Yüzyılda yazılmış cönklerde rast gelinmektedir.

Âhî'nin sevdiğine hitaben yazdığı şiiri gerçekten güzeldir :

«Bir sözüm var sana arzıhal sunsam
Güzel tûti anı anlar gelür mi
Bir gece seninle müşerref olsam
Meleğim naz ile söyler olur mı

Sana canım arz-ı hâle geldiğim
Ağlamağa tebdil oldu güldüğüm
Bunca yıldır divanesi olduğum
Dedim acep sevdiğimden bilir mi

Der ki Âhî benim ruh-i revanım
Yüzüne bakmağa dayanmaz canım
Doğrusun söyle meleğim sultanım
Yoksa hasret kıyamete kalur mı.»

Bu bir koşma değil, adeta şiirleşmiş bir mektuptur. Şiirin bir mısra'ı eksik kalmış kıt'asında ise şairimiz, sevdiğinin gülyüzünü okşamak, ince belini sarmak için icazet ister ve sonunda sorar.

«Gönül sevdasından murad alur mı.»

Bilinmez Âşık Âhi sevdiğinden muradını mı almış yoksa bir ömür boyu hasret içinde yanıp yakılmış mıdır? Bunlar asırların ötesinde kaybolup giden bir hayatın unutulup giden safhalarıdır.

BAHRÎ

Ankara'dan İzmir'e, Adana'dan İstanbul'a bakarak Kars'ın yolları ırak gelir insana.. Sebebi aradaki başları salkım salkım bulutlu sırasıra dağlar mıdır? Bilinmez.. Ha deyince gidilmez Kars'a, bir kere gitmeye gör.. Gidilince de dönülmezmiş meğer. Bir zamanlar Cihanî dedik, aradan yıllar geçti, şu son günlerde dönelim yine Kars'a dedik, yanık bir şair daha çıktı önümüze: Kul Bahrî.

«Kırk gecedir gökte yıldız sayarım
Kamer yüzlü yârim hele gelmedi
Billâhi sen bekle gelirim deyip
Bağa gitti yârim hele gelmedi

Evlerinin önü bağdır bilirim
Her gün karanlık çökmeden gelirim
Bekliye bekliye gözden olurum
O şirazlı yârim hele gelmedi

Yalan söylemezdi bunda bir hal var
Sunamın yüzünde bir hoşça hal var
Divane gönlümde yaman melâl var
Şeker gözlü yârim hele gelmedi

Yârim salındıkça selvi baş eğer
Siyah sırma saçlar topuğun döğer
Bir gülüşü bütün dünyaya değer
Narin, nazlı yârim hele gelmedi

Harman ayındaydı, yemini içti
Nemli gözlerimden murg-i hab uçtu
Güz gelip bağların hoş vakti geçti
Bahar, yazlı yârim hele gelmedi

Yanık Bahrî ağla dolan dalına
Hakkın vardır küssen öz ikbalına
Bağdagül'ün baka kaldım yoluna
Üzüm gözlü yârim hele gelmedi.»

Bahrî Kars'ın XIX. Yüzyılda yetiştirdiği değerli saz ustalarındandır. Kimmiş, kimlendenmiş, neymiş, ne olmuş, koyalım bir yana.. Şimdi dinlediğimiz şiirinde olduğu gibi onun şiirlerinde çoğunca bir kadın ismiyle karşılaşılır. Bahar gibi, ilkyaz gibi, canlı, taptaze ışıl ışıl renkli bir isimdir bu: Bağdagül. Bahrî'nin anlattığına göre ayyüzlü, üzüm gözlü, sırma saçlı bir güzeldir Bağdagül. Bahrî bir şiirinde :

«Bağdagül meyletti hâra
Can bülbülü düştü zâra
Derd-i canım saldı nâra.»

dediğine göre, bu sevgi ayrılıkla sonuçlanmış olmalıdır.

Âşık Bahrî bu dünyadan 1900 yılında göçmüştür. Öldüğünde yaşı yetmiş sularındaymış. Bu yetmiş yılın hangi bölümünü Bağdagül'ün sevgisi renklendirmiştir bilinmez. Gerçek olan bir şey varsa, yattığı yer nur olsun, Bahrî'nın şiirleri halk edebiyatımızın en renkli örnekleri arasındadır.

TAHİRÎ

Uçsuz-bucaksız tarlalarda biçer-döverlerin işlediği, küçük tarlalarda başları akça örtülü ninelerin, sırma saçları iki yanından örgülü, ceylân gözlü gelinlerin, kızların, kavruk yüzlü, kır sakallı dedelerin, koç yiğitlerin çalıştığı günlerdeyiz. Temmuz güneşinin kavurucu sıcağında ekinlerin soluk sarıdan altın kırmızısına kadar olgunlaştığı günlerdir, bunlar. Akşamın ılık ılık esen rüzgârlarında ekinlerin nazlı nazlı salındığı şu saatlerde «Başakların Sesi» nin aziz dinleyenlerine zengin folklor denizimizden birşeyler dinletelim dedik. Kısmetimize uzun bir destan çıktı :

«Bilmem şu şehirde ne kâr eylesem
Yitirdim aklımı başta dururken
Dedim başım alıp firar eylesem
Bir kimse rasgeldi yolda yürürken.

Nasihat eyledi, dinledim anı,
Varıp bir köşede tuttum mekânı.
Çiftçi oldum ele aldım sabanı,
Öküzlerim öldü düven sürerken.

Ekmekç'oldum, tuttu muhtesip beni,
Koyvermedi, yaktım can ile teni.
Eksiğim duydular, yedim dikeni,
Kendimi unuttum aman dilerken.

Çorbac'oldum, döndü ciğerim kana;
Paçac'oldum, bir kelp düştü kazana;
Gemic'oldum, çıktım bahr-ı ummana,
İpleri kaçırdım yelken açarken.

Manav oldum ben de geçtim dükkâna,
Gelmez oldu fındık ile kestane;
Bekri oldum, oldu yerim meyhane,
Geldiler kolbastı bade içerken.

Bakkal oldum, oldu mekânım kapan
Benden yüz çevirdi cümle bezirgân,
Bala yağa düştü beş on bin sıçan
Fıçıların ağzın açıp kaparken.

Boyac'oldum edemedim boyayı;
Terzi oldum, ilemedim çukayı;
Hallaç oldum, tutamadım sopayı,
Kolum çıktı tokmağını salarken.

Tellâl oldum, hayli maaş eyledim;
Kehle pazarında savaş eyledim.
Berber oldum, bir kel traş eyledim.
Başı koktu sakalını tararken,

Natır oldum açamadım kurnayı;
Avcı oldum, vuramadım turnayı;
Mehter oldum, çalamadım zurnayı
Derisin çatlattım davul çalarken.

Cambaz oldum, edemedim saltayı,
Balıkç'oldum kırdı balık oltayı;
Kasap oldum ele aldım baltayı,
Kendi başım yardım gerdan kırarken.

Tabak oldum, serdim bir iki meşin,
Köpekler akçesin vermişler peşin,
Yiyip bitirmişler kurusun yaşın,
Üzerine vardım ağzın yalarken.

Kalayc'oldum, kalayladım kapları;
Hep kırıldı tavaların sapları.
Hekim oldum, yaptım ecza hapları.
Birkaçın öldürdüm, ilâç ederken.

Muhtar oldum, gayet hayrette kaldım;
Borazancı oldum, çok boru çaldım;
Mubarek gün deyü camiye geldim
Pabucum çaldırdım namaz kılarken.

Bilmem şu âlemde ne kâr eyleyim,
Ahvalim demeğe ne ar eyleyim;
Dedim sarraflıkta karar eyleyim,
Bir çingene kaptı para sayarken.»

Bu kadar tersliği, bu kadar aksiliği dile getiren bu şair, destanına «Uğursuz destanı» adını vermiştir. Destanın şairi ise, onsekizinci asırda yetişen halk ozanlarından Âşık Tahirî'dir. Âşık Tahirî gerçek hayatında da böyle aksiliklerle karşılaşan, altın tutsa toprak olan, bastığı yerde ot bitmeyen bir kişi miydi? Bilmiyoruz. Belki de bütün bunlar, şairimizin muhayyelesinin mahsulü olan uğursuzluklardır. Aslında kendi bahtsızlığından yakınma değil de, mizahî bir anlayışın eseri de olabilirler. Biz iyiliğe yoralım, iyiliklerle karşılaşalım.

ÂŞIK HALİL VE SEFER

Mahsul kaldırma zamanındayız. İçlerimizde ektiklerinden bire beş, bire on, bire onbeş alanlarımız var. Ekerken çekilen zahmetleri, biçerken alınanlar karşılamaktalar. Bu akşam bizim «Başakların Sesi» de bereketlendi, bir programa iki âşık düştü. İkisi de XVIII. Yüzyılda yetişip, bu asra ses vermiş ,bu devirden eser bırakmış kişiler. Birinin adı Halil.. Aslen Bursalıdır.. Sevdiğinden ayrı düşmüş, özlem içinde, gamlara batmış, bahtından alabildiğine yakınmakta... Bu sıcak yaz akşamında, gam içinde ayrılıktan yanıp yakılan bir koşmasını dinleyelim Âşık Halil'in :

«Can bülbülüm cüda düştüm gülümden
Zârımdan bezmedik dağlar mı kaldı
Âhu gözlü yârim senin elinden
Şikâyet etmedik beğler mi kaldı?

Nûş edip elinden zehir yutarsam
Günden güne kendim helâk edersem
Acep midir başım alıp gidersem
Biraz da ardımca ağlar mı kaldı?

Dağları delmekti Ferhad'ın demi
Şirin'i gördükçe artardı gamı
Ben Mecnun'um aldırdım da Leylâ'mı
Nice aşmadığım dağlar mı kaldı?

Halil der bülbülüm ayrı gülümden
Gece gündüz virdim gitmez dilimden
Aldırdım gül yüzlü yâri elimden
Divane gönlümü eğler mi kaldı.»

Halk Edebiyatımız sevgi üzerine, sevgiliden ayrılış üzerine, ayrılığın verdiği hasret üzerine yazılmış şiirllerle doludur. Diğer dertler, acılar ve meseleler sanki ikinci plânda kalmıştır. Âşık Halil'in çağdaşı Âşık Seferde ilki gibi aşk üzerine yazdığı şiirler, koştuğu koşmalarla çıkıyor karşımıza. Ancak Âşık Sefer, Âşık Halil'e göre daha az gamlı, daha az dertlidir. Bu akşamın ikinci şairinden günümüze kalmış bir koşmayı dinleyelim :

«Bâd-ı saba eser seher vaktında
Kumrular dökülür dallar üstüne
Yârı gördüm gitti aklım başımdan
Yeşiller giyinmiş allar üstüne

Deli gönül yöğrük Arap atlıdır
Âşıka meyleder hakikatlıdır
Nice sevmiyeyim dili tatlıdır
Lebi şeker ezer diller üstüne

Yalan olmaz âşıkların sözünde
İntizarım kaldı yârın gözünde
Kimi gerdanında kimi yüzünde
Nokta benler düşmüş eller üstüne

Aşka beli derim dönmem yârımdan
Cümle âlem âciz kaldı zârımdan
Geçtin şu cihanda cümle varımdan
Tek yâri alaydım kollar üstüne

Âşık Sefer eydür hayalden düşten
Gönül imdat diler yârenden, eşten
Hiç eksik değildir ikiden üçten
Engeller hâr olmuş yollar üstüne.»

Âşık Halil'le. Âşık Sefer'i, bu iki unutulmuş halk şairini anıp dinlemek için nasip bu akşammış. Bıraktığı eserlerden her ikisinin de mısralarına hâkim. kuvvetli ve usta şairler oldukları tahmin ediliyor. Günümüze kalan şiirleri kesin bir hükme varılmayacak kadar azdır. Ancak az da olsa, yaşadıklarından üç yüzyıl sonra zevkle okunacak eser bırakmak bir şairin ustalığının, güçlülüğünün delili sayılsa gerektir.

USULÎ

Her işin bir usulü, bir erkânı olduğu gibi, sazın da bir usulü, erkânı vardır, sözün de.. XVI Yüzyılda yetişmiş bir şairimiz de usul ve erkânınca deyişlerini gün olup aruz kalıplarına uydurarak, gün olup heceleyip parmak hesabına vurarak bazen divan tarzınca, bazan aşık yolunca düzüp koşmuş. Türlü usul, türlü erkânda söylediği için midir bilinmez, şiirlerinde mahlâsını da Usulî diye kullanmıştır. Asıl adını bilmiyoruz, bir zamanlar bizim olan, bugün sadece tarihimizde belki de hayalimizde yaşayan Rumeli'nin Vardar Yenicesinde doğup büyümüştür. Hayatının uzun yıllarını gurbetlerde geçirdiği şiirlerinden anlaşılmaktadır. Şairimiz sanki gurbetten memnun gibidir. Bir şiirinde gönlünü gurbete gitmeğe çağırır :

«Gönül geç olmaz havâdan
Gel gurbete gidelim gel
Uçur kuşu bu yuvadan
Gel gurbete gidelim gel

Kıyalım baş ile cana
Yaşımız boyanıp kana
Dert oduna yana yana
Gel gurbete gidelim gel

Ahd ile peyman güdersin
Tas tas ağular yudarsın
Bir vefasızı n'idersin
Gel gurbete gidelim gel

Yüreğime doğundu ok
Derdim öküş mihnetim çok
Bizi bunda esirger yok
Gel gurbete gidelim gel

Gam dopdolu canda tende
Huzur kalmadı vatanda
Gönlümüz eğlenmez bunda
Gel gurbete gidelim gel

Doyunca gördüm firkati
Halim yadlu derdim katı
Çekmeyiz biz bu mihneti
Gel gurbete gidelim gel

Gezelim Şam'ı, Konya'yı
Meded Allah deyü deyü
Ko bu vefasız dünyayı
Gel gurbete gidelim gel

Terk eyle yâri yoldaşı
Gözetgil hale haldaşı
Akıtıp gözlerden yaşı
Gel gurbete gidelim gel

Gel soralım doğru yolu
Bir pire diyelim beli
Bunda n'eylersin Usulî
Gel burbete gidelim gel.»

Gerçekten de doğru yolu soracağı, kapısına kul olacağı yol erini Usulî gurbette bulmuştur. Bunun yalnızca bir yol eri, bir gönül eri değil ayni zamanda Türk divan şiirinin ünlü kişilerinden bir söz eri Şeyh İbrahim Gülşenî'dir. Usulî'yle, Gülşenî Mısır'da karşılaştıklarına göre, şairimiz oraya kadar uzanıp gitmiş demektir. Şairimiz gurbetin kahriyle pek de bunalmışa benzemez, o ecel erip felek öcünü almadan günü gün etmeğe zevklenip dem sürmeğe bakan bir gönül ehlidir :

«Yarenler ecel gelmeden
Gözümüz toprak dolmadan
Felek bizden öc almadan
Hele biz bir dem sürelim.

Döğünüp hasret taşiyle
Bağrım doludur baş ile
Öylece kanlı yaş ile
Hele biz bir dem sürelim.

Dünya kimseye mi kalır
Başa hod yazılan gelir
Ötesini Mevlâ bilir
Hele biz bir dem sürelim.

Bir acayip devran ancak
Cümle âlem hayran ancak
Bu da bir hoş seyran ancak
Hele biz bir dem sürelim

Usulî terk etti varın
Komadı ah ile zârın
Kim bile n'ic'olur yarın
Hele biz bir dem sürelim.»

Usulî 1534 te yurdunda ölmüştür.

HAYALÎ

Dedem Korkut'un ortaya attığı boy boy, soy soy ladığı, Oğuz-nameler düzüp koştuğu bir bakıma Kars'ın, Ardahan'ın, Ağrı'nın, Şirvan'ın destanî tarihlerini yazdığı günlerin üzerinden asırlar geçti. Muzaffer Selçuklu ordularının dalga dalga Anadolu'ya aktığı, Türk tarihinin altın sayfalar yazdığı sevinçli günlerin yıldönümleridir, önümüzdeki günler. Yarın, 16 Ağustos 1966, Büyük Türk Selçuklu hükümdarı Alparslan'ın Kars'ı fethinin 902. yıldönümü. Günlerdir beri Kars tarihinin şan ve şerefiyle dolu ve heyecan içinde geçmiş anmaktadır. Biz de Bugalarının Sesi'nde 1578 Çıldır Savaşını şiirleştiren bir halk şairimizi bu vesileyle dinletelim dedik. XVI. Yüzyılın halk şairi Hayalî Çıldır savaşına iştirak etmiş bir yiğit olsa gerektir. Şiirine :

«Turnam gider olsan bilirsin haberim
Vezir ardahan'dan göçtü diyesin.»

mısralarıyla başlar. . Bu vezir Kafkas Orduları serdarı Lala Mustafa Paşa'dır. Gürcü beylerinin ellerinden Ardahan'ı alan

vezir, Şirvan'a doğru yürümüş, bir yandan Diyarbekir beylerbeyi Derviş Paşa, öte taraftan Özdemir oğlu Osman Paşa yetişip gelmişler, güçlü savaş olmuş, sonunda Revan hâkimi Tokmak Han'ın orduları mağlûp ve perişan olup kaçmışlardır. Hayalî bu savaşı şöyle anlatır :

«Al kana boyandı Çıldır dağları
Gaziler diktiler akça tuğları
Gözü kanlı Diyarbekir beğleri
Din yolunda şehit düştü diyesin.

Çamur dize çıktı kan ile yaştan
Atlar dalmaz oldu serilen leşten
Kaleler yığıldı kesilen baştan
Ak gövdeler kana battı diyesin.

İki alay bir araya gelince
Ara yere çarkacılar girince
Beşbin beş yüz belli atlı ölünce
Tokmak han da kaçtı gitti diyesin.

Haberimiz etsin dosta varanlar
Varıp dostun didarını görenler
Şahin şahin paşaları soranlar
Din uğruna şehit düştü diyesin.»

Çıldır savaşının güçlü destancısı Hayalî'nin kimliğini kişiliğini bilmiyoruz. Şairimizin hasretini çektiği, onun yollarını gözleyen sevgili, nereliydi neredeydi, ondan da haberimiz yok. Bildiğimiz tek şey şairimizin, onun için yazdığı şiirlerde daha bir güç kazandığıdır. Uzun söze ne hacet, işte delili, işte ıspatı :

«Leylâm gelür deyü yollar gözlerim
Gelmedi gözümde kaldı hayali,
Gizli sırrım beyan etmem gizlerim
Serimi sevdaya saldı hayali.

Yârim biçare olduğumu bilmiş
Çifte benler beyaz gerdana inmiş
Bu gece seyrettim beyazlar giymiş
Salındı karşıma geldi hayali.

Yârimin sevdası vardır başımda
Uyansam karşımda yatsam düşümde
Ne canibe gitsem bile peşimde
Ben seninim deyü tesellüm verir

Der Hayâli hıram ederek yürür
Gece gündüz gitmez karşımda durur
Ben seninim deyu tesellüm verir
Garip gönlüm ele aldı hayali.»

XVI. Yüzyılın halk şairi Hayalî, bazı günlerini serhat boylarında savaşın acı gerçekleri içinde, bazı günlerini sevgilisinin tatlı hayaline dalarak geçirip gitmiş olmalıdır.

Hayalî'nin dile getirdiği Çıldır savaşı Kars'ın tarihini süsleyen şanlı sayfalardan biridir. Yarın 902. Yıldönümü kutlanacak olan fetih günü yalnız Karslılara değil, bütün yurda kutlu, olsun.

SERDARÎ VE HÜSEYNÎ

Geçen hafta başakların sesinde bir zamanların serhad boylarından, serdar-ı ekrem vezirlerinden, onların kahramanlıklarını dile getiren bir şairden söz etmiştik, Bu hafta da karşımıza şiirlerinde kullandığı mahlası Serdarî olan bir âşık çıktı. Âşık Serdarî, Sarkışlalıdır. Sarkışla kadısının kızına aşık olmuş, onu Adana'ya kaçırmış dönüşte şair yakalanıp Sivas hapishanesine konulmuştur. Sonra gönlü Beyaz adlı bir kıza düşmüş, defalarca evlenmiş, pek çok çocuk ve torunları olmuştur. 1921 de 86 yaşında ölmüştür.

«Yiğit de yiğidin sırrını gizler
Sırası geldikçe dağları düzler
Kötüler yiğidin fırsatın gözler
Nasıl kaynamasın canı yiğidin.

Cahille konuşma sözünü bilmez
Kötüyle konuşma meyilli olmaz
Konuş yiğit ile kahbelik gelmez
İlden ile gider ünü yiğidin!

Dalma yiğidin sözü sağ olur
Zenginlerin kavukçusu çoğ olur
Yiğit yerde kalmaz bir gün beğ olur
Şardan şara gider şanı yiğidin!

Serdarî'nin dahi sözleri haktır
Kötü bir dert etti yürekte oktur
Dünyada yiğidin kıymeti yoktur
Kıymetini bilen hani yiğidin.»

Halk edebiyatımızda koçaklamalar, taşlamalar, güzellemeler vardır. Bu şiir de gerçekten güzel bir yiğitlemedir. Son yüzyılların bu mert yürekli şairinin sözlerini XVI. Yüzyılın halk şairlerinden Hüseynî'nin bir güzellemesi ile tamamlayalım :

«Şunda bir dilberin salınışında
Serviye benzettim dallar içinde
Derya kenarında, ırmak yüzünde
Turnaya benzettim göller içinde.

Hakka giden doğru yolu basmazlar
Söyletirler şirin dili kesmezler
Güzel sevdi deyü çekip asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde,

Benim yârim gelişinden bellidir
Ak elleri deste deste güllüdür
Yârinden ayrılan neden bellidir
Melil mahzun gezer iller içinde

Ağma deli gönül ağma iline
Ciğerciğim aşk oduyla deline
Yârim al yeşiller giye salına
Ko beni yatayım çullar içinde

Hüseynî der işim âh la zâr m'ola?
Aşk kemendi boynumuzda dâr m'ola?
Benim yârim gibi güzel var m'ola?
Hakkın yarattığı kullar içinde.»

Halk edebiyatımız ucu, bucağı bulunmayan, derinliklerine inilmeyen böylesine bir deryadır. Başakların Sesinde dinleyebildiklerimiz bir nevi baht işi oluyorlar. Bazen bir garip dertli çıkıyor karşımıza, bazen de bu akşam olduğu gibi ondokuzuncu yüzyıldan bir yiğitlemeyi, onaltıcı yüzyıldan bir güzelleme takip ediyor. Kimi yiğidin kıymeti bilinmediğinden yakınan, kiminin ömrü güzellerin yolunda tükenen, sayısız halk şairlerimizin ikisini dinlemek de bu akşama nasip oldu.

ÂŞIK VEYSEL

Bu akşam Başakların Sesinde yaşayan, halk şairleri içinde en güçlüsünün, en ustasının şiirlerini dinleyeceğiz. Kim olduğunu her halde anlamışsınızdır. Âşık Veysel'den söz edeceğiz Çiftçilerimizin en hareketli oldukları, ağustos güneşinin kavuran sıcağı altında tarlalarında, harman yerlerinde çalışıp didindikleri şu günlerde onlara ait en güzel destanı düzüp koşan sanatçıyı dinleyelim, dinletelim dedik. Sivas'ın Şarkışla ilçesindendir Âşık Veysel. Onun hayatını kendi mısralarından izleyelim :

«Genç yazımda felek vurdu başıma
Aldırdım elimden iki gözümü
Yeni değmiş idim yedi yaşıma
Kaybettim baharımı yazımı

Bağlandım köşede kaldım bir zaman
Nice kimselere dedim el-aman
On onbeş yaşıma girince heman
Yavaş yavaş düzen ettim sazımı

Üçyüz onda gelmiş idim cihana
Dünyaya bakmadım ben kana kana
Kader böyle imiş çiçek bahana
Levhi kalem kara yazmış yazımı

Geçirdim ömrümü havayı heves
Derdim bir kimseye değildir kıyas
Her zaman her vakıt kalbimde bu yas
Çarhı devran güldürmedi yüzümü

Bir vefasız zalım yara bağlandım
Tarih üçyüz otuz beşte evlendim
Sekiz sene bir arada eğlendim
Zalim kâfir yetim kodu kuzumu

Ele geniş bana dünya dar oldu
Talihsiz gönlüm bikarar oldu
Günüm zindan gecelerim zâr oldu
Kader ile bölemedim kozumu

Veysel der düyaya ben niye geldim
Her zaman ağladım ne zaman güldüm
[illegible]

Biz ne söyleseydik bir çiçek hastalığı sonunda gözlerini kaybedip dünyasının [illegible] kanardığını anlatamazdık, sairimizin [illegible] giden [illegible] sesini, halsizliğini, büyüsüne dile getirebilirdik.

Nitekim, hiçbir saz şairi de onun gibi çiftçilerin derdlerine yoldaş, halleriyle haldaş olmamıştır. Uzun uzun söyleşmeğe ne hacet? Saz ortada, söz ortada:

«Dinle çiftlerin garip halini
İlkbaharda çifte koşar çiftçiler
Hiçbir zaman işten çekmez elini
Durmaz yıl on ik'ay işler çiftçiler

Ölçer tohumunu koyar sekleme
İl gitti der oğlana haydi bekleme
Tarlası herk ise ya ikleme
Tohumu toprağa aşlar çiftçiler

Evvel buğday eker sonra arpayı
Her gün fazla saçar kuşların payı
Tarlada görürse kuşu kargayı
Döner sapan ile taşlar çiftçiler

Tohumu kurtarır bekler yağmuru
Gider gelir bakar tarlası kuru
Yağmur geç yağarsa yüzün azdırır
Bekler bulutlardan yaşlar çiftçiler

Yağmur bol yağarsa güler yüzleri
Bahar gök ekini görür gözleri
Çayır çimen bürüyünce düzleri
Öküzün boynunu boşlar çiftçiler

Kimi pulluk koşar, kimi makine
Kimi eski çifti kullanır yine
Bol bol gözü doymayınca ekine
Şaşar n'ideceğin n'işler çiftçiler

Ekin firik ığış ığış yellenir
Bıldırcınlar arasında dillenir
Gelinler al giyer, kızlar sallanır
Bulut argıtlarını esler çiftçiler

Biter ekinini sürer harmanı
Esen yellerinden sayurur anı
Bol gilerse dene ile samanı
O sene rahat kışlar çiftçiler

Veysel anlatırsın çiftçi halini
Kışın yemler davarını malını
Başına toplanır oğlu gelini
Şimdi bol şüküre başlar çiftçiler.»

Türk sazının bu ünlü ustasının ömrüne, çiftçimizin biçip kaldırdığı mahsulüne bereket dileyelim.

DERTLI

Bundan bir buçuk yıl önceydi, sanıyorum, Bahara giren bir akşamdı.. Dinletmiştik, Âşık Dertli'yi sizlere.. Anlatmıştık, dertsizleri bile dertli yapacak kadar acı geçen hayatını.. Aşık Dertli, şiirleri bir iki dinlemekle tükenecek, sanatının zevkine bir iki şiir okumakla doyulacak şairlerden değildir. Âşık edebiyatımızın bu ustalarının ustasını bir de güz başlarında ılık bir eylül akşamı dinletelim, dedik.

«Hatırlayıp sorar m'ola halimden
Kirpikleri kara, kalem kaşlı yar ..
Zikri fikri gitmez benim dilimden,
Anadan gülmedik, garip başlı yar!..

Aşk atına binmiş olsam yarışmaz,
Gözüm kanı deryalara karışmaz,
Çoktan beri küsülüdür barışmaz
Benim ile mercimeği taşlı yar..

Dertli zelil sefil gurbet ellerde,
Beyhude şöhreti gezer dillerde.
Paşam gelir diye gözü yollarda,
Elleri kınalı, gözü yaşlı yar...»

Türk musikisinin sayılı bestelerinden biri olan bu koşmasında, Dertli, sevdiğinin kendisini hatırlayıp sormasından söz ediyor, bugün içinse halk şairlerimiz arasında onun kadar hatırlanıp, mezarı ziyaret edileni yoktur denilebilir. Yıl oniki ay, günün yirmidört saatinde mezarı önünden binlerce insan gelip geçer. Kısacık bir an dahi olsa, Âşık Dertli'nin Esentepe'deki, İstanbul - Ankara yolu üzerindeki küçük, her türlü süsten uzak ve fakat zarif bir anıt gibi uzanan mezarını görürler, bilmeyenler bilenlere sorarlar, ne olduğunu, kimin olduğunu.. Buna göre diyebiliriz ki Âşık Dertli günde en azından yüzlerce defa anılıp hatırı sayılır.

Eski semai kahvelerinin en büyük ustası olarak kabul edilen Dertli'nin manzum olarak düzüp koştuğu bilmeceler, bu kahvelerin tavanlarına yazılmış, yıllarca çözülmeden okunup kalmıştır. Hele şu koşması, semai kahveleri müdavimlerinin kendilerinden geçerek dinledikleri, her gece tekrarladıkları bir eser olmuştur :

«Sakıyâ! câmında nedir bu esrar,
Kıldı bir katrası mestane beni.
Şarab-ı lâlinde ne keyfiyet var,
Söyletir efsane efsane beni.

Ref'et nikabını, ey vech-i enver!
Zulmette gönlümüz olsun münevver.
Şarab-ı lâlinin lezzeti; dilber!
Gezdirir meyhana meyhana beni..

Âşıkın çok belâ gelir başına,
Tahammül gerektir adû taşına;
Şem'-i ruhsarına, aşk ataşına
Yanmakta seyretsin pervane beni..

Bakmazlar Dertli'ye algındır deyü
Hakikat bahrine dalgındır deyü;
Bir saçı Leylâ'ya vurgundur deyü
Yazmışlar deftere divane beni..»

Bir kere okunmaya başlanmasın, Dertli'nin şiirlerine kanılmaz, kendi de bunu bilir ve bir kıtasında bildiğini dile getirir :

«Canlar feda olsun, âhuveş göze
Hiç doymak olur mu bu şirin söze
Bin tekellüm ettik bakmadı yüze
Bilmem o yâr kimin aşinasıdır.»

Bütün ömrü boyu başından aşk yelleri esen bir halk şairine ebedî durak olduğu için midir bilinmez, Değil güzün, yazın en sıcak günlerinde bile Esentepe'nin yağın eseni kesilmez, gelip geçeni eksilmez. Bir dilekle bitirelim sözümüzü, Dertli'ye ebedî durak olan bu yerler dertsizlere uğrak olsun.

ŞERMÎ İLE HAKÎ

Bu akşam yine unutulmuşların akşamı. Başakların sesinde sizlere XVII. Yüzyılının, ikinci yarısında XVII. asrın başında yaşadıklarını tahmin edeceğiniz iki şairi dinleteceğiz. Bunlardan birinin Mahlası Şermî. Mahlâsı gibi, kendi de utangaç bir kişiymiş, bilmiyoruz. Asıl Adı Ali olan Şermî'nin bir türküsü var elimizde. Bahtsızlığına, dileklerinin olmadığına yanıp yakınan bir şairi dinliyoruz bu şiirde :

«Hayf oldu, dünyada arzuhalimiz
Okuyup dildara dinletemedik,
Sırr ile anlatıp bu ahvalimiz
Derunumuz dayin bilemedik.

Hava yere geçti ömrümüz heman,
Süremedik yarla bir dem u devran,
Doldurup elinden mey-i erguvan
Nuş edip kâseyi çalatamadık.

Güç ile düşürdüm yârimi tenha,
Ref'-i hicab için nuş ettim sehba,
Halkalandı o gül ruhları amma
Beyaz-ı gerdenin benletemedik..

Şermiyâ, sineden pâk eyle jengi,
Ruz ü şeb eyleme savaş u cengi,
Burc-i dilden atıp top u tüfengi
Şehr-i vücudumuz şenletmedik..»

Biraz önce bir sual sormuştuk. Bu şiir aynı zamanda o sorunun da cevabı oldu. Şermî, adı gibi utangaç bir kimse olduğunu bu şiiriyle ispat ediyor. Belki de unutulup gidişinde bu utangaçlığı da rol oynamıştır. Kahvelerde altı telli saz çaldığı, 1714 de Venediklilerde yapılan savaşta şehit olduğu söylenmektedir.

İkinci şairimiz Hâkî'dir. O da Şermî gibi bahtından yakınmaktadır :

«Bülbül ne durursun kılagöz figan
Vakti şita erer gül gelir geçer
Daima ağlatmaz kulunu Yezdan
Akar gözlerinden sel gelir geçer.

Küşade olmadı baht-ı siyahım
Yerleri gökleri tutmada ahım
Adalet tahtında oturur şahım
Yer öper önünden kul gelir geçer.

Sakın ol aldanma zevk-i cihana
Aksine devreyler böyle zamane
Aşkın zevrakını ilet limana
Eyyam baki kalmaz yel gelir geçer.

Hâki der meylim var o bi-vefada
Halime rahm etmez cevr ü cefada
Ruz u şeb yadlarla zevk ü safada
Ben yüzünü görmem yıl gelir geçer.»

Şermî gibi Hakî'nin de nereli olduğunu, nerede yaşadığını

bilmiyoruz. «Daima ağlatmaz kulunu Yezdan» dediğine bakılırsa, Hâkî bir az daha iyimser bir şairdir. Çok akıcı bir deyişle dile getirdiği şiirine bakarak, onun Şermî'den daha güçlü ve usta bir şair olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Söyledikleri, yazdıkları kim bilir, hangi şiir mecmuasının yaprakları arasında, hangi cöngün içinde bulunup gün yüzüne çıkacağı vakti beklemektedir. Anadolu, bir kültür hazinesidir. Bu hazinenin daha içine girilip erişilmedik ne kıyı, bucakları vardır. Halk edebiyatımız ise kültür hazinemizin sadece bir dalıdır. Bu dalın birer yaprakları olan âşıkların ise, her hafta ancak bir veya ikisi önümüze düşüp gelmektedir. Bu güz akşamında önümüze düşenler de yüzü yerde utangaç bir şairle,. toprağa mensubiyetini daha mahlâsında belirten Hâkî oldu.

YOZGATLI HUZNÎ

Bu akşam uzun bir süredir yolumuzun düşmediği bir ildeyiz... Bir yıl kadar önceydi, Başakların Sesi'nde... Yozgatla Nazî'yi anlatmıştık. Bu akşam da Yozgatlı Hüznî'den söz edeceğiz, şiirlerini dinleteceğiz.

Yozgatlı Hüznî, Yozgat'ın Aşağı Nohutlu Mahallesinden, Keşşafzade Mehmet Derviş Efendi'nin oğludur. Onun adı da babası gibi Mehmettir. 1879 yılında doğmuş, ilk öğrenimini iptidaî mektebinde yapmış, sonra idadîde okumuş, Sağır Mustafa Ağa Medresesine devam etmiştir. Onu tanıyanlar, oldukça tahsil görmüş, sözü sohbeti dinlenir bir zat olduğunu söylüyorlar. Hayatının uzun yıllarını köylerde geçiren, halkı ve halk psikolojisini yakından bilen, zeki ve hazırcevap bir şair olduğundan bahsediyorlar. Hayatı güçlükler içinde, geçim sıkıntıları çekerek geçmiştir. Bir şiirinde der ki :

«Aşkın şarabından bezm-i elestte
Nasib olan bilir olmayan bilmez
Sevda-i aşkına olup peyeste
Hâbib olan bilir, olmayan bilmez

Bil diyar-ı Rum-da emsalin yoktur
Seni bana kısmet eyleyen haktır
Sinem yaresine merhemin çoktur.
Tabib olan bilir, olmayan bilmez.

Çeşm-i cellâdına ezelden kulum
Sümbülüm, reyhanım vay konca gülüm
Bu sevdan serinde ah!.. lebi balım
Galip olan bilir, olmayan bilmez.

Ziyalandır gül vechinin mihrini
Gel sunma Hüznî'ye hicran zehrini
Diyar-ı gurbetin beyim kahrını
Garip olan bilir, olmayan bilmez.»

Hüznî, öğrenimini yarıda bırakmış, önce Yozgat Mahkeme-i şer'iye zabıt kâtibi, sonra Haymana'da İmamlık yapmış, Zile'de tabur imamlığında bulunmuş, uzun yıllar askerlik etmiş, Edirne'de askerken hastalanmış, İstanbul'da Haydarpaşa hastanesinde tedavi edilmiştir. 1908 yılına kadar Hüznî mahlasıyla şiir yazan şairimiz, bu tarihten sonra arkadaş ve dostlarının arzusuna uyarak mahlâsını değiştirmiş, Hizbî mahlâsıyla şiir söylemeğe ve yazmağa devam etmiştir. İlk divanını aruz vezniyle yazdığı şiirler, ikincisini hece vezniyle söylediği koşma, destan, taşlama, şarkı ve maniler doldurur. 1930 da meydana getirdiği, koşmalarını içine alan üçüncü kitabı yayımlanmak üzere hazırlanmışsa da basılamamıştır.

İki mahlâs kullanışı bazı kimseleri şaşırtmış, Yozgat'tan Hüznî ve Hizbî mahlâslı iki ayrı şair yetiştiğini sanmalarına sebep olmuştur. Kendisi bir beytinde şunu söyler ve bu yanılmayı düzeltir :

Bir zaman Hüznî deyu verdim cihana nam u şan
Hizbî yazsun defter-i divan Allah aşkına

Sözümüzü bitirmeden önce Hizbî'nin daha Hüznî mahlasını kullanırken yazdığı ve bugün Yozgat'ta Sürmeli türküsü olarak söylenen şiirini dinleyelim :

«Yürü hakikatsiz va'dinde durmaz
Beyhude inandım yalanlarına
Tarik-i vefayı, sevdayı bilmez
Yeter, çok uğradım ziyanlarına

Anladım hileni, etvarınızdan
Dil bülbülüm çektim gülzarınızdan
Bir vakit gitmezdim civarınızdan
Candan muti idim fermanlarına

Dinlemez esrarım dilde haşre tâ
Gülersin yüzüme ey zalim hâlâ
Ettiklerin belli oldu hep amma
Pek gafil tutuldum ünvanlarına

Duydum ağyar ile hem-bezm olursun
Bir gün olur ettiklerin bulursun
Hüznî'çün ah edip melûl kalursun
Ağlayarak geçen devranlarına.»

Şairimiz bir kız, iki oğul yetiştirmiş, 1936 da bu dünyadan göçüp gitmiştir. Ebedî durağı Yozgat'ın Çamlık diye meşhur kısmının alt tarafındadır. Ölümünün otuzuncu yılında bu mütevazi halk şairimize Tanrıdan rahmet dileriz.

ÇORUMLU PİROĞLU

Çorum yollarından geliyor bu akşam Başakların Sesi, Çorum yolları, tarihin derinliklerinden çıkıp günümüze kalan eserlerle dolu topraklardan geçer. Bu eserlere Çorum'un Alacahöyüğü'nde, Boğazköyü'nde rast gelinir. Nitekim yaşayan halk şairlerimizden bir gönül ehline de yine bu topraklarda rastladık. Piroğlu diyorlardı, adına... Doyamıyorlardı sözüne sohbetine... Kısmetmiş bir akşam biz de dinledik şair Piroğlu'nu ve onun düzüp koştuğu şiirlerini... Size de dinletmek için, istedik kendisinden bir kaç parçasını...

«Dedim : Şu cihanı seyran eyledim
Dedi : Gözlerime biri görünür
Dedim : Tenhalarda pinhan eyledim
Dedi : Perçemimin teli görünür

Dedim ki : dolaşsak sahrayı, çölü
Dedi : Seyredelim deryayı, gölü
Dedim : gözetlersek erkânı, yolu
Dedi ki : Cennette huri görünür

Dedim : ki kimseye olmadım yoldaş
Dedi ki : Kendime bulmadım sırdaş
Dedim : devr-i âlem bozuldu kardeş
Dedi : Soysunlar ki veli görür

Dedim : nasihatlar gidiyor boşa
Dedi ki : Balo, saz gidiyor hoşa
Dedim : nazar eyle şu gelen kışa
Dedi : İlkbaharın yolu görünür

Dedim ki : divane kısas yakındır
Dedi : Varlığını Hakka tapındır
Dedim : kötülerden kendin sakındır
Dedi : Sefil Pir'e Ali görünür.»

Piroğlu, Türk edebiyatının temel taşlarından, mezarı Kırşehir ilimizi şereflendiren Âşık Paşa'nın soyundandır. 10 Mart 1926 da Çorum'un Mecitözü İlçesinin Kalecik köyünde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Fikret'tir. Tanrı ömürlerini uzun etsin anası ve babası hayattadır. Doğduğu köyde tarımla uğraşarak yaşayan şairimizin tahsili ilk okuldur. Piroğlu yalnız bir halk şairi ve tarımcı değil, ayni zaman Çorum ili daimi encümen üyesidir.

«Mey bir mehenktir âlemi süzer
Kimi sarhoş olur kimisi azar
Aşkın deryasında sadıklar yüzer
Karga, ördek gibi göle konar mı.»

diyen Piroğlu şiirlerini demlendiği akşam sofralarında yazar. Ve bu sofraları daima sekiz-on konuk şereflendirir. Şairimizin bugüne kadar yazdığı şiirlerin sayısı 300 ü bulmuştur, çoğu Atatürkçülük üzerine, vatan üzerine yazılmıştır. Bunlardan biri şu kıt'a ile biter :

«Bereket var toprağında
Güller açar her dağında
«Sefil Pir» de ortağında
Bu vatan hepimizin.»

Piroğlu'nun Yunus Emre'nin havasını taşıyan bir şiiri ise XIII. Yüzyılın havasını günümüze getirir :

«Yolumuz uğradı bir meçhul köye
Kiremitsiz tavan evleri gördüm
Bakıyor hepsi güneşe, aya
Sararmış, solmuş tenleri gördüm

Var orada genç, ihtiyar hepisi
Kiminin çürümüş, göçmüş yapısı
Kiminin bilinmez olmuş kapısı
Bozulmuş gerçek evleri gördüm

Kimisi aşkına doymayan kızlar
Dünyada edermiş her türlü nazlar
Şimdi de bozulmuş çalmıyor sazlar
Sadece kırılmış telleri gördüm

Kimi yavru, kimi yardan ayrılmış
Kimisi sılâya küsmüş, darılmış
Kimisi toprağa candan sarılmış
Onu kucaklamış elleri gördüm

Kimisi divanda suale durmuş
Kimisi huriyi koluna almış
Kimi türkü, kimi gazel okurmuş
Şimdi de lâl olmuş dilleri gördüm

Geçer yolu cümlemizin bu köyden
Ayırır anadan, babadan, yardan
Suçsuz isen indirirler tez dardan
Nice, nice taze gülleri gördüm

Nihayet cümleye mekân olacak
Bir arsa da bu «Sefil Pir» alacak
Mutlak bir «Allah»tır baki kalacak
Ona tapulanmış yerleri gördüm.»

Şiirlerinde Sefil Pif mahlasını kullanan Piroğlu'nu yaşayan halk şairlerimizden biri olarak tanıtırken gerek onun konuklarla dolu sofrasının gerek Başakların Sesinin aziz dinleyenlerinin akşam sofralarının bereketli olmasını dileriz.

AŞIK PAŞA

Yine Orta Anadolu yollarındayız bu akşam.. Hafiften bir eylül yağmuru çiseliyor.. Hava mis gibi ceviz kokuyor, elma kokuyor, ekin kokuyor.. Kısacası dostlarım Anadolumun toprağı bet-bereket kokuyor. Daha güzün sarartamadığı yemyeşil bir vadi uzanıyor, ayaklarımızın altında, göz alabildiğince.. Yeşilliklerin arasından Kırşehir çıkıverdi önümüze.. Uzaklarda, yüzyılların öncesinde kopup gelen bir tarih eseri. Kırşehir'in övüncü Âşık Paşa'nın türbesi okşadı gözlerimizi. Biraz küskün, biraz gücenik gibiydi. Çünkü anmamıştık, Âşık Paşa'yı bu akşama kadar Başakların Sesinde.. Bilmiyoruz kaçıncı kuşaktan, torunu Çorumlu Piroğlu'nun dinletmiştik, geçen hafta buradan.. Özür diledik ruhundan. Gerçeği aranırsa halk edebiyatımızın divan edebiyatından ayrıldığı sınırdaydı, Âşık Paşa'mızın yeri... Yunus Emre'ye benzer Yunus Emre'ninkilerle karıştırılırdı deyişleri :

«Dilim bülbül oldu öter
Ahım cana kılur eser
Türlü türlü yemiş biter
Mâmur oldu bostanımız

Gençler n'etti, n'eyledi
Her birisi bir ad kodu
Leylâ ile Mecnun gibi,
Söyleniser destanımız

Aşk ile başım hoşdurur
Kande varsam yoldaşdurur
Yıl onik'ay sarhoşdurur
Aşk meyin içti canımız

Muti olduk aşk haline,
Bakmadık dünya malına,
Girdik erenler yoluna,
Dürüst oldu imanımız.

Ne kaşadır, ne gözedir,
Meylimiz görklü yüzedir;
Daima solmaz tazedir,
Bu bizim gülistanımız.

Kim buldu derman ecele,
Biz de gideriz ol yola,
Görse gerek her kim gele
Menzildedir kervanımız.

Âşık Paşam nice nice,
Devlet anın ol göz açа.
Bizden dahi gele geçe,
Bu yalancı devranımız.»

Asıl adı Ali olan, 1271 de doğan Âşık Paşamızın Baba İlyas'tır atası, Muhlis Paşadır babası. Horasan'dan gelip Kırşehir'e yerleşmiş, aydın, zengin ve Anadolu tarihinde yer yapmış, hadiselere yol açmış soylu bir ailenin çocuğudur. O, gönül ve yol erlerinin soyundan gelme, bir yol eri, bir gönül eri olduğu kadar, bir söz eriydi de. Güçlü bir tahsil görmüştü, arapçayı, farsçayı iyi bilirdi. 1330 da bitirdiği Garipname adlı büyük manzum eseri, Anadolu'da gelişen tasavvufî Türk edebiyatının ilk temel eserlerinden biridir. 1332 de bu dünyadan göçen Âşık Paşa da Yunus gibi bir Tanrı

aşıkıdır.. İşte onun Yunus'a çok benzeyen ve Tanrı'ya yaklaşmasını dile getiren bir ilâhisi :

Ey padişah! ey padişah!
Çün ben beni verdim sana,
Genç ü hazinem kamusu
Sensin benim önden sona.

Evvel dahi bu akl u can
Seninleyidi asl iken;
Âhır gerü sensin mekân
Uş varırım senden yana.

Senden sana varır yolum,
Sana seni söyler dilim,
İllâ sana ermez elim,
Bu hikmete kaldım tana.

Bu hikmeti kim ne bile,
Bilse dahi gelmez dile;
Bu ah ile bu zar ile
Gözüm yaşı nice dine!..

Dursam seninle dururam
Baksam seninle görürem,
Her kancaru kim yürürem,
Gönlüm yönü senden yana.

Sensin bana can u cihan,
Sensin bana genc-i nihan,
Sendendürür assı, ziyan;
Ne iş gelür benden yana.

Söz söyleten dilimde sen,
Hükmeyliyen içimde sen,
Alıveren elimle sen
Cümle işim önden sona.

Şöyle yakın olmuş iken,
Görmez seni bu can u ten
Kim geçiser bu perdeden,
Kim mâni olur hükmüne?

Âşık sana tuttu yüzün
Unuttu cümle kendözün
Cümle sana söyler sözün
Söz söyleten sensin yine.»

Gönül bu, kimi yaratana, kimi yaratılana düşüyor. Paşası da beyi de, genci de, yaşlısı da, kızı da, gelini de kurtulamıyor ondan.

Bu akşam ayrılıyoruz Kırşehir'den, Tanrı ruhsat verirse gelecek hafta sesleneceğiz Kayseri'den, daha sonra da Ürgüp'ten...

HİMMETİ

Geçen hafta Âşık Paşa'yı andık, gönülcüğünü hoş ettiğimizi sandık. Kayseri'ye doğru Kırşehir'den çıktık yola. Mucur'un önlerinden geçerken çocukluğumun, renkli siması Okkaların Süleyman Ağa ve onun bir elif kadar ince, sevgili Ayşesi düşeyazdı hatırıma. Neyine gerek, şimdi Süleyman Ağa'yı anmak demeyin aziz dinleyenlerim. Ben halk zevkini. Anadolu insanlarının yüce gönlünü onlardan tanıdım. Halkın sözlü sanatını, folklorun seçkin örneklerini ilk defa Süleyman Ağamın tatlı dilinden dinledim. Hele bir Himmet masalı vardı. Ne o anlatmaya doyardı, ne de ben dinlemekten bıkardım. Ben onların anıları içinde, ruhlarına fatihalar okurken, Yaklaştık Kayseri'ye... Uzaktan Erciyas göründü. Başı dumanlıydı, seçemedik tepesini.. Dağ dediğinin başı dumanlı, yiğit dediğinin gönlü sevdalı olurmuş.. Akşamın karanlığıyla birlikte gurbetin garipliği de çöker gibi oldu içimizde.. Ve bir bozlak sesi derinden derine akseder gibi oldu kulağımıza :

Nasıl geçtin boz bulanık sellerden
Haberini aldım esen yellerden
Armağan mı geldin bizim illerden
Gül, reyhan misali koktun birader.

Yol yürümüş, ağrımıştır tabanı
Çeker yırtarım mintanımı, abamı,
Aksakallı pir ihtiyar babamı
Korkarım ki belin büktün birader.

Güvenilmez şu feleğin aynına
Ahdettim de girmem yadler koynuna
Yarım canlı vâlidemin boynuna
Zincir takıp divan'ettin birader.

Hep senin çektiğin engel sözünden
Ya nasıl doğruttun kardeş izinden
Melûl mahzun yavruların yüzünden
Öpüp yüzlerine baktın birader

Âşık Himmetî'yim yarem sızılar
İki bacım kardeş der de arzular
Sıla da özüler körpe kuzular
Emanetin kime ettin birader.»

Mucurlu Süleyman Ağanın Himmet masalını hatırlamaya çalışırken, karşımıza Kayseri'nin Âşık Himmetî'sinin çıkışı Tanrının bir himmeti miydi? bilmiyorum, aziz dinleyenlerimiz, Ve sakın karıştırmayınız Himmetî'yi bir kaç ay önce şiirlerini dinlettiğimiz XVII. Yüzyılda yaşadığı tahmin edilen, Pirsultan yolunun yolcusu Kul Himmet'le...

Aşık Himmetî tahminlere göre 1810/11 yıllarında Kayseri'nin İsaağa mahallesinde doğmuş, adına Ârif konmuştur. Medresede okumuş, oniki telli saz çalmakta ad yapmış, ün kazanmıştır. Dilinde sözü, elinde sazı diyar diyar dolaşan şairimizin ömrü çoğunca Aydın ve dolaylarında geçmiştir. Bu yüzden şiirlerinde buram buram sıla hasreti kokar. Yolu düşmüş, Hicaz'a gitmiş, Aşıklık sıfatına bir de Hacılık eklenmiştir. Ömrünün son yılları Kayseri'de geçmiş, Hakkın rahmetine orada kavuşmuştur. Bozlakları halâ Talas tepelerinde, Gesi bağlarında söylenip, bağlamalarda çalınır. Bir tane daha dinleyelim :

«Halime rahmetmez sadakatsız yar
Bir gün hal-i perişana uğrarsın
Hakkında arzuhal yazmışlar ağyar
Yanılırsın bir belâya uğrarsın

Ziyan gelmez asilzâdeden kaçma
Yardımcın Allah'tır doğrudan şaşma
Her yüze gülene sırtını açma
Korkarım ki bir ziyana uğrarsın.

Himmetî der güzel sevmek sevaptır
Âkil isen düşünerek cevap vir
Düşün evvel ahır yerin türaptır
Bir gün salar mehrilcana uğrarsın.»

Himmetî yalnız gurbet acısı çekmemiş, ayni zamanda yar derdi, aşk acısıyla da yanıp yakılmıştır. Kendi gibi Kayseri'den yetişme bir halk şairi olan Vahdetî'nin kızıyla evlenmiştir. Ama şu kıtayı karısı için mi yazmıştır, bilmiyoruz :

«Ben kendimi bir cânana bendettim
Haşre kadar ismin sormamasına
Yemin ettim, kasem ettim, and içtim
Nâmert çeşmesinden kanmamasına...»

Tanrının rahmeti bilinmeyen mezarının üstüne olsun, Kayserili Himmetî böylesine bir adamdır.

Gel haftaya Ürgüp'te buluşmak üzere sizler de şen ve esen kalınız Başakların Sesi'nin aziz dinleyenleri...

ANKARALI
AŞIK ÖMER

Günlük, güneşlik bir kuşluk vakti Kayseri'den çıktık yola. Çevrilip dolandık eteklerini Erciyes'in. Takılıp kalan gönlümüzü ayıramadık başı dumanlı dorukların-dan.. Çöl misali bozkırı geçerken ayrılık acısı çöktü içimize oylum oylum.. Bir pınar başında serinlettik yanıklığımızı... Akan su, esen yel sanki üzüm kokuyordu, sanki şarap koku-yordu.. Ve Ürgüp'te adı bağbozumu olan bir destan okunu-yordu :

«Çek git dedim sana, gel git mi dedim?
Sesimi mi içti kulağın sarhoş
Ne bu dolanışın kapımda benim?
Üzüm mü çiğnedi ayağın sarhoş.

Var ise aklını bağda yitirdin
Yerine bir salkım üzüm getirdin
Su yerine şaraba mı batırdın
Saçın darmadağın tarağın sarhoş.

Başın duman seçemezsin yüzümü
Aman gözüm sanıp sevme üzümü
Geldi gönlümdeki bağın bozumu
Onu tadamazsın damağın sarhoş.

Üzümün üstünde kızlar tepinir
Karlı baş içinde yazlar tepinir
Gönlüm de göğsüm de sızlar tepinir
Meyvan sarhoş olmuş, tabağın sarhoş

Ürgüp tepeleri baca bacadır
Tütüyor derdinle kaç yüz gecedir
Derse ki aşk derdi benden yücedir
Kusuruna bakma çırağın sarhoş.

Gerçi gönlüm kafesinden yekindi
Islaktır uçamaz şarap dökündü
Aman alnı sabah gözü ikindi
Serinliğin sarhoş sıcağın sarhoş.

Şarap tütsüsüyle yıkanır yamaç
Işığı içmiş te sızıvermiş saç
Rüzgârı içmiş te sallanır ağaç
Göğün sarhoş olmuş toprağın sarhoş

Emzirsin süt diye şarap analar
Şarap göllerine insin turnalar
İçsin de sahipsiz çalsın zurnalar
Davulun sarhoştur tokmağın sarhoş

Şarap rengi tepelere bak hele
Hora tepecekler verip elele
Odan sallanırsa sanma zelzele
Döşemen tavanın konağın sarhoş

Tanrım aman Tanrım bu nasıl yerdir?
Senan ayık kalman bile hünerdir
Âşık Ömer bile sarhoş Ömer'dir
Yürü yolun sarhoş durağın sarhoş.»

«Erciyas'tan kopan çığ» Ürgüp bağlarında ses verdi. Bu kez Başakların Sesinde karşımıza çıkan, Ankaralı Aşık Ömerdi. Uzattı kimlik kâğıdını, okuduk 1908'de Erzincan'ın Tepecik köyünde doğmuştu, bu Erciyes tutkunu. Babası Kayseri'nin Bünyan çağlayanı kıyısında yerleşmiş Bürüngüz isimli Türkmen oymağından bir yiğit, anası Balıkesirli Çepni Yörüklerinden Kolağası Ahmet Ağa'nın kızıydı. Zonguldak Yüksek Maden Mühendis Mektebini bitirmiş, Halkevleri müfettişliği sırasında Anayurd'un dört bir bucağını dolaşmış ve Anadolu onun şiirlerinde bir uçtan öte uca sesvermiştir. Milletvekili olmuş, yıllarca politikayla uğraşmış, yazarlık, öğretmenlik yapmış, ama herşeyden önce gerek Âşık Ömer, gerekse Behçet Kemal Çağlar adlarıyla katıksız bir şair olarak tanınmıştır. «Erciyastan kopan çığ» ve «Burda bir kalp çarpıyor» adlı gençlik eserlerini son günlerde çıkan «Benden içeri» adlı şiir kitabı izlemiştir. Bu nefis baskılı eserde şairimizin en has şiirleri toplanmıştır Akşam garipliğinde ayrıldık, Ürgüp'ten... Aşık Ömer uzaktan uzağa sesleniyordu yine :

«Tam meylini bulan ırmak
Akar ummana doğru
Ay çiçeği gibiyim bak
Yüzüm senden yana doğru.

Sevinç tasa senin için
Töre yasa senin için
Neyim varsa senin için
Neyim varsa sana doğru.

İster çiğne ister sakın
Her bir şeyin cana yakın
Gamze okun kirpik okun
Ne atarsan cana doğru

Aşk ateşi düştü cana
Yola düşsek yana yana
Kayseri'ye Erzincan'a
Edirne'ye Van'a doğru.»

Gelecek haftaya neredeyiz, diye sormayın dinleyiciler, aldı aklımızı, çekip götürdü gönlümüzü kendi yoluna Çağların dediği gibi :

«Âşık sesi, şair sesi, er sesi.
Tanrı sesi, sanat sesi, yar sesi.»

ÜRGÜPLÜ FETHÎ BABA

Ankaralı Aşık Ömer'in deyişleri arasında bir akşam karanlığında Ürgüp'ten çıkmıştık yola. Fazla ilerleyemedik, bir sözeri kesti yolumuzu.. Ürgüb'e kadar gelip de, bir Ürgüplü şairi dinlemeden gitmek ne sizin konukluğunuza, ne de bizim dünya âlemin bildiği konukseverliğimize sığar dedi, sanki.. Ve bir koşmasını sundu :

«Dost beni bahçeye davet eyledi
Adûlar birikip fikre yanaştı
Öpüm dedim deste kâkül yanaktan
Kaşlar perde çekip seyfe yanaştı

Kerem Aslıhan'a, Mecnun Leylâ'ya
Yanarım vefasız derdinle böyle
Ey densiz, imansız, gel kerem eyle
Geçti nısıf ömrüm, kırka yanaştı

Efendim, sultanım, dört yana bakın
Çeşm-i ebrûlardan kendini sakın
Fethî'nin dünyadan göçmesi yakın
Felek yavaş yavaş çarha yanaştı.»

Ürgüplü Fethî Baba'nın asıl adı Süleyman'dır. Kendisi Ürgüb'ün Mustafapaşa, eski adıyla Sineson köyünde doğmuştur. Baba adı Memiş, ana adı Hatice'dir. Sinesonlu Süleyman'ın bir amcası vardır. Kuvvetli saz şairlerindendir. İstanbul'da saz şairleri arasında yapılan bir karşılaşmada, o günün ad yapmış şairlerini yenip fethettiği için kendisine Fethî adı verilmiştir. Şiir söyleme kabiliyeti Süleyman'a işte bu amcasından geçmiş, şairimiz şiirdeki mahlâsını da amcasından almıştır. 1914 yıllarında Ürgüp'te ölen Fethî, ömrünün son yıllarında Fethî Baba adıyla anılmıştır. Bir koşmasının sonunda :

Zamanın hali fenaya ibret
Etme kimse ile hal ü keyfiyet
Fethî, bir yâr ile eyleme ülfet
Hazer kıl rakibin iftirasından.»

diyen şairimizin biraz insanlardan kaçan bir yaradılışta olduğu anlaşılıyor. Şimdi okuyacağımız bir koşması ise, uzun yıllar gurbette kaldığına bir delil olarak gösterilebilir :

«Ab u nânım kat'oldu bu yerden
Memleketi gönlüm ister, diler ya!
Kahırca mektup gelir pederden
Hicran oku ciğerciğim deler ya!

Dûr olmak vatandan güç imiş meğer
Hicran ateşiyle yanıktır ciğer
Diyar-ı gurbette ölürsem eğer
Dostlarım kan ağlar, düşman güler ya!

Fethî'yâ, yârinden ağlar dûr olan
Sevinir elbette gayıbın bulan
Kara gözlü kuzusundan ayrılan
Deli koyun gibi gezer, meler ya!»

Âşık gönlü bu, yerine göre bir köyün, bir obanın, bir bucağın, bir ilçenin, dahası bir ilin sınırları içine sığabilir mi? Ona ne dur olur, ne otur, Gezer o ilden, bu ile, o köyden, bu köye. Bu sefer de kendi ocağını ister, yanar yakılır gurbet acısı içinde kavrulur gider. Sonra da alır sazı eline, yakar türküleri, düzer koşmaları.. Dinleyenleri de yakar, yandırır.

Ürgüplü Fethî Baba ile, daha çok tanınmış olan adaşı ve çağdaşı Darendeli Fethî Baba'yı karıştırmamak gerekir. Yakın bir gelecekte Darende'den yetişen Fethî Baba'yı da dinletmek üzere hepinize hayırlı akşamlar dileriz.

DİMİDERELİ ŞERİF HALA

Bu akşam yine Kayseri'ye döndük aziz dinleyenlerimiz... Erciyes'in kuzey doğu eteklerinde, Gesi Bağlarının yakınlarından sesler derledik, sizlere.. Bu kez gönlü yüce bir Anadolu Kadının ruhu çıktı önümüze... Kimi Kara Şerif, kimi Şerif Hala diyorlardı, ona.. Kimlik cüzdanına bakarsanız Hüseyin oğlu Mükremin ağa'nın kızı, Sarı oğlu Şaban'ın karısı Şerife Soykan'dı, adı.. Gesi'nin Turan, eski adıyla Dimidere köyünde 1879 yılında Hatice Hatun'dan dünyaya gelmişti. Şiirlerinde bazen kendinden Esmer Hatun diye bahsettiği olurdu. Bu esmer, iri yapılı, az konuşur, sözünü dinletir, temiz ve imanlı kadın bütün hayatı boyunca köyünden bir yana ayrılmamış, son yıllarda çektiği, kendi deyimiyle «yürek çarpıntısı»ndan Ocak 1945 de bu dünyadan ayrılmış, köyünün topraklarında Tanrısına kavuşmuştur. O yukarda sayılan vasıflarıyla bugüne kadar gelmiş, geçmiş, yaşamakta olan milyonlarca Anadolu kadınından biriydi. O kadınların iç dünyası, çoğunca bir folklor deryası, bir kültür hazinesiydi. Ne yaztır ki, o hazineye girilememiş, belki de girilmesi bilinmemiştir. Anadolu kadınının engin

ruhunun, köyünün dar sınırları arasında sıkışıp kaldığını sanmak, görüş ufkunun bu kadar olduğunu söylemek büyük bir hatadır. Onların gönülleri yalnız kendi dertleri, köyünün meseleleri için sızlamaz, o yüreklerde bütün memleketin acıları ve sevinçleri yer alır. Dimidereli Şerif Hala'nın gönlü ve deyişleri bu sözlere en iyi örnektir. İşte Erzincan zelzelesinde dile gelip :

«Kış içinde yaman oldu halimiz
Nere bizim meskenimiz, ilimiz?
Ördek uçtu ıssız kaldı gölümüz
Ördekler yüzmedik göl senin olsun.

Harızdır toprağı, ıssız çölleri
Macun ettin sübyanları, pirleri
Yapıldı mı Erzincan'ın yolları
Yıkılmış şehiri, yol senin olsun.

Birbirinin soramamış halini
Taşlar ezmiş hayatını, belini
Koydukda gidiyok dünya malını
Şu yalan dünyada mal senin olsun.

Nişanlandım, alamadım yârimi
Taşlar ezdi hayatımı, serimi
Bülbül arz'etme mi konca gülümü
Konmadım dalına gül senin olsun.»

diye Erzincan'a ağıt düzen Şerif Hala, birinci dünya savaşında şu destanı söylüyordu :

«Bunda yiğit olan çıkar meydana
Buna kavga derler, çok ağlar ana
O sırma bıyıklar boyanmış kana
İmdada yetişsin din kardaşları

Cephaneler yükleniyor katıra
Türk askeri el eyledi satıra
Ana, baba, evlât gelmez hatıra
Koç gibi meydanda dönenlerdenik
Din, vatan uğruna ölenlerdenik.»

Şerif Hala'nın destanı daha çok uzundur. Bu savaşta, şairimiz kocasını şehit vermiştir. Okuyup yazması olmayan Şerif Hala'nın çoğu şiirlerinde bir sevgi ve bir sevgiliden sözedilir. Bu sevgi Tanrı sevgisidir. O, Tanrı'ya Tanrı birliğine, gerçeğe aşıktır. İşte iç dünyasını dile getiren bir şiir :

«Gönül şeherinde çarşı
Dost yarattı arşı kürsü
Pazar kurduk dosta karşı
Gelip maldan alan yoktur.

Gönül şeherinde bahçe
Sürülmede bizim akçe
Dertlerim var bohça bohça
Dertli halden bilen yoktur.

Gönül şeherinin narı
Gönül arzeyledi yari
Gönül ağlar zari zari
Göz yaşımdan silen yoktur.

Gönül şeherinde üzüm
Doğru yolda benim gözüm
Evvelden söyledim sözüm
Söylesem de duyan yoktur.»

Tanrı rahmetini üzerinden eksik etmesin... Şerif Hala'nın söylediklerini bu akşam üstü Başakların Sesi'nin aziz dinleyenlerine duyurmak nasip oldu.

ORTAKÖYLÜ
ÂŞIK TAHİRÎ

Bu akşam Niğde hudutları içinde, Bor ilçesinin 20 kilometre batısında eskiden Andağı diye anılan Ortaköy bucağındayız. Karşımızda Ortaköylü Aşık Tahirî var. Niğde kirazını toplar, elmasını derler, ekinini biçercesine Tahirî'den şiirler dinliyoruz :

«Yel estikçe burcu burcu kokuyor
Açılmış yanağın gül gibi dilber
Eğildikçe zülfün beni yakıyor
Al yanak üstünde tel gibi dilber

Çıkar yükseğinden beni görürsün
Salını salını bir hoş yürürsün
Mah yüzüne beyaz yaşmak bürürsün
Niçin benden kaçan el gibi dilber

Uğruna koysam can ile başı
Mesteder âlemi ol hilâl kaşı
Görünce, gözümden kan ile yaşı
Aktı revan oldu sel gibi dilber

Tahirî'yim çoktur esir olalı
Mecnun oldum hub cemalin göreli
Ta ezelden sana meyil vereli
Yanayım babında kül gibi dilber.»

Bir temmuz akşamı «Başakların Sesi» nde sizlere bir destan dinletmiş ve bu destanın, aldığımız kaynaklara göre, onsekizinci yüzyıl aşıklarından Tahirî'nin olduğunu söylemiş, bu şairin kimliğinden, kişiliğinden söz edememiştik. Bu akşam sizlere sunduğumuz Ortaköylü Tahirî bu destanın sahibi midir, bilmiyoruz. Tahirî'nin şiirlerini toplayan eserlerde bu destana rast gelinmiyor, ancak ona benzeyen ve :

«Ticaret babında seyyah gezerken
Meğer düşer imiş peşime felek
Gurbet elde sıla arzu çekerken
Bir bozgunluk verdin işime felek.»

diye başlıyan destanında onun havası sezilmektedir. Ancak Ortaköylü Tahirî'nin 1812 yılında doğduğu, 68-70 yaşlarında aşağı yukarı 1882 de öldüğünü biliyoruz. Buna göre Uğursuz destanı'nın sahibi Tahirî'nin bir başka kimse olması da pek muhtemeldir. Ortaköylü Tahirî'nin asıl adı Mehmet'tir. Bor ve Kayseri medreselerinde okuduğu söylenmektedir. Sonradan yurduna dönmüş, tarımla uğraşmış, arazisi az olduğu için gelirini vaızlık ve imamlık ederek artırmaya çalışmış, bazen yokluk içinde kıvranmış, bazen varlık içinde gününü gün etmiştir. Geçici memuriyetler almış bu arada âşâr kâtiplikleri yapmış köyden köye dolaşmış, köy odalarını koşmaları, destanları, semaileri, divanları ve kalenderîlerinin sesleriyle doldurmuştur.

«Ben bir güzel gördüm Kilis dağında
Baktım yanakları güle uygundur
Yeni açılmış sevilecek çağında
Sümbül saçı ince bele uygundur

Vatanını sorarsan Kilis dağıdır
On dördünde okşanacak çağıdır
Hüsnün gören âşık aklın dağıtır
Kişmir hâli ak gerdana uygundur

Ben böyle güzeli dünyaya vermem
Hayal-i zülfünü gözümden ırmam
Bu güzeli dağa münasip görmem
Böyle ceran bizim ele uygundur

Tahirî'nin hilaf yoktur sözünde
Arzumanım kaldı elâ gözünde
Kudretten benleri vardır yüzünde
Hilâl kaşı elâ göze uygundur.»

O, karşılaştığı güzellerle, güzelliklere âşık olmuş, böylesine şiirler düzüp koşmuştur. Hayatta ona eş olan, sıladan name gönderen, oğullarının anası hangi ceylân gözlü, gül yüzlü güzeldi bilinmiyor. Tahirî emanet âşarı görürken Ulukışla'nın Ali Hoca köyünde bu dünyaya gözlerini yummuş, son dakikalarında bile şiir söylemiştir:

«Bu yerlerde hasta düştüm gezerim
Hem okurum, söylediğim yazarım
Tarsus yolu tahta köprü mezarım
Yazdırdın tarihin taşıma felek.»

Denildiğine göre Tahirî'nin son durağı Çiftehan ile Pozatlı arasındadır, tanrı rahmetini üzerinden eksiltmesin.

ÂŞIK BEKİR

Karaman'dayız bu akşam, Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri!... Mevlâna'nın soylu anasına son durak, Yunus Emre'ye bir zamanlar uğrak olan Karaman'da... Dergâhda, bargâhda, meydanda Türk dili konuşulsun diye buyruklar çıkaran beylerin hüküm sürdüğü Karaman'da... Ünlü vezirlerin özlü şairlerin yetiştiği Karamandayız, bu akşam... O şairlerden biri var karşımızda... Her halde çalıp söylüyor, söylemek ne kelime, mısra mısra sebil olup dökülüyor önümüze :

«Güzeller seçimi başlar başlamaz,
Esmere verilmiş oy çifte çifte..
Gönül sarışına bozmuş aklını!
Derki, üste bahis koy çifte çifte...

Kara gözlüm benden ,işaret bekler;
Keskin bakışlarla fikrimi yoklar
Çevrilmiş bağrıma simsiyah oklar!
Üstünde gerilmiş, yay çifte çifte...

Yeşile, canımı saydım adaktan;
Aşk için gözünü kırpmaz budaktan
Bir kadehten, bir de sunar dudaktan,
Neyler buna sarhoş mey çifte çifte...

Saç kınalı, yanak çilli zerdali
Tüllü giymiş gezer keklik misali;
Bekârlar görmesin sende bu hali
Bari kalın fistan giy çifte çifte...

Elâ gözlüm beni çektin süsüne,
Bülbülün hasreti gülün hasına,
Kabarmış fistanı yırtarcasına
Nedir göksündeki şey çifte çifte...

Kara kızın cilvesine pes dedim;
İster bana gücen, ister küs dedim
Kumraldan bu hafta resim istedim
Çektirip yollamış, boy çifte çifte...

Pencereden görmez olaydım keşke,
Mavili şeytanı düşürür aşka!
Bizim mahallenin havası başka,
Gündüz güneş, gece ay çifte çifte...

Çörekotu serpilince kaymağa,
Beyaza mecalim kalmaz doymağa,
Ömür yetmez birem birem saymağa;
Gel sayabilirsen say çifte çifte...

Âşık Bekir hangisini seçersin,
Hangisine oy verir, kimden geçersin
Sazın senden, sen sazından naçarsın!
Kırılsın tellerin, dey çifte çifte...»

Âşık Bekir, Karamanlı Hafız Yahya Efendinin oğludur. 1926 da doğmuş, ilk ve orta öğrenimini Karaman'da yapmış, sonra ana kucağından, baba ocağından ayrılmış, Kuleli askerî Lisesini bitirmiş, 1948 de Harbokulundan mezun olmuş, ordunun şerefli saflarına katılmıştır. Onu halk şairleri tarzında yazıyor diye, kınayanlar olmuştur. Onu kınayanlar,

en sonunda, onun halk zevkine dayalı güçlü kişiliği karşısında susmak zorunda kalmışlardır. Çünkü Âşık Bekir'in karagözlüsüne gönderdiği bir asker mektubu bütün asker yollarını gözleyenlerce okunup benimsenmiştir :

«Karagözlüm efkârlanma gül gayri
İbibikler öter ötmez ordayım.
Mektubunda diyorsun ki «gel gayrı»
Sütler kaymak tutar tutmaz ordayım.»

kıt'asıyla başlayan bu şiir bir müjdeyle son bulur :

«Bahar geldi koyun, kuzu koklaştı
İki âşık dört senedir bekleşti
Kara gözlüm düğün dernek yaklaştı
Vatan borcu biter bitmez ordayım.»

Onun Hancı şiiri ise, Türk musikisinin en güzel parçalarından biri olarak bestelenmiş, bir uçtan öte uca bütün yurtta dinlenmiştir :

«Gurbetten gelmişim yorgunum hancı!
Şuraya bir yatak ser yavaş yavaş...
Aman karanlığı görmesin gözüm
Beyaz perdeleri ger yavaş yavaş...»

Şiirlerini «Bir yağmur başladı», «Dostlar başına» adlı eserlerinde toplayan Âşık Bekir'in Bekir Sıtkı Erdoğan olduğunu söylememize bilmeyiz lüzum var mıdır? Başakların Sesini «Hancı»nın son kıt'alarıyla bitirelim :

«Bende bir resim var yarısı yırtık,
On yıldır evimin kapısı örtük
Garip bir de sarhoş oldu mu artık
Bütün sırlarını der yavaş yavaş...

İşte hancı! ben her zaman böyleyim,
Öteyi ne sen sor, ne ben söyleyim?
Kaldır artık, boş kadehi n'eyleyim?
Şu benim hesabı gör yavaş yavaş...»

SİVASLI SIDKÎ

Geçen hafta Hancı'yla hesabımızı görüp yavaş yavaş Karaman'dan ayrılmış, yine gurbet yollarına düşmüştük. Bu akşam Sivas'tayız. Hayatta aradığını bulamamış, gönlünce yaşayamamış bir saz şairi var karşımızda :

«Ne safası kaldı bezm-i cihanın
Âlemde bir bâde süzmedim gitti
İnsafa gelmedi o gül-i handan
Bağ-ı visalini gezmedim gitti

Taktı yar boynuma zülfü kemendin,
Cihanda bulmadım misli, menendin,
Hane-i halvette bir miyan bendin
Müyesser olmadı sezmedim gitti

Hasretin döndürdü kaddimi nuna,
Bir sevdası kaldı seri nümune
Dest-i sitem değdi sâzı derune
Bozuldu tellerim düzmedim gitti

Sıdkî'm ayrılık serime düştü
Yine aşk ateşi kaynayıp çoştu
Kâğıt alevlendi, kalem tutuştu
Yâre bir arzıhal yazmadım gitti.»

XIX. Yüzyılda yaşayan bu şairimizin, bir zamanlar «Sıdkî Efendiler» diye tanınan ailesinden günümüze kimse ler kalmamıştır. «Sivas Şairleri» adlı eserin yazarı Vehbi Cem Aşkun, şairimizin evinin Seyitpaşa mahallesinde olduğunu söylemek ve kişiliği hakkında bilgi vermekle yetiniyor.

«Seher vakti senin ah u zarından
Döner bir valvele gülşana bülbül
Sen de mi ayrıldın nazlı yarinden
Giriftarsın derd-i hicrana bülbül.»

diye başlıyan meşhur bir halk türküsü vardır, bu türkünün sahibinin de Sivaslı Sıdkî olduğu söylenmektedir. Sıdkî'den meşhur saz şairimiz Emrah bir şiirinde şu beyitlerle bahsetmektedir :

«Bunda var mı deyu sordum acaba ehl-i kemal
Dediler Sıdkî Efendi gibi bir nâtık vardır

Bulunur gerçi cihanda nice erbab-ı hüner
Sana akran ne hâlen ve ne sâbık vardır

Sakın Emrah füzun tutma zekavette seni
Sana bu belde-i Sivas'ta da faik vardır.»

Sıdkî'nin bu beyitlerden bilgili ve güzel söz söyleyen bir kimse olduğu, iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır. Sıdkî halk şiirinde olduğu kadar divan şiirinde de eser vermiş, gazeteler, şarkılar yazmıştır. Şairimizin asıl başarısı, Emrah'ı kendisine hayran bırakan ustalığı koşmalarındadır. O' koşmalarında içten deyişli, ateşli bir âşık olarak karşımıza çıkmaktadır; bazen sevdiğine yalvarır, bazen öğüt verir :

«Söyle yosmam sana n'ettim, n'eyledim
Niçin bir yiğide düşman olursun
Bildir günahımı ben ne söyledim
Katlime yazılmış ferman olursun

Her gönül mü senin derdini çeksin
Ruhların lânedir türlü çiçeksin
Darılma bir dânem pek küçüceksin
Büyüdükçe büyür, yaman olursun

Yine yavrum doğru söze gitmezsin
Öyle bil ki muradına yetmezsin
Şu benim derdime derman etmezsin
Varır yedi yada Lokman olursun

Sıdkî her güzele bâde içirme
Vefasız dilberle ömür geçirme
Ben hüma kuşuyum koldan uçurma
Yazık olur sonra pişman olursun.»

Sıdkî'nin ne zaman doğduğu bilinmediği gibi, ne zaman öldüğü de bilinmemektedir. En yakın arkadaşı Sivaslı Ruhî'dir. Şöhreti Sivas şehrinin dışına da çıkan şairin bazı parçaları Zara'dan derlenmiştir. Ancak halk edebiyatımızda ayni mahlâsı taşıyan bir kaç halk şairi daha bulunduğu için bunların hangi şaire ait olduğunu tesbit etmek güçleşmektedir. Başakların Sesi'ni Sıdkî'nin sevdiğine yaptığı bir çağrı ile bitiriyoruz :

«Gidersen ey sabâ dergâh-ı yâre
De ki bir gün bize hafice gelsin
Salınsın, bezensin, gülsün, oynasın,
Kimseler duymadan gizlice gelsün...»

SİVASLI BEHÇET

Bu akşam yine Sivas'tayız, Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri... Ne var ki, geçen haftaya göre bir asır daha gerilere gittik, XVIII. Yüzyılın sonlarına doğru yaşayan Sivaslı şair Abdullah Behçet Efendi'nin bulabildiğimiz kadar şiirlerini dinletmek istedik. Şairin doğum tarihi, soyu sopu hakkında günümüze kalmış bir bilgi yoktur. Söylentilere göre, Behçet Efendi uzun yıllar devlet memurluklarında bulunmuş, hattâ bir süre Divrik mülkiye âmirliği yapmıştır. «Sivas Şairleri» adlı eserinde Vehbi Cem Aşkun şairimiz hakkında fazlaca bir bilgi vermiyor. Karşılaştığı cönklerde bir «Divan-ı Behçet»ten söz edildiğini nakledip eserine şairin bir kaç parça siirini örnek almakla yetiniyor. Bir koşmasını da biz dinletelim :

«Sabâ arzıhalim yaz başın içün
Nazlı yar halimden haberdar olsun.
Hasretiyle ciğer parelenmiştir
Çekeyim bir zaman yadigâr olsun

Nedir bu çektiğim cevr ü cefalar
Gama tebdil oldu zevk ü safalar
Ne çare vaz gelmiş ol bi-vefa yar
Dilerim şimdi de sevdakâr olsun

Kuşe-i vahdette kaldım ağlarım
Ruz u şeb ah edüp kara bağlarım
Huda'dan ey Behçet böyle dilerim
Anın da ben gibi hali zâr olsun

Gerek dili, gerekse söyleyişi bakımından güçlü bir şair olduğu kabul edilen Abdullah Behçet efendi, koşmaları yanında divan edebiyatı yolunda gazeller de yazmıştır. Asıl ustalığı bu tarz şiirlerinde görülür. Her iki vadide şiir söylemek, eğitim görmüş Anadolu şairlerine has bir özelliktir. Şairler her iki tarzda da yapmacığa kaçmadan samimi eserler verebilmektedirler. Sivaslı Behçet'in kalenderî tarzında yazdığı bir diğer şiiri de şudur :

«Ey vefa dersin unutulmuş bi-vefa küstüm sana
Ağâh ol şah-ı hûban ben geda küstüm sana

İster agâh ol, ger olma perişan halime
Ey melâik hatemi küstüm sana küstüm sana

Padişahım taht-ı dil ettim seni bin can ile
Etmedin bir kerre şahım merhaba küstüm sana

Dimedin bir kerre Behçet nerde kaldı acaba
Sormadın bir kerre halim mehlika küstüm sana.»

Sevdiğine küsmesine küser ama, bir diğer şiirinde de, güzeller diyarında güzellik tahtına çıkaracak ondan başkası bulunmadığı söyler :

«Gonca-i nevres misali mesnedin gülzar iken
Her çemende sevdiğim ol hûblara serdar iken
Kim geçermiş taht-ı hüsne padişahım var iken
Kişver-i hûban içinde bir divan olsun da gör.»

Behçet efendinin ölüm tarihi de bilinmemektedir. Torunlarından vergi mümeyyizi Nuri Bey de «Sivaslı şairler»in basıldığı yıl olan 1948 e yakın bir senede bu dünyadan göçmüştür.

1896 Ermeni ayaklanmasını hikaye eden ve :

«Mevlâm islâh etsün cümleyi Behçet
Herkes ettiğini bulur akıbet
Ruz-i kıyamette her iki millet
Davalarını görsün icazetler var.»

kıtasiyle biten destanın yazarı Kaleardı mahallesinden Behçet efendi, Sivaslı bir başka şairdir.

DESTANCI BEHÇET

Geçen hafta Sivaslı Behçet'i dinlemiştik. Bu hafta karşımıza ayni adı taşıyan bir halk şairi daha çıktı. İstanbullu destancı Behçet.. Behçet halk şairliğinde olduğu kadar, tulumbacı olarak da ad yapmıştır. Söylentilere göre 1875—1880 yılları arasında doğmuş. Fakir bir yük arabacısının oğludur. Çocukluğu yalınayak bin bir yokluk içinde geçmiş, bir iki yıl mahalle mektebine gitmiş, okumaya çok hevesi olduğu halde, ailesinin yoksulluğu, onu henüz karayı aktan seçtiği sıralarda okuldan almış, sanatın kucağına atmıştır. Atılmasına atılmıştır, ama ne bir dala tutunabilmiş, ne de bir baltaya sap olabilmiştir. Sanatın o dalından bu dalına durmadan iş değiştirirken bir yandan da tulumbacı olmuş, Şehremini sandığı uşakları arasında İstanbul'u bir uçtan öte uca yakıp kavuran yangınları söndürmek için yel gibi koşup durmuştur. Ömrü de kısa süreli bir yel gibi geçmiş, Behçet otuz-otuzbeş yaşlarında iken du dünyadan göçüp gitmiştir. Onun «Sergüzeşt-name» adını taşıyan şu destanı hayatının bir aynası gibidir :

«Sergüzeştim size beyan edeyim
Bilin meharetim ilâncılıkta
Acaip bir tuhaf destan söyleyim
Bakın ne erbabım yalancılıkta

Pederle maderim ettiler kelâm
Oğlana iş lâzım der idi anam
Bir gün oldu tutup rahmetli babam
Beni çırak yaptı yorgancılıkta

Yorgan iğnesiyle elimi deldim
Bu işi yapamam anladım, bildim
Kaçtım oradan terzi yanına girdim
Şimdi kalfa oldum mintancılıkta

Hazırcılık bozdu dikiş dikeni
Geldi bir yahudi aldattı beni
Koş benimle ortak edeyim seni
Hayırlı ticaret kaytancılıkta

Tulumbacılığa uygundu çağım
Hem gayretle koşarlıdır ayağım
Reis dedi gel ol benim uşağım
Tepiştim bir eyyam tabancılıkta

İş can sıkılır içerim rakı
Sardım musikiye meyl ü merakı
Çalgı ile dolaştım Şam'ı, Irak'ı
Hayli nam kazandım kemancılıkta

Fenn-i musikide kemali buldum
Since artık yirmi yaşına doldum
Silâh kullanmaya heveskâr oldum
Merakım var idi kalkancılıkta

Baktım ki anın da yok eski şöhreti
Arardım kendime göre hizmeti
Geldi Kumbağlılar verdi gayreti
Tuttuk biz ticaret soğancılıkta

Gördüm ki soğanlar çürüyüp gider
Dedim bu iş değil sermaye ister
Muytablığı koydum zihnimde ezber
Vardık biz soyunduk kolancılıkta

Kazıl bükmesinden takat kesildi
Geri gitmesinden belim büküldü
Otçuluk etmeğe gözüm dikildi
Serdik postu biz samancılıkta

Yok bir gelen giden bekle dükkânı
Doğrusu insanların sıkılır canı
Mevsim de erişti bahar zamanı
Verdik biz molayı bostancılıkta

Bostancılık hem iş hem de zevk imiş
Geçirdik yazı bastırdı çün kış
Yanaştım hamama istedim bir iş
Dediler var çalış külhancılıkta

Külhanda dumandan bıktım boğuldum
Kaçtım oradan bakırcı oldum
Çok tokmak salladım kazancılıkta

Beş gün kadar bu hizmeti ettim
Kesildi takatım vücuttan bittim
Köylere rençberlikle ne çare gittim
Çalıştım tarlada harmancılıkta

Çift sürer nadasa tohum saçardım
Eski orakları yapar satardım
Ağaçlar yontardım düven yapardım
Marangoz sayıldım sapancılıkta

Dünyada her işin tadını tattım
Para kazanmadım daim aç yattım
Tüccara, sanata, esnafa çattım
Dikiş tutamadım dükkâncılıkta

Kayıkçı oldum ben açtım yelkeni
Anafor dalgaya tuttum dümeni
Fırtına denize atınca beni
Nasibim yok dedim kaptancılıkta

Hâsılı her şeyden gördüm hasarı
Artık dervişliğe kıldım kararı
Tutup bir mürşitten aldım ikrarı
Yerleştim tekkede meydancılıkta

Ahbabın reyine eylerim hizmet
Alsın eş'arımdan dinleyen lezzet
Desinler bir danedir elbet Behçet
Şairler içinde destancılıkta.»

Tanıyanların yazdıklarına göre Destancı Behçet tığ gibi uzun boylu, esmer güzeli bir delikanlı imiş, yine anlattıklarına göre hayatında çektiği yokluklar, hiç bir işte dikiş tutturamaması, yorucu, yıpratıcı tulumbacılık değil, onu okuyamamış olmanın içinde açtığı yara öldürmüştür. Yine anlattıklarına göre bu ayyaş, avare, bıçkın delikanlı, içli ve hassas bir şairmiş. Tanrı onun, İstanbul'un kimbilir hangi mezarlığında kaybolup giden kabri üzerinden rahmetini eksik etmesin.

ÂŞIK HAMZA

Bir kere gönlünüzü Anadolu yollarına kaptırmaya görün. Bir daha çekip alamazsınız. Ya bir dağın başı dumanlı doruğuna ya bir ağacın yeşil yaprağına ya da atalardan kalma bir sanat eserinin eşsiz oymasına takılıp kalıverir. Gücünüz yetebilirse oynatın oradan.. Bazen bir gurbet türküsünü kendi dilince söyleyip akan bir çayın, bir ırmağın kıvrıntıları, çağıltıları arasında onun da kayıp, daha doğrusu akıp gidiverdiğini görürsünüz elinizden. Ondan sonra tutabilirseniz, tutun ardından... Hele karşınıza sözü dinlenir bir sanat eri çıkmaya görsün, elde sazı da olunca, bir dost bulmanın mutluluğu içinde büsbütün onu kaybediverirsiniz. Bu akşam Başakların Sesinde böyle bir dost çıktı karşımıza.. Haliyle haldaş olmamızı istedi, anlattı derdini kendi dilince :

«Gönlümün yaprağı, çiçeği soldu
O bülbül acaba öter mi dersin?
Göz yaşım sinemde bir nehir oldu
Kenarında çayır biter mi dersin?

Yüksekten yapılmış bakma saraya
Ciğerler sızlayor değme yaraya
Yar kapı açarmı varsam oraya
Yoksa kapısını kapar mı dersin?

Eskiden o kadar zalım değildi
Eğilmeyen boynum sende eğildi
İnan bağrım kara taşla döğüldü
Yareme bir merhem yapar mı dersin?

Dostum seni gül dibinde görmüşler
Saçlarını tel tel edip örmüşler
Bırak peşin diye akıl vermişler
Acap yarim yoldan sapar mı dersin?

Gündüz hayalimde gece düşümde
Vallah hile yoktu benim işimde
Zalımlar kin ile gezer peşimde
Bir taş da sevdiğim atar mı dersin?

Sen her şeyimdin kalbim hem özüm
Uyma el sözüne gel dinle sözüm
Bu senin hicrinle kapandı gözüm
Elem oku ona da batar mı dersin?

Günahım ne ise ben de bileyim
Mendilin ver göz yaşını sileyim
İstermisin kulun kölen olayım
Beni köle diye satar mı dersin?»

Bu akşamki şairimiz Çorumlu Buzağıcıoğlu Âşık Hamza'dır. 1938 de doğmuştur. Ne kadar okudu bilemiyoruz. Bir şiirinde :

«Derdimi anlattım kurt ile kuşa
Ne belâlar geldi bu garip başa
İsmini yaz derler tahtayla taşa
Ne çareki okumadım ağlarım.»

dediğine bakılırsa, şairimiz yeteri kadar tahsil edememiştir. Küçük yaştan beri şiir söylemekte, hayatını elektrikçilik ya-

parak kazanmaktadır. Her zaman, daha doğrusu her şiirinde o kadar dertli değildir. Bilhassa

«Caddeden gelir geçer
Göğsünün düğmesin açar
Bir göz atsan hemen kaçar
Bu zamanın kızları

Beğendiğine yem döker
Beğenmezse dudak büker
Kızdırırsan burun çeker
Bu zamanın kızları.»

diye başlayan

«Sevdiğine bey dedirir
Sevmezse boyun eğdirir
Şeytana pabuç girdirir
Bu zamanın kızları.»

kıt'asıyla devam eden ve

«Hamza dilin durmaz söyler
Kızların methini eyler
Doğrusu çok şeker şeyler
Bu zamanın kızları.»

kıtasıyla son bulan şiiri oldukça neşeli ve çapkın bir edayla söylenmiştir. Elden ne gelir ki şairimiz çoğunca gamlı ve gariptir.

«Garip Hamza der ki yandım ne çare
Halim gezerim böyle avare
Beni bu hallere koyan o yare
Sözüm geçmez nazım geçmez ağlarım.»

AKKİRMANLI NAKŞÎ

Eskiler Ramazan ayını yılın en bereketli ayı sayarlar, onu onbir ayın bir sultanı diye adlandırırlardı. Yoksullara en çok yardımın yapıldığı, kulların Tanrı'ya en yakın olduğu bu ayda Başakların Sesi'nde halk şairleri yerine, onlardan gönüllerini yalnız Tanrıya adamış olmalarıyla ayrılan bir kaç Hak âşığından söz edelim dedik. Bu akşam kısmetimize Akkirmanlı Nakşî çıktı. Büyük bir divan teşkil eden şiirleri arasından halk şiirine en yaklaşık olanlardan bir kaçını dinleyelim :

«Uçtu yuvasından gönül bülbülü
Geldi bu illerde gülün arzular.
Bu dil bir bahridir, ister mekânın
Evvel bahar olmuş, gülün arzular

Güzellerin şahı gerçi nihandır
Lâkin âşıklara günden ayandır
Gönül ağlar gezer hayli zamandır
Bunda karar itmez iln arzular.

Öter can bülbülü işbu illerde,
Zahmi işler onun dertli dillerde,
Yolcular eylenmez karlı bellerde,
Göç yarağın görüp yolun arzular.

Evvel bahar oldu açıldı güller,
Koktu çemenlerde taze sümbüller,
Değildir dert ıssı yavru bülbüller,
Uçtuğu yuvanın dalın arzular.

Geçmedin ey zâhit, ağu karadan
Bilmedin kendini işbu aradan,
Ârifler anlayıp çıktı aradan,
Gurbetlik illerden halin arzular.

Bugün meydan senin, ey Hızr-ı zaman,
Cem'olup erenler kuruldu meydan.
Nakşî bir arıdır, evliya kovan,
Devşirip çiçeğin balın arzular...»

Akkirmanlı Nakşi diye meşhur olan şairimiz, aslında Divriklidir. Onaltıncı asrın sonlarında dünyaya gelmiş olmalıdır. Tanrı yoluna ne zaman baş koyduğunu bilmiyoruz. Ne varki o yolun hakkıyla eri olmasını bilmiş Akkirman'da boş kalan bir makamı doldurmak üzere oraya gönderilmiştir. Ömürünün son yıllarını orada geçirmiş, 1651 de Tanrısına kavuşmuştur. Divanından başka eserleri de vardır. Mutasavvıf halk şairleri içinde oldukça güçlü üstadlardan biri sayılır.

Bir ilâhisini daha dinleyelim :

«Hiç bilmezim bana n'oldu?
Gönül eğlenmez, eğlenmez.
Gözlerim kan ile doldu
Gönül eğlenmez, eğlenmez.

Mecnunleyin dağlar gezer
Hiç utanmaz ağlar gezer
Seller gibi çağlar gezer
Gönül eğlenmez, eğlenmez.

Girye vü zâr oldu kârım
Gitti elden ihtiyarım
Kalmadı sabra kararım
Gönül eğlenmez, eğlenmez.

Kimisi kil ü kal ister
Bu dil bir ehl-i hal ister
Tecelli cemal ister
Gönül eğlenmez, eğlenmez.

Çünkü düştün sen bu derde
Bu dert ile gider perde,
Ne göklerde, ne yerlerde
Gönül eğlenmez, eğlenmez.

Gönül durmaz konar, göçer
Yedi derya gelip geçer
Hayali gözümde uçar
Gönül eğlenmez, eğlenmez.

Akan gözlerimin yaşı
Lâle renk eyledi taşı
Diler verem can u başı
Gönül eğlenmez, eğlenmez.

Nakşiya! sür aşka gel yüz
Ki fani olasın düpedüz
Ağlar çeşmim gece gündüz
Gönül eğlenmez, eğlenmez.»

Hak âşığının da olsa, halk şairinin de olsa bir tuhaf nesnedir gönül... Yaradana da sunulsa, yaradılana da verilse sahibini huzursuz kılmakta bir eşi, bir benzeri daha bulunmaz.

ABDÜRRAHİM TİRSÎ

Gönül erlerinin Tanrı aşkıyla daha bir çoşup kendinden geçtikleri, Tanrıya kendilerini daha bir yakın hissettikleri bazı geceler vardır. Onları «İhya Gecesi» diye adlandırmışlardır. İçlerinden bir büyük gönül erinin Tanrıya yürüdüğü gece, kandil geceleri, ramazan geceleri ve hele Kadir Gecesi bu «İhya geceleri» nin en belli başlılarını teşkil ederdi. Bu geceleri kandiller, çerağlar, akıp eriyen, kıvrılıp bükülen mumlar ışıklandırır, neyler, nefirler, kudümler seslendirir, ateş etrafında uçuşan pervaneler misali dönüp dolanan beyaz tennureler renklendirirdi. Zaman duygusu, mekân kaygusundan uzak mecliste bulunanlar kendilerinden geçer, güzel sesli bir hafızın okuduğu Kur'an-ı, İslâmın büyük peygamberini öven ve bir başka güzel sesin okuduğu na'at izlerdi... Sema durur, devran başlar.. nihayet ilâhilerle bu âlemle dönülür, gülbank biter, salâ başlar, topluca Hak'kın divanına durulurdu. Ak saçlarını kar gibi bir örtünün gizlediği nur yüzlü ninemden dinlemiştim, vaktiyle bunları... İlerlemiş yaşına rağmen bozulmamış, insanın içine işleyen ahenkli sesiyle bazı bazı kendi de ilâhi söylerdi :

«Ey dost senin derdin ile
Yürüyeyim yane yane.
Dökeyim gözümden yaşı
Akıtayım dane dane...

Bana seni gerek, seni;
Sensiz neylerim ben beni!
Aşk şarabı canım canı,
İçir bana kane kane.

Boldur gönlüm fikrin ile,
Hem dilimi zikrin ile,
Dost! dost! deyu aşkın ile
Çark urayım döne döne.

Eyle cismin candan uryan,
Olayım yüzüne hayran,
Götür hicabı aradan,
Gösteredur canı cane.

Bu Abdürrahim-i Tırsî
Sen sultanın eksiklisi,
Seni umar, kerem ısı!
Ulaşa sen Hane, Hane..»

Ak saçlı ninemin söylediği ilâhilere benzeyen bu eseri, onbeşinci asrın Hak şairlerinden Abdürrahim Tirsî söylemiştir. Tirsî, İznik yakınlarında Tirse köyünde bu dünyaya gelmiş, çocukluğunu Tanrı yolunun büyük rehberlerinden ve Hacı Bayram Veli'nin damadı meşhur mutasavvıf-halk şairi Eşrefoğlu'nun yanında geçirmiş, onun tarafından okutulup yetiştirilmiştir. Eşrefoğlu Abdürrahim Tırsî'ye yalnız ilmini, irfanını ve Tanrı aşkını öğretmek ve vermekle kalmamış, ayni zamanda kızını da vermiştir. Eşrefoğlu Tanrısına kavuştuktan sonra yerine Abdürrahim Tırsî geçmiş, o da üstadı gibi sadece bir yol eri olmakla kalmamış, ayni zamanda bir söz eri olmuştur. Öyle bir söz eri ki, gücünü XIII. Yüzyıldan beri akıp gelen bir pınardan almış, açıkçası Yunus Emre tarzında şiir söylemeğe devam etmiştir :

«Yücelerden döndüreyim
Alçaklara gönül! seni.
Alçaklardan alçaklara
İndireyim gönül! seni.

Ayırayım halktan seni
Şöyle hâk edeyim teni,
Ayaklar altına yani
Bırakayım gönül! seni.

Nice kaçarsın yabana?
Aşk gemin urayım sana,
Sürüp ol maşuktan yana
Hem çalayım gönül seni.

Başım gurbete urayım,
Benlik defterin düreyim,
Alnım yazısın göreyim,
Uydurayım gönül seni.

Başımın terkin urayım,
Canımı yolda koyayım
Ne kim olursam olayım
Komayayım gönül seni.

Yürüyeyim yane yane
Aşk odun urayım cane
Bakmıyayım masivaye
Göçüreyim gönül seni

Koyayım namusu ârı
Talep edeyim ol yârı
Dün gün çektireyim zârı
Ağlatayım gönül seni

Dost gamın alayım başa,
Yürüyeyim kalka düşe
Vasfı dile gelmez işe
Uğratayım gönül seni

Sığınayım ol Mevlâya,
Yüz süreyim ol âlâya,
Abdürrahim-i Tirsî'ye
Uydurayım gönül seni...»

Yunus pınarının suyu, aktığı oluklar başka olsa da, içen ağızlar değişse de aradan asırlar geçse de yine ayni sudur.

Tirsî 1519 yılında bu dünyadan göçüp Tanrıya kavuşmuştur. Tanrı da rahmetini ondan eksik etmesin.

DİZDAROĞLU ÂŞIK ŞEVKİ

Hak aşıklarımızın seslendirdiği Ramazan akşamları bitti, Başakların Sesi'nin sevgili dinleyicileri için şenlik ve esenlikle geçmiş olmasını dilediğimiz bayram günlerini de arkada bıraktık. Ne tipi dedik, ne de boran, ne kış dinledik ne de kar, Kars kal'esine doğru düştük yollara.. Murat suyunu geçerken çağıltılar arasında bir dost sesi akıp geldi, kulağımıza kadar. Murat'la dertleşen bu sesi dinledik. Bu bir ses değil, acı dolu, ayrılık dolu, dert dolu, hasret dolu bir deyişti.

«Sen hangi illerden gelip gidersin
Dertli gönlüm gibi çağlayan Murat.
Ne derdin var, niçin böyle inlersin
Var mıdır seni de bağlayan Murat?

Akşamın güneşi şimdi batıyor
Hicranlı gönlüme oklar atıyor
Derdin bana bir dert daha katıyor
Yaralı gönlümü dağlayan Murat.

Ne güzeldir senin tatlı akışın
Yine tazeledi derdim bakışın
Gitmede sonbahar gelmede kışın
Şevkî gibi sen de ağlayan Murat.»

Adı Şevkî, kendi dertli, kimdir bu halk şairimiz diye, suyu geçmiş giderken, bu kez Ağrı dağının tepelerinden kopup gelen bir rüzgâr, ayni dost sesi bir daha kulağımıza eriştirdi :

«Göklere yükselen o yüce başın
Semaya okuyor meydanı, Ağrı.
Zümrüt mü, gevher mi, elmas mı taşın
Şöhretin sarmıştır her yanı Ağrı.

Heybetli duruşun sanki bir arslan
Her gören canları edersin hayran
Bir gece yanında olsaydım mihman
Yazaydım orada divanı, Ağrı.»

Gâh Murat suyu ile çağlayan, gâh Ağrı dağının yücelerinde gönül gezdiren bu şairin sırrını Kars kal'esine vardığımızda çözdük. Bu kal'enin dizdarlarının, bugünkü deyimle komutanlarının, koruyucularının soyundan geliyordu şairimiz. Adı Mehmet Şevki'ydi. Babası Dizdaroğlu İbrahim Efendi, dedesi Halil Usta, onun da babası Kars kal'esinin muhafızıydı. Ataları, Dağıstan'dan gelip Kars'a yerleşmişlerdi. Ailenin bir kolu da Çavuşoğulları diye anılmaktaydı.

Kars'ın Arpaçay ilçesinin Pergit köyünden Mahbube Hanımdan 1877 yılında dünyaya gelen Mehmet Şevki, yedi yaşındayken anacığını kaybetmiş, bu acıyı hayatı boyunca unutmamıştır. Küçük yaşından itibaren cami derslerine devam eden şairimiz bir yandan dinî ilimleri öğrenirken öte taraftan da sülüs, rik'a ta'lik, reyhani gibi eski yazı çeşitlerini meşketmiştir. Erzurum Askerî Rüştiyesine girmiş ve 1894 te burayı bitirmiş, askerî idadiye girmişse de, öğrencilerin çıkardığı bir ayaklanmaya katıldığı için alaya gönderilmiştir. Öğrenciliği sırasında ilk şiir denemelerine başlıyor, halk şiirinde bilhassa Aşık Sümmanî'nin etkisi altında kalıyor. Sonradan Narman'da başçavuş iken Aşık Sümmanî ile

karşılaşan Şevki, onunla dost ve arkadaş olmuştur. 1904 de terhis edilmiş, bir süre rejide katip olarak çalıştıktan sonra çeşitli bucak müdürlüklerinde bulunmuştur. 1923 de öğretmenliğe geçen şairimiz, arada bir dava vekilliği de yapmışsa da, sonunda yine sevdiği öğretmenlik mesleğine dönmüş, 1943 de Kızıldize başöğretmeni iken kalp sektesinden ölmüştür.

Şevki, halk tarzı şiirlerinden başka divan edebiyatı vadisinde de eser vermiştir, fakat ona asıl kişiliğini kazandıran eserler âşık tarzı deyişleridir. Bunlarda onun mihnet ve gamla dolu geçen hayatının yankılarına sık sık rast geliriz. İşte bir örneği :

«Yine duman aldı gönül dağını
Şimdi tipi, boran, kış bizim için
Gönül arzu eder geçmiş çağını
Bâzı hayal, bâzı düş bizim için.

Ah çeksem derundan şu dağlar erir
Bakın tali bize neler gösterir
Kâh sürur, kâh keder bizle eğlenir
Yaptığı dalgalı iş bizim için

Şevkî yad illerde yad oldu kaldı
Mihnet ü gam bize ad oldu kaldı
Bu dehre gelenler şad oldu kaldı
Geçen gamlı günler uş bizim için.»

Âşık Şevkî bir öğretmen olarak varlığını yurt ve ulusuna adamış bir ülkü eri idi. O askerliğe de ayni ölçüde gönül vermiş, askerlikten ayrılışı feleğin ona vurduğu ilk darbe olmuş, bunu daha bir çok acı ve mihnetler izlemiştir.

GUFRANÎ

Hatırlarsınız, «Başakların Sesi»nin sevgili dinleyenleri, güz aylarında bir akşam üstü «Hancı»dan iznimizi alıp yavaş yavaş ayrılmıştık, Karaman'dan.. Dilimizde bir kaç kıt'a, gönlümüzde bir kırıklık, bir gariplik vardı. Akşamın verdiği gariplik miydi, gurbetlerde dolaşmadan mı geliyordu, yoksa okuduğumuz şiirlerden mi, bilmiyoruz? Kışın şu son akşamlarında dergileri karıştırırken Karaman'dan doğru bir ses, bir deyiş geldi, kulağımıza... Bir destan söyleniyordu :

«Katre idim ummanlara kavuştum,
Kaç bulandım, kaç duruldum kim bilir?
Âlemleri kaç devridüp dolaştım
Bir sanata kaç sarıldım kim bilir?

Bulut olup ağdığımı bilirim.
Yaranile yağdığımı bilirim
Alt'anadan doğduğumu bilirim
Kaç obadan kaç soruldum kim bilir?

Kaç kez gani oldum, kaç kere fakir
Kaç kez altun oldum, kaç kere bakır
Bilmem kaç kitap ismimi okur
Kaç defterde kaç görüldüm kim bilir?

Kaç âlet oldum ellerde bakıldım
Semâdan kaç kere indim çekildim
Balçık oldum binalara yapıldım
Kaç yıkıldım, kaç kuruldum kim bilir?»

Saz şiiri geleneğine, tasavvuf neşesini katan bu şairin kimliğini araştırdık. Mahlâsını Tanrı'nın bağışlayıcı ismine yaklaştırmış bir gönül eri çıktı, karşımıza... 1863 yılında Karaman'a bağlı Başkışla bucağında doğmuştu. Babası bucağın tanınmış ailelerinden Koçak Dedeler soyundan Ferhat Ağaydı. Oğluna Ali adını vermiş, okuma çağına gelince, okuma yazma öğrenecek kadar okula göndermiştir. Genç Karamanlının yaşı onbeşi bulunca, arkadaşları teşvik etmişler, saz öğrensin istemişler. O zamana kadar çiftçilik yapan Ali, almış sazı eline, saz ve söz meclislerinin tanınıp aranan kişilerinden biri olmuştur. Bir süre sonra bu meclislerde kendi yazdığı şiirleri de söylemeğe başlamış, adı ilçe sınırlarını aşmış, Konya'ya kadar uzanmıştır. O yıllarda Konya'da âşıkların, saz şairlerinin uğrağı Sulu Kahve'den bir çağrı almış, çağrıya uymuş, koltuğunun altında sazı, sırtında heğbesi düşmüş yollara.. Sulu Kahve'de devrin tanınmış saz şairlerinden Silleli Âşık Figânî ve Konyalı Cevrî ile karşılaşmış, onlarla şiir söyleşmeleri, mani atışmaları yapmış aralarında şiir ve müziğin yarattığı bir dostluk kurulmuş. Konya gezisinden sonra âşık Gufranî, evet, söylemede geciktik, destanından kıtalar, hayatından parçalar okuduğumuz bu şair Âşık Gufranî'dir, deyişlerinde daha bir güçlülük kazanmış, hece vezni yanında aruzla da şiirler yazıp söylemeğe başlamıştır. Onun en tanınmış destanlarından biri olan yarım bıraktığımız «kim bilir» redifli şiirini dinleyemeye devam edelim :

«Bazan nebat oldum toprakta sürdüm
Bilmem kaç atanın sulbünde durdum
Bir defa Cennet-i âlâya girdim
Fakat nâre kaç sürüldüm kim bilir?

Beni birkaç şekle nakletti Hallak
Külli şey'in-kadir feyyaz-ı mutlak
Kaç kez kâse oldum, kaç kere bardak
Kaç yuğruldum, kaç kırıldım kim bilir?

Hikmet-i Yezdâne karışmak muhal
Bazı nisa eyler ve bazı rical
Bu kaçıncı kemal, kaçıncı zeval
Bir Mansur'um, kaç dâr oldum kim bilir?

Şikâr olup sayd olundum tutuldum
Nice nice penbe olup atıldım
Dokundum tezgâhta halka satıldım
Kaç açıldım, kaç dürüldüm kim bilir?»

Destan daha da uzar ve son kıt'ası, insanların felekle başı sonu olmayan çekişmesini dile getirir :

«Gufranî der tarîfatım boş değil
Güzel dinle bağrım demir, taş değil,
Felek ile hiç aramız hoş değil
Kaç barıştım, kaç darıldım kim bilir.?»

Gufranî 1926 Ağustosunda Karaman'da bu dünyadan göç etmiştir. Tanrı'nın bağışlayıcı rahmeti üzerine olsun.

MUHİDDİN APDAL

Bu akşam da Başakların Sesinde bir Hak âşığını, onbeşinci asrın son yarısıyla onaltıncı yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilen bir mutasavvıf-halk şairini dinleyeceğiz. Adı Muhiddin Abdal'dır. Hurufiliğe meyletmiş, Hacı Bektaş yolunun yolcularından biri olduğu söylenir. Muhiddin Abdal'ın hayatı hakkında hemen hiç esaslı bir bilgi yoktur. Bektaşi şairleri üzerine yazdığı meşhur eserinde Sadeddin Nüzhet Ergun merhum, Muhiddin Abdal'ın Utman Baba'nın dervişi olduğunu tahmin etmektedir. Belki de Şairin, şu nefesinde hitap ettiği Sultan Baba, Utman Babadır :

«Elâ gözlü Sultan Baba!
Ululardan ulusun sen.
Yedi iklim, dört köşeye,
Arşa, kürse dolusun sen.

Seni gören yoksul bay olur,
Kâfirler imâna gelir.
Seni sevmeyenler n'olur
Şah-ı Kerem Ali'sin sen

Şahısın eksikli kulun,
İçenler ayrılmaz dolun.
İnceden incedir yolun,
Tamam gerçek velisin sen.

Doğru sözün yol kılıcı,
Çaldığın iki bölücü;
Düşmüşler elin alıcı
Hakkın kudret elisin sen.

Dehanından kevser akar,
Nazar-ı kula Hak bakar
Kokun cüml'âleme kokar
Muhammed'in gülüsün sen.

Parlayıp ateşin yanar,
Cüml'âlem şulene konar
Susayanlar senden kanar;
Ab-ı hayat gölüsün sen

Muhiddin Abdal! n'eylersin?
Dipsiz denizler boylarsın
Ne bilirsin, ne söylersin
Aklın mı var, delisin sen.»

Hak âşıkları acayip kişidirler, bir bakarsınız kendilerini vahdet sırlarını bilenlerden, bir bakarsınız bu yolda aklını kaybetmişlerden sayarlar. Tanrı yolunun yolcularından biri olan Muhiddin Abdal, diğer bir şiirinde kendilerini şöyle tanıtmaktadır :

«Doğruya nazar eyleriz,
Biz eğri nazar bilmeyiz,
Nakd ile pazar eyleriz,
Veresi pazar bilmeyiz.

Biz ol mekânda oluruz,
Emr ile bunda geliriz,
Nakdi kâmilden alırız,
Kayba intizar bilmeyiz.

Haktır sevdiğimiz bizim,
Haktır öğdüğümüz bizim,
Boyun eğdiğimiz bizim
Haktır, özge yâr bilmeyiz.

Biz bu mülke gelüptürüz,
Ölmeden ön ölüpdürüz,
Yâr ile yâr olupduruz,
Arada ağyar bilmeyiz.

Sazımızı ele aldık,
Koşmamızı çalageldik
Namusumuz yere saldık,
Biz âşıkız, âr bilmeyiz.

Aşk ile meydana geldik,
Nazara divana geldik,
Pervaneyiz yana geldik,
Zincir ile dâr bilmeyiz.

Evvel âhır yâr kuluyuz
Hayder-i Kerrar kuluyuz,
Ezelden ikrar kuluyuz,
Müminiz, inkâr bilmeyiz

Muhiddin Abdal coşunca,
Dalga deryayı aşınca,
Aşk önümüze düşünce
Hiç sabr u karar bilmeyiz.»

VAHIT LÛTFİ SALCI

Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri bir yol da İstanbul'a uzanalım. Bundan 17 yıl önce bu gelimli gidimli dünyaya gözlerini yuman bir folklorcumuzu, o derecede değerli bir halk şairimizi analım dedik. Türk folkloru alanında çalışmalarıyla ad yapmış ve eşsiz bir varlık sayılan bu halk şairimiz Vahit Lûtfi Salcı'dır. 7.2.1950 yılında dünyamızdan göç eden Vahit Lûtfi Salcı, 1875 yılında İstanbul'un Kumkapı civarında Kadirga meydanına bakan bir evde doğmuştur. Soyu ilk Osmanlı Türklerine sal yapan bir aileye dayanır, babası telgraf müfettişi Lûtfi beydir. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da yapan Vahit Lûtfi yüksek öğrenimi sırasında 1899 da II. Abdülhamid'in idaresi aleyhinde bulundu gerekçesi ile önce hapse atılmış, dokuz ay sonra da Elâzığ'a sürülmüştür. Şairimizin hayatındaki bu ilk karanlık ve acı gölge onu bütün ömrü boyunca takip etmiş, 1908 de İstanbul'a dönmüş, evlenmiş, ilk çocuğunu kaybetmiş, ilk yuvasının yıkıldığını görmüş, Silivri nüfus memurluğunda, Kırklareli vilâyeti özel muhasebesinde, Alpullu şeker fabrikasında çalışmış, asıl adını yazarlığında ve şairliğinde kazanmıştır :

«Aşkın vuran, yıkan kasırgasında
Başımdan esmedik yeller mi kaldı?
Taşkın tufanların her dalgasında,
Üstümden aşmadık seller mi kaldı?

Ömrümü yıbrattım aşkın yelinden,
Feryadlar duyarım gayet derinden,
Aksine giden şu bahtın elinden,
Öpmediğim namerd eller mi kaldı?

Gel denilen yere geldiğim için,
Er denilen yere erdiğim için,
Herkesi inanıp sevdiğim için,
Duymadığım acı diller mi kaldı?

Okuduğu harfi bile bilmeyip,
Gözündeki pus perdeyi silmeyip
Başındaki cılk yarayı görmeyip
Bana kel demedik keller mi kaldı?

Şikâyet eyleme Vahid vaktinde,
Gayetle güzeldin sen gençliğinde,
Şol vuslat bezminde, güzel ceminde,
Sarmadığın ince beller mi kaldı?»

Vahit Lûtfi'nin ilk yazısı 1898 de yayımlanmış, bunu çeşitli gazete ve dergilerde çıkan yazı ve şiirleri izlemiştir. 8 basılmış, iki de basılmamış eseri vardır. Bunlardan bizi konumuz bakımından ilgilendireni, aruz ve hece vezniyle yazdığı şiirlerini topladığı «Saz şairleri gibi...» adlı eseridir. Asıl Türk edebiyatının, yüzyıllar boyu gittikçe zenginleşerek yürüyüp gelen halk edebiyatı olduğunu, onun için halk edebiyatının vezin ve şekillerini kullanarak yeni bir görüş, düşünüş ve duyuşla şiir yazdığını söyleyen şairimiz, ayni zamanda batı ve doğu musikilerinde de söz sahibiydi. Bu alanda da pek çok öğrenci yetiştirdiği onu tanıyanlarca söylenmektedir. Onun halk edebiyatı tarzında, fakat yeni bir ruhla yazdığı şiirlerinden birini daha dinleyelim :

«Bir güzel yâr sevdim deyü yarenler,
Kazandım şöhretle şan şan üstüne.
Konuştuğumuzu sezip görenler,
Şüphelere düştü zan zan üstüne.

Bir zamanlar yârim ile ayrıldık
Aramızda sözler geçti darıldık,
Sonra barıştık da tekrar sarıldık,
Kattık canımıza can can üstüne.

Düşünceleri bir yana bıraktık,
İnsan, hayvan geçmez yerlerde yattık,
Gönül Kâbesini puthane yaptık,
Taktık kulesine çan çan üstüne.

Başımı koyardım nazik kollara
Vahid bakar şimdi sağa sollara
Yârim gelecekmiş deyu yollara
Yaptırdım billâhi han han üstüne.»

Son yılları yokluk içinde geçmiş, kendi mi sebep olmuştur, felekten mi gelmiştir, bilinmez. derdi gün günden artmış, üzerine yığılan gam yükü altında bir şubat günü bu acı dünyadan göçüp gitmiştir.

«Vahid geç artık bu kuru emekten
Boşuna hayatı sürüklemekten
Ömrümde bir vefa gördüm felekten
Şarap sundu bana zemzem üstüne.»

TÜRABÎ

Mart ayı, yaşı yetip çağı gelenlerin şerefli askerlik görevlerini yapmak üzere kıt'alarına katıldıkları iki dönemden biridir. Hoş bir tesadüf oldu. Bu akşam elimizde Sultan Abdülmecit devrinde askerliğe nasıl çağrılıp alındığını anlatan uzunca bir destan bulunuyor. Hepsini okumağa vaktimiz olmadığı için, bazı kıt'alarını dinleyelim :

«Yine şu Konya'ya bir ateş düştü
Dağıldı defterler ün ile figan
Okunur defterde ismin çıkarsa
Kimseden fayda yok Mevlâ'ya dayan

Defter sorulacak geçin varalım
Devletin emrine razı olalım
Eğer sorarlarsa haber verelim
Birliyi, beşliyi edelim beyan

Kâtipler defteri eline aldı
Kimini bağladı kimini saldı
Yazıya girmedik insan mı kaldı
Geçti bu yazıdan anadan doğan

Devletin umuru tükenmez imiş
Bir iş olmayınca görülür mü düş
Söz söze komuşlar kavilli döğüş
Hiç yiğit mi olur sonunu sayan

Vücuhlar sıraya gelir oturur
Kâtipler eksiğin yazar bitirir
Kısmeti olanı çeker götürür
Kimi atlı gider kimisi yayan

Çekemem bu derdi dağlar aşarım
Dertli olanların derdin deşerim
Görürüm görmesin helâllaşırım
Ecrimi vermiştir bu hale koyan

Yazıldı şukkamız vardı ulaştı
Yazılan askerden gözüm kamaştı
İnsan koyun kuzu gibi meleşti
Sana malûm olsun Abdülmecit Han

Devletin emrini alır dediler
Bu düzen böylece kalır dediler
Yardımcımız olsun üçler, yediler
Uyan Hacı Bektaş ne yatın uyan

Bulun askerimi gelsin göreyim
Tamamdır alaylar vakıf olayım
Sene beş deyince izin vereyim
Bunu da böylece der ismi Sultan

Tam oldu taburlar kumanda ister
Geydir askerine püsküllü fesler
Şevketlim sen bize adlini göster
Ulu camilerde okundu Kur'an

Seyyah olup şu yerlerde gezerim
Dipsiz deryalara dalıp yüzerim
Askere bir destan yazıp düzerim
Dinlesin âşıklar bir ulu Sübhan

Türabî kendini açığa atmaz
Bu aşkın oduna kül olup yakmaz
Üç günlük ömrüne kasavet etmez
Oturup tenhada ediyor figan.»

Halk edebiyatımızda bir kaç Türabî vardır. Bu destanı düzen Türabî bir zamanlar Konya'da yaşamış ve orada Tanrı'nın rahmetine kavuşmuştur. İlk mezarı Yağlıtaş Mescidinin bulunduğu yerde olup bu mescit büyütülmek istenince cesedi karşıdaki büyük kabristana geçirilmiştir. Abdülmecit Han devrinde yaşayan bu Türabî, asıl adı Ali olan Ankara'lı olduğu söylenen, bir vakitler Kırşehir'deki Hacı Bektaş dergâhında şeyhlik eden ve 1868 de ölen Türabî midir, bilmiyoruz. Her ikisinin şiirlerindeki benzerlik bu iki şairin aynı kimse olduğu kanaatini vermektedir. Yine uzunca bir şiirinden bir kaç kıt'a dinleyelim :

«Eski sebaktan geçiben
Gel, çevir evrak! dediler
Rıhlet-i bang etti sada
Dinle hey ahmak! dediler

Sende nedir bu semelik?
Satma bana, gel, dedelik
Sırtına bir elli çelik
Urmalı mutlak! dediler

Vah sana vah, başına taş,
Dünya için bu ne telâş..
Hak yoluna can ile baş
Vermeli, korkak! dediler.»

Şairimiz sonunda toprak olacağını düşünerek mahlasını Türabî takmıştır. Söylentiler doğruysa, ilk mezarının açılışında vücudunun hiç bozulmadığı görülmüştür.

İSMİYOK

Bu akşamki halk şairimizin mahlâsı İsmiyok'tur. Evet yanlış işitmediniz. İsmiyok!... Âşık İsmiyok, Batumlu Teymur Paşa'dır. İnsan kendini sazın tellerindeki seslere kaptırmaya görsün, ne paşalık kalıyor, ne beylik.. Ad bir yanda kalıyor, san bir yanda.. Tepeden tırnağa bir âşık olup çıkıyor. Hangimiz tahmin edebiliriz, İsmiyok mahlâsı altında şu aşk şiirini yazanın bir paşa, hem de memleketini işgal edenlere karşı millî teşkilât kurup mücadele eden bir paşa olduğunu!...

«Ahmer yanağına, gül dudağına
O mah cemaline kim kurban olsun?
Selvi kametine hem budağına,
Billûr gerdenine kim kurban olsun?

Kaşların yay gibi daim ok atar
Kirpiklerin ucu bağrıma batar,
Şah memen üstünde gonceler biter
Şirin lisanına kim kurban olsun?

Çeşmin hükm ediyor sultana, şaha,
Arz ile semaya şems ile maha,
İsmiyok'u saldı böyle bir aha,
Lûtf ü ihsanına kim kurban olsun?»

Teymur Paşa 1860 yılında Batum'un Acara İlçesinin merkezi olan Hula'da doğmuştur. Babası Hamşi oğlu diye tanınmış Şerif Paşa'dır. Teymur'u özel hocalar yetiştirmiştir. Babası gibi o da çeşitli mahallî ve idarî memurluklarda bulunmuş, sonunda paşalık rütbesini almıştır. Bu rütbesini, önceleri memleketini işgal eden düşmanlar zamanında da muhafaza etmiş, sonra türlü cezalarla yurdundan uzaklaştırılmıştır. Bundan sonraki şiirlerinde Teymur Paşa iki sevgili için yanmıştır. Bunlardan biri vatanı, diğeri de annesi, kardeşleri, iki eşiyle yavrularının teşkil ettiği ailesidir. İşte bu deyişlerden birisi :

«Kendim gurbetteyim, canım sılada
Vatanın hasreti çıkmaz gönlümden.
Kadir mevlâm bizi erdir murada
Eş, ahbap, kardeşim çıkmaz gönlümden.

İhtiyar validem arzumu çeker,
İkişer ailem gözyaşı döker,
Aklıma geldikçe tütünüm tüter,
Yavrularım asla çıkmaz gönlümden.

Gece gündüz göz yaşımı dökerim,
Komşuların hasretini çekerim.
Bundan başka yoktur benim kederim,
Milletin sevdası çıkmaz gönlümden.

Takdirimiz böyle mevlânın işi,
Emr-i ilâhiye kim durur karşı
Musallat eyledi kâfir keşişi,
Mel'unun hiddeti çıkmaz gönlümden.

İsmiyok kendine sakın zulm etme,
Tevekkül babını asla terk etme,
Fahr-i âlem Mustafa'yı unutma,
Hakkın inayeti çıkmaz gönlümden.»

Sonunda vatanına kavuşmuşsa da bu kez de ömrü vefa etmemiş, elliüç yaşında tifodan Acara'nın Koçah köyünde dünyaya gözlerini yummuştur. İsmiyok'un en tanınmış şiirlerinden biri de Ardahan için söylediği destandır. Bu acı eserin birkaç kıt'asını dinleyelim :

«Tek erkek kalmadı kırdılar bütün,
Binlerce yavrular kaldılar yetim,
Söndü ocakları çıkmıyor tütün,
Hep haneler harap oldu Ardahan

Ölen, öldü halâs oldu zulümden
Haber alın şimdi geri kalandan
Kurtaran yok gaddarların elinden
İşin bir Allaha kaldı Ardahan.

Zalim bu zulm ile pâyidar olmaz
Mazlumların âhı hiç yerde kalmaz
Kimsenin ışığı subha dek yanmaz
Bir gün tutar intizarın Ardahan.»

HAYRETÎ

Geçen yüzyıllarda Doğu Anadolu nasıldı? Daha bir yol, geçit vermez, daha yok yoksul muydu, bilmiyoruz. Bildiğimiz bir şey varsa oralarda yaşayanların her zaman insanı hayrette bırakan bir gönül zenginliğine sahip olmalarıdır. Bu akşam yine dergi sayfaları arasında Doğu Anadolu'da geziye çıktık. Dünyada Van, ahirette iman derlermiş. Ercişli Emrah'ın koşma koşup, türkü yakıp destan düzdüğü yerlerdeyiz, bu akşam. Dağlar arasından esip gelen bir kara yel, Vanlı bir halk şairinin, Âşık Hayretî'nin çağrısını getirdi, kulaklarımıza :

«Yara gönül yarasıdır
Benim yaylamın dağları
Yeli yiğit na'rasıdır
Canım yaylamın dağları

Sesim saldım kara yele
Dostlar duya duya gele
Korkum göğsü açа yele
Şanım yaylamın dağları

Yel eser dallar sallanır
Adı dillerde dillenir
Baharda kokar güllenir
Canım yaylamın dağları

Düşman almış dört bir yanım
Dost yoluna kurban canım
Yekeyek yoktur gümanım
Güman yaylamın dağları

Hay dedim geçlik çağına
Yadlar girdi dost bağına
Felek sardı derd ağına
Derman yaylamın dağları

Güneş doğru gece gider
Üstten eser yüce gider
Gurbette zor güce gider
Hayretî dağlar dağları»

Şiirinden de anlaşılacağı üzere, bir tabiat aşığı olan Hayretî, XIX. yüzyılın ilk yarısında Erciş'in Haydarbey diye adlandırılan bir köyünde dünyaya gelmiştir. Köy deyip de geçmeyelim. O asırda burası mektebi medresesi olan köydür. Şairimiz bir süre köyünün medresesinde okumuş, sonra Erciş'e gelmiş, Salihiye mahallesinde yerleşip oturmuştur. Derler ki asıl adı Derviştir. Hayatı nasıl geçti? Ne iş tuttu? Neyle geçindi? bilmiyoruz. Son günleri hakkında bilinenler Erciş'te bir süre yaşadıktan sonra Van yakınlarındaki Mollakasım köyüne gittiği ve burada Hakkın rahmetine kavuştuğudur.

Şiirlerinden bir süre sevgilisinden ayrı düştüğü, bir yol erine bağlanmış bir gönül eri olduğu anlaşılmaktadır. Söyleyişleri candan, akıcı ve ustacadır. Bir deyişini daha dinleyelim:

«Gönül ayrı düştü zülfi karadan
Gam desem gam gelir, ar bana yeter
Güzelleri size versin yaradan
Benim sevdiceğim yar bana yeter

Garip serim bir Allah'a beyandır
Yarimin sevdası serde imandır
Pirini bilmeyen yolda yayandır
Arayıp bulmağa yar bana yeter

Kiminin ummanı akar derinden
Kiminin rüzgârı eser serinden
Kimi kızdan sever, kimi gelinden
Şirindir, tatlıdır nar bana yeter

Deniz kırağında esvap yuyulur
Bir kişi de bir kabire koyulur
Evvel, evvel gönül hakkı sorulur
Hayreti'm bu demde zar bana yeter.»

YUSUFELLİLİ İZNÎ

Yine soğuk, yine yağış olmasına rağmen, kış günlerinin karlı, boranlı, tipili fırtınalı donduran havasını gerilerde bıraktık. Bahar aylarının bu ilk akşamlarında Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenlerine bir güzelleme dinletelim, dedik :

«Ala gözlerine kurban olduğum
Beni yaktı yâr sürmeli gözlerin
İşimden, gücümden abdal eyledi
Ömrüm yıktı yâr sürmeli gözlerin.

Yâr güller açılmış hüsnün bağında
Bir murat almadım yâr kucağında
Öpülmenin, kuculmanın çağında
Geçer vakti yâr sürmeli gözlerin

İzni'yim çekerim dert ile kahrı
Yâr doldurup verse içerim zehri
Nice onbin İstanbul gibi şehri
Değer tahtı yâr sürmeli gözlerin.»

Güzellerin sürmeli gözleri kim bilir İznî gibi, kaç halk şairimizin gönlünü çalmış, yaşayışının düzenini bozmuş, yolunu - yordamını unutturmuştur. Bu şiire ve şaire bir folklor dergisinde rasladık. Folklorcularımızdan Mehmet Gökalp, bu şiiri Âşık Huzurî'den derlemiştir.

Yusufelili Âşık İznî, bir sürmeli gözlü güzel için yaktığı güzellemeyi, hayatında büyük bir yeri olduğunu, ölümü üzerine yakdığı destandan anladığımız, eşi için mi yazmıştır, bilmiyoruz. Şairin bu destanî ağıtı, insanın içine işleyecek bir acılıkta olmakla beraber, dinlemekten vaz geçilemiyecek bir güzelliktedir :

«Ervah-i ezelden tarif-i merre
Bu fani dünyaya geldim ağlarım
Şikâyet olmasın ol Perverdigâre
Dert üstüne bir dert oldu ağlarım

Güvendim vatana gitmeye yolum,
Soldu gülistanım, dağıldı gülüm
Uçamam kırıldı kanadım, kolum,
Mecnun deryasına düştüm ağlarım.

Her ne yana baksam gözlerim arar,
Senden başka yaralarım kim sarar,
Ne haber var, ne dide de karar,
Derunî dert ile doldum ağlarım.

Hecre kadar baki kaldı ayrılık,
Herbirinden ağır geldi ayrılık,
Aklımıza fikir aldı ayrılık,
Serseri divan'oldum ağlarım.

Talihim aksine başım belâlı
Bir dem şâd olmadım kendim bulalı
Mihnetli dünyaya geldim geleli
Sanmasın bir dem güldüm, ağlarım.

Bülbülem feryadım gülden değildir,
Derd-i derunum var dilden değildir,
Bize bu ayrılık kuldan değildir,
Takdir-i Mevlâ-yı bildim ağlarım.

Mevlâm suvalların eylesin hafif
Hüsn-i vefatını eylesin tarif,
Yiğirmiikide şaban-ı şerif,
Mevlâ'ya emanet kıldım ağlarım.

Der İznî der fikir - dane yok yetim,
Takdir-i ilâhi itti çok yetim,
Bu garip çöllerde sergerdan yetim
Ellerim koynumda kaldım ağlarım.»

Âşık İznî araştırıcıların bildirdiklerine göre 1854 yılında Yusufeli'nde doğmuş, bu ilçenin Zor köyünde bir süre çiftçilik, yirmi sene kadar da muhtarlık yapmış, bu görevinde karşılaştığı zorlukları «Muhtar destanı» adlı şiirinde dile getirmiştir. Ömrünün son yıllarında o da diğer saz şairleri misali gurbete çıkmıştır. Bu gurbete çıkışta muhtarlığın verdiği sıkıntılar mı, yoksa kaybettiği eşinin acısı mı rol oynamıştır, bilinmez. İhtiyar şairimiz 75 yaşında 1929 yılında Merzifon'un SARAYCIK köyünde vefat etmiştir.

AŞIK RIZA

Başakların Sesi'nin vefalı dinleyicileri, bu akşam bir vefa ocağının yüzyıllar boyu gönülleri ısıttığı, bir Gönüller sultanı'na uğrak ve ebedi durak olan bir diyardayız, sözün kısası Konya'dayız... Türk folkloruna, halk edebiyatına hizmet yolunda bütün bir ömrü harcanmış olan, merhum M. Halit Bayrı'nın bir yazısı bizi çekip getirdi, bu dünya cennetine!...

«Ben senin aşkınla yandım kül oldum
İnan ey kaşları keman sorma hiç
Hûbların serveri ben seni buldum
Menendin görmedim inan sorma hiç

Kerem kıl ülfeti kat'etme benden
Feragat eylemem sen sîmi tenden
Cihanı verseler geçmezem senden
Benim halim sana ayan sorma hiç

Gerçi sen dilbere yâr mı bulunmaz
Âşıkın kalbinde nâr mı bulunmaz
Tarik-i aşkında kâr mı bulunmaz
Gülünce ey hokka dehen sorma hiç

Pençeminden bir tel yadigâr olsun
Sadakat kimdedir aşikâr olsun
Rıza'ya her zaman iftihar olsun
Bende ne var bilmem aman sorma hiç.»

diyen bir şairi, Konyalı Aşık Rıza'yı tanıdık, bu yazıda!.. Mehmet Halit Bayrı'nın bildirdiğine göre bu Âşık Rıza, ne 1857 doğup 1898 de ölen Apalının Rıza efendidir, ne de 1877 de doğan 1906 da ölen Konyalı Âşık Rıza'dır. Rıza mahlâslı üçüncü bir Konyalı şairi tanıtan Halit Bey, onun şiirlerine 1857 de yazılmış bir mecmuada rast gelmiştir. Tahminine göre. bu Âşık Rıza, Konyalı Aşık Şem'î zamanında yaşamış, onu tanımış, onun yolunda yürümüş, onun öldüğü yıllara yakın ya biraz önce, ya bir az sonra bu dünyadan göç etmiştir. Yazıda bildirildiğine göre Âşık Rıza geleneğe bağlı bir saz şairi olarak Anadolu'yu dolaşmış, akşam garipliğinde vardığı köylerde içinin acısını sazının tellerine söylemiştir :

«Kaldı gözlerimde yârin hayali
Vatanımdan etti âvare gurbet
Yaktı kül eyledi ben bîmecali
Hasret etti beni şol yâre gurbet.

İftirak ateşi yaktı vücudum
Yanmakta pür-alev çıkar mı dûdum
Ah ile vah ile ömrü nukudum
Geçmektedir böyle ne çare gurbet?

Göndersem yârime bir nâme olsun
Ben gibi gözleri yaş ile dolsun
Arayanlar bizi gurbette bulsun
Düşürdü Rızayı efkâre gurbet.»

Duygularını içten ve özden söyleyişleriyle, oldukça akıcı deyişleriyle ortaya koyan Konyalı Âşık Rıza, bir aşk şairidir. Hece vezniyle yazdığı gibi aruzla da şiir düzmüştür. Eserlerinde Âşık Şem'î'nin tesirlerini görmek kabildir. Şairmiz bir şiirine şu kıt'ayla başlar :

«Gizli sevda çekip aşka düşenler
Elbette gün olur ayâna çıkar
Çekelim mihneti sabr eyle gönül
Gör ki bunun sonu ne yana çıkar.»

Onun sonunun ne olduğunu, ömrünün ne yandan nasıl sona erdiğini bilmiyoruz. Bugün kısmet onu anmakmış, bir akşam da nasip olur Âşık Şem'î'yi anarız,

AŞIK MEHMET YAKICI

Birkaç gönül ve söz erinin arkasına takılıp geldiğimiz, Gönüller Sultanının Konya'sındayız, bu akşam da Başakların Sesi'nin sevgili dinleyicileri!... Onyedi yıl önce 25 Ocak 1950 de bir âşık bu dünyadan göç etmişti. Arkasından şiirler düzdürüp, Ali Rıdvan Bülbül'e :

«Âşık geldin, âşık gittin toprağa,
Gözler seni arar, dil seni söyler.
Yıllardır hasrettin yeşil yaprağa,
Mevsim seni ister, gül seni söyler..

Türkü yakıp siler idin yaşını
Bahar edemedin kara kışını.
Hor mu gördü felek kuru aşını,
Çiçek sana açar, dal seni söyler.»

dedirten bir saz şairiydi. Âşık Mehmet'ti adı, Yakıcı takmıştı, soyadını.. 1879 yılında Konya'nın Sarnıç mahallesinde, misafir odasında 8 - 10 kişiye sofra kurulan, sayısız konuğun ağırlandığı bir evde dünyaya gelmişti. Babası Göçü köyünün ileri gelenlerinden Bekir Ağaydı. Küçük Mehmet ilk

öğrenimini Konya'nın Sedirler mahallesinde yapmış, sonradan medreseye gitmişti. Babasının ölümü üzerine orayı bitirmek nasip olmamış, Göçü köyüne giderek çiftin - çubuğun başına geçmiştir. Bu sırada yaşı onsekizdir, babasının ölümünden iki yıl önce evlenmiştir. Sazı alıp âşıklığa başlaması ise otuzundan sonradır. Bir zamanlar uğrun uğrun söylediği şiirleri, birinci cihan harbinde askerken ortaya çıkmış, bir yandan onbaşı rütbesi verilirken, öte yandan isminin başına âşıklık sıfatı eklenmiştir. İşte güzel üstüne bir deyişi :

«Enginlere inen gönül
Bir yükseğe çıkar mısın?
Yâr aşkına ölen gönül
Gözün açıp bakar mısın?

Bu aşk derdi büyük belâ,
Kendi beyaz gözü elâ
Hayali gitmiyor halâ
Karşıma bir çıkar mısın?

Gönülde sevgili durur
Ciğerime hançer vurur
Beni görse yüzün bürür
Böyle canım sıkar mısın?

Sen bir Mevlânın kulusun
Hangi bahçenin gülüsün,
Hep güllerin bülbülüsün
Dallarında öter misin?

Aşkın dolusunu içti
Aşk sevdası baştan aştı
Bir kötüye yolun düştü
Bir nasihat eder misin?

Âşık Mehmet çek cefayı
Dünyaya bulman vefayı
Ahirette sür safayı
Bir gün canın verir misin?»

Âşık Mehmet'i son zamanların en usta, en güçlü âşığı sayarlar. O yalnız Konya'da değil, İzmir'de de, Ankara'da

da ününü duyurmuş, fakat önüne çıkıp onunla karşılaşacak bir usta bulamamıştır. Gün gelmiş taşlamalar, gün gelmiş, güzellemeler söylenmiş, övmesini de bilmiş, sözle dövmesini de. Bir destanında pirelerden yakınmış :

«Nerede gezer pirelerin sürüsü,
Rahvan attan iyi yürür tırısı.
Kovalarken karşı koydu birisi,
Yandı canım pirelerin elinden» demiş.

1949 daki kuraklık için düzdüğü destanın son kıt'alarını şöyle bitirmiştir :

«Ulaştı milletin Ofis canına
Vali beyin böyle düşer şanına
Geleli varmadım ben hiç yanına
İster ise varırız biz yavaş yavaş...»

Âşık Mehmet hayatı boyunca elinin emeği, alnının teriyle yaşamış, âşıklığını kazanç vasıtası yapmamış, bir anda gönlünden kopup doğuveren koşmaları, destanları, türküleriyle çevresindekileri kendine bağlamıştır. Onun başına bağlananlar da olmuştur. Ona onyedinci ölüm yılında Tanrı'dan rahmet dilerken sözlerimizi Aşık Mehmet'in bir güzellemesiyle bitirelim :

«Gonca gülsün, has bahçede bitersin,
Bülbül gibi gül dalında ötersin
Garip bülbül beni mahzun edersin,
Bulunmaz emsalin eşin belâlım

Karanfilsin bahar gelir açarsın
Her tarafa güzel koku saçarsın
Bülbül gibi gül dalında uçarsın
Ağrımasın başın senin belâlım

Âşık Mehmet yapan bu senin methin
Ne kadar methetsem değer kıymetin
Çok beğendim senin sözün, sohbetin
İnci gibi dişin senin belâlım..»

KONYALI ÂŞIK CEVRİ VE HİKMETİ

Dergilerde rastladığımız Konya'lı âşıklar arasında gezinirken, bir yazı bizleri ondokuzuncu yüzyıl sonlarında Konya'nın meşhur Sulukahvesi'nde yapılmış bir âşık karşılaşmasına çekip götürdü. Sanki yazıda Konya'ya kadar gelmişken bir vakitler saz şairlerinin uğrak yeri olan, orada atışıp karşılaşarak ustalıklarını ortaya koydukları bir sanat meydanı olan Sulukahve'yi tanımadan gitmek olmaz, deniyordu. Bu kahve, bir vakitler Mevlâna Dergâhı'nın batısındaki meydanın ortasında yükselen şadırvanın üstünde yer almıştı. İşte burada karşılaşmalardan birini Mehmet Önder'in kaleminden okuduk, sizlere de dinletelim, dedik :

«Aşık babına kangı yönden dahilsin
Güzellerden ferman aldın hoş musun
Bu âlemde acep niye mailsin?
Dolu musun, yoksa kuru boş musun?

Boyun eğdim güzellerin şahına
Gönül düşkün vech-i enver mahına
Anın için düştüm gurbet rahına
Aşk babında bilmem bana eş misin?

Cevrî der ki usanmışım gezmeden
Kalem alıp nice kaş, göz yazmadan
Bir âşıkım indim geldim, Sızmadan
Tatlı şeker, yoksa kaya, taş mısın?»

Derler ki Âşık Cevrî Konya'da doğmuştur, Özdemir medresesinde akı karadan seçecek kadar bir tahsil gördükten sonra Konya dolaylarında Sızma köyüne imam olmuş, gittiği köyün suyuna, havasına hayran olup orada kalmış, evlenip yerleşmiştir. Açık fikirli, dediği dinlenir, sohbetine doyulmaz bir kişi imiş. Ama bir az önce dinlediğimiz şiiri, karşısında oturan Âşık Hikmetî'ye hoş gelmemiş, almış sazını eline hem çalmış, hem de söylemiş :

«Âşık Baba eğer aşkım sorarsan
Yurd aşkıdır, aşkım benim ezelî,
Sen aşkını güzellerde ararsan
Yurdsuz kanda görürsün sen güzeli?

Çirkin sevda dünyaları dar eden
Yurddur çünkü güzelliği var eden,
Yurdsuz sevda insanları hor eden,
Ta ezelden ben bu işi sezeli.

Hikmetî der bu bir iz'an değil mi?
Hor düşünen kâmil insan değil mi?
Önce vatan, sonra canan değil mi?
Çok oldu ben bu fikrimi yazalı.»

Yurdunu, vatanını bu derecede seven, sevdiğini böylesine dile getiren Âşık Hikmetî de gerçekten usta bir şairmiş hani!... Buna karşı bir cevap verilmemiş olmalıdır. Yine derler ki güzel saz çalmak, irticalen böylesine güzel şiirler söylemek, Konya'ya gelen âşıklarla karşılaşıp imtihan olmak, sonunda da karşısındakini susturarak Âşık Hikmetî'nin daima yapageldiği bir işmiş. Aşık Hikmetî de Konyada doğmuş, asıl adı Mehmet'miş, bu dünyadan göçüşü 1911/12 yıllarındadır, Âşık Cevrî ise 1895 de ölmüştür.

Güzel Anadolu'm bir uçtan öte uca tükenip bitmeyen bir sanat kaynağıdır. Bir kere içine girmeye, derinliklerine dalmaya gör. ne Cevrî'ler, ne Hikmetî'lerle karşılaşmazsın ki? Tanrı yazanlardan razı olsun, bugün onlar bu dünyadan çekilip gitmişler, yazdıkları cönklerde, söyledikleri dillerde, yaşadıkları yerlerin hatıraları gönüllerde kalmıştır. Kimi bu yurdun taşına, toprağına, kimisi bu yurdun yetiştirdiği güzellere aşık olmuş ,sevgilerini dile getirmiş, deyişleri akşamlarımızı seslendirmiştir.

KUL AHMET

Maraş yolarındayız, bu akşam Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri. Sanırım bu akşama kadar, bu taraflara ya bir defa uğramıştık, veya hiç yolumuz düşmemişti. Bir gönül eri, bir söz eri aradık, kısmetimize cemale âşık bir Tanrı kulu çıktı. Adı Kul Ahmet'ti, 1932 yılında Maraş'ın Pazarcık ilçesine bağlı Bozlar köyünde doğmuştu. Babası Mehmet, dedesi Pazarcık'ın Köroğlu köyünden Bilâl Ağa'dır. Dedesinin ninesi ise söylentilere göre, halk edebiyatımızın destan kahramanı Köroğlu'nun eşi Benli Döne soyundan gelmedir.

Kul Ahmet'in şiir söyleyip saz çalışı Tanrı vergisi olduğu kadar, soy çekiminden de gelmedir. Ninesinin babası Mehmet Dede de, babası Mehmet Ağa da ellerinde sazları, dillerinde ince söyleyişleri olan kişilerdi. Ancak şairimiz babasını daha bir yaşındayken kaybetmiş, onun sanat yolunda ustalığını Hasan Aksoy adlı bir başka saz üstadı yapmıştır. Kul Ahmet okula gitmemiş, okuma - yazmayı sonradan öğrenmiş, oniki yaşında saz çalıp şiirler söylemeğe başlamıştır :

«Ey gaziler ben bir derde duş oldum
Ne sultan rahm eder, ne de kul çeker
Başım alıp düşsem sevda çölüne
Ne sahra dayanır ne de bel çeker

Cevrini çekerim her gün her gece
Aşk elinde perşan hallarım nice
Sevda meyvasını vursam ağaca
Ne yaprak dayanır ne de dal çeker

Yaram elli iken dayandı yüze
Ne Eflâtun bakar ne Lokman bize
Hayal pınarını döksem denize
Ne derya dayanır ne de sel çeker

Gönül âşık bir perinin hastası
Bekliyor sahrada gelmez Leylâsı
Toros Ekspres yârin postası
Ne makastan çıkar ne de yol çeker

Kul Ahmed'im yazdım bir name dilek
Göndermez yare bu çarh-ı felek
Eyvah benden küstü yar Mihri-melek
Ne mektup salar ne de tel çeker.»

Mihri - melek şairimizin düşünde aşık olduğu bir kızdır. Şairimiz sanat yolunda bu rüyayı gördükten sonra ilerlemiştır.Yalnız bu rüya onu sadece sanat yoluna değil, ayni zamanda Anadolu'nun uçsuz - bucaksız yollarına da düşürmüş, ilk seyahatini Malatya'ya yapmış, oradan Sivas'a geçmiş, sırasıyla Zara, Şarkışla ve Banaz'a uğramıştır. Zara'da Zeliha adlı bir kıza gönül vermiş, sonra Maraş'a dönmüş, askerliğini İzmir'de yapmış, birkaç kere Anadolu'yu gezmiştir. Bir ara amcası kızı Ayşe ile evlenmesi söz konusu olmuş, bu yüzden bir hayli çile çekmiştir :

«Cihanda görmedim dostun vefasın
Mecnun gibi çektim Leylâ cefasın
Rakipler şad oldu sürdü sefasın
Yâri ben avladım, el aldı gitti.»

diyen Kul Ahmet'in bahtından yakınan bir şiirini daha dinleyelim :

«Gönül perişandır çarhın elinden
Akar boz bulanık selden usanmaz
O kimdir bülbülü gülden ayıran
Bülbül figan eyler gülden usanmaz

Kani Hakk'a doğru gelip göçenler
Yol deyince serden, candan geçenler
Hızır'ın elinden dolu içenler
Gezer dağ u taşı belden usanmaz

Akar gözlerimden kan ile yaşlar
Hep başıma geldi gördüğüm düşler
Seherden erlere bezirgân işler
Çekilip gidiyor yoldan usanmaz

Bu aşkın elinde dertlerim biter
Ben derman ararken efkârım artar
İkrarlar bend olmuş bir dilden öter
Arı hizmet eder baldan usanmaz

Kul Ahmed'im hizmet eyle canana
Dost kabından içip içip kanana
Günbegün Hak için deyip yanana
Erişir didara kuldan usanmaz.»

ÂŞIK ÖRGEEVREN

Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri, uçsuz - bucaksız Anadolu'da bir uçtan öte uca, doğudan batıya gezdiğimizi söylüyoruz, Aylar geçmiş, hatta yıl olmuş, batı Anadolu'ya ayak basmamış, hep orta ve doğu Anadolu,da dönüp dolanmışız. O taraftakilerin de gönülleri kalmasın, bir yol da batıya gidelim, dedik. Dergileri karıştırdık, sonunda güler yüzlü aydın bir halk şairimizle karşılaştık. Sındırgılı Süreyya Bey'di adı. Birkaç dönem Balıkesir milletvekilliğinde bulunmuş, bir Hukuk Fakültesi mezunuydu. Asıl mesleği avukatlıktı. Gönlünü edebiyata kaptırmış, çevresindeki saz şairleriyle dostluk kurmuş, onlar gibi saz çalmaya özenmiş, onlardan daha güzel şiirler düzüp koşmuştur :

«Başımda duman var kalbimde sızı
Yaktı beni yaktı bir Türkmen kızı
Hey oğul elime ver de şu sazı
Türküsün söylerken inlesin teller
Cihanda benzerin duymasın iller.

Şu deli gönlümün güzelde gözü
Dinleyin ağalar bu âşık sözü,
Dalları kurusa çürümez özü
Gönül yaylasında bir çınarım ben
Suyu bulanmayan bir pınarım ben.

Güzeller içinde bir seni seçtim
Aşkın şarabını elinden içtim
Öyle mestoldum ki kendimden geçtim
Turna gözlü sunam tek dileğim bu,
Ölürsem gel beni göz yaşınla yu.

Mecnuna çevirdin Örgeevren'i
Yel bile kokmasın sakın gül teni
Lâle dudakları, zambak gerdeni
Kıskanırım billâh bülbülden bile
Başına soktuğun sümbülden bile. »

Örgeevren, Sındırgılı Süreyya Beyin soyadı, ayni zamanda şiirlerinde kullandığı mahlasıdır. Şairimiz 1888 de doğmuştur. İstiklâl Savaşına da katılmış olsa gerekir. «Denizli vak'ası ve Demirci Mehmet Efe» adlı bir de eseri vardır. Evlenmiş, dört çocuğu olmuştur.

Şiirlerini okuduğumuz dergide evinde saz ve sohbet toplantıları düzenlediğinden bahsolunuyordu. Her halde şu şiirini de böyle bir toplantı sonunda söylemiş olmalıdır :

«Bir güzel yarattım bin bir güzelden
Şu garip gönlümün hayal bağında
Yaralı kuzı gibi çırpınıp kaldım,
O yosma dilberin zülfü ağında.

Ben onun Tanrısı, o benim kulum,
Ben ona taparım, o eyler zulüm,
Kim bilir nereye varacak yolum,
Perişan gönlümün hazan çağında.

Ben var ettim onu kendi elimle,
Ben söylettim onu şakrak dilimle,
Ben coşturdum onu sevgi selimle
Bir kara ben oldum al yanağında.

Örgeevren der ki : açam derdimi
Sevdiğim gönlünü bana verdi mi?
Öğdü mü aşkımı, yoksa yerdi mi?
Söyleyemem sözün son durağında.»

Şairlik bu, bazen büyük bir duygu coşkunluğu içinde en söylenmeyecek şeyleri söyler, bir de bakarsınız, en beklenmeyen yerde böyle susuverir. Artık bundan sonra söyletebilirseniz, söyletiniz. Onun için Başakların Sesi'nin sevgili dinleyicileri, batı Anadolu'dan da bir ses verebilmiş olmanın sevinci içinde biz de susalım.

KEREM DEDE

Hikâyeleri halk arasında yüzyıllar boyu söylenegelmiş, doğunun unutulmaz aşıkları vardır. Leylâ'nın Mecnunu, Şirin'in Ferhad'ı, Züleyha'nın Yusuf'u, Vamık'ın Azra'sı, Aslının Kerem'i gibi... Bu hikâye kahramanları, halk şairlerimize öylesine tesir etmişlerdir ki, gün gelmiş, onların aşkları örnek tutulmuş, adları mahlas olarak alınmıştır. Geçenlerde halk edebiyatımızda yer etmiş, eser vermiş bir Mecnunî'den söz açmıştık. Bu akşam da kısmetimize Kerem Dede çıktı. Derler ki, Kerem Dede, Kerem ile Aslı hikâyesindeki şiirleri dile getiren Âşık Kerem'in ta kendisidir. XVII. Asrın bu gerçekten usta şairinin hayatı masallaşmış ve bir masal motifi olarak Âşık Kerem, hikâyede İsfahan şahının oğlu Mirza Ahmed haline gelivermiştir. Hikâye malûm, Kerem bir keşişin kızı Aslı'ya aşık olur, keşiş vermez. kızını memleketten kaçırır, Kerem arkalarından yollara düşer, yanında sadık arkadaşı Sofu ile Anadolu'yu bir uçtan öte uca döner dolaşır, her rastladığına insanlara, nehirlere, dağlara, kayalara, hayvanlara sevdiğini sorar, bu arada Murat Irmağına seslenir :

«Eğlen Murat, eğlen haber sorayım
Akıp gitme dur eğleni eğleni
Gözlerim âlemde dertli kim imiş
Sözüm dinle dur eğleni eğleni.»

Zengi dağına ünler :

«Sana geldim Zengi dağı
Şu dumanın az olmaz mı
Ne solun belli ne sağın
Evvel bahar yaz olmaz mı.»

Karlı boranlı bellerde yol arar, yoluna çıkan engellere ilenir, Âşık Kerem olgunlaşır, erenleşir, Kerem Dede olur, Aslı'sına gün olur kavuşur, gün gelir yine ayrı düşerler :

«Yeşil başlı telli turnam
Şimdi bizim gölden uçtu.
Aklım başımdan aldı
Vardı gayrı göle düştü.

Seher yolu gül dağıdır,
Gönül aşkın budağıdır,
Yel eser, zülfün dağıtır,
Şimdi fırsat ele düştü.

Dünya kadar olsun malın,
Mevlâm artırsın kemalin,
Güneş yüzün, mah cemalin,
Yazık dilden dile düştü.

Bir zaman çekerim yası,
Yüreğimden gitmez pası,
Unutulmaz aşkın yarası,
Altın kemer bele düştü.

Yoluna koymuşum canı,
Seversen İncil'i, Furkan'ı
Kerem sevdi Aslı Han'ı,
O da gurbet ile düştü.»

Nihayet Halep Paşasının tehdidiyle Keşiş kızını Kerem'e verir, nikâh kıyılır, masal bu ya bir türlü gerdeğe giremezler, Kerem yanar kül olur, Aslı'nın da bir kıvılcımdan saçları tutuşur, o da yanar, külleri kavuşur. Masal acı biter, ama biz sözümüzü tatlı bir şiirle bağlıyalım :

«Vadesi erince susam sümbülün
Safasın sürdükçe dal gelsin, gitsin.
Sürelim dünyanın zevk ü safasın
Tek dola boynuma kol gelsin gitsin.

Susam nedir, sümbül nedir, gül nedir?
Mah yüzünde tane tane hâl nedir;
Şeker nedir, şerbet nedir, bal nedir?
Ver ağzım içinde dil gelsin gitsin.

Dost benimdir, evvel gelen benimdir
Ağzında söylenen kelâm benimdir.
Yârim seyre çıkmış, âlem benimdir,
Giyinmiş yeşilli, al gelsin gitsin.

Yâr geldi, fethetti Kerem'in kânı,
Gerçek âşık isen mâşukun tanı.
Dostun kapısında refik et beni.
Uğrasın üstüne el gelsin gitsin.»

AŞIK AHMET

Güz akşamları, insanın üzerine bir gariplik çöker. Bir eziklik duyulur derinden derine, bir yanma olur gözlerde.. Günlerin kısalmasından mıdır, nedir?.. Yoksa havaların serinlemesinden, yaprakların dökülmesinden midir, nedendir, bilinmez. Garip olur insan, güz akşamlarında, şiirler gelir insanın aklına, gam üzerine, ağlama üzerine yazılmış şiirler...

«Cihanda bir dil bilmezin elinden
İrfan ağlar, kâmil ağlar, dil ağlar.
Kimdir alan şu garibin gülünden
Bülbül ağlar, sümbül ağlar, dal ağlar.

Geşt edip görenler heft-i zemini
Aldanıp fenaya sürsün demini.
Şol güzel açalı gonca femini
Şeker ağlar, zülâl ağlar, bal ağlar.

Edelim naleyi bülbül misali,
Ferhad'ı Şirin'den umar visali.
Felek aşkı yayın alıp yasalı
Gönül ağlar, keman ağlar, el ağlar.

Alemin şekvası şunun ucundan
Usandı gönlüm hırka biçenden.
Düşmüşüm yollara Leylâm için ben:
Ayak ağlar, türab ağlar, yol ağlar.

Ahmed bu sevdaya başın salalı
Gülmedi âlemde yarsız kalalı
Ya ben aşk külüngün ele alalı
Külüng ağlar, dağlar ağlar, bel ağlar.»

Âşık Ahmed'in şiirlerine XVII. Yüzyıldan kalma cönklerde sıkça rastlanır. Bu şiirlerde şairimiz kendinden ya Aşık Ahmed, ya da Geda Ahmed, bazen de Kul Ahmed diye bahseder.

«Güç mü geldi ak boynuna değdiğim?
Çağın geçer, odur benim ivdiğim.
Sana derim, ey gözlerin sevdiğim,
Nice bir vâdeye salarsın beni!

Akar Tunca, Edirne'yi dolaşır...
Getir ak kolların boynumdan aşır.
Öpülmek, kuculmak sana yaraşır,
Nice bir vâdeye salarsın beni!»

dediğine bakılırsa Rumelili, belki de Edirne dolaylarındandır. Oldukça güçlü bir şairdir, Âşık Ahmed. Dilinde yer yer yabancı unsur ve terkiplerle karşılaşılır. Şiirleri çoğunca akıcı ve samimidir, aşk üzerine, ayrılık üzerine, özlem üzerine yazılmışlardır. Kul Ahmed bir çok şiirlerinde yalnızlığından yakınır, hasret içinde sevdiğini çağırır, «tez gel?» der. Gül dalına benzer ince boylu, Yusuf'a benzer, güzel soylu sevgilisini uzaktayken çağırır, duygularını dile getirir; yanına gelince de yüzüne bakmağa, sevdiğini söylemeğe utanır, çekinir:

«Kul olup kapına boyun eğeli
Kailim bir kelâm sözüne senin.
Salınıp karşımdan, dilber geçeli
Yüzümü sürerim izine senin.

Öptüm kuçtum o dilberi demezdim,
Varıp hâk-i pâye yüzüm sürmezdim,
Âlemde öldüğüme gam yemezdim
Başımı koyaydım dizine senin.

Gül dalına benzer şahımın boyu,
Yusuf tarafından güzellik soyu.
Korkarım hışmından ölürüm deyu,
Bakamam kaşına, gözüne senin.

Âşık Ahmed sever idi tâ ezel,
Bu bağrım hun oldu, ciğerim gazel.
Bakışımdan anla bari, a güzel,
Durup söyliyemem yüzüne senin.»

Kul Ahmed işte böyle bir şairdir. Hayatı hakkında hiç bir bilgiye sahip olmadığımız, halk edebiyatımızın bu unutulmuş şairini de bir güz akşamı anmak nasipmiş.

ÂŞIK NİYAZİ ERSOY

Yaşayan halk şairlerimiz vardır. Onları yalnız çevreleri tanıyıp severler. Yurdun bir parçasında şiirleri ellerden, isimleri dillerden düşmez. Yurdun bütünü onlardan, onların güzel mısralarından habersizdir. Bir gönüllü çıkar, yurdu dolaşırken bu şiirleri duyar, bir yazıyla bir dergide daha geniş bir çevreye tanıtmaya çalışır. İşte bu akşam Başakların Sesi'nin sevgili dinleyicilerine böyle bir şairi tanıtacağız. Sorgunlu Âşık Niyazî Ersoy'u. Onun soyadını adıyla birlikte andık, çünkü bazı şiirlerinde mahlâs olarak adını, bazılarında da soyadını kullanmaktadır. Önce bir şiirini dinleyelim :

«Benim için saksıda gül
Saklanırsa solar mı hiç?
Gam şişesi gamlı gönül
Devrilirse dolar mı hiç?

Vahşi hayvan sahibinin
Mal pazarda talibinin
Âşık-ı Hak rakibinin
Belâsından yılar mı hiç?

Elinde kir yüzünde kir
Bu bir dinsizliği tebşir
Hakikatten kaçan münkir
Hakka secde kılar mı hiç?

Marifetin çoktur ama
Yaydan üstün oktur ama
Saza sözüm yoktur ama
Niyazî def çalar mı hiç?»

Saz da çaldığını bu şiirinden anladığımız Âşık Niyazî, 1923 de Sorgun'da dünyaya gelmiştir. Fakir halli bir çiftçi ailesinin çocuğudur. Küçükten üzerine çöken iş güç gailesi yüzünden ilk okulu bile okuyamamış, toprak onun hocası olmuş, yetiştirip olgunlaştırmış, dünyanın derd ü gamını insanların dostunu düşmanını tanıtmıştır. Sonradan okuma-yazmayı da söktürmüş, okuduğu büyük halk şairleri, onun önünde geniş bir sanat ufku açmıştır. Önce şair, arkadan âşık mı olmuştur, yoksa önce âşık arkadan şair mi olmuştur bilmiyoruz. Gençliğinde gönlünü bir güzele kaptırmış, istemiş, fakirsin diye vermemişler, kaçırmağa kalkmış, mahkemelere düşmüş, bu acı yıllarca sürüp gitmiştir. Sonunda karşısına bir başka kadın çıkmış, onunla evlenmiş, iki de çocuğu olmuştur. Onun hayatını anlatan, şiirlerini tanıtan yazının yazıldığı sırada Sorgun belediyesinde zabıta memuru olduğu da kaydedilmiş, bu arada imtihana girip ilkokul diploması aldığı da bildirilmiştir. Bir şiirinde şair kendini şöyle tanıtmaktadır :

«Derya-yı elemde açmış yelkeni
Avare kaptanın bir gemisiyim
Derde tüccar yapmış talihim beni
Dert satan bakkalın müşterisiyim

Ne ziyanlar çektim hilekârlardan
Sonunda ayrıldım sevdiğim yardan
İnsanlar saklanır sapıtmışlardan
Ben sapıtmışların baş delisiyim

Niyazî dertlinin bu çektikleri
Dünyaya geldiği ilk günden beri
Hesap olmaz gelip giden serseri
Ben de aklan asrın serserisiyim.»

Niyazî'nin şiirlerinde göze ilk çarpan husus ince bir alay ve hicivdir. Onun güzel taşlamalarından birini dinleyelim :

«Hele şu dünyanın aksi işine
Altun, gümüş, pul kadrini bilen yok
Pazarlarda her ne satsan boşuna
Tüccarlarda mal kadrini bilen yok

Sakla dostum sözüm kalsın arada
İzzet, ikram, müslümanlık parada
Ehli gitmiş rağbet kalmış arada
Nefse hürmet il kadrini bilen yok

Şaşkın gönül nerden gitse harabe
Yol kalmamış dağdan geçmez araba
Kıymet yetmez sirke ile şaraba
Bu ne hikmet bal kadrini bilen yok

Bu zamanın böyle aksi gidişi
Hasım kıldı kardeş ile kardeşi
Davul zurna âşinası her kişi
Saz çalsak da tel kadrini bilen yok

Fırsat geçti cahil ile deliye
Sanki sardık torbaları dalıya
Bülbül âşık baltalanmış çalıya
El değmedik gül kadrini bilen yok

Bilmem Ersoy divane mi deli mi
Zenginler var fikretmezler ölümü
Hasır sanki taze devrin kilimi
Eski kilim çul kadrini bilen yok.»

Aşık Niyazî'nin şiirleri gerçekten ustaca buluşları olan bir sanatkârın eserleridir.

MISRÎ NİYAZİ

Geçen hafta dinlediğimiz halk şairi Âşık Niyazî Ersoy, yüzyılların ötesinden «Dost!» diye sesi gelen tasavvufî halk edebiyatımızın ünlü siması Mısrî Niyazî-yi aklımıza getirdi. Başakların Sesinde bu defa da bir halk şairi değil, bir Hak âşığını dinleyelim, dedik :

«Bakıp cemal-i yâre
Çağırırım : Dost! Dost!
Dil oldu pare pare,
Çağırırım : Dost! Dost!

Aşkın ile dolmuşum,
Zühdümü yanılmışım,
Mest-i müdam olmuşum,
Çağırırım : Dost! Dost!

Mescid ü meyhanede,
Hanede, viranede,
Kâbede, puthanede,
Çağırırım : Dost! Dost

Sular gibi çağ çağ
Dolaşırım dağ dağ,
Hayran bana sayru, sağ,
Çağırırım : Dost! Dost!

Geldim cihana garip
Oldum güle andelip
Her dem ciğerler delip
Çağırırım : Dost! Dost!

Dünya gamından geçip
Yokluğa kanad açıp
Aşk ile daim uçup
Çağırırım : Dost! Dost!

Her görünen dost yüzü
Ondan ayırmam gözü,
Gitmez dilimden sözü,
Çağırırım : Dost! Dost!

Derya olunca nefes,
Parelenince kafes,
Tâ kesilince bu ses,
Çağırırım : Dost! Dost!

Gökler gibi dönerim,
Gün gibi dolanırım,
Devri ile eğlenirim,
Çağırırım : Dost! Dost!

Geldim o dost ilinden
Koka koka gülünden,
Niyazî'nin dilinden
Çağırırım : Dost! Dost!»

Onyedinci Yüzyıldan bugüne dönüp dolanıp, çağırıp gelen Niyazî Mısrî, yüzyıllarca Türk halkının yalnız dilinde değil, gönlünde de yeri olan büyük bir yol ve gönül eridir. Malatyalıdır. Asıl adı Mehmed'dir. Mısır'da tahsil gördüğü için Mısrî lâkabı ile anılır. «Dost! Dost!» diye çağırıp dolaşmadığı yer kalmamış, Malatya nere? Mısır nere? Tahsilini

tamamlayınca Anadoluya dönmüş, Elmalı'da Sinan Ümmî'nin yoluna baş koymuş, sonra Bursa'da yerleşerek halvetî tarikatinin kollarından biri olan Mısrî tarikatını kurmuş, yine yerinde duramamış, devletin emrine itibar etmeyip bir kaç yüz müridiyle o zamanki savaşlardan birine katılmak için Edirne'ye gitmiş, oradan Limni'ye sürülmüş. 1693 yılında Limni'de Hakk'a kavuşmuştur. Sözlerimize son vermeden önce, bir ilâhisini daha dinleyelemi :

«Ey garip bülbül, diyarın kandedir?
Bir haber ver, gül-izarın kandedir?
Sen bu ilde kimseye yâr olmadın,
Var senin elbet yârin kandedir?

Arttı günden güne feryadın senin,
Ah ü efgan oldu mutadın senin,
Aşk içinde kimdir üstadın senin,
Bu senin sabr ü kararın kandedir?

Bir enisin yok, acep hasrettesin,
Rahati terkeyledin, mihnettesin,
Gece gündüz bilmeyip hayrettesin,
Ya senin leyl ü neharın kandedir?

Ne göründü güle karşı gözüne,
Ne büründü baktığınca özüne,
Kimse mahrem olmadı hiç razına,
Bilmediler şehsüvarın kandedir?

Gökte uçarken seni indirdiler,
Çar unsur bendlerine urdular,
Nur iken adın Niyazî verdiler,
Şol ezelki itibarın kandedir?»

Niyazî şiirlerinde ezelki itibarının nerede kaldığını sorup soruşturmaktadır, ama onun şöhret ve itibarı ebedî olmuştur. Denilebilir ki, Yunus Emre'den sonra Türk halkı arasında Niyazî adı yer etmiş, değer bulmuştur.

ÂŞIK BEKTAŞ

Geçen hafta Malatyalı Niyazî Mısrî'yi andık, bir an için kendimizi Malatya'dayız sandık. Sanmasına sandık, ama bu rüyadan tez uyandık. XVII nci yüzyıl nene gerek, yaşayanları ara sor, bir yol dedik, kendi kendimize. Gidip oralarda gezip dolanmayı gönül ister ama, neylemeli ne güç müsait, buna ne de vakit. Biz yine karıştırdık, dergi sayfalarını.. Aradık, bir Malatyalı saz şairini.. Kısmetimiz boşa çıkmadı. Karşılaştığımız söz erinin adı Âşık Bektaş'tı. Sabah kalkmış, sevdiğine uğramış, yüz bulamamış, acı içinde sarılmış sazına.. Bir şiir düzmüş, ama ne şiir; dinleyelim bir kere :

«Sabahtan uğradım gül yüzlü yâre
O yâr cemalini dönmedi geçti
Bir bâde doldurdum, al nûş et dedim
Bilmem niye küsmüş almadı geçti.

Kusur işlemişim kendine karşı
Yaktı kül eyledi beni bakışı
Hürü melek yamacıma çıkışı
El sözüne uymuş gülmedi geçti.

Kaşlarını sürmelemiş yay gibi
Başından yol aşmaz karlı dağ gibi
Ufuktan yükselmiş yeni ay gibi
Aşkına yandığım bilmedi geçti

Siyah benler sıralanmış yüzünde
Hasret nârı düşmüş yanar özünde
Hicran damlaları akar yüzünde
Yâr'a vardım yaşım silmedi geçti.

Âşık Bektaş der ki tecellim bozuk
Geldim gideceğim ömrüme yazık
Ağ eller kınalı parmaklar nazik
Akar gözyaşları dinmedi geçti.»

Âşık Bektaş Kaymaz, Malatya'nın Arguvan kasabasına bağlı Eymir köyündendir. Söylendiğine göre Eymir köyünün kurucuları olan üç kardeşten Arzuman'ın soyundan Molla İsmail'in torunu Ali'nin oğludur. 1919 Nisanında doğmuş, annesinin gördüğü bir ruya üzerine adına Bektaş konmuştur. Yedi yaşında okula gitmiş, düzüp koştuğu türkü ve mâniler yüzünden hocasından bir hayli dayak yemiş. Saz çalma hevesine, köylüsü Âşık Hüseyin'den kapılmış, Onun ölümünden sonra bir saz alıp çalmağa başlamıştır. 17 yaşında evlenmiş, yirmisinde asker olup Trakya'ya gitmiş, çavuş olarak terhis edilmiş. dönüşünde karısı ölmüş, ikinci defa evlenmiş, her iki evliliğinden altı çocuğu olmuş, 1944 de Eğitmen kursuna girmiş, mezun olduktan sonra dört yıl eğitmenlik yapmıştır. Şair Bektaş, âşık geleneğine bağlıdır. Şiirleri ustalaşmakta olan bir sanatkârın eserleridir. Çektiği yoksulluklar, karşılaştığı acılar onun şahsiyetine keskin bir mizah ve hiciv kabiliyeti de katmıştır. Bir yol da böyle bir şiirini dinleyelim :

«Benden zamanenin halin sorarsan
Hayra çalışır bir can görmedim
Piri bulam deyi gönül sorarsan
Misafir konduran bir han görmedim

Kalay çaldıran yok gönül pasına
İtibar etmezler kulun hasına
Beslediği gönül gelmez sesine
Bir Hakk'a yedecek çoban görmedim

Rahmanî söylenen söze uymazlar
Zararsız günleri günden saymazlar
Düğün bayram gelir geçer duymazlar
Kırgın gönülleri yapan görmedim

Mislini bulmazsa gezer kenarda
Hayır söz konuşmaz vardığı yerde
Hâlini düşünmez gözü humarda
İtibar var deyi soran görmedim

Âşık Bektaş şikâyetin Mevlâya
Mehdi Resul bizi ıslâh eyleye
Herkes ettiğini kendi söyleye
Âhiret korkusu çeken görmedim.»

İşte böyle Âşık Bektaş şiirlerinde bazen sevdiğine, bazen talihine, bazen de çevresindekilere şiirleriyle sitemler yağdırır. Tanrı ömrünü uzun etsin bu hoş deyişleri, kimseyi gücendirmez. Hayatını yazan, şiirlerini tanıtan ilim adamımızdan da Tanrı razı olsun, şairimizin şimdi nerede olduğunu bilmiyoruz. Belki de köyünde, tarlasının başında, sürüsünün peşindedir.

ÂŞIK MEVLİT İHSANÎ

Bir Âşık İhsanî tanıtacağız sizlere.. Doğu illerinde doğmuş, Doğu illerinde gezip dolanmış, doğuda yaşamakta devam eden, yurdundan - yuvasından kopmamış, hiçbir dış etkinin altında kalmamış, kendi iç dünyasının zenginliğiyle gelişmiş tabiatın bağrında yetişmiş gerçek bir halk şairini dinleyeceğiz :

«Koyun yok yaylaları yaylıyam,
Kavalım yok çıkam şiir söyleyem
Gurbet elde gam yükünü taylayam
Götürmeye katarım yok, devem yok.

Gel muhannet sevdiceğim kınama,
El içinde beni ettin sinema,
Aylar geçti dönemedim sılama.
Gurbet elde kanadım yok, yuvam yok.

Mecnun muyum dağ başını inletem,
Ferhat mıyım kayaları çınlatam,
Kerem miyim deryaları söyletem,
Hak yanında kabul olur duam yok.

İhsanî'yim göz yaşımı silerim.
Hayatımın oyununa gülerim
Dertlerimi kaderimle bölerim.
Kimse ile hesabım yok, dâvam yok. »

İhsanî'nin asıl adı Mevlit'tir. 1928 yılında Sarıkamış'ın Bardız bucağında doğmuştur. Babası Seyfullah, annesi Gülüzar'dır. Yaşı yetmiş, okula gitmiş, ilkokul ikinci sınıfa kadar okumuş, bir gün elinde dinamit patlamış, iki gözü de görmez olmuştur. Ne garip tecellidir ki, soyadı Şafak olan Mevlid'in, şafağı bundan sonra bir daha sökmemiş, dış dünyasını bir karanlık bürümüş, ancak alan Tanrı, veren Tanrı olduğundan, bu sefer de hafızasına bir aydınlık gelmiş, Kur'an'ı öğrenmiş, hattâ hıfz etmiş, şimdi ona Aşık İhsanî dedikleri kadar. Hafız Mevlit de demektedirler. Bir ara Sarıkamış'ın Çermik köyünde kalmış, bu arada saz çalmaya merak salmış, ilk zamanlar kendi kendine, sonradan Sarıkamış'ın Boyalı köyünde oturan bir Türkmen sazcının yardımıyla sazın inceliklerini öğrenmiş, çaldıkça ilerletmiş, konması gereken mahlasını da Alvar İmamı merhum Mehmet Efendi ona vermiş: İhsanî. Mevlit İhsanî evlenmiş, dört kızı dünyaya gelmiştir. Sarıkamış'ın Tepe mahallesinde yuva tutmuş, geçimini saz çalarak sağlamağa başlamıştır. Tanrı onu tanıtan Nejat Birdoğan'dan razı olsun, Orta Anadolu'da olsun, Batı Anadolu da olsun, bilhassa büyük şehirlerimizde bu Âşık İhsanî yi bilenlerimiz hiç denecek kadar azdır. Âşık Veysel gibi, Karslı Tüccarî gibi gözleri görmeyen âşıklarımızdan biri olan İhsanî gerçekten usta bir halk şairimizdir. Şiirlerinde tabiat, görenlerinkinden daha renkli akseder.

«Seher vakti seyran ettim
Duman dağlara yaslanmış.
Gül reyhası, bülbül sesi
Vakit bahara yaslanmış.»

Dili akıcı, deyişleri dokunaklıdır, içlidir :

«Ben bir bülbül idim dostun bağında,
Açmaya bekledim gül üzdü beni.
Ermedim vuslata, taze çağında,
Okşadı yabancı el üzdü beni.

Herkes bir derdine ah çeker ağlar,
Bülbülsüz goncalar, sahipsiz bağlar,
Koyunsuz yaylalar, çiçeksiz bağlar.
Sam vurdu kuruttu, yel üzdü beni.

Bu dertlerim doksan dokuz yüz oldu.
Hasret yaktı beni, bağrım köz oldu.
Demedim çürüdüm, dedim söz oldu.
Her ağzın sitemi dil üzdü beni.

Bu sevdaya toprak oldum dayandım.
Erken doğdum amına, pek geç uyandım.
Deli gibi diyar diyar dolandım.
Aslı Kerem gibi yol üzdü beni.

Bilmez iken bu sevdayı kınadım.
Âşık oldum talihimi sınadım,
Çalkandım, çırpındım, yorgun kanadım:
Çıkamam kenara, göl üzdü beni.

Bugün sevdiğimden aldım bir nişan,
Alır muradını yare kavuşan.
Gözleri kan ağlar, zülfü perişan,
Dökülmüş kenare tel üzdü beni.

Mevlit İhsanî'yi düşürdü gama
Hasretlik yerleşti herbir azama.
Bugün nazlı yârdan aldım bir nâme
Üstünde göz yaşı pul üzdü beni.»

Ercişli Emrah'ın hayranı Âşık İhsanî, hiç şüphen olmasın âşıkan defterinde yerin birçoklarından daha önc daha değerlidir.

ÂŞIK İLHAM

Aylar geçti, belki yılı buldu. Bayburt'un asırlar boyudur göklere doğru yükselip duran kalesinin gölgesinde Başakların Sesi için bir şeyler derleyip dinleyemedik. 1938 yılında Bayburt'ta bir âşıklar bayramı yapılmış, Tanrı gönlünü hoş etsin, kalemini boş bırakmasın folklorcularımızdan Mahmut Kemal Yanbey, o bayramda okunan şiirleri derlemiş ve son yıllarda da yayımlamıştır. Biz de Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenlerine dinletelim dedik :

«Kuru dava ile meydan alınmaz
Bu aşkın nârına yananlar gelsin
İlham olmayınca kelâm söylenmez
Ol mihrapta sefer kılanlar gelsin.

Ol üçler elinden gördüyse hizmet
Ruhlar meyvasından ettiyse kısmet
Çok kapıya varıp yaptıysa minnet
Resulün yüzünü görenler gelsin.

Hak halk etmiş anı âliden âli
Beş türlü halk etmiş nübüvvet nuru
Beyazdır, yeşildir yanları mavi
Bu nura yüz sürüp görenler gelsin.

Sarıdır hem onun dördüncü rengi
Yeşil ahmeridir beşinci rengi
Sâfi beyaz nurdur cesedin rengi
Bu cesedi görüp bilenler gelsin.

Bir billûr şeklinde halk etmiş rahman
İki dal arasında kurmuş Errahman
Mevlâm nasip etti eyledim seyran
Bu aşk-ı kemale erenler gelsin.

Merdanedir deli gönlüm merdane
Boş kelâmlar asla düşmez meydane
Muhabbet mülkünde şu şehristane
Ol dünya çarhını görenler gelsin.

Nevraksız hiç olmaz bir gönül irşad
Lûtfu rahman kılar eyler hem küşad
Bâde pir elinden eylerse neş'et
Ervahlar cem'ine girenler gelsin.

Geda İlham kalmaz o işten cüda
Gafuru'r-rahimdir üstünde Hüda
Destgirim ol gel şahım Mustafa
Ol şahtan himmeti bulanlar gelsin.»

Âşık İlhamî, bu koşmasını sizde aşk yoktur diyenlere karşı söylemiştir. Birbirinden güzel şiirlerle Bayburt Âşıklar bayramına katılan İlhamî, aslen Kelkit ilçesinin Posos köyündendir. Babasının adı Mecid, kendi asıl adı Nuri'dir. 1908 yılında doğmuş, 25 yaşındayken şiir söylemeye başlamıştır. İlhamî'nin şiirdeki üstadı Âşık İrşadî'dir. Bir şiirinde bu hususu şu şekilde dile getirmektedir :

«Benim aşkım hem Bayburd'un nişanı
İrşadi'den aldım himmeti şanı
Bana bahşiş etti ol pirler şahı
Öyle pirden sen de hizmet gördün mü?»

İlhamî, bu sözleri, şiirlerini gelecek haftaya dinleyeceğimiz Âşık Hilmî için söylemiştir. Bir diğer koşmasında ise baştan sona kadar İrşadî'yi över :

«Dinleyin ey baylar beyan edeyim
Ne şöhretin vardır koca İrşadî
Her yanda duyulur namı nişanı
Gülşen goncasının gülü İrşadî.»

Denildiğine göre, geçen yıllar onun şiirdeki ustalığını arttırmaktadır; bir koşmasıyla sözlerimizi sona erdirelim :

«Devam eyle durma divane gönül
Cehteyle ki yarin kervanı geçti
Sonra keser bizi sohbet babında
Gayret et ki izzet zamanı geçti

Fırat gibi çağlar daim peşine
Cevr ü cefa ile hep ol işine
Yıldız gibi durma hep ak peşine
Himmet eyle devlet zamanı geçti

Bir âb-ı ruhsarda eylegil seyran
Hayal zahirdedir buldurur devran
Kalbinde beklet arzu et gûman
Matluba ermenin zamanı geçti

İlhami de yanar nar-ı firkate
İzzet kalmaz dahi kâf-i kesrete
Esrarını açma düşmana dosta
Gizli yâd etmenin zamanı geçti.»

BAYBURTLU HİLMÎ

Geçen hafta 1938 de Bayburt'ta yapılan bir Aşıklar Bayramından söz etmiş, arada da Âşık Hilmi'nin adını anmıştık. Bugün de şiirlerini dinletmenin zamanı geldi. Zamanı geldi derken ,karşımıza şairimizin «Zamanı geldi» redifli bir şiiri çıktı :

«Bülbül ne yatarsın sen bu gaflette
Dehanı açmanın zamanı geldi
Galiba âşıklar bayıldı düştü
Yeni hocaların zamanı geldi

Ey sefil İlhami yaremi açma
Bugün gönlüm gamlı bana dolaşma
Ruhum coşa geldi bana yanaşma
Yıldız poyrazının dumanı geldi

Açılmış Halkevi şen olmuş iller
Güller sönük durur ötmez bülbüller
Biraz bu mecliste geri dur derler
Galiba Hilmi'nin zamanı geldi.»

Âşık Hilmi bu şiirini Âşık İlhamî'nin :

«Ne pek yucalandın sen Hilmi Baba
Bilmem bir dernekte irfan gördün mü
Tomla'dan yetişmez asla bir adam
Kendini öğecek irfan gördün mü.»

diye başlayan koşması üzerine söylemiş olsa gerektir. Âşık Hilmi, Bayburd'un Tomlacık köyünde doğmuştur. Doğum tarihi, H. 1308 (M. 1890/1) olan Hilmi, Ekşi oğullarından Abdullah'ın oğludur. Bazı şiirlerinde Külhanî maslahasını kullanır. Yaşı devrindeki şairlerden daha ilerde olduğundan Hilmi Baba diye de anılmıştır. Şiire bir hayli geç başlamış, fakat ilerlemesi güç olmamıştır. Cumhuriyet, Atatürk ve İnkilâplar konularında yazılmış güzel destanları vardır. Şiirin güzelliğini bildiğinden olacak, deyişlerinde kendini övmüş, bu yüzden meslektaşları tarafından yerilmiştir. Bazı şiirlerinde mümin, bazılarında münkir denecek kadar pervasız görünür. Onun asıl güzel şiirleri ise sevgi, güzel ve sevgiliden söz ettikleridir. Bir tanesini dinleyelim :
Bir tanesini dinleyelim :

«Bir güzel sevmişim yoktur misali
Yandırdı derunu aman sevdiğim
Vasfın kabil midir sual-i hale
Nice bin yıl geçse zaman sevdiğim

Zülfün bir tanesi değer cihanı
Arşi, levhi, kürsü, yedi niranı
Ebruların değer huri gılmanı
Cümlesi yolunda aman sevdiğim

Kaşların hükmeder Süleyman şaha
Gökteki kevkebe şems ile maha
Bıraktın Yusuf'u çöldeki caha
Yakub'u firaka saldın sevdiğim

Hızır içti lebinden ab-ı hayatı
Onunçün haşredek yoktur mematı
Evliya, enbiya gözlerin dadı
Cümlesi kapıdan güman sevdiğim

Ne serv-i huban güzel bir endam
Kabil mi vasfını eyleye bir can
Sana elaman der cin ile insan
Cümlesi yolunda aman sevdiğim.

Bu şair Hilmi'nin aşkı cümbüşi
Yoluna koymuşum can ile başı
Bir ah çeksem senin aşkın ateşi
Kaplar halkevini duman sevdiğim.»

Âşıklar Bayramında halk şairlerimiz böylesine, coşmuş ve birbirlerini de coşturmuşlardır. Bunca yıl sonra bizim Başakların Sesi'ni de seslendirdiler. Dâha birkaç hafta da seslendireceğe benzerler.

ÂŞIK ESNANİ

1938 yılında Bayburt'ta yapılan Âşıklar Bayramından söz etmiş, orada şiir düzüp, saz çalarak yarış eden şairlerden birkaçını dinletmiştik. Bu sefer de Âşık Esnanî üzerinde durulacaktır. Âşık Esnanî'nin adının pek duyulduğunu, şöhretinin büyük şehirlerimize kadar yayıldığını sanmıyoruz. Bununla birlikte Âşık Esnanî gerçekten usta şairdir. Ne var ki, o şiirlerini irticalen yani içinden doğduğu gibi söylemez düşünerek yazar, bunun için de kalem şairi diye anılır. İster düşünülerek yazılsın, isterse birden bire gönülden doğma olsun, şiirleri gerçekten güzeldir:

«Nedir bu figanın, nedir bu zarın
Güle meftun olup yandın mı bülbül?
Ne hasret çekersin bir gonca güle
Yar için sararıp soldun mu bülbül?

El uzatıp derse bir gülü hoyrat
Sen de bu ahvale edersin feryat
Her daim ağlarsın eylersin hayret
Bilmem hiç bir zaman güldün mü bülbül?

Yaz geldi renklenir o gül şikârın
Gün-be-gün artıyor feryad u zarın
Dikene dolanır ol gül nigârın
Bir defa rengini gördün mü bülbül?

Neden oldun sen bu aşkın abdalı
Kimse bilmez sende olan ef'ali
Geceler gözlersin seher zamanı
Goncanın dalına kondun mu bülbül?

Esnanî der ne dolanır gezersin
Figan eder kara bağrın ezersin
Bu dağlarda garip garip gezersin
Arayıp eşini buldun mu bülbül.?»

Esnanî'nin asıl adı Şevkî, soyadı Yılmaz'dır. Bayburd'un Aşağı Hinzeverek köyünde doğmuştur. Hamza oğullarından Yusuf Ağanın oğludur. Doğum tarihi H. 1310 (M. 1892/3) dur. Şiir söylemeye yaşının bir hayli ilerlediği yıllarda başlamıştır. Şiirlerinden bir hayli bilgili bir insan olduğu anlaşılmaktaysa da öğrenim derecesi bilinmiyor. Şimdi nerde ve nasıl ömür geçiriyor, bunlar da bilinmiyenler arasındadır.

Dili pek akıcı değildir, yer yer takılmalar ve kafiyelerde bozukluklar görülmekle beraber güzel şiirleri vardır. Cumhuriyet ve Atatürk destanları meşhurdur. Yer yer zamanından yakınmalar, hiciv sayılmasa bile ufak tefek iğnelemeler görülür. Şiirlerinde hâkim olan unsur tabiattır.

Bir şiirini daha dinleyelim :

«Kişi sevdiğini, sadık dostunu
Kabil değil edna, alâya satmaz.
Hatır olmaz, imkân olmaz, zor olmaz
Altun, gümüş, cevher semaya satmaz.

Ben seni bilirdim vicdan-ı âli
Seyret bir kendinde olan kemâli
İyi gözet anla hali, ahvali
Aşık maşukunu dünyaya satmaz.

Âlem bilir seni edna değilsin
Yıkılmış bir çürük bina değilsin
Halk içre tanınmış, fena değilsin
Bağuban bülbülü ankaya satmaz.

Esnan'ın kalbini bırakma zare
Vücudunu yakma ateş-i nare
Aşkında sabit ol bakma ağyare
Mücevher kelâmın imlâya satmaz.»

Esnanî mahlâsının manasını aradık Başakların Sesinin sevgili dinleyenleri, yaştan mı gelir, yoksa dişe mi dokunur anlayamadık. Mutlak olan bir şey varsa. şiirlerinin ele gelir, zevkle dinlenir olduğudur. Hayattaysa kendine sağlıklar, siz sevgili dinleyenlere birbirinden güzel günler dileriz.

ÂŞIK NECİP VE CAHİDİ-Î

Bu akşam Başaklar iki taraftan ses verdi. Doğrusu bu akşam iki şairi dinleyeceğiz. Biri iki asır öncesinden ve Edirne'den yetişmiş Cahidî'dir. Aslında o, saz çalan bir âşık değil, mutasavvıf bir halk şairidir. Edirne'de doğmuştur, asıl adı Ahmet'tir. Doğum tarihi gibi, ailesi hakkında da bir bilgimiz yoktur. 1742 de İstanbul'a gelmiş, İğrikapı dışındaki Ahmet Paşa tekkesi şeyhi Edirneli Şeyh Mehmet Cemalettin efendiden feyz almış, Tanrı yoluna baş koymuş, bir gönül eridir. Şiirlerinde bir sanat kaygusu yoktur. O manzum sözün insanlara daha bir başka tesir ettiğini görerek, çevresindekileri şiirleriyle uyandırmak, aydınlatmak, onlara Tanrı yolunun âdâbını öğretmek, nasihat etmek için şiir söylemiştir. İşte bu amaçla yazdığı şiirlerden biri :

«Gayrıyı unut, an yüce Allahı
Eğer son nefeste iman dilersen
Emr-i Hak böyledir inan billahi
Kur'ana bak, eğer bürhan dilersen

Fâni mal ve mülke benimdir diyen,
Haline nazar kıl gafletten uyan
Menzilin uzaktır erilmez yayan
Bin aşkın atına ferdaya bakma

Ey talip murada ermek dilersen
Gönül yıkma benden sana nasihat
Cennet ve didarı görmek dilersen
Gönül yıkma benden sana nasihat.»

Cahidî'nin şiirlerinde pek ustaca da olmasa Yunus Emre'yi andıran bir hava vardır. Allah fikrini kalpte saklamayı, Tanrı'dan başka kimseden bir şey beklememeyi, kötü huyları bir yana bırakmayı, gönül kırmamayı, anaya, babaya saygı göstermeyi öğütleyen şair ve şeyh Cahidî'nin gelişmesinde Bosnalı Şeyh Hasan Kaimî efendinin tesiri olduğundan da söz edenler vardır. Biraz önce dinlediğimiz şiirde de duyulduğu üzere şair, vezin, kafiye kaygısında değildir. Ölüm tarihinde bir yanlışlık olsa gerektir. Mezarı Kilidülbahir'dedir. Şiirleri küçük bir divanı doldurmaktadır.

Bu akşamki ikinci şairimiz İstanbul'un meydan şairlerinden Âşık Necip'tir. Onu unutulmaktan M. Halit Bayrı kurtarmıştır. Âşık Necib'in 1881 yılına yakın bir yılda Rumeli'nin bir tarafında doğduğu tahmin ediliyor. O zamanki Mülkiye Mektebi'ni günümüzdeki Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirmiş, il maiyet memurluklarında çalışmış, kaymakamlıklarda bulunmuş, Osmanlı Âyan Meclisi Encümeninde büro şefi olmuş, Cumhuriyetle birlikte emekliye ayrılmış 1940 da bu dünyadan göçmüştür.

Bugün için bilinen tek şiiri şudur :

«Pek akla sığmaz hilkat mâcerası,
Aldanıp zannetme iz'ana gelir;
Görünmez bu perdenin maverası,
Umulmadık işler meydana gelir.

İmkân ülkesinin hududu olmaz,
Her bağın goncası hazanla solmaz
Ademin çilesi kolayca dolmaz
Kaza, kader oku insana gelir.

Bak neye uğradık hiç beklemezken,
Çiçek bahçesini kapladı diken,
Hangi hain eldir bu tohumu eken,
Düşünmenin sonu isyana gelir,

Necib'in şekvası hatâ değildir,
Yanan şey kalbidir, çıra değildir,
Tahammül olunur belâ değildir.
Taş, toprak da olsa lisana gelir.»

Bu gerçekten güzel koşmanın sahibi, şiirlerini herkesten saklamış, ömrünün son yıllarında Sarıyer'deki evinden çıkmaz olmuş, kitaplarıyla, şiirleriyle başbaşa yaşamaktan zevk almıştır. Şiirlerinin toplandığı defter kim bilir, şimdi kimlerin elindedir. Ve onun gibi kim bilir daha ne kadar kendi de, eserleri de unutulmuş şairlerimiz var. Dileğimiz odur ki, bir yere kaydetmiş oldukları şiirleri kadir bilir ellere geçer de günün birinde gün ışığına çıkar.

CİNGÖZOĞLU SEYYİD OSMAN

Haftalar haftaları, aylar ayları, mevsimler mevsimleri kovalar, zamanın bir kuş gibi geçip gidiverdiğini çaresizlik içinde gözler dururuz. Leylekler gelir, baharın müjdecisi sayarız, leylekler gider, sanki kışın habercisidirler. Bir de gökyüzünde katar katar turnaların geçişi yok mu?... İşte asıl budur, halk şairlerimizi etkisi altında bırakan... Halk şiirimizin en büyük ustası Karacaoğlan'dan Avşar aşiretinin şairi Cingözoğlu Seyyid Osman'a kadar, kimler turnalar için şiir düzmemiştir ki?... Cingözoğlu Seyyid Osman hakkında, bir zamanlar Çukurova dolaylarında yaşayan, 1885 de Bozok'a iskân edilen Avşar aşiretine mensup olduğundan başka bildiğimiz bir şey yoktur. Çukurovadan Bozok'a doğru gelen katarlanmış Turna sürüleri, şairi bir an içinde hasretiyle yandığı memleketine götürüverir ve bir şiirin mısraları arasında tekrar Bozok'a döndürür :

«Turnam kalkmış Anavarza Çölünden
Savrun'dan, Sunbas'tan, Bucak belinden
Tapan'dan, Kırksu'dan Hacıyolu'ndan
Kirazın başına konun turnalar!

Kirazın başından kalkın nazınan
Hacın Göksu görünmez mi gözünen
Kozanoğlu ava çıkmış bazınan
Kendinizi sarpa çekin turnalar!

Obruk'dan, Çatak'tan yolun üzeri
Yaylalı'da gariplerin mezarı
Göktepeburnu'na kılın nazarı
Eğin boynunuzu bakın turnalar!

Allı turnam ordan erce yekinin,
Karsavran'dan Hökeççe'ye bakının,
Tekesuyu kıblasından sakının
Yüksek kalkın ingin kalman turnalar!

Dadalı Hanı'na konman savuşun
Çok olur âşığı alıcı kuşun
Şahanlar'da mor sünbüle karışın
Rüzgâr değende de kokun turnalar!

Turnamın gelişi Çukurova'dan
Katerini tutmuş yüksek ovadan
Karaşıh elinden, Kılıçkaya'dan
Tafıngözü oraya yakın turnalar!

Çık Deveyokuşu da Mandal'ın düzü
Acep aktı'm'ola şu Tafıngözü
Yoncalı dere de Sindel'in özü
Düş koca ırmağa akın turnalar!

Oradan çıkın Kölete'nin dağına
Döner kılavuzu yolun sağına
Elbaşoğlu şahan savar Çığın'a
Rüstem Ağadan da sakın turnalar!

Konak konak gelir turnamın huyu
Tuzasar üstüne Hazaşer köyü
Geç Kızılırmağa Şehrin'in suyu
Orada cıdalını sokun turnalar.

Turnam geldi çıktı Bozok eline
Ötüşürken hayran oldum diline
Akdağ kazasının Konat gölüne
Çevrini çevrini konun turnalar!

Der Seyid'im bahar geldi yazınan
Ötüşerek turnam geldi kazınan
Şu bizim sılayı gördü gözünen
Değiyor sineme okun turnalar.!»

Burcu burcu özlem kokan bir şiir. Belki pek ustaca söylenmiş değil, belki vezin bozuklukları, kafiye hataları var.. Ama alabildiğine samimi, alabildiğine içten ve özden bir söylenişi var. Cingözoğlu'nun şiirlerini memleketimizin tek ve geçmiş yıllar öncesine giden dergisi «Türk Folklor Araştırmaları» nda Sayın Nebi Dadaloğlu yayımlamıştır. Bahtlılık mı demeli, bahtsızlık mı saymalı, bilmiyoruz? Cingözoğlu Seyyid Osman'ın şiirlerini ünlü halk şairimiz Dadaloğlu'na maletmek yanlışlığına düşenler olmuştur. Ne diyelim. kul bu, yanlış da yapar, hataya da düşer...

GÜMÜŞHANELİ ÂŞIK AHMET

Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri bu akşamki şairimizin adı Âşık Ahmet'tir. Âşık Ahmet, ne birkaç yıl önce şiirlerini dinlediğiniz XVII. Yüzyılın Geda Ahmed'i, ne de son aylarda dinlettiğimiz günümüzün kul Ahmed'idir. Sağsa Tanrı ömrünü rahat ve huzur içinde uzun etsin, ölmüşse rahmetini üzerinden kesmesin, bu akşamki Ahmed'imiz Gümüşhaneli Arabacı Ahmet'tir. Bir başka özelliğiyle Pehlivan Ahmet!... Şairimize pehlivanlık babadan geçmedir. O da bileği bükülmeyecek babayiğit bir pehlivan oğul yetiştirmişti. Yetiştirmesine yetiştirmiştir, ama oğlunun sonu istediği gibi gelmemiş. Adem Pehlivan diye yaptığı ünü bir yana koyalım, yolunu yordamını şaşırmış, günün birinde Trabzonda vurulup öldürülmüştür. Onun için denilebilir ki Aşık Ahmed'in hayatta tek tutunacak dalı sevgili yaylısıdır. Onunla yaz dememiş, kış bilmemiş, Anadolu'yu bir uctan öte uca gezip dolaşmıştır.

«Ahmet gafletteydim, şimdi uyandım.
Gördüğüm ahbabı bi-vefa sandım
Hâsılı dünyadan bıktım usandım
Arabacılıkta eyledim karar.»

dediği beyti bu durumun bir özetidir. Bir tarikata da intisap eden Aşık Ahmet tanrı yoluna da baş koymuş ve :

«Dün gece seyrimde daldım ummana
Vardığım kırkların yoludur yolu,
El bağlı karşıda durdum divana
Bir bade sundular doludur dolu.»

demiştir. Çevresi çoğunca, bu güler yüzlü, tatlı sözlü şairi anlayamamış, o da buna kahrederek yollara düşmüştür :

«Gönül ne beklersin sen bu yerleri
İzan yol yaptırdı dön gel gidelim;
Bir güzel sevmekle gönül eğlenmez,
Güzeli çok olan ile gidelim.

Elde tutarlar hep alıcı kuşu,
Virane sürerler sefil baykuşu,
Şimdi kıymet bilmez oldu her kişi,
Kadr ü kıymet bilen yere gidelim.

Der biçare Ahmet yeyip içmede,
Yüklenip kervanı konup göçmede;
Namert köprüsünden koyup geçmede,
Düş Karadeniz'e sele gidelim.

İşte böylece bazen vefa, bazen güzel arayarak gezip dolaşmış, günün birinde İzmir'e uğramış. Orada da başına olmadık dert gelmemiş birgün yolda valinin, hepsi birbirinden güzel kızlarıyla eşine rastlamış, şair bu, dayanamayıp saz çalıp o anda düzdüğü bir koşma ile söz atmış, yakalanıp hapsi boylamış, yapılan mahkemesinde saz şairi bir aşık olduğu anlaşılınca serbest bırakmışlardır.

Aşık Ahmet şiirlerini tasarlamadan, gönlüne doğduğu gibi söylermiş, saz çalması gibi sesi de güzelmiş, Tanrı onu dinleyip şiirlerini duyurandan razı olsun. Şairimiz güzellerin, her türlü güzelliğin âşığıdır. Onun için şiirlerinin çoğu güzellik ve sevgi üzerinedir :

«Gam yiyip gam çekme divane gönül,
Elbet ağlamanın gülmesi vardır;
Düşmana inkisar kalır mı bilmem,
Herkes ettiğini bulması vardır.

Hak için ibadet kılan talipler
Bulurmuş mevlâsın bağrı yanıklar;
Vefasız güzeli seven âşıklar,
Böyle melûl mahzun kalması vardır.

Ahmet der ki geçti bir beli ince,
Bülbül gülü seyreyledi doyunca;
Bir güzelin kendi göynü olunca,
Gelip tenhalarda bulması vardır.»

İşte böyle yaylısının tıkırtısına gönlünü kaptırmış, elinde sazı, dilinde sözü, bazen güzellemeler yaparak, bazen manzum bilmeceler düzerek, bazen şiirden nasihatler, örgütler vererek bir ömür geçirmiştir.

ÂŞIK CEVDET

Başakların Sesi'nin sevgili dinleyicilerine bunca halk âşığı, saz şairi dinlettik. Öyle sanıyoruz ki, Ayaşlı Fahrî'den başka Ankara dolaylarında yetişmiş bir halk şairimizden söz edemedik. Arayıp taradık, Türk Folklorunun unutulmaz araştırıcısı rahmetli Mehmet Halit Bayrı bir yazısıyla önümüze Âşık Cevdet'i çıkarıverdi. Mert ve yiğit bir erkek sesi, milliyetçi çoşkun bir deyişi vardı. Âşık Cevdet'in... Kore'deki Mehmetçiğe sesleniyordu :

«Mevlânın aşkına öldür kâfiri,
Sen dininden aldın fermanı Mehmet!
Seni anlatamaz yiğit tâbiri
Dünya bulsun sana unvanı Mehmet!

Savaşmakla artar Türklerin ünü,
Allahsız düşmana sapla süngünü,
Birgün söndürürsün kızıl yangını
Türklüğün şahlanan ummanı Mehmet!

Ey cesur evlâdı büyük Ata'nın,
Ey iftihar madalyası Vatanın,
Düşman mı dayanır coşunca kanın,
Değil mi ki bu kan Türk kanı Mehmet!»

Âşık Cevdet, 1929 da Ankara'nın Kızılcahamam ilçesine bağlı Pazar bucağında doğmuştur. Annesi Hatice Hanım, babası Ankara vaizlerinden Halil Aslangül'dür. Çocukluğu kırlarda, köyde geçen Cevdet, ilk öğrenimini köy okulunda yapmış, ortaokulu Ankara'da, Liseyi Haydarpaşa Lisesinde bitirmiş, sonra da Ankara Hukuk Fakültesi'nde hukuk tahsili yapmıştır. Çocukluğunda gittiği köy düğünlerinin, ilokuldayken okumağa başladığı Kerem ile Aslı, Şah Sanem, Aşık Garip gibi halk hikâyelerinin etkisi altında daha küçük yaşlarda saz şairleri yolunda, aşık tarzında şiirler söylemeğe başlamıştır. Şiirlerinde en çok aşk temi işlenmiştir :

«Âşık gönlüm sana bir yâr bulmalı
Gözü gece, göğsü seher misâli.
Sevda kitabından mülhem olmalı,
Konuşurken verdiği her misâli.

Kızlar daldan kala konan serçedir,
Ben ressamım, kirpiklerim fırçadır,
Bir yâr görüyorum tam üç gecedir,
Herbir beni bir mücevher misâli.

Şimdiki güzeller bilmez kıymeti,
Âşık değil midir yârin ziyneti,
Kimse aramıyor Âşık Cevdet'i,
Yollara düşmüşüm cevher misâli.»

Herhalde bu şiiri söyledikten bir süre sonra, genç şairimizi bir gülümseyen güzel yüze, yakınıp durduğu yalnızlıktan, gariplikten kurtarmış olmalıdır :

«Kız aşka mı düştün, gel doğru söyle
Dudağın gülümser, gözün gülümser.
Hafif hafif esen bahar yeliyle
Yaşmağın gülümser, yüzün gülümser.

Bu âşıklık taç gibidir başımda
Duvağa bürün de süzül karşımda,
Mektup yollamışsın bana düşümde
Kâğıdın gülümser, yazın gülümser.

Saçlarını gül yüzüne yayınca,
Yanına gelsem de baksam doyunca
Gezip dolaştığın yollar boyunca,
Hayâlin gülümser, izin gülümser.

Seni tenhalarda gördüğüm zaman,
Öyle şenlenir ki gözümde cihan...
Gülümser'se bu şiiri okuyan
Kafiye gülümser, vezin gülümser.»

Bu sıcak bir mutlulukla dolu gülümseyen şiirden sonra «Başakların Sesi» nin sevgili dinleyenlerine de mutlu akşamlar dileriz.

ÂŞIK YUSUF

Şairler vardır, gönüllerinden kopanı sazlarının tellerine dökerler. Aşıklar vardır, kalplerindekini kaleme getirirler. Biz de geçen yıl basılmış «Kalpten kaleme» adlı bir kitaptaki söylenenleri Başaklarının Sesi'nin sevgili dinleyenleri önünde dile getirelim, dedik :

«Yine bir tekellüm geldi dilime
Hekim yarelerim deş ağır ağır,
Dağ taş canlı olsa acır halime
Akar gözümden yaş ağır ağır.

Garip baykuş gibi kaldım viranda
Mısralar, kıtalar mali hülyamda
Kazma şakırtısı gayri her yanda
Geçmektedir bizden iş ağır ağır.

El âlem ticaretin yoluna koştu
Âşıklar zararın koluna düştü
Çağım kırk bir geçen günlerim uçtu
Bastı tepeleri kış ağır ağır.

Bizim nasibimiz aşktan yanmaktır
İçimde çağlayan yedi ırmaktır
Gönülün arzusu murat almaktır
Düştü bu yollara baş ağır ağır.

Yusuf Biber söyler böyle, sözünü
Kırmızı nar gibi içimin közü
Ne güzel sevmiş, ne kara gözünü
Döküldü ağzımdan diş ağır ağır.»

Kalbindekini kaleme getiren şairimizin adı Yusuf'tur. 1925 te Artvin merkezine bağlı Salkımlı köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Kayabey, dedesi Yusuf Ağadır. Baba soyu Rizeli Biberoğullarından geldiği için Aşık Yusuf soyadını Biber almıştır. Anası Menşur Ağanın torunu Çelebi Ağa'nın kızı Gülperi'dir. Dört yaşında babasını kaybeden Aşık Yusuf, çok küçük yaşlarda babasından aran harflerini öğrenmeye başlamış, babasının vasiyeti üzerine, annesi onu okutmaya çalışmış, ilkokulu Artvinde bitirmiştir. Bir süre ortaokula devam eden şair, nedendir bilinmez okulu bırakmıştır.

Ömrünü iniş çıkışlar arasında bir düzlüğe rastlamadan geçirmiş, tek eğlencesi aşık kitapları okumak, saz şairlerini dinlemek olmuştur. Nihayet 31 yaşında Tanrı vergisi o da kalemi eline almış, şiir düzmüş, türkü yazmaya başlamış, çevresinde tanınmış, bazan Yusuf, arada bir de Coşkunî mahlasını kullanır olmuştur.

Ardanuçlu Efkâri, Posoflu Ummanî ile karşılıklı söyleşmeleri ve karşılaşmaları vardır. Bunlardan birini dinleyelim :

«Yusuf : Binip aşkın kayığına dolanak
Hayali sükuttan bezdim Efkârî
Kırıktır kürekler neyi kullanak
Bir zaman küreksiz gezdim Efkârî

Efkâri : Senemiz binüçyüz otuz altıda
Gemimi limandan çözdüm Yusuf'um
Vara vara düştüm dert yollarına
Derdimi deftere yazdım Yusuf'um

Yusuf : Lâle açar, sümbül açar, gül açar
Kurumaz dideler gözden kan saçar
Âşıkım o yare o benden kaçar
Vefasız yâr imiş sezdim Efkârî

Efkârî : Lâlesi sümbülü gülü de hoştur
Sevda bir acaib sönmez ateştir
Âşıkın kurumaz gözleri yaştır.
Hesapsız damlalar saydım Yusuf'um

Yusuf : Çekilmez çileler çeker giderim
Kendi hırkam kendim diker giderim
Kadere boynumu büker giderim
Halimi mısraa dizdim Efkârî

Efkârî : Âşıkın çekilir çilesi de var
Dokunur feleğin sillesi de var
İnsana kaderin hilesi de var
Ben kendi kuyumu kazdım Yusuf'um.

Yusuf : Aşkı bilmeyenin günü bayramdır
Bize zevk ü safa, allar haramdır
Aşık olan dertli günde devamdır
Aşıksız meclisten bezdim Efkârî,

Efkârî : Aşıkın sefası zevk-i gurbettir
Çektiği çileler yare ülfettir
Bu sevda satılmaz çekilir derttir
Derdimi âleme yaydım Yusuf'um.

Yusuf : On senedir yârim arar dururum
Bazan çağlar bazan akmaz kururum
Yârim önde ben arkadan yürürüm
Yusuf'um yolumu çizdim Efkârî.

Efkârî : Efkârî'yim akıbetim gözlerim
Daha eski gibi tutmaz dizlerim
Kırk beş yıldır bir çiçeği özlerim
Azgın arı gibi azdım Yusuf'um.»

ÂŞIK ŞİRAZÎ

Başakların sesinin vefalı dostları, üç buçuk yıla yaklaştı, her hafta bir saz şairi, bir halk âşığı dinlemekten bıktınız mı, bilmiyoruz? Meğer bu bizim halk edebiyatımız ne bereketli, ne bitmez, tükenmez bir kaynakmış. Sonuna yaklaştığımızı sandığımız her an, yeni bir bolluk, yeni bir çoşkunlukla akmasına devam edip geliyor. Yaşayanlar bir yanda, kendileri göçmüş, eserleri, isimleri dillerde, saz tellerinde yaşayanlar bir yanda, yazma mecmûalarda, cönk yaprakları arasında unutulup gidenler ise bir başka yandalar. Bu akşam bu üçüncülerden birisi deyişleriyle aramızda bulunuyor ve sevdiğine soruyor :

«Şikâyet eylerim bivefa dilber,
Bigâne olmaktan muradın nedir?
Şam ü seher hasretinle ağlarım,
Şâdolup gülmekten muradın nedir?

Seyrimde nuş ettim destinden sâki
Bu dünya fânidir, sanma ki bâki.
Ruyüne battıkça müjgânın oku,
Bu sinem delmekten muradın nedir?

Billâhi dönmezim senden ölünce
Akl u fikrim gider hüsnün görünce
Sinem dağlı, divanına durunca
Efkâra dalmaktan muradın nedir?

Can ile serimi koydum yoluna,
Andelibim, mâil oldum gülüne,
Bu Âşık Şirazî geda kuluna
Cefalar kılmaktan muradın nedir?»

Âşık Şirazî'nin kimliği, kişiliği hakkında hiç bir bilgi ve belgeye sahip değiliz. Bir an için, şairin ruhundan soracağımız geldi : Böylesine unutulup kalmaktan muradın nedir? Sen mi istedin unutulmayı, yoksa başkalarımı unutturdular seni? bilmiyoruz. Âşık Şirazî'nin şiirleri, ondokuzuncu yüzyılda yazılmış, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bazı halk şairlerinin de deyişlerini içine alan bir cönkte bulunmuştur. Buna göre ondokuzuncu yüzyılda yaşadığı, mahlâsına nisbetle Şiraz'da doğmuş olduğu, belki de Şiraz'a göçmüş Anadolu'lu bir ailenin çocuğu olabileceği tahmin edilmektedir. Bazı tahminler yürütmektense şairimizin «Münasiptir» redifli koşmasını dinlemek daha münasip olacaktır :

«Efendim giyinmiş Bursa kutnusu,
Giyinsin, kuşansın, al münasiptir.
O siyah saçları festen dışarı
Sim gerdan, zernişan hal münasiptir.

Menendi gelmemiş fâni cihane,
Bulunmaz hüsnüne zerre bahane,
Kalem kaş altında gözler şahane,
Vasfını metheder dil münasiptir.

Her kaçan o güzel çıksa meydana,
Gören âşıkları döner püryana,
Süt mai şalvarı hançer miyana,
Sim kuşak altında bel münasiptir.

Âşıkın gelmiştir yüzün görmeğe
Cevahir hatemi gümüş parmağa
Varup hakipaye yüzler sürmeğe
Şirazî kapunda kul münasiptir.»

Deyişlerinden anlaşıldığına göre, o bir söz eri olduğu kadar, bir gönül eridir de... Türk halk edebiyatı başaklarını yalnız Anadolu ve Rumeli'de değil, bugün millî sınırlarımız dışında kalan Şiraz, Tebriz gibi ülkelerde de vermiştir. Âşık Şirazî sonsuz uykusunu, Şiraz'da mı uyumaktadır, yoksa vatanın her hangi bir köşesinde mi yatmaktadır, kim bilir? Tanrı'dan onun bilinmeyen mezarına rahmet, Başakların Sesinin sevgili dinleyenlerine gönüllerince şenlik ve esenlik içinde geçirecekleri sayısız akşamlar dileriz.

ÂŞIK MAHFÎ

Ürgüp düğünlerini çoğunca «Nahıl övmesi» diye adlandırılan bir övgü seslendirirmiş. Yine denildiğine göre, kendine has bir bestesi olan bu övgüyü, Ürgüb'ün unutulmayan halk şairlerinden Âşık Mahfî Baba söyleyip seslendirmiştir. Bir koşmasında :

«Gûş eyle hikmeti evvel bahisten
Muarrifler dedi: imlâ ne güzel,
Dört imam istihraç etti hadisten
Âyete verdiler mânâ, ne güzel.

Hak diyenler Hak tarikin buldular
Emr-i İlâhiye kail oldular
Lâ diyenler dalâlette kaldılar
Bize nasip oldu «illâ», ne güzel

Tefekkür edersen ahret halinden
Zikrullah kesme sen de dilinden
Hak razı olmaz mı böyle kulundan
Makam-ı Cennet-i âlâ ne güzel,

Mahfî der, değil mi turap mayamız
Âdem'dir atamız, Havva anamız.
Kudretullah nurdan kurmuş binamız
İnsanı yarattı, Mevlâ, ne güzel.»

diyen Âşık Mahfî, 1971 yılında Ürgüp'te dünyaya gelmiş, adına Ali denmiştir. Derler ki, Âşık Mahfî okuma yazma bilmediği gibi, saz da çalmazmış. Ancak şiirlerinden anlaşıldığına göre, belki Mahfî âlim değildir, ama gerçekten ârif adamdır. Şu koşması, bu hususun en güzel delilidir:

«Yazılmış kalbime Hakkın kelâmı,
Bilmezsem sor, bilir şuarasından.
Kimler verdi, kimler aldı selâmı?
Ne hacet okumak, ulemasından?

Amel ile râh-ı Hakka girilir,
Murad-u maksuda anda erilir.
Şems ile kamere destur verilir.
Âlem ihya olur, pür ziyasından.»

Hayatının bir kısmını gurbetlerde, özellikle İstanbul'da yumurta satarak geçirdiği söylenmektedir. İstanbul'da bulunduğu sürece birçok halk şairlerini şiir karşılaşma ve yarışmalarında geri bırakmıştır.

Şimdi dinleteceğimiz şu koşmasını da tam bir sıla özlemi içinde yazdığı anlaşılmaktadır:

«Kıymet mi biçilir cehver taşına,
Bir kâmilce sarraf karışmayınca,
Kimse üstat olmaz kendi başına,
Varıp erbabına danışmayınca.

Sevda dedikleri zehir dikeni,
Cismi harap eder, kurutur teni,
Söylemeyim derim, söyletir beni,
Bu aşkın âsârı savuşmayınca.

Yarab, dü çeşmimin dökme kanını,
Bağışla Mahfî'nin pür isyanını,
Kimsenin gurbette alma canını
Varıp sılasına kavuşmayınca.»

Âşık Mahfî ömrünün son yıllarında sılasına kavuşmuştur, ama bu sefer de dert yakasını bırakmamış, gözleri görmez olmuş, son bir kaç yılı yok yoksul geçirmiştir. Şairimizin

«Karıncadan dahi geçmeyen Mevlâ,
Geçer mi sandınız Mahfiya'sından?»

dediği gibi, onun önünde de Konakcıoğullarından Emine Ana'yı çıkarmış. Bu zengin gönüllü Türk Kadını, Mahfî Baba'ya bir dereceye kadar yardımda bulunmuştur. 1853 yılında bu dünyadan göçen şairimiz, Başmahalle mezarlığına gömülmüşse de 1928 de Ürgüp-Nevşehir yolu genişletilirken, yolun kenarına düşen mezarı kaldırılmış, mezar taşı da kaybolup gitmiş, şiirlerini bir kitapçık içinde toplayıp 1946 da bastıran Ali Baran Numanoğlu onu unutulup gitmekten kurtarmıştır.

ÂŞIK RUHANÎ

Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri bu sefer bir Erzurum Destanı ile başlayacağız söze:

«Sana canım kurban dadaş diyarı,
Açılıdır er meydanın Erzurum
Senin namın dağılmıştır dünyaya,
Şerefin, şöhretin, şanın Erzurum.

Yüce Palandöken almış yanını,
Herkes görmek ister aç aslanını.
İlica'da fabrikanın dumanı,
Önünde kalkandır Kân'ın Erzurum.

Gören var mı Erzurum'un dengini?
Dağlar kanımızdan almış rengini,
Yâdedelim Doksanüç'ün cengini,
Moskofları boğdu kanın Erzurum.

Nene Hatun satır ile kavgada,
Tekbir nidaları döner havada.
Kan leşi kaldırın Aziziye'de,
Şimdi belli bir nişanın Erzurum

Dadaşları müptelâdır savaşa,
Düşmanın bağrını yakar ateşe,
Hücum emri verdi, ol Muhtar Paşa,
Dini polat kumandanın Erzurum.

Bütün dünya seni görmek arzular,
Kan ile yoğrulmuş dağlar, yazılar.
Vatan için cenge girer gaziler,
Nurda yatar şehidanın Erzurum.

Dadaşların göğsü zincir, gümüştür?
Eli kanlı kılıç, yumruğu taştır.
Gözü şimşek, damarları ateştir,
Meşhur olur kahramanın Erzurum.

Âlimlerin uygun ilm-i Araba,
Müminlerin camide döner mihraba.
Abdurrahman Gazi, nur Habib Baba,
Yatağısın evliyanın Erzurum.

Senin vasfın eder erbabı diller,
Sende sürur duyar gamlı gönüller.
Yazın yaylalara çıkar güzeller,
Huri soyu nevcivanın Erzurum.

İlâhi dilerim senden niyazı,
Keremler kânısın, kabul et nazı,
Gösterme yurduma istilâ yüzü,
Serhaddıdır Türkiye'nin Erzurum.

Tanrı bu devranın etsin berkarar,
Dadaşlar bellesi bu eşsiz diyar.
Ben gitsem dünyadan, kalsın yadigâr,
Ruhânî'den bu destanın Erzurum

Destanın şairi, Tortumlu Âşık Ruhânî'dir. 1931 yılında Tortum'un Aşağı Sivri Köyünde dünyaya gelmiştir. Ruhani şiirdeki mahlâsıdır. Asıl adı Mustafa Temeldir. Fakir bir köylü ailesinin çocuğudur, okul yüzü görmemiştir. Küçük yaşta köyünde sığırtmaçlık yapmağa başlamış, bir gün sığırlarını güderken toprağa gömülü eski bir bomba bulmuş, onunla oynar-

ken, bomba birdenbire patlamış, on yaşındaki Mustafa bir gözüyle bir elinin üç parmağını kaybetmiştir. Sonradan diğer gözü de görmez olmuş, yaşadığı dünya kararmış, ama bu sefer de içinde apaydınlık bir şiir dünyası açılıvermiştir. Onun eşinden başka yanından ayırmadığı iki arkadaşı vardır. Biri sazı, diğeri onu civardaki komşu köylere ve kasabalara götürüp getiren kılavuzu Tevfik Efendidir.

Ruhânî'nin çeşitli tarzda söylenmiş şiirleri vardır. Bir Kahramanlık destanı olan biraz önce dinlediğimiz şiirinden başka mizahî parçaları ve aşktan, güzelden, güzellikten bahseden lirik deyişleri bulunmaktadır. Bu sevgi şiirlerini Güldane adlı bir güzel için söylediği rivayet olunur; işte onlardan bir parça:

«On yedide buldum ben ârif sırrı,
On sekizde mest ettim bu seri,
Sarrafına bende olan cevheri,
Sarf ederken çoğa tuttu azımı.

On dokuzda yandım aşkın nârına,
Yirmisinde bak gönlümün zârına,
Yirmi birde düştüm felek zarbına,
Kader eğdi doğrultamam özümü.

Yirmi ikisinde sevda şiddeti,
Yirmi üçünde bende aşkın lezzeti,
Yirmi dörtte can cânana ülfeti,
Yirmi beşte ayarladım sazımı.»

Ruhânî bugün otuzaltı yaşında usta olma yolunda, şiirleri zevkle, mizahî deyişleri takdirle dinlenen bir halk şairimizdir.

ÂŞIK AZMÎ

Geçen hafta Tortumlu Âşık Ruhanî'den bir Erzurum destanı dinlemiştik. Bu hafta da Erzurumlu bir ananın şair oğlu Tokatlı Âşık Azmî'yi dinleyeceğiz. Âşık Azmî Tokat'ın Tepe mahallesinde 1905'te dünyaya gelmiştir. Asıl adı Abdullah'tır. Babası İmamoğullarından bıçakçı Nuri diye anılırmış, şairimiz de soyadını Yamanoğlu diye almıştır. Dördüncü sınıfa kadar mahalle mektebinde okumuş, sonra babasının yanında bıçakçılığa başlamış, yaşı yetip vakti gelince evlenmiş, 1934 yılında Muhiddin Suphi adını verdiği bir oğlu dünyaya gelmiştir. Askerlik görevini yaptıktan sonra hastalanıncaya kadar bir süre Turhal Şeker fabrikasında çalışmış, sonra çeşitli meslekleri denemiş, şoförlük, ciltçilik, kahvecilik, şarapçılık yapmış, bir süre su işlerinde çalışmış, Yeşilırmağa bir su arkı yapılırken mühendislerin başına şemsiye tutmakla görevlendirilmiş, şair gönlü bu, kaderin bu cilvesi karşısında boş durur mu düşündüklerini bir şiirle dile getirmiş:

Hasret diyarında derdü gam çekmek,
Galiba bahtımda temellilendi,
O kızgın çöllerde gezdim rengârenk
Seraba koşmakla ömrüm tükendi,

Dehrin sitemleri uyuttu beni,
Saadet hülyası unuttu beni
Hayat değirmeni öğüttü beni
İnce eleklerden unum elendi.

Azmî dehr zâlim bahtımız alîl
Kaderin cilvesi olmuyor tekmil
Elime bir şemsiye vermedi değil
Lâkin ben tuttum da el gölgelendi.»

Azmî de âşık geleneğine uyarak gurbete çıkmış, yolu İstanbul'a kadar uzamış, bu koca şehirde hayatın akışına alışamamış, yine memleketine dönmüş 1942 yılında bu güzel şehrin özlemine dayanamamış, yine İstanbul'a gitmiş, ne iş bulursa çalışmış, bu arada alkole de alışan şairimiz, 20 Ekim 1949 günü Cerrahpaşa hastahanesinde alkol zehirlenmesinden ölmüş, Topkapı'ya gömülmüştür.

Azmî'nin ilk şiirleri aruz vezniyledir. Turhal Şeker Fabrikasından ayrıldıktan sonra hece vezniyle yazmağa başlamıştır. Tokatlı Âşık Nurî'yi Azmî'nin bu yoldaki ustası sayabiliriz. Onu asıl olduran Yunus Emre'dir, Şair, kültürünü kendi kendine arttırmış, halk şairleri üzerinde incelemeler yaptığı, Erzurumlu Emrah hakkında yayınladığı kitaptan anlaşılmaktadır.

Tam olgunluk çağında kaybettiğimiz şair, bazı şiirlerinde ağırbaşlı öğütler verir:

«Zulma sükût etme daima haykır
Gönlünde mabudun para olmasın,
Gurura baş eğme kahrın kolun kır
O açık alnında kara olmasın.»

Bazı öğütleri ise akıcı ve kıvraktır:

«Zarif bir çiçek gibi
Şuh bir kelebek gibi
Neş'eli bebek gibi
Şen ol her zaman Ayşe.»

Ancak bir kıtasını verebildiğimiz bu şiirinde Azmî, Yaman mâhlasını kullanmıştır. Onun «Sunam Yaylada» isimli

şiiriylle hepinize güzel saatler dileyelim, Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri :

«Temiz havasını alıp yaylanın
Sunam ceylan gibi gezer yaylada
Coşkun ahengine dalıp yaylanın
Ahu gözlerini süzer yaylada.

Serpilmiş orda güzellikler her yere
Ninniler söylüyor çağlayan dere
Yaslanıp yemyeşil çemenliklere
Şu yorgun gönlümü üzer yaylada.

Cazip bir âhenk var güzel sesinde
Başka bir neş'e var her hevesinde
Vuslat bayramının arafesinde
Elvan elvan güller dizer yaylada.

Azmî gibi dehrin endişesine
Aldırmayıp ne mey ne şişesine
Çekilmiş münzevi köşesine
Hakikatin sırrını sezer yaylada.»

ÂSIK ELESKER (ALİ ASKER)

Erzurum, Kars dolayları derken bu sefer sınırları şaşırdık, bir de baktık ki Azerbaycan'ı boylamışız. Uzun söze ne hacet Başakların Sesi'nde bu defa da Azerbaycan'da yetişmiş, Türk-Azerî lehçesiyle deyişler söylemiş Âşık Ali Asker'i dinleyeceğiz. Ona o çevrelerde Âşık Elesker diyorlar. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarıyla yirminci yüzyılın başlarında yaşayan Âşık Aliasker Gökçaylıdır. Basargeçer ırmağı kenarında Ağkilise köyünde doğmuş, yüzyıl süren uzun bir ömür yaşamış, 1927 yılında Gökçe Göl yöresinde Mezre köyünde bu dünyaya veda etmiştir. Oğuz Türklerinin Bayat kolundan olan Aliasker hakkında bilinenler ancak bu kadardır. Kars dolaylarında bir hayli ün kazanmış bulunan Aliasker'den bahseden birkaç yazıyı dergilerde görüp okuduk. Yazanların ellerine sağlık, şimdiye size dinleteceğimiz şiirleri de o yazılardan derledik:

«Çarşamba gününde, çeşme başında
Gözüm bir ala göz hanıma düştü
Attı müjgân okun deldi sinemi
Naz-ü gamzeleri canıma düştü.

Elesker'em her ilimden halıyam
Ey kız sen dertlisen, men yaralıyam.
Dedi «Nişanlıyam, özge malıyam»
Sındı kol kanadım yanıma düştü.

İşte böyle Âşık Aliasker ekseriyetle güzellerden, sevgiliden, sevgiden söz eden şiirler düzüp koşmuştur. Ele aldığı konular hiçbir zaman dinî olmamıştır. İhtiyarlığında saz çalarken, kendini kınayan hacılara ve mollalara yazdığı taşlamalar ise Âşık Dertli'yi hatırlatır. Âşık Aliasker'de Karacaoğlan'ın, Pirsultan Abdal'ın, Veysel'in söyleyişlerini andıran bir hava vardır. Yetişmesinde, denildiğine göre, Emrah'ın. Vedadî'nin ve Penah Vakıf'ın etkileri olmuştur. O bazen bir güzel saçının tellerine dolanıp gitmiş, bazen bir çift kara kaşa takılıp kalmıştır:

«Ay nazenin, ay gabağın altından
Ne gözel çekilip gara gaşların
Dindirmeden imren dili okuyor.
Vuruptu sineme yara gaşların.

Aslın melek, neslin huru gılmandı
Günâhımız bizim âlur zamandı.
Adalet padişah nahak divandı
Zulümle çektirir dâra gaşların.

Yazık şeyda bülbül gül merağında
Mecnun Leyli, Ferhat Şirin dağında
Âşık Eleskeri koca çağında
Rahmeylesin günahkâra gaşların.»

Âşık Aliasker yalnız şiir düzmekle kalmamış, onları uşşak, rast ve hüseynî makamlarında bestelemiştir de.. Şiirlerinde çoğunca neş'eli, hafif bir hava eser, zaten akıcı, takılmayan bir söyleyiş tarzı vardır.

Ancak :

«Yar yanında günahkâram,
Doğru sözüm yalan oldu,
Yeriş etti gam leşkeri,
Gönlüm evi talan oldu,

Ay bu kaşa, ay bu göze,
Yandı yürek döndü köze,
Geçen sözü vurma yüze,
Geçen geçti, olan oldu.»

kıt'alarında olduğu gibi bazen dertlendiği, bazen de aradığı saadeti bulamamanın acısıyla için için yandığı görülür:

«Ey ârifler gelin ders alın;
Sine defterini açaram bugün.
Bir kuş idim kalmış idim yuvada.
Toplanıp dünyadan uçaram bugün.

Bes nec'oldu atam, nec'oldu anam
Dağılır şehberim, bozulur binam,
Yüklenip kafile, katır barhanam
Fenadan ukbâya göçerem bugün.

Elesker binipti şecerden atı.
Okunur yüzüme ecel beratı.
Telden ince kılıçtan iti.
Sırat köprüsünü geçerem bugün.»

Bu şiir Aliasker'in son şiiri olsa gerektir. Halk şairlerine has bir tutumla o da, ölmeden önce bu dünyadan göçme vaktinin geldiğini anlamıştır.

UMMANÎ

İster hayalde, ister hakikatte olsun, bir şairin arkasına takılıp insan bir kere Anadolu'nun doğusuna gitti mi? Bir daha kolayına dönemez. Bu sefer de öyle oldu.

Anadolu'yu bir deniz gibi kaplıyan halk şiiri doğuda adeta ummanlaşır. Bir kere içine daldın mı? Görüp duydukların karşısında, kolayına çıkılamaz su yüzüne... Bu seferde o Ummanın bir Ummanî'siyle karşılaştık. Bu Ummanî, Tortumlu Ummanî'dir, ondan başka o civarda bu mahlas altında ad yapmış iki Ummanî daha vardır, bunlardan biri 1911 doğumlu Erzurumlu Ummanî'dir, diğeri Narman köylü genç Ummanî.

Biz gelelim bu kez tanıtıp şiirlerini dinleteceğimiz Tortumlu Ummanî'mize.. 1919 yılında Erzurum'un Tortum ilçesine bağlı Öşvank köyünde dünyaya gelmiştir. Onun şiirlerinin yayımlayan Türk Folklor Araştırmaları dergisinde haya-

tı hakkında bulabildiklerimiz pek az. Tanrı o kadarını toplayıp tanıtandan da razı olsun. Denildiğine göre Ummanî bir kere evlenmiş, biri kız, diğeri erkek iki çocuğu olmuş, hayatını çiftçilik, değirmencilik yaparak kazanır, fırsat buldukça da sazını kapar civar köy ve şehirlerde geziye çıkarmış. Onun düzüp koştuğu koşmalardan birini dinleyelim :

«Aşkın ateşiyle bülbül olmayan
Arz ile hevesi gülde ne gezer?
Benim gibi hali müşkül olmayan
Derdi taksim olmuş dilde ne gezer?

Ara ki bulasın yâr olan yârı
Vazifene çalış çıkma kenarı
Çiçekten tat almış değilsin arı
Meyl-i muhabbetin balda ne gezer?

Neler gelmiş, neler gelir başına
Gündüz hayâline, gece düşüne
Bir âşık düşmese aşk ateşine
Yâr aşkına gurbet elde ne gezer,

Ummanî dostundan dolaşma serin
Anlat anlayalım nedir efkârın
Aç dükkânın sat metah eyle pazarın
Arz olmıyan malın elde ne gezer.»

Saza ve şiire genç yaşında başlayan Ummanî, askerliğini Sarıkamış'ta yapmış, sazını da askere götürmüştür. Ummanî'nin diğer şairlerle yaptığı karşılaşmalar meşhurdur. Bunlardan askerdeyken âşık Zuhurî'nin oğlu İzharî ve Yusufelinin Okar köyünden Pervanî ile yaptığı konuşmalar, karşılaşmalar bilhassa meşhur olup literatüre de geçmiştir. Bir gün kısmet olup İzharî ve Pervanî üzerinde durabilirsek, onları da dinletiriz. Gelelim şimdi Ummanî'nin kendi koşmalarından bir diğerine:

«Aşkın harareti, aşkın ateşi
Yâr iken bu derde salmamış olmaz,
Tükenmez göynümün derd ü telâşı
Derdime bir şifa bulmamış olmaz.

Yâr nedir ettiğin sevdâ, bu hengâm
Bırakmaz yakamı ahırı encam
Dediler mezatta satılır merhem
Benim bu yâreme almamış olmaz.

Ah edip Ummanî sorarım dersen
Çalışıp dünyada güleyim dersen
Göynün sevdiğini alayım dersen
Evvel candan geçip ölmemiş olmaz.»

Ummanî'nin dinlediğiniz gibi oldukça akıcı bir deyişi vardır. Daha çok Narmanlı Sümmanî'nin tesiri altında kalmış gibi görünür. Tanrı ona bol şiirli, tarlası, değirmeni dolu uzun ömürler ihsan etsin, siz sevgili dinleyenlerimize de şenlikler, esenlikler...

KAĞIZMANLI SEZAİ

Âşık karşılaşmalarının kendine has bir havası vardır. Önce hafiften bir sınanma ile başlanır, sonra iş kızışır, ortaya benzerlerinin bulunması zor olan bir ayak atılır, bir süre bununla şiir sürdürülür, bir ara değiştirilir, imtihan ilerler, sonunda bir gönül almayla son bulur. Başakların Sesinde bu sefer de sizlere bir âşık karşılaşması dinletece-ğiz. Âşıklardan biri, daha önceleri dinlediğimiz, birçok halk şairinin ustası Narmanlı Sümmanî diğeri Kağızmanlı Sezaî'-dir. Kağızmanlı Âşık Sezaî'nin asıl adı Yusuf, soyadı Aşıklı'-dır. 1858 de doğmuş, Kars ve dolaylarında isim yapmış, 1938 de Hakkın rahmetine göçmüştür. Sümmanî'yle karşılaşmala-rı, daha doğrusu karşılaştırılmaları 1900 yılı Mart veya Nisan aylarında Kağızman'ın Kozlu köyünde olmuştur. Karşılaşma uzundur, ilkin şairler şiirle kendilerini tanıtırlar, sözü önce Sezaî alır:

Âşık-ı sâdıkaneyiz İhyayi derler bize,
Çerag-ı dürdaneyiz kün yayı derler bize,
Ser verir gönül vermem sen gibi gedalara,
Bahr-i muhit dalgasıyım, deryayi derler bize.»

Sümmanî:

«Semavat râhından beri gedayi derler bize,
Dil ile hem dolmuşum hebayi derler bize,
Nerde bir ârif görürsem ben onun kurbanıyım,
Ol sebepten ehl-i aşk da sevdayi derler bize.»

Sezaî kendini tanıtır:

«Ehl-i hüner ustasından var bizim erkânımız,
Ol sebepten epkem etmez hasm için dehanımız,
Şehri Kağızman söylenir yerimiz meskânımız,
Âşıkanlar defterinde Sezaî derler bize.»

Sözü Sümmanî alır:

«Halife-i rûy-i zemin ol mülk-i hakanımız,
İsmi Erzurum duruptur vilâyet mekânımız,
Kaza-yı Narman adlanır yerimiz vatanımız,
Mahlâsım Sümmanî amma gedayî derler bize.»

Tanışma bitmiştir. Sınanma devri gelir. Âşık Sezaî ortaya bir ayak atar:

«Seni bana bahr-i muhit dediler
Ben gavvasım bahre dalmağa geldim
Armağan getirdim şerefli sazı
Ya verüben yahut almağa geldim.»

Sümmanî:

Beni sehil etti ol âb u dane
Nasip gözesini bulmağa geldim
Bu aşkın nârına oldum pervane
Sinem delik delik delmeğe geldim

Sezaî:

Şimdi bendederim herbir civarın
Elinden azlolur ol ihtiyarın
Pâyimal ederim namusun, ârın
Seni taştan taşa çalmağa geldim.

Sümmanî:

Sen hangi bâdeden olmuşsun sarhoş.
Kâmiller demine vermedin mi gûş
Ben kardeş olanın hatırını hoş
Takatim yettikçe kılmağa geldim.

Sezaî:

Sezaî, avcıyım izin alırım.
Söndürür alevin, közün alırım
Şüphesiz elinden sazın alırım
Seni melil yola salmağa geldim.

Sümmanî:

Ne çok düştün Sümmani'nin peşine
Adem odur mukim kendi işine.
Hasret temrenini mermer taşına
Saye-i Mevlâ'da çalmağa geldim.»

Sezaî yeni bir ayak ortaya sürer oldukça mütecavizdir, Sümmanî yaslılığın verdiği olgunluk içinde onu susturur, Sezaî gözlü, .sözlü, sazlı bezli yeni bir ayak söyler, Sümmanî cüzle, nazla, vızla bozla cevap verir. Sezaî, ihtiyar aşıkı boş bulundurup «karıyı boşadım» dedirtip zorda koymak ister ama, Sümmanî sarıyı, boruyu, deriyi boşar ancak Sezaî'nin kazdığı kuyuya düşüp karıyı boşamaz. Sezaî kendi diliyle kendi zorda kalır ve sonunda Sümmani'nin gönlünü almak ister:

«Seni bana huyu halim dediler,
Anlamağa tahkikata gelmişim.
Şakadır her sözüm değildir gerçek,
Konuşmağa muhabbete gelmişim.»

Sümmanî cevap verir, karşılaşma daha da uzar, elden ne gelir ki, bizim de vaktimiz dolar, karşılaşmanın hepsini dinletmeye vaktimiz kalmaz. Sümmanî'nin son kıt'asıyla sözümüze son verip, siz sevgili dinleyenlere esenlikler dileriz:

Dâvete ne lüzum gedai Sümman.
Elinden ne gelür Mevlâdan ihsan
Arif-i billah'tır Hacı Kağızman
Zaten onu ziyarete gelmişim.»

ÂŞIK RIZA

Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri bilmem bugüne kadar sizlere Erzincan dolaylarından söz etmişmiydik? Bu sefer de harmanımızı Erzincan'da savurmak kısmet oldu.

«Canlıları doyurursun,
Tohumları yoğurursun,
Birden binler doğurursun,
Görülmemiş kârsın toprak.»

diyen bir âşık sesi bizi oralara kadar çekip götürdü. Yıllardan 1926 yılı. Erzincan'da bir çocuk gelir, dünyaya... Ali Rıza olsun derler adına. Yaşı gelir okula verirler, İlk okulu bitirir. Küçük Rıza'nın yolu Konyaya düşer. Âşıklar Sultanı'nın şehrine varan, ne olacak? Saadetin yücesine erer, irfan bulur, âşık olur.

«Sevgiliyi gizli sanma
Sakın hayallere kanma
Rıza'sız bir yere varma
Aradığın meydandadır.»

Gönül gözü açıldığı gibi, söz pınarı da coşup saçılır. Gün olur Seyyid Nesimî'leyin «Nidem, nidem?» diye sorar, gün olur Pir Sultan'ı arar :

«Hakkın buyruğuna uyan
Pir Sultanım, Pir Sultanım
Dost yoluna başı koyan
Pir Sultanım, Pir Sultanım!

İrfan ışığını yakan
Kemâl gözü ile bakan
Çağlayarak coşup akan
Pir Sultanım, Pir Sultanım!

Edep erkânı izleyen
Yolsuzlukları düzleyen
Bir vefalı yâr gözleyen
Pir Sultanım, Pir Sultanım!

Sevgi tohumunu eken
Muhabbet gülünü diken
Seve seve sitem çeken
Pir Sultanım, Pir Sultanım!

Rıza sazının perdesi
Gönüllerdedir nağmesi
Şâhlar şahının bendesi
Pir Sultanım, Pir Sultanım!»

Zevkini, neşesini, varlığını ahdiyle ikrar eden, «Her işimde öz nefsime hâkim olan vicdanımdır» diyen şairimiz, daha çok genç yaşlardayken memuriyet imtihanına girmiş, 15 yıl Konya Ovası Sulama idaresinde çalışmış, sonra serbest ticarete atılmış, kitabı dost, okumayı zevk edinmiş, Konya'da Işık Kitabevi'ni açmış, sonra Ankara'ya göçmüş, o zamandan bugüne dek inşaat işleriyle meşgul olmağa başlamıştır. Arada memleketlisi bir hanımla evlenmiş, üçü kız, ikisi oğlan beş çocuğu olmuştur. Kendi kendisini yetiştiren, gördüğü güzellikler, olaylar karşısında duygulanıp şiir söyleyen Ali Rıza Köseoğlu'nun şiirlerini bugüne kadar, ancak bununla dost olmak mutluluğuna erenler dinleyebilmişlerdir. İşte onun «İstemem» isimli şiiri:

«Yetmez mi ettiklerin
Mihnetle mal istemem.
Dertli hep sevdiklerin
İpekle şal istemem.

Vereceksen mertçe ver
Haksızlığa düşürme
Bahar geçtikten sonra
Yeşille al istemem.

Kendi bağım içinde
Öz gülümü ver bana
Hiç kimsenin bağından
Çiçekle dal istemem.

Aşk ile yürüyorum
Düşe kalka yolumda
Ben âlimim diyenden
Kıyl ile kal istemem.

İman ile ahdıma
Ta ezelden bağlıyım
Hiçbir zaman bahtıma
Çingenden fal istemem.»

Tanrının rıza gülünü dermiş, gönlünü sahibine vermiş böylesine müstağni, böylesine güçlü bir şairimizdir, Âşık Rıza, Tanrı mutluluğunu arttırsın sizlerinde, her geçen saat mutluluğunuza yeni mutluluklar katsın Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri.

EFKÂRÎ VE YÂDÎ

Bugün Başakların Sesinde iki Çankırılı âşık yer aldı. Bunlardan Âşık Efkârî'nin hayatı hakkında yeterli bir bilgimiz yoktur. Cönklerde sadece Kangırılı, yani Çankırılı olduğu yazılıdır. Adının Efkârî olmasına rağmen şiirleri hiç de efkâr'lı değil, bilâkis oynak, çapkın bir eda ile söylenmiştir. İşte bir koşması:

«Neler ettin bana, neler işledin?
Seni güller gibi gülesi seni,
Yeni baştan cevretmeğe başladın
Seni ettiğini bulası seni!

Sen beni aşk ile ateşe yaktın
Akıbet onulmaz derde bıraktın
Buseler vadettin, beni aldattın
Seni bir benimle kalası seni!

Nedir bu edalar, nedir bu nazlar
Böyle midir yer yerdeki dilbazlar
Senin için olan bunca niyazlar
Seni Efkâri'nin olası seni!

Bu tarzda söyleyişleri için, bir başka şiirinde de kınanmamasını ister:

«Kınamayın benim aşkımla ahım
Şehr-i Kangırı'da bir cana yandım
Ben anın kuluyum, o benim şahım
Adalet sahibi canana yandım.»

Efkârî oldukça akıcı bir ifadesi olmasına rağmen güçlü ve derin bir şair değildir. Şiirlerinin diğer Efkârî'lerle karışmış olması da mümkündür. Ancak şiirlerinde rastlanan açık saçıklık, onu diğerlerinden ayıran başlıca vasıftır.

İkinci şairimiz, yine Çankırı'dan Âşık Yâdî'dir. Asıl adı Osman olan Yâdî, Mumcu'nun Âşık Osman diye de tanınmış, ondokuzuncu yüzyılda iyi saz çalmakla ve karşılıklı şiir söylemekle şöhret kazanmıştır. Şiirleri kıvrak söylenişleriyle dikkati çekerler. Bir tanesini dinleyelim:

«Bilmem bu mecalis gülistan mıdır?
Dediler : Çok âşık divanesidir.
Dedim : Nev açılmış gülistan mıdır?
Dediler : Bağ-ı İrem nişanesidir.

Dedim : Giderler mi gelen âşıklar
Dediler: eğleşir vasla lâyıklar
Dedim : Nedir bunca bağrı yanıklar?
Dediler: Şu şem'in pervanesidir.

Dedim : Yâdî oldu aklım serseri
Dediler : Hâlinden bilir ol peri
Dedim : Doğru söyleyen kimin dilberi
Dediler : Sizlerin canânesidir.»

Yâdî devrinde hicivleriyle de tanınmıştır. Bilhassa Taşköprü'de merkebini kaybedince söylediği şiir meşhur olmuştur. Arama sonunda merkep bulunmuştur, ama ne yazık ki Yâdî'nin eseri bugün ortada yoktur.

Yâdî'nin bundan 75-80 yıl önce Hakkın rahmetine kavuştuğu söylenmektedir. Hayatı hakkında elimizde yeteri kadar bilgi bulunmadığı gibi çoğu eserleri de kaybolmuştur.

ÇANKIRILI ZÂHMÎ

Başakların Sesi'nde bu sefer de bir Çankırılı şair var. Kimi tarafından sevilip övülmüş, bazılarınca yerilip sövülmüş bir halk şairi. Şiirdeki mahlası Zahmî, asıl adı Ahmed'dir. Babası Kastamonu kır serdarı Yüzbaşı Kadir Ağadır. Şairin ilk öğrenimi Kastamonu'dadır, hıfzını da orada tamamlamış, medrese derslerindeki icazetini devrin tanınmış bilgini Yüklüköylü Hacı Ali Efendiden Çankırı'da almıştır. Çocukluğunda geçirdiği bir kaza sonunda bir bacağı topal kalmış. Ömrünün son yıllarına kadar çok işret ettiği, saz çaldığı halde, bilgili bir şairin saz çalması uygun görülmediğinden, bu maharetini sakladığı söylenir. Zahmî'nin yazdığı şiirleri, eşi Duduş kadın gözden geçirir, vezin ve mana düşüklüklerine ve noksanlıklarına işaret eder, şair de sonradan bunları düzeltirmiş.. Genç yaşta ölen oğulları Rıza'yı da şair yetiştirmişlerdir. Zahmî'nin bundan sonraki hayat hikâyesini ilerde anlatırız, şimdi bir destanından parçalar dinleyelim:

«Dilde vasf-ı sergüzeştim nâr olur
Çok kıssadan hisse çıkar nâr olmaz
Sevda rahat komaz, dünya târ olur
Sevda çekmeyene dünya dar olmaz.

Muhanetin çeşmesinden su içme
Namerdin çayından geri dön, geçme
Kıymetin bilmeyene sırrını açma
Her yerde sır açmak aşikâr olmaz.

Herkeşe tecelli eylemiş Huda
Her âdem bir değil, ya bay, ya geda
Küheylân beslenir çulun altında
Semer vursan küheylâna hâr olmaz.

Herkesin lâfını üstüne alma,
Gördüğünü görme, bildiğin bilme,
Sevildiğin yere çok varup gelme
Muhabbetler kalkar itibar olmaz.

Yaman olur beni Âdem hilesi
Ne güç olur gurbet ilin çilesi
Gönül bir kez yersin felek sillesi
Felek sillesine hiç uyar olmaz.

Bir eylik edersen ismini anma
İkrarında durup sözünden dönme
İlin ateşine nafile yanma
Senin ateşine hiç yanan olmaz.

Sözümü eyi tut ey koca seme
Eşittiğin sözü kimseye deme
Cahilin şekerli helvasın yeme
Kâmilin zehrinden hiç zarar olmaz.

Gölgede uyuyan gözün açamaz
Kuş olsa da kanat açıp uçamaz
Vücut kocar emme, gönül kocamaz
Güzel seven âşık ihtiyar olmaz.»

Söylentilere göre Zahmî de daha pek gençken ölmüştür. Ölüm tarihi 1283 H. (1866 M.) dir. Devrindeki ve çevresindeki şairlerden Hayrî Bezlî ve Sabri ile dosttur. Şöhreti Çankırı hudutlarını aşmış, hattâ Rumeli'nde dahi duyulmuştur. Şair Hacı Bektaş'a bağlıdır. Şiirlerinde çoğunca tasavvuf havası duyulur. Aruz vezniyle divan edebiyatı tarzında epeyce

eseri vardır. Sözümüzü bitirmeden önce bir de koşmasını dinleyelim :

«Dilberin zülfüne âşık özünü
Aşıp Mansur gibi sallanmasın mı
Can gözüm seyretse o gül yüzünü
Şahin şikârına dolanmasın mı?

Besbelli aramış dildeki bağın
Görmemiş mislini o gül yanağın
Zâhidin ağzına deyse dudağın
Ne yapsın halile yalanmasın mı?

Serkeşlik zencirin taksa boynuna
Kahr-i cihan gelmez asla aynına
Buse va'detse de dilber oynuna
Zahmî inansın mı, inanmasın mı?»

GÜNDEŞLİOĞLU

Bir vakitler Karacaoğlanların, Deliboranların, Dadaloğullarının sazlarıyla, sözleriyle seslendirdikleri Çukurova'dayız, bu gün de Başaklarının Sesi'nin sevgili dinleyenleri... Hiçbir sanat endişesi güdülmeden gönle doğup dile geliverdiği gibi söylenen bir türkü peşine takıp bizleri buralara, bir duygu ve bir hayal dünyası içine çekip getiri verdi :

«Sürü sürü sürülerim var idi
Sürünün vardığı çaylar kurudu
Katarda da mayalarım yürüdü
Şimdi baş külüğüm eşek oluktur.

Sürü sürü sürülere katardım
Top top eder yüzlerimi satardım
Otuz altı direk çadır tutardım
Şimdi gölgeliğim kaşak oluktur.

İbrişim halıya yaslanmaz iken
Kuş tüyü döşeğe döşenmez iken
Trablusları kuşanmaz iken
Kıl ip bellerime kuşak oluktur.

Tepe tepe harmanlarım savrulur
Namlı namlı buğdaylarım devrilir
Adım Gündeşoğlu deye çağrılır
Şimdi toplamışım başak oluktur.»

Folklorcularımız sözlü bir gelenek olarak yazıya geçmeden dilden dile dolanıp gelen bu türküyü derlemişler, halk edebiyatının su katılmamış bir eseri olarak yayımlamışlardır. Türkü Çukurova'nın Yumurtalık semtinde Yumutlu oymağından derlenmiştir. Şiirde geçen (oluktur) : olmuştur, anlamına gelir.

Gündeşlioğlu eski Türk törelerine uygun davranışlarıyla meşhur bir yiğit kişidir. Nitekim eski Türk töresince bir kahramanlık yaparak bir ün kazanmamış kişilerin kız almaya hakları yoktur. Gündeşlioğlu bu inanışladır ki, kız kardeşini almak isteyen Elbeylioğlu'na kahramanlığı ve ünü olmadığı için bacısını vermek istememiştir.

Ne varki kendisi bir güzele gönlünü verince, sevdiğinin babasına köle olmaya bile razı olmuştur. Çekine çekine sevdiğine bir türkü yakmıştır ve bu türküsünü şu kıt'a ile bitirmiştir :

«Gündeşlioğlu derki biz de göçelim
Hasbahçede gonca güller biçelim
Mevlâm kanad verse de hemen uçalım
Bir yar için diyar diyar koşulmaz.»

Şairimizin gönlü bu kızdan çabuk mu geçmiştir, bilmiyoruz. Onu bir başka türküsünde bir gelinin ardından seslenirken dinleriz:

«Seherden sehere hocalar okur
Veren (viran) bahçeler de bülbüller şakır
İbrişim eğirmiş halılar dokur
Gördükçe ciğerim yakıyon gelin

Öğer Gündeşli de öğdüğün öğer
Altın küpler çingini döğer
Ay ile bahsetmiş, gün ile doğar
Cennette huriye benziyon gelin.»

Şu türküsünü yoluna köle olduğu kız için mi, yoksa ciğerini yakan gelin için mi söylemiştir bilemiyoruz, elimizde bir belge olmadığı için sizlere de dinletmekle yetiniyoruz :

«Gökyüzünde turna olsan
Yeryüzünde hurma olsan
Kara kaşa sürme olsan
Çekmen seni şimden kelli

Bir ufacık pınar olsan
Akıp ayağıma gelsen
Susasam baygının olsam
İçmem bir tas senden kelli

Yar Gündeşe âşık olsan
Bir gümüşten beşik olsan
Dağ yüzünde ışık olsan
Yanmaz kalbim şimden kelli.»

Gündeşlioğlu işte böyle deyişleri olan bir âşıktır. Kimdir, nerede, ne zaman yaşamıştır. Pek de bilinmemektedir. Mezarı nerede olursa olsun, bilinen bir şey varsa, şiirleri dillerde yaşamakta, anısı gönüllerde yatmaktadır.

SEYRÂNÎ

Her vakit tarlalardan ekin devşirilmez ya, bir yol da gelin Isparta bahçelerinde gül derelim, dedik. O bahçe senin, bu bahçe benim gezip dolanmaya fırsat kalmadan, başaklarımız Seyranî divanından ses verdi :

«Gözleyü gözleyü güllerini yâr
Garib bülbüllere ahşam oldu gel!
Bu aşk ki bu sevda bu hasret bu nar
Kaldı başım üzre ilâm oldu gel!

Çoğaldı bağlarda zâr meşakkatler
Beni Eyyup etti derd ü illetler
Bu aşkın elinde türlü zahmetler
Aldı dört yanımı pür gam oldu gel!

Bu kadar yaslandım ülke-i aşkı
Ziyaret eyledim Mekke-i aşkı
Bekleyü bekleyü tekke-yi aşkı
Doldu bu çilemiz tamam oldu gel!

Seyranî kulundur bir sana pes der
Bir gördüm didarın bir dahi göster
Hane-i kalbimiz teşrifin ister
Sana hasb-i halim meram oldu gel.»

Böyle bir çağrıya insan nasıl dayanır. Şair bu, ama ne şair... Sanki şiir söylemiyor, Isparta'nın gül kokulu bağları, bahçeleri arasında bir su gibi akıp çağlıyor :

«Uçurdu yavrusun kuşlar yuvadan
Gözlerim bir name gele sıladan
Bağlandı yollarım kıştan havadan
Yüce dağlar başı duman oldu gel.»

Bitip tükenmeyen bir özlemle Seyranî sevdiğini çağırırken biz onun hayatında kısa bir seyrana çıkalım, dedik. Yazılanları okuduk, söylenenleri dinledik, öğrendik ki, Âşık Seyranî, seyranına Mısır'daki Kavgusuz Abdal dergâhından başlamış yıllarca gezip dolanmış ve nihayet gelip Isparta'da yerleşip kalmış, bu yüzden de Everekli Seyranî'den ayırt edilmek için Ispartalı Seyranî diye anılır olmuştur. Adı Ahmet. Arada Hicaz'a gidip hacı olduğu da isminin başındaki ünvanından anlaşılmaktadır. Bir ara Sultan II. Mahmut devrinde İstanbul'a da yolu düşmüş, İmâm Seyranî adlı üçüncü bir şairle de burada karşılaşmış, padişah emriyle huzurda imtihan olmuşlar, sonunda Seyranîmiz Rumeli İmam Seyranî-yi mahlasını değiştirmek mecburiyetinde bırakmıştır. Yaptığı gezileri «Seyahat destanı» nda anlatan şairimizin ömrünü gezgin saz şairliğiyle geçirdiği anlaşılmaktadır. Günümüze onun soyundan 70—80 kişi kaldığı söylenmektedir.

Denildiğine göre Aşık Seyranî bu dünyadan 1844—1849 yılları arasında göç etmiştir. Ne var ki saz ve sözleriyle ses kazanan Isparta gecelerindeki bıraktığı yankı son yıllara kadar devam edip gelmiştir. İşte bir koşması :

«Bu aşkın esrarın şerhedem desek
Cevaba, elkaba, lisana sığmaz
Mahbublar şâhına medhedem desek
Kitaba, hesaba, dehana sığmaz.

Mahbubun aşkını ayan eylesem
Hak sözü derunda pinhan eylesem
Bir noktanın ilmin beyan eylesem
Deftere, fermana, divana sığmaz.

Gönül bakî meydan mestane olsa
Ayılmaz haşredek irfane olsa
Aşk ile bir kişi divane olsa
Dünyaya, uhraya, cihana sığmaz.

Seyranî göz yaşın şerab eylesen
Yaka yaka cismin kebab eylesen
Derdimin nısfını hesab eylesen
Kantara, batmana, mizana sığmaz.»

Kendini böylesine anlatan bir şairin kişiliği hangi ölçü ve endazeye vurulur sanatı üzerinde nasıl bir değer biçilebilir. Ona niçin hayran olunduğunu, yine kendi mısralarıy belgeleyelim :

«Dergâhı mevlânın mihmanesiyüz
İlâhi cananın mestanesiyüz
Mahbublar şahının divanesiyüz
Ehl-i diller olur hayran bizlere.»

ARIK OZAN

Çukurova dolaylarından söz açılmışken Kozandağı'nı hatırlamamaya Kozan dağı deyince de Arık Ozan'ın temiz adını anmaya imkân var mıdır?... Hele O'nun dostluğunu kazanmak mutluluğuna erip sonra da bu efendi, bu milliyetçi, bu vatansever ve hepsinin üstünde sanatkâr kimseyi kaybetmek bahtsızlığını görünce... Hele onu kaybettiğimiz güz ayları gelince Arık Ozan'ı dile getirmemek gücümüzün dışındadır. O da böyle anılacağını bilmiş olmalıdır ki. şu şiirini yazıp bırakmıştır :

«Gökyüzünde uçan telli turnalar
Gelip gelip su başına konarlar.
Nicesinin içtim soğuk suyundan
Ateşimi söndürmedi pınarlar.

Bıkmadım aşıklık var diye serde
Gölge gibi yar nerdeyse ben orda.
Sonunda gördüm ki gezdiğim yerde
Gölgesini ışıtmıyor fenerler.

Akşam olur derdimizi eşeler.
Ayın şavkı vurur yollar ışılar.
Halimize gülen cahil kişiler,
Âşık olup bir gün bize dönerler.

Durmaz koşar gönül kutbu kutbuna.
Hiçbir ilim çare bulamaz buna.
Ermek için sevdiğinin lûtfuna
Aşıklar hep bunun için yanarlar.

Neylesem, ben yar elinden, neylesem?
Başım alıp terk-i diyar eylesem.
Soranlara sebebini söylesem
Eller beni değil, onu kınarlar.

Ömrüm geçti, kışla güz arasında.
Gençlik gitti; kaşla göz arasında.
«Aşk yüzünden öldü», söz arasında,
Dostlar birgün bizi böyle anarlar.»

Arık Ozan 1923 yılında Kozan'da doğmuş, ilk ve orta okulları orada bitirmiş, liseyi Adana'da okumuş, yüksek tahsilini Siyasal Bilgiler Fakültesinde yapmıştır. Anadolu'nun çeşitli ilçelerinin kaymakamlıklarında bulunmuş, 1963 yılında daha çok genç yaşında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Asıl adı Mustafa Arık'tır. Bir şiirinde:

«Gene bizim el burnuma
Koktu garipsi garipsi
Kervan ağır ağır yola
Çıktı garipsi garipsi.

Çekilmez şu gurbet artık
Zor geliyor, zor ayrılık
Gözyaşlarım ılık ılık
Aktı garipsi garipsi.»

diyen Arık Ozan'da Karacaoğlanların, Emrahların, Dadaloğullarının sanatkâr ruhu yaşar. Gerçekte o saz çalan bir âşık değildi. Fakat halk edebiyatının, halk şiirinin bütün inceliklerine vakıf bir sanatkâr olarak, halk şairinin olanca sa-

mimiyetini şiirlerine koymasını bilmiştir :

«Ateş koydu yâr kalbimin üstüne
«Sarıyorum» dedi dedi gelmedi.
İnsan böyle iş mi eder dostuna?
«Eriyorum» dedim dedim, gelmedi.

Böyle güzel doğurmamış analar.
Hasretiyle geçti bütün seneler.
Senin için ellerime kınalar,
«Vuruyorum» dedi dedi, gelmedi.

Yâr elinden bizi Allah kayıra,
Sesimizi o zalime duyura,
Gördüğüm her kara düşü hayıra,
«Yoruyorum» dedim dedim, gelmedi

Verdiği çileyi doldurdun kat kat
Yaktı da tütmeme vermedi ruhsat
Bekle geleceğim ama bir fırsat
«Arıyorum» dedi dedi gelmedi.

Sensiz geçen gün kara mı ak mıdır,
Bir selâm göndersen bana çok mudur?
Şu çektiğim reva mıdır, hak mıdır?
«Soruyorum» dedim dedim, gelmedi.

Güven olmaz şu kızların dinine.
Ah eyletir her Allah'ın gününe.
Yola çıktım yârin bir gün yanına,
«Varıyorum» dedi dedi, gelmedi.

Gel bak diye şu fakirin derdine,
Mektup yazdım yâre ardı ardına.
Gençlik gitti yetiş! Yirmi dördüne
«Giriyorum» dedim dedim gelmedi.»

Ölümünün dördüncü yılında Tanrı'dan ona rahmet diler, hatırası önünde saygıyla eğiliriz.

ÂŞIK ŞEMSÎ

Başakların Seslerini bugün Tellipınar'dan derleyeceğiz. Aslında «Tellipınar», güzel Anadolu'mun şiir gibi yer adlarından biri midir bilmiyorum... Bildiğim «Tellipınar» bir şiirin, Karslı bir şairin şiir kitabının adı olduğudur.

«Söyle Tellipınar derinden söyle,
Herbiri bir başka yerinden söyle
Şenlik'ten, Sümman'dan birinden söyle,
Gönlümü gamlara bürüyen pınar.»

Âşık Şenlik ve Aşık Sümmânî'nin hayranı olan şairimiz, bazı şiirlerinde Şemsî mahlasını kullanan, şiirine güneşin parlaklığını veren, bazı şiirlerinde Altınoğlu mahlasını kullanıp mısralarını altın gibi döken Şemseddin Ataman'dır. Önce gönlüyle konuştuğu bir şiirini dinleyelim:

«Gezdi her diyardan bir damla aldı,
Yandı ateşlere divane gönül.
Iztırabım günden güne çoğaldı
Döndü hicran dolu ummana gönül.

Ne kadar talihsiz, dertli başım var,
Ne ruhuma uygun bir yoldaşım var,
İçten içe akar bir gözyaşım var
Vurulsam ilâhi bir cana gönül.

Gözlerim dumanlı, başım dumanlı
Ruhum ki ezeli aşka nişanlı
Bazı çok derbeder bazı hicranlı,
Gezer dağdan dağa her yana gönül.

Ey Şemsi dertliyim ne kadar dertli,
Dergâhtan çok uzak cama hasretli.
Felekten pervasız çarka minnetli
Sığın dehre değil, Mevlâna gönül.»

Aşık Şemsî 1911 yılında Kars'ın Posof ilçesine bağlı Kalkankaya köyünde doğmuştur. İlkokulu Ardahan'da bitirmiş, sonra Erzurum Öğretmen okulunda okumuş, 1932 yılında öğretmenliğine başlamış, Kars'ın çeşitli yerlerinde İlkokul öğretmenliği, ilkokul müdürlüğü, gezici başöğretmenlik yapmış. 1943 te girdiği Ankara Gazi Eğitim Ensitüsü, Eğitim şubesinden 1945 te mezun olmuştur. Bir süre İlköğretim müfettişliğinde bulunmuş, 1945 te Kars Millî Eğitim Müdürü, 1957 de Kars Milletvekili olmuştur. 1960 dan bu yana Maliye Bakanlığı Maliye Meslek Okulu Müdürüdür.

Kars'ın geleneksel saz şairliği, bu aydın eğitimcimizi de etkisi altına almış, 1935 ten bu yana yazdığı şiirler arasında halk edebiyatı ve saz şairleri tarzında da deyişler söylemiştir.

Altınoğlu mahlâsıyla söylediği şiirlerinden birini daha dinleyelim :

«Bir demet gül elimdesin
Sen her zaman dilimdesin
Rüyamdasın, gönlümdesin
Pek yalnızım gel nerdesin?

Her gün başka havadasın
Yabancı bir yuvadasın
Gönlüm kurbanlar adasın
Pek yalnızım gel neredesin?

Bahar geçse yaz geçmiyor,
Katı yürek saz geçmiyor
Gönlüm senden vaz geçmiyor
Pek yalnızım gel nerdesin?

Altunoğlu arar gider
Aşk yumağın sarar gider.
Bu dert beni tarar gider
Pek yalnızım gel nerdesin.?»

Şairimizin deyişlerinde doğduğu yer ve çevresi ile gezip gördüğü Anadolu, akarsuları, dağları, ovaları, kentleri, obalarıyla dile getirilmiştir. Ancak gönlünde yatan, gözünde tüten yer, doğduğu Kalkankaya köyüdür:

«Nereye yol alsam gözüm sendedir
Kendim uzaklarda özüm sendedir.
Dönsem de gurbete yüzüm sendedir
Dilberli, seyranlı yaylası köyüm.»

«Tellipınar» şairinden, daha nice pınarları dolduracak deyişler bekler, kendisine de Başakların Sesi'nin sevgili dostlarına da mutluluklar dileriz.

POSOFLU MÜDÂMÎ

Âşık gönlü bu... Ne yazı belli olur, ne kışı... Bir bakarsın baharın neş'esiyle coşar, bir bakarsın güzün bütün tasasına gömülüp gider. Onu anlatmaya bizim dilimizin gücü yetmez. Gönül saz şairlerimizin tellerinde ses verir :

«Gam kasavet cem'olalı başıma,
Bir dem ağlamakla gülmez bu gönül.
Nadan sözü tesir etmez düşüme,
Her kelâmı gûşa almaz bu gönül.

Bir dem muntazırdır yar selâm için
Bir dem hiddetlenir her kelâm için
Bir dem tabip olur il, âlem için
Öz derdine derman bulmaz bu gönül.

Bir dem eserlenir eser yel gibi
Bir dem mevce gelir taşar sel gibi
Bir dem incelenir ipek tel gibi
Bir dem ipe sapa gelmez bu gönül.

Bir dem Rüstem olur, kılıcın biler
Bir dem Mecnun olur, Leylâ'sın diler
Bir dem Ferhat olur, kayalar deler
Hiç bir meşakkatten yılmaz bu gönül.

Bir dem Müdam murat almak istiyor,
Bir dem mahbubunu bulmak istiyor
Bir dem yüzbin çarha girmek istiyor
Sanırsın ölüm yok ölmez bu gönül.»

Diğer bir şiirinde de nasihat almadığı için gönlünden yakınan bu şair Posoflu meşhur Âşık Müdamî'dir. 1915--1916 yılında Kars'ın Posof ilçesine bağlı Varzana köyünde dünyaya gelen Müdâmî'nin asıl adı Sabit'tir. Ailesi Palabıyıkoğulları, babası Kahraman Hoca adıyla anılıp tanınır. Kars'ın tanınmış şairlerinden Fakirî ile oğlu Feryadî de ayni soydan gelmedir. Şairimiz çok küçük yaşta anasını kaybetmiş, köy köy gezici imamlık yapan babasının yanında, o da çocukluğunu gezip dolanarak geçirmiştir. Bir ara okumak için, Ardahan'da açılan yetimler okuluna girmiş, dört yıl orada okumuş, okulun kapanması üzerine babasının yanına dönmüş, ondan okuyabildiği kadar dinî eğitim görmüştür. Müdamî sazı 1934 yılında eline almış, alış o alış, zamanla çevresinin en tanınmış ustalarından biri olmuştur. Âşık edebiyatının her nevinde şiir düzen şairimiz, yurdun dört bir yanını dolaşmış, gezdiği diyarlardaki saz şairleriyle tanışmış, dostluk kurmuştur. Bir aralık iki gözünü kaybetmek tehlikesiyle karşılaşmış, 1956 da Tanrı'nın inayeti, doktorların gayretiyle şairin gözleri iyileşmiştir. Evli ve dört çocuklu bir çiftçi olan Âşık Müdamî'yi 1959 yılında Ankara'da dinlemiştik. Görmüş geçirmiş, güler yüzlü, sohbetine kanılmaz, sözüne, sazına doyulmaz bir san'atkardır. Bir şiirini daha dinleyelim :

«Mevsimsiz gül açma şita çağında
Çeker bir kırağı bozlanmayasın
Elesten verdiğin aht misalinde
Verdiği ikrara yozlanmayasın.

Tuzağı iblistir, muhibbi zenan
Asabını bozar fettan-ı zaman,
Damarlar antendir, ruh da cereyan
Kığılcımlar saçar közlenmeyesin.

Az söyle, öz söyle bulasın rahmet,
Rağbeti olmayan bulamaz şöhret
Koparır keleyi anka-yı şehvet
Yalancı tavustek pozlanmayasın.

Nefse uyan çürüğünü sağlamaz,
Vefasız dilbere gönül bağlamaz
Bir misal var, kendi düşen ağlamaz
Düşüp bir çukura sızlanmayasın.

Ey Müdamî sen ol nefsini güden,
Cüz'i iradeyi hak vermiş yeden,
Ulaşır menzile aheste giden,
Yüzyiğirmi voltluk hızlanmayasın.»

Bir süre Cılavuz Köy Enstitüsü'nde saz öğretmenliği de yapmış olan Müdamî'nin soyadı Ataman'dır. Şiir yolunda kendisine Huzurî rehberlik etmiştir. Posoflu Müdamî, Yusufeli'nin bu tanınmış saz şairinin hayranıdır.

Doğu Anadolu bu, her köşesinde, her köyünde, her obasında bir gönül ehlinin, bir söz erinin yetiştiği diyarlar. Orada uzanan sıra dağlar misali bir şiir kervanı ki, ne ucu bulunur, ne bucağı görünür.

ÂŞIK TEKYURT

Sevgi güzel şeydir, Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri!... İster Yaradanı, isterse yaratılanı seviniz, sevgi gerçekten güzeldir... Halk şairlerimiz bu güzelliğin sırrına ermişler, bu sırda sanatlarının özünü bulmuşlardır. Kimisi bir güzelin gül yüzüne, kimisi bir gönül erinin özden gelme sözüne gönlünü bağlamıştır. Bugün dinleyeceğimiz sanatçımız da gönül çırasını bir yol erinin izinde yakmışlardandır :

«Bir gece aynımda gördüm ol şahı
Ateş-i aşkının pervanesiyim
Sanki Tur'da gördüm Kelimullah'ı
Gitti aklım deli divanesiyim.

Karşıma çıkınca ol şâh-ı huban
Derdimi arz edip istedim derman
Verdi muradımı hükm-i âli-şan
Umarım ki onun bir tanesiyim.

Ben söylerim odur söyleyen bende
Aşk u muhabbeti gizlidir tende
O sevdanın yeli serden esende
Ayrılmam bir zaman mestanesiyim.

Kimsin diye hitap eyledim ey can
Âlem-i mânâda gördüğüm zaman
Dedi: Bana derler, Abdal Pir Sultan
Anladım ki onun noksanesiyim.

Ayrılmak istemem böyle ruyada
Sandım bir ay doğmuş arş-i âlâda
Yardımcıdır bana iki dünyada
Onun bir kıymetsiz dürdanesiyim.

Hayali karşımdan gitmiyor bir an
Nasıl unutulur öyle bir sultan
Kapısında kulum yer ile yeksan
Hane harap olmuş viranesiyim.

Tekyurdum ayıkup kendime geldim
Cehd edip gönlümün pasını sildim
Şimdi abdallığın mânasın bildim
Tekim onun bir tek nişanesiyim.»

Âşık Tekyurt Erzincanlıdır. Koşma koşup şiir düzmeye çok genç yaşlarda, hattâ çocukluğunda başlamıştır. Ev halkı onu bu hevesten vazgeçirmeye çalışmışlar, söz dinletememişlerdir. Onu sanat yolunda tek destekleyen kimse babası olmuştur. Öğrenimine eski yazı ile başlamış, birkaç yıl sonra yeni harflerin kabul edilmesiyle, bir süre de bu harfleri okumuştur. Şairimizin anlattığına göre babası arabî, farisîden anlar bir kitap dostu ve bir sohbet eridir. Oğlunu da kendi meclisinde bulundurmak ister ve ona kitap okuturmuş. Aşık Tekyurt: «Çok güzel kitap okurdum, fakat mânaya aşina değildim. Ben okurken peder anlat deyince, mal gibi yüzüne bakıp seydi turnası gibi düşünürdüm. Sonra peder okuduklarımı açıklar, etrafındakileri tenvir ederdi.» diye o günleri dile getirmektedir. Babası bu dünyadan göçünce şairimizin çetin bir hayat savaşına girdiği görülmektedr. Önce zelzele, sonra kardeşinin ölümüyle düştüğü kardeş acısı, askerliğin arkasından gelen sefalet Aşık Eyüp Tekyurt'un gençlik yıllarını doldurmuş, sonra ailesiyle Ankara'ya göçüp Çınçın bağlarında yerleşmiştir. İşyeri de Ankara'dadır.

Deyişi bol olan şairlerimizdendir. Sanat yolunda tek üzüntüsü kalemsiz, kâğıtsız şiir söyleyememesidir. İyi saz ça-

lar. Şiirlerinde sıkça Pir Sultan Abdal'dan söz eder. Bu, onun başlıca hususiyetidir.

Sözümüzü Âşık Tekyurt'un bir diğer şiiriyle bitirelim :

«Cehd eyle bağına düşmesin hazan
Dökülür yaprağın gülsüz kalırsın
Daim sizde kalma bize gel bazan
Kaçma muhabbetten dilsiz kalırsın.

İkrarına sâdık yar isen eğer
Naehil olana pek verme değer
Sıkı tutmız isen behey birader
Kesilir kolların elsiz kalırsın.

Balık gibi boşa açma ağzını
Pek naz etme kimse çekmez nazını
Akort etmemişsen kendi sazını
Kırılır tellerin telsiz kalırsın.

Dersin ki : Ben Hakk'ın kuluyum kulu
Niye bozdun edeb ile usulü
Sona erdirmezsen sürdüğün yolu
Kesilir yolların yolsuz kalırsın.

Ayıp mı suçunu beyan edersen?
Yaptığını tamam meydana sersen
Elbet varıp açа hizmet edersen
Gün olur parasız pulsuz kalırsın.

Ezel ikrar ettin nerede hani
Belli mi imanın yeri mekânı
Yola vakf etmezsen o şirin canı
Takatın kesilir halsiz kalırsın.

Tekyurt vehmetmiştir deryayı dalı
Hem de hal içinde olan ahvali
Görmez isen meyve verecek dalı
Kesilir ağacın dalsız kalırsın.»

ÂŞIK MÜCRİMÎ

Başakların Sesi'nde bu sefer sizlere Âşık Mücrimî'yi dinleteceğiz. Âşık Mücrimî ile 1949 yılında Şadırvan adlı derginin satırları arasında karşılaşmıştık. Bugün de sizlere dinletmek nasipmiş. Aşık Mücrimî kimdir, nerelidir, nasıl ve ne zaman yaşamıştır, bilmiyoruz. Asıl adı neydi, Mücrimî mahlasını almasına ne sebep olmuştur, bu da bilinmiyor. Ondan bugün elimizde kalan iki koşmadır. Bunlardan birinde şairimiz mahlâsına yakışan bir suçluluk havası içinde olduğunu aksettirir. Bir yol dinleyelim :

«Benimçin bir darağacı kursalar
Ölürüm gül yüzlüm vazgeçmem senden.
İlden ile diyar diyar sürseler
Ölürüm gül yüzlüm vazgeçmem senden.

Kement atıp Mansur gibi assalar
Cellât edip şu boynumu kesseler
Nesim gibi dericiğim yüzseler
Ölürüm gül yüzlüm vazgeçmem senden.

Atlılar kaldırıp arda katsalar
Kurşunlar yağdırıp oka tutsalar
Yusuf gibi zindanlara atsalar
Ölürüm gül yüzlüm vazgeçmem senden.

Mücrimî der fermanımı yazsınlar
İçerim yâr için zehir ezsinler
İsterlerse mezarımı kazsınlar
Ölürüm gül yüzlüm vazgeçmem senden.»

Âşık Mücrimî eli erip gücü yetemeyeceği bir güzele mi gönül vermiştir, sevmesi bile bir suç sayılacak bir gülyüzlüyü mü sevmiştir? de, onun suçluluğu altında mı ezilmektedir, bilemiyoruz. Bilinen bir şey varsa, o da şairimizin gerçekten çetin bir dert içinde, büyük bir gam yükü altında ezildiğidir. İkinci şiirinde Aşık Mücrimî'nin olanca dertliliği gözler önüne serilir :

«Dertliyim derdime dermana geldim
Bilmem bu derdimden bilen var m'ola?
Yaralandı sinem sarardım, soldum.
Yarama bir merhem saran var m'ola?

Yandı yüreciğim yandı tutuştu
Yâr yara üstüne yaralar açtı
Bir derdim var idi bine ulaştı
Çekemem bu derdi bölen var m'ola?

Yârin hayâliyle akar çağlarım
Dertli sinem, aşk oduna dağlarım
Ah çekip de iki gözden ağlarım
Bilmem ki ağlayıp gülen var m'ola!

Aşkın deryasında döner kayıklar
Mücrimî uyur mu kalb uyanıklar
Dost için can verir bağrı yanıklar
Böyle dost yolunda ölen var m'ola?»

Elde bulunan şiirleri sayıca az olmasına rağmen şairi hakkında bir kanaata varmaya yeter değerdedirler. Bunlardan Âşık Mücrimî'nin güçlü bir san'atkâr olduğu, kolaylıkla şiir söyleyebildiği, akıcı bir üslûp sahibi bulunduğu neticesine varmak kolaydır. O sevdiği yolunda ölümü göze alacak kadar vefalı, hisli bir şairdir. Tanrı onu sevdiğine kavuşmak mutluluğuna eriştirmiş midir, bunu da bilmiyoruz..

ÂŞIK HİTABÎ

Şairlerimiz vardır, adları ve bazen deyişleri birbirine benzediği için kimlikleri, kişilikleri birbirine karıştırılır. Niğdeli Hitabî de bu halk şairlerimizden biridir. Onu da halk edebiyatımızın ünlü şairlerinden Hatayî ile karıştırırlar. Bu biraz da eski imlâda Hatayî ile Hitabî'nin birbirine yakın yazılmasından, daha doğrusu bir nokta farkından doğar. Meselâ şu şiir aslında Hitabî'nin oldu halde, onu çoğunca Hatayî'ye malediverirler :

«Şu dünyanın ötesine
Vardım diyen yalan söyler.
Baştan başa safasına
Erdim diyen yalan söyler.

Arık kazar argın argın
Felek çevrir anan çarhın
Bu dünyada malım mülküm
Vardır diyen yalan söyler

Avcular avlarlar bazı
Hakka ederler niyazı
Daim beş vakit namazı
Kıldım diyen yalan söyler.

Hitabî dosta varılmaz
Varırsa da gelinmez
Rehbersiz hiç yol bulunmaz
Buldum diyen yalan söyler.»

Niğdeli Hitabî'nin hayatı hakkında fazlaca bir bilgimiz yok. Şiirlerinden onun bir hıristiyan bektaşi olduğu anlaşılmaktadır Müslümanlığı kabul etmemiş, hıristiyanlıkla da pek ilgisi yokmuş gibi görünmektedir. O rind ve kalender meşrepli, daha çok mistik duyguları olan, biraz da dinleri küçümseyen, şiirlerinde daha çok insan sevgisini, güzellere karşı hayranlığını dile getiren bir halk şairidir. Hattâ dinini terkettiği, bunun için de arkadaşlarının sitemlerine uğradığı söylenir. Şair, bu sitemleri «Putlar sizin olsun canan bizimdir» gibi mısraların bulunduğu şiirlerle cevaplandırmıştır. Hangi yolun yolcusu olduğunu şu kıt'asından anlamak mümkündür :

«Halinize mail oldum erenler
Bastığınız yere yol olayım ben
Beni de lâyık görünüz yârenler
Kapınız önünde kul olayım ben.»

Niğdeli Hitabî'nin şimdi dinleyeceğimiz şiiri ise gerçekten içli ve usta bir sanatkâr olduğunu başlıca delilidir :

«Yavru dilber beni Mecnun eyledi
Bu muhabbet, bu söyleyiş, bu diller
Çeşm-i ahuları meftun eyledi
Bu ebrular, bu kâküller, bu haller

Ruhların efkârı bağrım pişürür
Sevdaların derdim hadden aşurur
Derdmend âşıkı kayda düşürür
Bu zülüfler, bu sümbüller, bu güller.

Mağrur olma bu güzellik çağında
Akıbet uğrarsın âşık ahına
Turnam aldırırlar seni şahine
Bu vadiler, bu cebeller, bu beller.

Cefaya tutmuşum yüzü akibet
Candan usandırdı bizi akibet
Kemale erdirdi nazı akibet
Bu âdetler, bu erkânlar, bu yollar.

Der Hitabî niçin alırsın âhım
Yok mudur insafın nedir günahım
Sana niyâz eder ey padişahım
Bu bendeler, bu köleler, bu kullar.»

Güzel Anadolu, gönül erlerinin ,söz erlerinin doldurduğu ucu-bucağı bulunmayan bir hazinedir. Orada yüzyıllar boyunca bir ruh yaşamaktadır. Halk sanatının ruhu... Orası bir iman, bir inanç kaynağıdır.

ÂŞIK NAİLÎ

Bu sefer Kastamonu dolaylarından Âşık Nailî'yi anacağız, Âşık Kemalî'yi dinleyeliden beri o dolaylara ayak basmamış, orda yetişenlerden söz açmamıştık. Bu defada kısmetimize mahlâsını Âşık Kemâlî'den almış olan Ilgazlı Gaylıoğlu Mustafa çıktı:

«Nasihatim olsun sana sevdiğim
Efsane geçirme gençlik çağını
Sebep ne bunca yıl boyun eğdiğim
Semtinden ağyarın kes ayağını.

Can feda yolunda desem inanman
Naz ü istiğnadan asla usanman
Haktan haya etmen halktan utanman
Erittin âşıkın dilde yağını.

Nazeninim olma gel benden mahcup
Ol hüsn-i kişvere olmuşsun mensup
Bir kere etmedin Nail'i matlup
Niçin göstermezsin gerdan ağı

1865--66 yılında o zamanlar Koçhisar diye anılan Ilgaz'da dünyaya gelen Âşık Nailî, 10 yaşında şiir söylemeye başlamış, onsekiz yaşıyla otuzbeş yaşı arasında yazdıklarını bir kuruntuyla sonradan yırtıp yakmıştır. Geredeli Figanî ile Gedayi'ye çıraklık etmiş, onlarla diyar diyar gezmiş şiirler düzmüş, muammalar asmıştır. Kendini çekemiyenler yüzünden bir süre tımarhanede kalmış, nedendir bilinmez, beş ayını da Çankırı hapishanesinde geçirmiştir. Balkan Harbinde kendi gibi şair, Şaban Şevki adında bir oğlunu kaybetmiş, arkasından şiirler düzmüş, Tanrıdan aman dilemiştir.

«Yaktı cismim ateş-i suzanda kaldım Ya Vedut
Bir ilâç et derdime dermanda kaldım Ya Vedut.»

Kendisini tanıyıp hakkında ilk yazıyı yazan, Sadi Yaver Ataman Beyin bildirdiğine göre, Nailî iri yapılı, ablak yüzlü, esmer bir adamdır. Kendi kendine okuyup yazma öğrenmiş, kara cahillikten kurtulmuştur. Yine söylendiğine göre, başlıca meziyyeti «usta malı» diye adlandırdığı kendinden önce gelen halk şairlerinin parçalarını iyi tanıması, ezbere bilmesidir. Kendi şiirleri «usta malı» dediği, şiirlerden pek de ustalıkta geri kalır deyişler değildir. Bir tanesini daha dinleyelim:

«Gül cemalin görüp meyil vereli
Getirdin başıma bin belâ güzel
Taş bağrın mum edüp demedin beli
Etmedin derdime bir deva güzel.

Ateş saldın can mülküne aşikâr
Bilmem nedir sende bu tarz-ı etvar
Çünkü olmaz idin bana yar-i gar
Niçin ettin sırrım hüveyda güzel.

Nail hüsn-i cemaline mailem
El açıp babında ben bir sailem
Sadhezaran eza etsen kailem
Olma ağyar ile aşina güzel.»

Âşık Nailî'nin bazı şiirlerini Çankırılı merhum Talât Bey toplayıp neşretmiştir. Şairin bu kitapta bulunmayan 96 beyitlik İstiklâl Savaşına ait bir destanından da tanınmış folklorcumuz Sadi Yaver Ataman bahsetmektedir. 1935 te 69 yaşında dinç bir ihtiyar olduğu söylenen Âşık Nailî hakka göçmüş olmalıdır. Tanrıdan kendisine rahmet, Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenlerine esenlikler dileriz.

SEMİH SERGEN

Bet-bereket ayına girdik. Sosyal yardımlaşmanın elle tutulup gözle görülecek hale geldiği, duaların şiirleştiği mubarek Ramazan ayı geldi. Kaç Ramazandır, sürdüregeldiğimiz bir adetimiz vardı: Kimi gün olur bekçi destanlarından, kimi gün gelir İstanul'un semaî kahvelerinden söz ederdik. Bugün de İstanbul'lu bir şairle, deyişlerini mistik bir hava içinde, saz şairleri tarzında, halk âşıkları ağzıyla söyleyen bir sanatkârla tanışalım, dedik. Biraz önce de söylediğimiz gibi, dua ve niyaz onun dilinde şiir gibi yükselmektedir:

«Lûtfeyle de merhamet kıl Yarabbî!
Kerem et afvına lâyık bul Yarabbî!
Rahmet denizinden yol bulup geçen
Kullarına yoldaş kıl Yarabbî!

Sana sığınır, senden bekleriz yardım,
Gönüllerde düğüm düğümdür derdin,
Ekmeği, ateşi, suyu sen verdin,
Karanlığa aydınlık ol Yarabbî!

Şaşırmışız doğru yoldan ayırma,
Günâhımız çoktur geri çevirme,
Olmamışlık harmanında savurma,
Can gözümüz kapalı, gül Yarabbî!

Kul Sergen'in gücü yetmez varmağa,
Utanır da dili ermez sormağa,
BERAT Gecesinde izin almağa,
Gelemezse yardımcı ol Yarabbî.»

Kul Sergen! Belki pek çoklarınız, bu isim bize hiç de yabancı gelmiyor, diyeceksiniz, Başakların Sesi'nin sevgili dinleyenleri! Gerçekten de yabancınız sayılmaz. Bir yol hayatını dinleyin, anlayacaksınız kim olduğunu...

Yıllardan 1931 yılı, günlerden Mayısın onbiri.. İstanbul'un orta halli bir yuvasında, evin sahibi Fayiha Hanım üçüncü yavrusunu dünyaya getirir. Evin beyi Mazhar Bey, yedi göbekten İstanbullu olup Kibrit Fabrikası ustalarındandır. Oğlunun adına Semih der. İnsanın adını babası, bahtını da Tanrısı verir. Küçük Semih'in çocukluğu büyük sıkıntılar, yokluklar içinde geçer, ilkokulu bitirip, orta okula girer, bir yandan da kunduracı çıraklığına başlar. Sonra koltukçuluk, marangozluk, boyacılık ve cilâcılık gibi çeşitli işlerde çalışır. 1949 da İstanbul Erkek Lisesini bitirir. Yıllardır içinde bir sanat ateşi yanmaktadır. Ailesinin karşı gelmesine rağmen Tiyatroyu bir meslek olarak seçer ve Konservatuvarın tiyatro bölümüne girer, 1954 de yüksek kısımdan mezun olarak Devlet Tiyatrosu ailesine karışır.

Çoktan tanıdınız bu seferki sanatçımızın kim olduğunu, değil mi sevgili dinleyicilerimiz?

Şimdi sözü yine Kul Sergen'e verelim:

Hakikat sırrını kimden sordumsa,
Bilmeyen konuştu, bilenler sustu.
Aşk sözün söyleyen kime vardımsa,
Bilmeyen konuştu, bilenler sustu.

İnsanın insandan kaçması ayıp.
Dost'u bulmayanın günleri kayıp.
«Gönülden gönüle yol vardır» deyip,
Bilmeyen konuştu, bilenler sustu.

Aldanış yurdunda yıllar tez geçer.
Kimi gönlün açar, kimi el açar.
Aşkına bağlanıp kaldım da naçar,
Bilmeyen konuştu, bilenler sustu.

Uğraşma kul SERGEN, zenginle sağla.
Darda kalana koş, yoksula ağla.
Gel sözü uzatma tatlıya bağla.
Bilenler konuştu, bilenler sustu.

Semir Sergen evlidir, Burçak, Burak ve Toprak adlı üç oğlu vardır. Şiir yazmağa çocukluğunda başlamış, 1950 yılından sonra bu konuda daha şuurla çalışmağa başlamıştır. Normal şiirleri yanında mistik şiirler de yazmaktadır. İşte bu tarz şiirlerinden biri daha:

«Ârifler meclisi yüksek olurmuş
Ney susar, saz durur, aşk okunurmuş,
Sevgi tezgâhından söz dokunurmuş
Yollar diken diken çok sarp varamam.

Sitem etsem alınır mı, kızar mı?
İsyan etsem kusur günah yazar mı?
Haktan bu beliren bana nazar mı
Bir bunu dilerim, gayrı dilemem.

Dön hey deli gönül, dön gene
Yaradana şükrederim ben gene
Cahillikte, Abdallıkta Sergen'e
Benzeyeni çok aradım bulamam.

Bu tarz şiirlerinde çoğunca Kul Sergen mahlâsını kullanan, Semih Sergen'in ilk şiir kitabı 1960 Burçak, ikincisi 1967 de Yakarış adı altında yayımlanmıştır. Son günlerde Kara Ezgi adlı bir şiir kitabının daha yayımlanmak üzere olduğunu öğrendik. Arada hikâyeler yazmış, piyes denemeleri de yapmıştır. Semih Sergen şiir okumakla da ün kazanmıştır. Dört tane de şiir plâğı çıkmıştır.

İÇİNDEKİLER

(Alfabe Sırasıyla)

Abdî 221
Abdürrahim Tırsî 301
Ahî 227
Ahmet 344
Ahmet (Gümüşhaneli) 374
Agahî 224
Agahî (Sivaslı) 132
Alâeddin 212
Alî (XVIII. Yüzyıl) 209
Alî (XIIX. Yüzyıl) 210
Andelip 194
Arık Ozan 418
Âşık 103
Âşık Dede 216
Âşık Hacı (Gavurdağlı) 12
Âşık Paşa 262
Aşkî 195
Ayşe 185
Azmî 392
Bahrî (XVII. Yüzyıl) 197
Bahrî (XVIII. Yüzyıl) 198
Bahrî (XIX. Yüzyıl) 199
Bahrî (Karslı) 230
Balasan 188
Behçet 200
Behçet (Destancı) 291
Behçet (Sivaslı) 288
Bekir 282
Bektaş 333
Besim Atalay 191
Biçare 141
Cahidî 368
Canibî 201
Celâlî 58
Cevdet 377
Cevrî 334
Ceyhunî (Cihanî) 117
Cihanî (Ceyhunî) 114
Cingözoğlu Seyyid Osman 371

Dadaloğlu 36
Davudoğlu 177
Deliboran 49
Derdiçok 142
Dertli 30,250
Efkârî 407
Elesker (Ali Asker) 395
Emirî 88
Emrah (Ahıskalı) 174
Emrah (Ercişli) 123
Emrah (Erzurumlu) 68
Erbabî 171
Esnanî 365
Esrarî (XIX. Yüzyıl) 183
Esrarî (Ardanuçlu) 182
Esrarî (Yalvaçlı) 183
Fahrî 168
Fethî Baba 173
Gazi Âşık Hasan (Tamaşvarlı) 21
Geda Muslu 91
Gedayî (Beşiktaşlı) 156
Gevherî 24
Gufranî 308
Gündeşlioğlu 412
Hâkî 254
Halil 235
Hamza 295
Hatayî 150
Hayalî 241
Hayretî 323
Hıfzî (Kağızmanlı) 107
Hikmetî 335
Hilmî (Bayburtlu) 362
Himmetî 266
Hitabî 432
Huzurî 120
Hüseynî 245
Hüznî (Hizbî) 256
İlhamî 359
İrfanî 206
İsmiyok 320
İznî 326
Karacaoğlan 9,27,165
Kâşif 126
Kâtibi 84
Kaygusuz Abdal 203
Kayıkçı Kul Mustafa 81
Kemalî 61
Kerem Dede 341
Köroğlu 63
Kul Ahmet 363
Kul Budala 179

Kul Himmet 100
Kul Mehmet 75
Kul Nesimî 135
Kuloğlu 94
Levnî 138
Mahfî 386
Mecnunî 147
Meftunî 144
Mehmet Yakıcı 331
Mevlit İhsanî 356
Meydanî 62
Mısrî Niyazî 350
Minhacî 55
Muhibbî 69
Muhiddin Abdal 311
Mücrimî 430
Müdamî 424
Nailî 435
Nakşî (Akkirmanlı) 298
Nazî 78
Necip 369
Nigârî 163
Nihanî 159
Niyazî Ersoy 347
Nurî (Tokatlı) 72
Öksüz Dede (Öksüz Âşık) 97
Ömer 33
Ömer (Ankaralı B. K. Çağlar) 269
Örgeevren 339
Pervane 218
Pir Sultan Abdal 15
Piroğlu 259
Rıza (XIX. Yüzyıl) 329
Rıza (XX. Yüzyıl) 404
Ruhanî 389
Ruhsati 18
Sefer 236
Sefil Ali 153
Semih Sergen 437
Serdarî 244
Seyranî 415
Seyranî (Develili) 43
Sezaî 401
Sıdkî 285
Sümmanî 46
Şemsî 421
Şerif Hala 276
Şermî 253
Şevkî (Dizdaroğlu) 305
Şirazî 383
Tahirî 232
Tahirî (Ortaköylü) 279

Tekyurt 427
Türabî 317
Ummanî 398
Usulî 238
Vahdetî 129
Vahit Lutfi Salcı 314
Veysel 247
Yadî 407
Yaragiden 215
Yunus Emre 39
Yusuf (Coşkunî) 380
Zahmî 409
Zehrî 162
Zihnî (Bayburtlu) 111
Zülâlî 52

(Kronolojik sırayla)

XIV. Yüzyıl

Âşık Paşa 262
Yunus Emre 39

XV. Yüzyıl

Abdürrahim Tırsî 301
Kaygusuz Abdal 203

XVI. Yüzyıl

Geda Muslu 91
Hatayî 150
Hayalî 241
Hüseynî 245
Köroğlu 63
Kul Mehmet 75
Muhiddin Abdal 311

Öksüz Dede (Öksüz Âşık) 97
Pir Sultan Abdal 15
Usulî 238

XVII. Yüzyıl

Ahmet 344
Alâeddin 212
Âşık 103
Bahrî 197
Davudoğlu 177
Emrah (Ercişli) 123
Kayıkçı Kul Mustafa 81
Gazi Âşık Hasan 21
Hâkî 254
Karacaoğlan 9,27,165
Kâtibi 84
Kerem Dede 341
Kul Budala 179
Kul Himmet 100
Kul Nesimî 135
Kuloğlu 94
Mısrî Niyazi 350
Nakşî (Akkirmanlı) 298
Ömer (Âşık) 33
Şermî 253

XVIII. Yüzyıl

Abdî 221
Ahî 247
Agahî 224
Alî 209
Bahrî 198
Balasan 188
Behçet 288
Cahidî 368
Canibî 201
Gevherî 235
Halil 235
Levnî 138
Mecnunî 147
Meftunî 144
Sefer 236
Tahirî 232

XIX. Yüzyıl

Alî 210
Andelip 194
Âşık Dede 216
Dertli 30,250

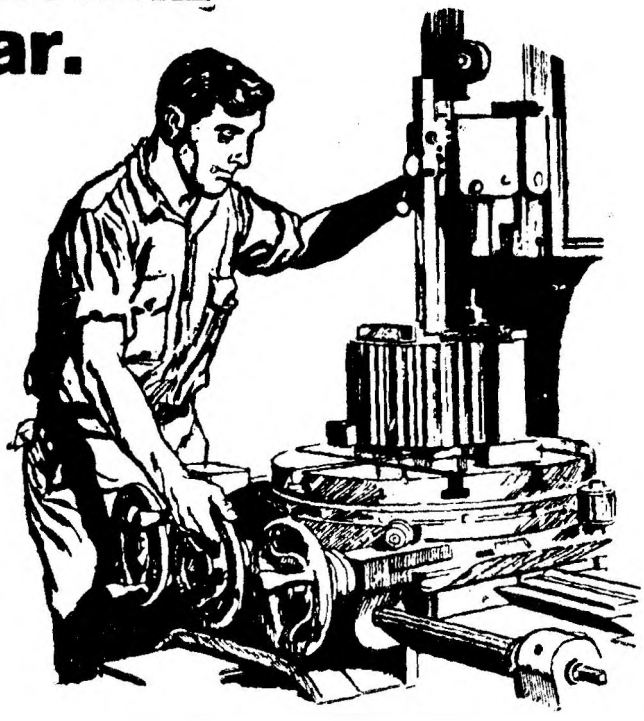
Âşık Hacı (Gavurdağlı) 12
Aşkî 195
Bahrî 199
Bahrî (Karslı) 230
Biçare 191
Cevrî 334
Ceyhunî (Cihanî) 117
Cihanî (Ceyhunî) 114
Dadaloğlu 36
Deli Boran 49
Efkârî 407
Emrah (Ahıskalı) 174
Emrah (Erzurumlu) 68
Erbabî 171
Esrarî 183
Esrarî (Yalvaçlı) 183
Gedayî (Beşiktaşlı) 156
Hayretî 323
Himmetî 266
Hitabî 432
İrfanî 206
Kemalî 61
Meydanî 62
Minhacî 55
Muhibbî 69
Nazî 78
Nigarî 163
Nurî (Tokatlı) 72
Rıza 329
Ruhsatî 18
Sefil Ali 153
Seyranî 415
Seyranî (Develili) 43
Sıdkî 285
Şirazî 383
Tahirî (Ortaköylü) 279
Türabî 317
Vahdetî 129
Yadî 407
Yaragiden 215
Zahmî 409
Zehrî 162
Zihnî (Bayburtlu) 111

XX. Yüzyıl

Ahmet (Gümüşhaneli) 374
Agahî (Sivaslı) 132
Arık Ozan 418
Ayşe 185
Azmî 392
Behçet 200

Behçet (Destancı) 291
Bekir 282
Bektaş 333
Besim Atalay 191
Celâlî 58
Cevdet 377
Cihangözoğlu Seyyid Osman 371
Derdiçok 142
Elesker (Ali Asker) 395
Emirî 88
Esnanî 365
Esrarî (Ardanuçlu) 182
Fahrî 168
Fethi Baba 273
Gufranî 308
Hamza 295
Hıfzî (Kağızmanlı) 107
Hikmetî 335
Hilmî (Bayburtlu) 362
Huzurî 120
Hüznî (Hızbî) 256
İlhamî 359
İsmiyok 320
İznî 326
Kâşif 126
Kul Ahmet 336
Mahfî 386
Mehmet Yakıcı 331
Mevlit İhsanî 356
Müdamî 424
Nailî 435
Necip 369
Nihanî 159
Niyazî Ersoy 347
Âşık Ömer (Ankaralı) 269
Örgeevren 339
Piroğlu 259
Ali Rıza 404
Ruhanî 389
Semih Sergen 437
Serdarî 244
Sezaî (Kağızmanlı) 401
Sümmanî 46
Şemsî 421
Şerif Hala 276
Şevkî (Dizdaroğlu) 305
Tekyurt 427
Ummanî 398
Vahit Lutfi Salcı 314
Veysel 247
Yusuf (Coşkunî) 380
Zülâlî 52

Bilgi ve çalışma gücünüz kadar krediye de ihtiyacınız var.

Emek ve bilginizi ancak para ile değerlendirebilirsiniz. Türkiye Halk Bankası küçük esnaf ve sanatkar'ın emek ve bilgisini verdiği kredilerle değerlendirmektedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI

HER YERDE
HER ZAMAN

T.C. ZİRAAT BANKASI

Fiatı : 20 Lira